

การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย

รัชชัย ขว้ถำธำร

คุษฎีนิพนธ์เสนอต่อมหาวิทยาลัยรามคำแหง
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ปรัชญาคุษฎีบัณฑิต (การเมือง)
ปีการศึกษา 2561
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง

POLITICS IN THAI ORGANIC RICE STANDARDS

TAWATCHAI KUALAMTAN

A DISSERTATION PRESENTED TO RAMKHAMHAENG UNIVERSITY
IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY
(POLITICS)

2018

COPYRIGHTED BY RAMKHAMHAENG UNIVERSITY

ชื่อเรื่องคุณิพนธ์ การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย

ชื่อผู้เขียน นายรัชชัย ชั่วลาธาร

สาขาวิชา การเมือง

คณะกรรมการที่ปรึกษาคุณิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. กฤษณา ไวก่ำรวจ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน)

.....กรรมการ
(ดร. กฤษณา บุญชัย)

มหาวิทยาลัยรามคำแหงอนุมัติให้คุณิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สืบพงษ์ ปรานใหญ่)

.....ประธานกรรมการบริหาร
(รองศาสตราจารย์ ดร. สุรพล ราชภัณฑารักษ์) โครงการปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง

คณะกรรมการสอบคุณิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร. สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. รงค์ บุญสวยขวัญ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. กฤษณา ไวก่ำรวจ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน)

.....กรรมการ
(ดร. กฤษณา บุญชัย)

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่องคุณูปนิพนธ์	การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย
ชื่อผู้เขียน	นายรัชชัย ขวคำธาร
ชื่อปริญญา	ปรัชญาคุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชา	การเมือง
ปีการศึกษา	2561

คณะกรรมการที่ปรึกษาคุณูปนิพนธ์

1. รองศาสตราจารย์ ดร. กฤษณา ไวสารวัจ ประธานกรรมการ
2. รองศาสตราจารย์ ดร. สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน
3. ดร. กฤษณา บุญชัย

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังต่อไปนี้ (1) เพื่อศึกษาการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย (2) เพื่อศึกษากระบวนการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย และ (3) เพื่อเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยหลากหลายวิธี โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ จากการวิจัยสำรวจข้อมูลเบื้องต้น เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการสัมภาษณ์กลุ่ม (focus group interview) รวมทั้งการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้อย่างสมบูรณ์

ผลการวิจัย พบว่า ประการแรก การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทยเป็นเรื่องของกระบวนการดำเนินชีวิตจริงที่เป็นวิถีชีวิตจริงของชาวนาที่อยู่ภายใต้การครอบงำของการเมืองเชิงสถาบันหรือการเมืองแบบทางการ ที่อาศัยการกำหนด ด้วยความร่วมมือและความขัดแย้งจากสมาชิกภายในกลุ่มที่ต้องการปรับเปลี่ยนการทำงานลดต้นทุน ยกเลิกการใช้สารเคมีทุกชนิด มุ่งสู่การทำนาข้าวอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานในระบบสากลเพื่อสนองตอบความต้องการตลาดผู้บริโภคในตลาดต่างประเทศและอำนาจรัฐหรือ

ราชการอ่อนแอไม่อาจจะปฏิบัติภารกิจให้มีประสิทธิภาพ จึงเสมือนเป็นการสมยอมจากภาครัฐและเร่งเข้าไปส่งเสริมสร้างกิจกรรมร่วมกับกลุ่มเครือข่ายข้าวอินทรีย์ต่อไปในอนาคต

ประการที่สอง กระบวนการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย เป็นเรื่องของรูปแบบปฏิบัติการของกลุ่มเครือข่ายข้าวอินทรีย์ ซึ่งเป็นรูปแบบของปฏิบัติการภาคประชาสังคมในพื้นที่เป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำในการส่งข้าวหอมมะลิออกจำหน่ายเพื่อส่งเป็นสินค้าออกอันดับหนึ่งของประเทศไทยที่ประสบปัญหาจากการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตการผลิตข้าวแบบดั้งเดิมมาสู่การผลิตข้าวแบบใหม่ที่ใช้สารเคมีในการเร่งผลผลิต ซึ่งสังคมเปิดพื้นที่ให้มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการรวมกลุ่มจัดการตนเองที่ทำให้ภาคประชาชนให้กลับมามีบทบาทอีกครั้งหลังจากที่รัฐยึดอำนาจรวมศูนย์ตั้งเอากิจกรรมต่าง ๆ ไปทำแทนประชาสังคมหรือประชาชนมานาน

ประการสุดท้าย ข้อเสนอแนะ ภาครัฐควรกระจายอำนาจในการบริหารจัดการสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนโดยการส่งเสริมการเมืองภาคประชาสังคมที่ถือว่า “เป็นการเมืองในการปฏิบัติตามวิถีชีวิตจริง” ในการจัดการตนเองโดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมากกว่าที่ภาครัฐจะเข้าไปดำเนินการจัดการบริหารแทน

ABSTRACT

Dissertation Title	Politics in Thai Organic Rice Standards
Student's Name	Mr. Tawatchai Kualamtan
Degree Sought	Doctor of Philosophy
Field of Study	Politics
Academic Year	2018
Advisor Committee	
1. Assoc. Prof. Dr. Krisana Vaisamruat	Chairperson
2. Assoc. Prof. Dr. Sittidaj Pongkijvorasin	
3. Dr. Krisada Boonchai	

In this dissertation, the researcher examines (1) politics in Thai organic rice standards; (2) the political process in Thai organic rice standards; and proffers (3) guidelines for solving political problems stemming from Thai organic rice standards.

The researcher employed various research methods. Quantitative data were collected on the basis of a preliminary survey. Qualitative data were also collected from in-depth interviews and focus group discussions. Related documents were also studied in order to gather further data that would allow the complete satisfaction of research objectives.

Findings are as follows:

Firstly, politics in Thai organic rice standards concern the process of agriculturalists actually living under institutional politics or formal politics while cooperating and yet being in conflict with group members who want to change farming methods so as to reduce costs and to abolish the use of all chemicals. Their goal is to farm organic rice satisfying international certification standards in order to respond to the needs of consumers in overseas markets. State authority or the bureaucracy is weak and cannot efficiently carry out its mission in this connection. The agriculturalists in question are therefore desirous of having public agencies support organic rice farming in the future.

Secondly, the political process in Thai organic rice shows an operational pattern governing organic rice networks. This constitutes a civil society operational “breadbasket” in the export of Hom Mali rice as the most important Thai product. This product faces problems by virtue of changing traditional rice production to new methods using chemicals to hasten production. Civil society has thus opened up space for political movements to work in unison as a form of self-management. Thus, the people sector has played a role once again in the face of the fact that the government had previously centralized all activities appertaining to civil society or to members of the general public for a long period of time.

Lastly, the researcher has the following recommendations:

The public sector should decentralize in the management of community problems by promoting politics in civil society from the point of view of “politics as based on actual life ways”. Self-management should be carried out through a process of participation by community members rather than through public sector management.

กิตติกรรมประกาศ

คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความเมตตากรุณาจากท่านศาสตราจารย์ ดร. สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์ ที่ท่านอาจารย์ได้ให้เกียรติเป็นประธานสอบป้องกันคุษฎีนิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.รงค์ บุญสวยขวัญ ที่ท่านอาจารย์ได้ให้เกียรติเป็นกรรมการสอบป้องกันคุษฎีนิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร. กฤษณา ไวกมล ที่ท่านอาจารย์ได้ให้เกียรติเป็นประธานกรรมการที่ปรึกษาคุษฎีนิพนธ์ พร้อมทั้ง รองศาสตราจารย์ ดร. สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน และอาจารย์ ดร. กฤษณา บุญชัย ที่ให้เกียรติร่วมเป็นกรรมการที่ปรึกษาคุษฎีนิพนธ์ โดยกรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ และช่วยตรวจสอบแก้ไขคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความถูกต้อง สมบูรณ์ ครบถ้วน ทั้งในด้านเนื้อหาและรูปแบบการวิจัย ด้านของความลุ่มลึกของเนื้อหาสาระ ความละเอียดถี่ถ้วนของการวิจัยให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เพราะลำพังผู้วิจัยเพียงคนเดียวคงจะไม่สามารถทำให้การวิจัยในครั้งนี้ประสบความสำเร็จและมีความสมบูรณ์ได้เท่านี้ ซึ่งผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์ทุกท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พ่อเมฆ แม่แก้วมา ขว้ล้าธาร อาจารย์ประพิมพร วงศ์พุทธา พี่สาว โดยเฉพาะอาจารย์อวยพร เผาะช่วย (ภรรยา) และน้องธิม ขว้ล้าธารลูกชาย ที่คอยให้กำลังใจ มิตรสหายเพื่อน PHD รุ่น 6 และบุคคลอันเป็นที่รักยิ่ง ที่คอยเป็นกำลังใจให้ตลอดในระยะเวลาที่ทำการศึกษา คอยเป็นที่ปรึกษา รับฟังเรื่องราวต่าง ๆ จึงสามารถทำให้อุญญัตินิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ภาคการเมือง ภาครัฐ ภาคเอกชน เกษตรกร ผู้ประกอบการในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ยโสธร อำนาจเจริญ ที่ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์ และเสียสละเวลาในการให้สัมภาษณ์เชิงลึกด้วยความเต็มใจ ซึ่งใช้ระยะเวลาไม่นานพอสมควร และนับได้ว่า เป็นส่วนที่สำคัญมากที่ทำให้กระบวนการวิจัยนี้มีความสมบูรณ์

ธวัชชัย ขว้ล้าธาร

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(4)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	(6)
กิตติกรรมประกาศ.....	(9)
สารบัญตาราง.....	(12)
สารบัญภาพประกอบ.....	(13)
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามของการวิจัย.....	8
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	8
ขอบเขตของการวิจัย.....	9
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	10
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	15
2 แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	17
มโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองภาคประชาชนในสังคมไทย.....	18
แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มองค์กรทางสังคมและแนวคิดกระบวนการกลุ่ม.....	26
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง.....	50
แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มผลประโยชน์.....	60
แนวคิดและทฤษฎีพหุนิยม.....	74
แนวคิดมาตรฐานสินค้าเกษตรและการเมืองในมาตรฐาน	
สินค้าเกษตร.....	77
วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	93
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	98

บทที่	หน้า
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	99
ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	101
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	101
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	102
ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	104
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	106
4 ปรากฏการณ์จุดเชื่อมโยงมาตรฐานข้าวอินทรีย์กับการเมือง.....	108
ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1	
(พ.ศ. 2551-2554).....	109
ข้าวอินทรีย์.....	111
ขั้นตอนการตรวจสอบและรับรองฟาร์มเกษตรอินทรีย์.....	115
มาตรฐานข้าวอินทรีย์สู่การเมือง.....	116
5 ผลการวิเคราะห์การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย.....	131
การเมืองในมาตรฐานสินค้าเกษตรไทย.....	131
กระบวนการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย.....	159
6 สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	171
สรุปผลการวิจัยและการอภิปรายผล.....	171
ข้อเสนอแนะ.....	192
ภาคผนวก	
ก แบบสัมภาษณ์การวิจัย.....	196
ข หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูล.....	199
ค ภาพลงพื้นที่สัมภาษณ์.....	204
ง หนังสือรับรองผ่านการประเมินการผลิตข้าวอินทรีย์.....	216
บรรณานุกรม.....	219
ประวัติผู้เขียน.....	231

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 สรุปประเด็นวิเคราะห์การเมืองในมาตรฐานข่าวอินทรีไทย.....	189

สารบัญภาพประกอบ

ภาพ	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	98

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยในอดีตสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นสังคมเกษตรกรรม มีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ผู้คนในสังคมมีวิถีการดำรงชีวิตอยู่บนพื้นฐานของการเกษตรกรรม ลักษณะการผลิตในแบบดั้งเดิมเป็นการผลิตเพื่อยังชีพหรือเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ผลผลิตที่ผลิตได้มากเกินความต้องการในครัวเรือนก็จะนำมาแลกเปลี่ยนแบ่งปันกัน ครัวเรือนมีความสัมพันธ์ในลักษณะนี้เรื่อยมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่สร้างความสัมพันธ์ในชุมชนให้เป็นแบบเครือญาติ มีการพึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นวิถีที่เรียบง่ายที่ทำให้ชุมชนและสังคมมีความสงบสุขบนพื้นฐานของความเป็นอยู่แบบพอเพียง ภาคการเกษตรยังมีความสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศมาโดยตลอดต่อมาเมื่อประเทศต่าง ๆ มีการพัฒนาเศรษฐกิจเข้าสู่ระบบตลาดมากขึ้น มีการเปลี่ยนรูปแบบจากการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนและชุมชนมาเป็นการผลิตเพื่อค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ มีการผลิตพืชในเชิงการค้าเพื่อแสวงหากำไรจากพืชชนิดเดียว หรือพืชไม่กี่ชนิดเป็นจำนวนมาก การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตการเกษตรของไทยแบบดั้งเดิมเริ่มเข้าสู่การเกษตรเชิงพาณิชย์อย่างเป็นรูปธรรมเริ่มมีขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2398 เมื่อไทยทำสนธิสัญญาเบาว์ริง เพื่อส่งข้าวเป็นสินค้าออกสู่ต่างประเทศทำให้ระบบการเกษตรของไทยได้ปรับเปลี่ยนจากการผลิตที่หลากหลายเพื่อยังชีพมาเป็นการเน้นการผลิตเพื่อการค้า ประเทศไทยมีการส่งเสริมพัฒนาการเกษตรให้เป็นการผลิตเพื่อการค้าตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ในช่วงปี พ.ศ. 2504-2509 เน้นการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการขยายตัวในภาคการเกษตรที่เรียกกันว่า เกษตรเชิงเดี่ยวที่เน้นการผลิตพืชเพียงอย่างเดียวในพื้นที่เน้นการใช้เครื่องจักรกลแทนแรงงานคนเพื่อให้เกิดการประหยัดต่อขนาดการทำเกษตรกรรม

เพื่อมุ่งเชิงพาณิชย์เริ่มเป็นที่แพร่หลาย และรัฐบาลได้เริ่มส่งเสริมการเกษตรเชิงพาณิชย์อย่างจริงจัง (เบญจวรรณ สุรินทร์, 2546, หน้า 1)

สำหรับความเจริญรุ่งเรืองของมนุษยชาติที่มีอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาอันยาวนานนั้นมีความผูกพันกับการเกษตรกรรมอย่างแนบแน่น ด้วยเหตุที่ว่าปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิตมาจากการเกษตรด้วยความสำคัญดังกล่าวนี้ ประเทศไทยนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจไทยในอดีตเริ่มต้นด้วยการเกษตร นอกจากจะผลิตเพื่อบริโภคภายในประเทศแล้ว ยังเป็นแหล่งผลิตอาหารที่เลี้ยงประชากรในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก และทำรายได้ให้แก่ประเทศจำนวนมาก ทั้งนี้เป็นเพราะมีดินและน้ำที่อุดมสมบูรณ์ตลอดจนมีแรงงานทางการเกษตรจำนวนมาก จะพบได้จากพื้นที่มากกว่าครึ่งหนึ่งของประเทศใช้เพื่อการเกษตร ส่วนแรงงานในภาคเกษตรก็มีจำนวนสูงถึงร้อยละ 38 ของแรงงานทั้งประเทศ อย่างไรก็ตาม บทบาทของการเกษตรต่อระบบเศรษฐกิจไทยได้ลดความสำคัญลงตามลำดับ สินค้าเกษตรส่งออกมีมูลค่าลดลงจากสัดส่วนเกือบร้อยละ 90 ในช่วง พ.ศ. 2504-2509 เหลือประมาณร้อยละ 10 ของสินค้าส่งออกทั้งหมดในปี พ.ศ. 2556 (อภิชัย พันธเสน, 2542, หน้า 12-13) ในขณะเดียวกันปัจจัยหลักในการผลิต คือ ที่ดินก็เริ่มเสื่อมโทรมลง และหาพื้นที่เพาะปลูกมาทดแทนอีกไม่ได้ น้ำที่ใช้สำหรับการเกษตรเริ่มขาดแคลน รายได้ของประชาชนในภาคเกษตรต่ำกว่าสาขาอื่น ๆ แรงงานเกษตรเคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคบริการและอุตสาหกรรมนอกจากความกดดันที่เกิดจากภายในประเทศดังกล่าวแล้ว ภาคเกษตรไทยยังจะต้องแข่งขันกับสินค้าเกษตรจากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกหรือภูมิภาคต่าง ๆ ได้แก่ ปรากฏการณ์การกำหนดนโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร เนื่องจากอาหารเป็นหนึ่งในปัจจัยพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อ การดำเนินชีวิตของมนุษย์ คุณภาพของอาหารจึงมีความสำคัญโดยตรงต่อชีวิตมนุษย์ ซึ่งอาหารที่มีคุณภาพนั้น นอกจากนี้ เป็นอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการแล้ว ยังต้องถูกสุขลักษณะ และมีมาตรฐาน ปราศจากสารตกค้าง เพราะการสะสมของปริมาณสารตกค้างนั้นส่งผลต่อการเกิดโรค ในมนุษย์ ทำให้เกิดการตระหนักรู้และความพยายามในการยกระดับและปรับปรุงคุณภาพ สินค้าเกษตรตั้งแต่ต้นและตลอดทั้งกระบวนการผลิตเพื่อให้ได้อาหารที่มีคุณภาพและมีมาตรฐาน โดยเฉพาะในประเทศที่พัฒนาแล้วนั้นได้ให้ความสำคัญกับประเด็นมาตรฐาน สินค้าเกษตรและอาหารมากขึ้นเป็นลำดับ และโดยที่ประเทศไทยยังต้องส่งออกสินค้า

เกษตรและอาหารไปยังประเทศเหล่านั้น ซึ่งเป็นตลาดสินค้าเกษตรและอาหารรายใหญ่ของไทย อีกทั้งภายหลังการกำเนิดขององค์การการค้าโลก (World Trade Organization--WTO) มาตรการกีดกันทางการค้าได้เปลี่ยนรูปแบบไปสู่มาตรการที่ไม่ใช่ภาษี (Non Tariff Measure--NTM) มากขึ้น เพราะข้อตกลงขององค์การการค้าโลกได้จำกัดมาตรการทางภาษี (Tariff Measure--TM) ไว้อย่างชัดเจน ซึ่งมาตรการที่ไม่ใช่ภาษีตามความตกลงขององค์การการค้าโลกที่สำคัญที่อยู่ 2 ประการ คือ ความตกลงว่าด้วยการใช้บังคับ มาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measure--SPS) เช่น มาตรการเกี่ยวกับโรคพืช สัตว์ แมลงและสารตกค้าง และความตกลงว่าด้วยอุปสรรคทางเทคนิคต่อการค้า (Agreement on Technical Barrier to Trade--TBT) เช่น การติดฉลากสินค้าเกษตรและอาหาร และการบรรจุหีบห่อ ซึ่งสาเหตุที่ความตกลงทั้งสองประการมีความสำคัญเพราะเป็นความตกลงที่ประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลกส่วนใหญ่นำมาบังคับใช้โดยอ้างถึงความปลอดภัยของผู้บริโภคเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศ ปัญหาการก่อการร้ายสากล สภาพการณ์การแข่งขันทางการค้าที่รุนแรงเพิ่มขึ้น ปัญหาการปนเปื้อนของสารพิษในอาหาร รวมทั้งปัญหาความวิตกกังวลเกี่ยวกับความปลอดภัยของอาหารที่มาจากพืชหรือสัตว์ที่ดัดแปลงพันธุกรรม ซึ่งปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ยังทำให้การนำมาตรการตามความตกลงทั้ง 2 ประการดังกล่าวถูกนำมาบังคับใช้อย่างเคร่งครัดมากยิ่งขึ้น (สมพร อิศวิลานนท์ และसानิต เก้าเอี้ยน, 2552, หน้า 23-25)

ทั้งนี้ จากการที่ประเทศไทยในฐานะประเทศภาคีสมาชิกองค์การการค้าโลก ประเทศไทยจึงมีพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติตามความตกลงว่าด้วยการบังคับใช้มาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures--SPS) และความตกลงว่าด้วยอุปสรรคทางเทคนิคต่อการค้า (Agreement on Technical Barriers to Trade--TBT Agreement) โดยได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารขึ้น ซึ่งนอกจากจะเป็นการปฏิบัติตามพันธกรณีแล้วยังเป็นการยกระดับบทบาทผู้นำของไทยในกรอบการเจรจาขององค์การการค้าโลก และด้วยความตกลงระหว่างประเทศ ภายใต้การเป็นประเทศภาคีสมาชิกองค์การการค้าโลก ทำให้ประเทศไทยจะต้องกำหนดนโยบายเกี่ยวกับมาตรฐานสินค้า

เกษตรและอาหารของประเทศ โดยการกำหนดมาตรฐานและการรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารตั้งแต่ระดับไร่นาจนถึงผู้บริโภคเพื่อปรับปรุงและยกระดับคุณภาพสินค้าเกษตรและอาหารของไทยให้มีคุณภาพได้มาตรฐานสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลก ซึ่งรัฐบาลก็ได้เริ่มให้ความสำคัญกับนโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ดังจะเห็นได้จากการเข้าสู่วาระนโยบายของรัฐบาลและมีมติคณะรัฐมนตรีออกมาเป็นลำดับทั้งในช่วงของรัฐบาล นายชวน หลีกภัย สมัยที่ 2 และช่วงของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร สมัยที่ 1 ดังนี้ (สมพร อิศวิลานนท์ และศานิต แก้วเอียน, 2552, หน้า 26-28)

1. มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2542 (ค.ศ. 1999) เรื่องการจัดตั้งศูนย์ผลักดันสินค้าเกษตรเพื่อการส่งออก
2. มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2542 (ค.ศ. 1999) เรื่องแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตร
3. มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2542 (ค.ศ. 1999) เรื่องโครงการรณรงค์เพื่อการผลิตสินค้าเกษตรที่ได้คุณภาพมาตรฐานและปลอดภัยต่อการบริโภคปี พ.ศ. 2543-2545 (ค.ศ. 2000-2002)
4. มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2544 (ค.ศ. 2001) เรื่องแผนยุทธศาสตร์สินค้าเกษตรหลัก
5. มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544 (ค.ศ. 2001) เรื่องผลการประชุมสัมมนาเรื่อง ระบบความปลอดภัยด้านอาหารแห่งชาติ
6. มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) เรื่องการจัดตั้งสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ
7. มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) เรื่องร่างพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตร พ.ศ. . . .
8. มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) เรื่อง ขออนุมัติแต่งตั้งคณะกรรมการมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ
9. มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) เรื่อง ผลการหารือเรื่องกรอบแนวทางปฏิบัติการตรวจสอบควบคุมคุณภาพสินค้าเกษตรและอาหาร

10. มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) เรื่อง การจัดตั้งบริษัท มาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร จำกัด

11. มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) เรื่อง แผนยุทธศาสตร์ความปลอดภัยด้านอาหารของกระทรวงสาธารณสุข

ดังนั้น จากการให้ความสำคัญกับประเด็นมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร เพิ่มขึ้นจากการเข้าร่วมนโยบายของประเด็นดังกล่าว ทำให้สินค้าเกษตรกรรมและ สินค้าอุตสาหกรรมเกษตรจึงมีโอกาสนในการส่งออกเพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตาม โอกาสในการส่งออกสินค้าเกษตรของไทยจำเป็นต้องให้ ความสำคัญกับการพิจารณาถึงมาตรฐานสินค้าเกษตรตามความตกลงระหว่างประเทศ ยิ่งขึ้น เพื่อให้ประเทศไทยได้รับประโยชน์จากการค้าสินค้าเกษตรระหว่างประเทศ แต่ จากการที่ความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับมาตรฐานสินค้าเกษตรมีความเกี่ยวข้องกับ เทคนิคเฉพาะและเทคโนโลยีด้านมาตรฐานเกี่ยวกับสินค้าเกษตร และการค้าขายสินค้า เกษตรในตลาดโลกจำเป็นต้องปฏิบัติตามความตกลงภายใต้องค์การการค้าโลกด้าน สุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (WTO/SPS) โดยความตกลงดังกล่าวได้ให้การยอมรับ มาตรฐานระหว่างประเทศขององค์การกำหนดมาตรฐานระหว่างประเทศ คณะรัฐมนตรี จึงได้มีมติให้จัดตั้งสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) ขึ้น ซึ่งเป็นหน่วยงานใหม่ระดับกรมสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทำหน้าที่ในการเป็น หน่วยงานกลาง (national focal actor) ในการประสานงานกับองค์การหลักที่เกี่ยวข้องกับ มาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารระหว่างประเทศทั้ง 3 องค์การ คือ

1. สำนักงานมาตรฐานอาหารระหว่างประเทศ โครงการมาตรฐานอาหาร FAO/WHO ภายใต้ความร่วมมือระหว่างองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ และองค์การอนามัยโลก (joint FAO/WHO food standards programmed codex) หรือ “Codex” (“Codex” เป็นคำที่ใช้เรียก “Codex Alimentarius” ซึ่งมาจากภาษาละติน หมายถึง “Food Code”

2. องค์การโรคระบาดสัตว์ระหว่างประเทศ (Office International des Epizooties --OIE)

3. สำนักงานอนุสัญญาว่าด้วยการอารักขาพืชระหว่างประเทศ (International Plant Protection Convention--IPPC)

อีกทั้งให้สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติในนามของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นแกนกลางในการยกร่างพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร ซึ่งตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) ในการจัดตั้งสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ และตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) นั้น กำหนดให้สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติมีอำนาจหน้าที่หลักเกี่ยวกับมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารนั้น คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติเป็นแกนกลางโดยมีหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงอุตสาหกรรม เป็นต้น เป็นหน่วยงานร่วมในการกำหนดนโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารของประเทศ รวมทั้งให้สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติในนามของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นแกนกลางในการยกร่างพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารทั้งหมด

มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) ได้กำหนดให้ปี พ.ศ. 2547 (ค.ศ. 2004) เป็นปีแห่งความปลอดภัยด้านอาหาร และได้กำหนดหลักของระบบงานด้านมาตรฐานและความปลอดภัยด้านอาหารและสินค้าเกษตร ดังนี้

1. เน้นความสำคัญด้านความปลอดภัยของผู้บริโภคในประเทศและต่างประเทศที่เท่าเทียมกัน

2. สินค้าเกษตรและอาหารของไทยต้องเป็นที่ยอมรับและสอดคล้องกับมาตรฐานสากล

3. การกำหนดมาตรฐานด้านสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (Sanitary and Phytosanitary--SPS) จะต้องอยู่บนพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์เท่านั้น เพื่อปกป้องและคุ้มครองผู้บริโภคและการผลิตทางการเกษตร

4. ประเทศไทยจะต้องมีระบบควบคุมมาตรฐานและการกักกันพืชและสัตว์ที่เท่าเทียมกับต่างประเทศตลอดกระบวนการผลิต (from farm to table) เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในระบบการค้าระหว่างประเทศและผู้บริโภคภายในประเทศ

นโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร ซึ่งประเทศไทยกำลังยกระดับและปรับปรุงคุณภาพสินค้าเกษตรและอาหารของประเทศไทยให้ได้มาตรฐานตามความตกลงภายใต้การเป็นภาคีสมาชิกขององค์การการค้าโลก ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและระดับมาตรฐานในการบริโภค ตลอดจนการจัดระเบียบและการจัดสรรทรัพยากรทางการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารว่างอย่างต่อเนื่องในระยะยาว ซึ่งการกำหนดนโยบายเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนจึงมีความจำเป็นเพื่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาศักยภาพในการแข่งขันของสินค้าเกษตรและอาหารและการยกระดับมาตรฐานในการบริโภคภายในประเทศ ซึ่งความพยายามในการกำหนดนโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร เป็นการสะท้อนเจตนารมณ์และการตระหนักถึงปัญหาเกี่ยวกับมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารที่กำลังมีความสำคัญเพิ่มขึ้น กระทบต่อนโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารในประเทศไทยยังไม่สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีหรือตัวแบบนโยบายสาธารณะที่มีอยู่หรือไม่ ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ประกอบกับความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างส่วนราชการที่กำกับดูแลด้านมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารของประเทศไทยหลายครั้งภายในระยะเวลา 16 ปี นับตั้งแต่ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีสมาชิกขององค์การการค้าโลก สะท้อนให้เห็นว่า ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ทางเศรษฐกิจการเมืองด้านการเกษตรในระดับโลกหรือในระดับภายในประเทศหลายครั้งจนทำให้รัฐไทยจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ที่ใช้ในเรื่องมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารตามอิทธิพลของปัจจัยต่าง ๆ ผ่านความเชื่อมโยงระหว่างสถานการณ์เศรษฐกิจการเมืองด้านการเกษตรในระดับนานาชาติกับสถานการณ์เศรษฐกิจการเมืองด้านการเกษตรในประเทศไทย สะท้อนให้เห็นว่าความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านยุทธศาสตร์และในด้านมาตรฐานสินค้าในระดับโลกและระดับภายในประเทศเป็นสิ่งที่มีความผันแปรไปตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ทั้งจากปัจจัยระดับภายในประเทศและปัจจัยระดับนานาชาติ โดยมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้านสุขอนามัย ด้านการเกษตร และผลประโยชน์ของชาติ

เป็นปัจจัยที่ส่งอิทธิพลชักนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ภายใต้ภาวะการณ์ที่แปรผันอยู่ตลอดเวลา นี้ ผลจากการศึกษาทำความเข้าใจต่อความเปลี่ยนแปลงทางยุทธศาสตร์สินค้าเกษตรไทย นอกจากจะมีส่วนช่วยให้ประเทศไทยสามารถกำหนดจุดยืนในอนาคตในเวทีการค้าสินค้าเกษตรและอาหารระดับโลกให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ของชาติ และผลประโยชน์ของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการเกษตรไทย ดันน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ด้วยเหตุผลและปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้นทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่ต้องการศึกษาสภาพปัญหาที่แท้จริงของมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารว่า เป็นเพราะสาเหตุอันใด และการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นส่วนสะท้อนที่อาจจะทำให้เกิดความเข้าใจต่อการวางยุทธศาสตร์ที่จะส่งผลและผูกพันต่ออนาคตวิถีเกษตรไทย และวิถีแห่งการบริโภคสินค้าเกษตรและอาหารจากประเทศไทยของทั้งชาวไทยและชาวโลกอีกด้วย

คำถามของการวิจัย

1. การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทยเป็นอย่างไร
2. กระบวนการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทยเป็นอย่างไร
3. แนวทางในการแก้ไขปัญหาการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทยเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

จากความพยายามในการอธิบายสภาพปัญหาและการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย โดยการนำเสนอคำถามวิจัยดังกล่าวในที่นี้จึงได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้เพื่อนำเสนอปรากฏการณ์ของกระบวนการรวมกลุ่มของชาวนา (ประชาชน) ผู้กระบวนการทางสังคมที่ปฏิสัมพันธ์กับรัฐทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติได้นำไปสู่การพัฒนาสังคมใหม่ทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม การเมืองแบบมีส่วนร่วม ในการจัดการแก้ไขปัญหากลุ่มโดยการจัดการตนเองอย่างเข้มแข็ง ในการวิเคราะห์โดยตระหนักว่าในความเป็นจริงแล้วเนื้อหาของวัตถุประสงค์ในแต่ละข้อไม่อาจแยกออกจากกันได้อย่างเป็นอิสระ คือ

1. เพื่อศึกษาการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย
2. เพื่อศึกษากระบวนการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย
3. เพื่อเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้จะมุ่งศึกษาการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทยการก่อเกิดการเมืองในข้าวที่อยู่ในกระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อสนองตอบตลาดผู้บริโภคและต้องการได้รับรองมาตรฐานทั้งในระดับประเทศและระดับสากล เป็นสิ่งที่สะท้อนการเมืองในแนวใหม่เป็นกิจกรรมจากชุมชนสู่การกำหนดนโยบายของรัฐบาลกลาง ประกอบด้วย (1) ร่วมมือ (2) จัดแย้ง และ (3) ทำแทน
2. ขอบเขตนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นการศึกษาเป็นแบบกรณีศึกษา (case study) ที่ต้องการสะท้อนให้เห็นการแสวงหาพื้นที่ในการแสดงออกของการเมืองภาคพลเมืองโดยการรวมกลุ่มเครือข่ายเพื่อผลิตข้าวอินทรีย์สู่มาตรฐาน โดยจาก 3 กลุ่มเกษตรกร คือ (1) กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ บ้านโนนกระสัง จังหวัดนครราชสีมา (2) กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดอำนาจเจริญ (3) กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร
3. ขอบเขตระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยเรื่อง การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย โดยเริ่มศึกษากลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตั้งแต่การก่อเกิดในการรวมกลุ่ม การบริหารจัดการปฏิบัติการของกลุ่มตลอดจนการสร้างเครือข่าย เพื่อสะท้อนให้เห็นการก่อเกิดการเมืองภาคพลเมืองในการรวมกลุ่มการผลิตข้าวอินทรีย์ จนถึงปัจจุบันที่รัฐเข้ามาสนับสนุน
4. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการศึกษาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ โดยการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยวิธีเจาะจง ที่เกี่ยวข้องกับ “มาตรฐานข้าวอินทรีย์” จาก 3 กลุ่ม ประกอบด้วย

4.1 กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ บ้านโนนกระสัง จังหวัดนครราชสีมา

4.2 กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ บ้านห้วยไร่ จังหวัดอำนาจเจริญ

4.3 กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร

นิยามศัพท์เฉพาะ

สินค้าเกษตรไทย หมายถึง ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์อันเกิดจากการกสิกรรม การประมง การปศุสัตว์ หรือการป่าไม้ และผลพลอยได้ของผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ดังกล่าว

นโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร หมายถึง ข้อกำหนด กฎ ระเบียบ หรือแนวทางการดำเนินการเกี่ยวกับสุขลักษณะ และความปลอดภัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของตัวสินค้าเกษตรและอาหาร (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ, 2546, หน้า 9) ได้แก่ กฎหมาย หรือมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับเรื่องมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร

การกำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตร หมายถึง เครื่องมือในการควบคุมและส่งเสริมสินค้าเกษตร ให้มีคุณภาพเป็นไปตามมาตรฐาน เพื่อความปลอดภัยและคุ้มครองผู้บริโภค ป้องกันความเสียหายที่อาจจะเกิดแก่เกษตรกรหรือกิจการการค้าสินค้าเกษตร หรือเศรษฐกิจของประเทศ และเพื่อให้สอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศ

กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจเกษตรอินทรีย์ หมายถึง กลุ่มเกษตรอินทรีย์ วิสาหกิจชุมชนเกษตรธรรมชาติบ้านโนนกระสัง จังหวัดนครราชสีมา บ้านห้วยไร่ จังหวัดอำนาจเจริญ และบ้านน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร เริ่มอาชีพทำการเกษตรมาตั้งแต่ดั้งเดิม โดยการปลูกข้าวมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ จนมาเห็นการเปลี่ยนแปลงจากวิถีแบบชาวบ้าน มาสู่ระบบอุตสาหกรรมเพื่อผลิตขายให้ได้จำนวนเยอะ ๆ โดยเร่งทุกอย่างให้ได้ผลผลิตมากที่สุด ใช้ทั้งสารเคมี ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า รวมทั้งเมล็ดพันธุ์ที่ปรับแต่งแล้ว เมื่ออยู่กับ

สารเคมีเหล่านี้มาเป็นเวลานาน เริ่มรู้ถึงความผิดพลาด จึงคิดที่จะทำตามแนวทาง
การเกษตรอินทรีย์ ตามแบบมาตรฐานสากลที่ได้รับการยอมรับจากนานาชาติ

การเมือง หมายถึง รูปแบบการแสดงออกในการแก้ไขปัญหาการค้าข้าวของชาวนา
“กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจข้าวอินทรีย์” (จังหวัดนครราชสีมา อำนาจเจริญ และยโสธร)
การบริหารจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาความแตกต่างทางความคิด และวิธีการในการปลูกข้าว
ที่มีความแตกต่างกันในการใช้ปุ๋ยโดยอาศัยความสัมพันธ์ใกล้ชิด เช่น ด้วยความเป็น
เครือญาติ ด้วยความเป็นเพื่อนบ้านใกล้เคียง เชื่อมโยงให้เกิดการเจรจาตกลงกัน การขอ
ความร่วมมือ และการใช้กระบวนการทางสังคม ในขั้นตอนสุดท้ายหากไม่ได้รับ
ความร่วมมือซึ่งรูปแบบดังกล่าว นับได้ว่าเป็นกระบวนการการเมืองที่ไม่ใช่ การเมือง
ในแบบปกติที่เข้าใจกันโดยทั่วไป แต่เป็น “การเมือง” ที่เปรียบเสมือน “วิถีชีวิต” ของ
ชาวนาน ซึ่งพยายามแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยตนเองได้อาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้ว
มาเป็นเครื่องมือในการแก้ไข ปัญหาความแตกต่างทางความคิดในการปลูกข้าวอินทรีย์
การเมืองในงานวิจัยนี้จึงนับได้ว่าเป็นปกติในการดำรงชีวิตของชาวนานั้นเอง

กระบวนการการเมือง หมายถึง การเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพ
การเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอก ทั้งกระบวนการการตลาด การขายโดยไม่ผ่านพ่อค้า
คนกลาง การแปรรูปและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า ผ่านการรวมเป็นกลุ่ม
วิสาหกิจชุมชนและเชื่อมโยงกับกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ ก่อให้เกิดการเจรจา
ต่อรอง หาข้อสรุปร่วมกันและทำงานร่วมกันในรูปแบบภาคีเครือข่าย ซึ่งเป็น
กระบวนการการเมืองภาคพลเมืองในอีกรูปแบบหนึ่งของ “กลุ่มเครือข่ายข้าวอินทรีย์”
พร้อมด้วยการทำงานเชื่อมโยงกับ พันธมิตรนอกภาคการเกษตรเพื่อสร้างความเข้มแข็ง
และเป็นการแก้ไขปัญหาของกลุ่มเกษตรกรอย่างยั่งยืน

ข้าวอินทรีย์ หมายถึง พืชเศรษฐกิจหลักที่ชาวนาและคนไทยทั้งประเทศใช้
บริโภคเป็นอาหารหลักและ เพาะปลูกเพื่อขาย โดยข้าวอินทรีย์ในการวิจัยนี้ คือ ข้าวที่
ไม่ใช้สารเคมีในการเพาะปลูก

การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย หมายถึง บทบาทของการเมืองภาค-
ประชาชน เป็นกระบวนการดำเนินชีวิตที่เป็นชีวิตจริง ที่อยู่ภายใต้การครอบครองของ
การเมืองเชิงสถาบันหรือการเมืองแบบทางการหรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึง “การเมืองแบบ

ธรรมชาติ” ที่มีแบบแผนชีวิตการเมืองที่สำคัญ คือ “ความร่วมมือ” และ “ความขัดแย้ง” และ “การกระทำแทน” จากสมาชิกกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจข้าวอินทรีย์ฯ ที่ไม่ห่างไกลจากศูนย์อำนาจทางการเมืองของรัฐ แต่อำนาจรัฐไม่มีความหมายต่อสภาพชีวิตของผู้คนในกลุ่มมากนักเพราะวิถีที่สมาชิกต้องพึ่งตนเองและจัดการตนเองได้ พร้อมทั้งยังสามารถจำแนกระหว่างการยอมรับอำนาจรัฐที่มาด้วยสภาพการบังคับ เชิญชวน แนะนำของอำนาจของตนเองเพื่อการดำรงชีวิตที่มีความสุข ซึ่งใช้แนวคิดของนักวิชาการ ได้แก่ แนวคิดของ ชัยอนันต์สมุทรวิช (2533, หน้า 23) และณรงค์ บุญสวขวัณ (2552, หน้า 15) ที่ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับการเมือง ภาคพลเมืองในที่นี้ หมายถึง “วิถีชีวิต” ของชาวบ้าน ซึ่งพยายามแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยตนเองได้อาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้ว มาเป็นเครื่องมือในการแก้ไข ปัญหาความแตกต่างทางความคิดในการปลูกข้าวอินทรีย์สู่มาตรฐาน ดังนั้น การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์งานวิจัยนี้จึงนับได้ว่า เป็นปกติในการดำรงชีวิตของชาวนานั้นเอง

การขัดแย้ง หมายถึง การต่อต้าน หรือการไม่เห็นด้วยของการกำหนดนโยบายในการพัฒนาของภาครัฐจึงเกิดการรวมกลุ่มเพื่ออารยะขัดขืนในการต่อรองกดดันอำนาจรัฐในที่นี้หมายถึงการรวมกลุ่มกันผลิตข้าวอินทรีย์

ความร่วมมือ หมายถึง การเห็นด้วยของกลุ่มภาคชาวนากับนโยบายส่งเสริมปลูกข้าวลดต้นทุนโดยผ่านกระบวนการรวมกลุ่มและสุดท้ายภาครัฐให้การสนับสนุน อาจจะไปในรูปของการให้คำแนะนำในการทำปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น

การกระทำแทน หมายถึง แนวคิดของกลุ่มชาวนาที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาของรัฐที่ผ่านมาในเรื่องของทรัพยากรดินที่เสื่อมเนื่องจากการใช้สารเคมีในการผลิตข้าวส่งผลกระทบต่อสุขภาพชาวนาจนหาสาเหตุไม่ได้ สุดท้ายทางชาวนาจึงรวมกลุ่มในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวเนื่องด้วยการไร้ประสิทธิภาพของระบบราชการในการเข้ามาแก้ไขปัญหาให้กับชาวนา และเป็นการกระทำที่อยู่ภายใต้การครอบงำของรัฐ

ตรามาตรฐานสินค้าอินทรีย์ของประเทศผู้นำเข้าสินค้าอินทรีย์ ประกอบด้วย

1. ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ IFOAM หรือ IFOAM Accredited หมายถึง สมาพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movements--IFOAM) ได้จัดทำโครงการรับรองระบบงานเกษตรอินทรีย์ IFOAM

(IFOAM accreditation program) ภายใต้กรอบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ IFOAM ซึ่งปัจจุบันหลายประเทศทั่วโลกยอมรับเป็นเกณฑ์มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ขั้นต่ำสินค้าอินทรีย์เพื่อการนำเข้า เช่น ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ฮังการี สวิตเซอร์แลนด์ มาเลเซีย เป็นต้น

2. มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สหภาพยุโรป หมายถึง การแสดงตรามาตรฐานเกษตรอินทรีย์สหภาพยุโรปที่ถูกต้องจะต้องมีเลขรหัสหน่วยงานที่ทำการตรวจรับรองของสหภาพยุโรป ซึ่งระบุประเทศของหน่วยงานผู้ตรวจรับรองกำกับไว้ พร้อมกับระบุประเทศแหล่งที่มาของสินค้าอินทรีย์นั้น ๆ ไว้ได้ตรามาตรฐานด้วย สหภาพยุโรปยังไม่อนุญาตให้ใช้คำว่า Organic ร้อย 100 หรืออินทรีย์ 100 เปอร์เซ็นต์ บนฉลากสินค้าด้วยระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์อื่นที่สหภาพยุโรปยอมรับ ได้แก่ ระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แคนาดา (เฉพาะที่ผลิตในประเทศแคนาดา) และระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สหรัฐอเมริกา (เฉพาะที่ผลิตในประเทศสหรัฐอเมริกา)

3. มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์แคนาดา (Canada Organic Regime--COR) รัฐบาลแคนาดาเริ่มนำระบบ Canada Organic Regime ออกบังคับใช้เมื่อปี พ.ศ. 2552 ตามระเบียบ Organic Products Regulations, 2009 โดยมี Canadian Food Inspection Agency (CFIA) เป็นหน่วยงานรับผิดชอบการใช้ตรามาตรฐานเกษตรอินทรีย์แคนาดาที่ถูกต้อง ต้องมีชื่อสินค้า รหัสหน่วยงานที่ทำการตรวจการรับรองที่ออกโดย IOAS พร้อมกับระบุประเทศผู้ผลิตทั้งภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสกำกับไว้ใกล้ ตรามาตรฐานฯ ให้เห็นได้ชัดเจนระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์อื่นที่ประเทศแคนาดายอมรับ ได้แก่ ระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สหรัฐอเมริกา (จากผู้ผลิตทั่วโลก) ระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สหภาพยุโรป (เฉพาะที่ผลิตในสหภาพยุโรป) และระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ญี่ปุ่น (เฉพาะที่ผลิตในญี่ปุ่น) เริ่ม 1 ม.ค. พ.ศ. 2558 โดยการแสดงตรามาตรฐานที่ยอมรับต้องแสดงคู่กับตรามาตรฐานฯ ของแคนาดาเสมอ

4. มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ญี่ปุ่น (Japanese agricultural Standard Organic--JAS mark) กำกับดูแลของกระทรวงเกษตร ป่าไม้ และประมงของญี่ปุ่น (Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries--MAFF) ระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์อื่นที่ประเทศแคนาดายอมรับ ได้แก่ ระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แคนาดา

(เฉพาะที่ผลิตในแคนาดา) เริ่ม 1 ม.ค. พ.ศ. 2558 โดยการแสดงตรามาตรฐานที่ยอมรับ ต้องแสดงคู่กับตรามาตรฐานของญี่ปุ่นเสมอ

5. ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ มกท. (Organic Agriculture Certification Thailand--ACT) นอกจากสัญลักษณ์ ACT-IFOAM Accredited แล้ว มกท. ยังมีระบบ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์เฉพาะ ที่จัดทำขึ้นสำหรับตรวจรับรองการผลิตเกษตรอินทรีย์ บางประเภทที่เพิ่งเริ่มพัฒนาขึ้นในประเทศและในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อให้ เหมาะกับผู้ประกอบการในระยะเริ่มต้น ซึ่งรวมถึงการเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงผึ้ง และ การประกอบอาหารสำหรับร้านอาหาร ผู้ประกอบการที่ได้รับการรับรองตามระบบ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มกท. จะใช้ตราสัญลักษณ์ของ มกท. เป็นตรารับรองมาตรฐาน

6. ตรามาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและ อาหารแห่งชาติ (มกอช.) (National Bureau of Agricultural Commodity and Food Standards--ACFS) มกอช. ได้ประกาศใช้ตรามาตรฐาน Organic Thailand และถือเป็น ตรามาตรฐานของประเทศไทยแต่ไม่ได้บังคับว่า การนำเข้าสินค้าเกษตรอินทรีย์หรือ สินค้าเกษตรอินทรีย์ที่ผลิตในประเทศไทยจะต้องได้รับมาตรฐาน Organic Thailand นี้

กลุ่มผลประโยชน์ หมายถึง กลุ่มของตัวแสดงในกระบวนการนโยบาย ซึ่งมี บรรทัดฐานและความเชื่อที่มีเหตุผล เหมือนกัน โดยความร่วมมือในการผลักดันจะเกิด จากการมีตัวกลางหรือนายหน้านโยบายซึ่งจะเป็นผู้ที่หาคู่ร่วมของความต้องการจาก ฝ่ายต่าง ๆ โดยความร่วมมือในการผลักดันจะเกิดขึ้นจากการแข่งขัน เพื่อให้ได้ความเชื่อ ร่วมในนโยบายสาธารณะจากกลุ่มย่อยต่าง ๆ ในนโยบายนั้น ๆ ได้แก่ ภาคผู้ประกอบการ ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง และฝ่ายการเมือง

ผู้ประกอบการ หมายถึง บุคคลซึ่งรวบรวมปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เข้าไปใน กระบวนการผลิตเพื่อสร้างเป็นผลผลิตออกมา โดยในการศึกษานี้ให้ความสำคัญไปที่ ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรอุตสาหกรรมรายใหญ่และรายกลาง ซึ่งมีบทบาทหลักใน รูปแบบการทำเกษตรกรรมแบบประกันราคาหรือการทำเกษตรกรรมแบบทำสัญญา เพื่อ การส่งออก

ส่วนราชการ หมายถึง หน่วยงานภาครัฐที่มีอำนาจหน้าที่ในกิจการสาธารณะ ตามที่ได้มีการบัญญัติไว้ตามกฎหมาย ได้แก่ สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและ

อาหารแห่งชาติ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และสำนักงานคณะกรรมการอาหาร
และยา กระทรวงสาธารณสุข

ร่างพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร หมายถึง ร่างกฎหมายที่มี
สาระสำคัญที่กำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร การให้เครื่องหมายรับรอง
การควบคุมกำกับดูแลการตรวจสอบรับรอง การอุทธรณ์ การร้องเรียน และบทลงโทษ
สำหรับผู้ฝ่าฝืน (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและ
อาหารแห่งชาติ, 2546, หน้า 57)

นโยบายปีแห่งความปลอดภัยด้านอาหาร พ.ศ. 2547 หมายถึง นโยบายที่มี
วัตถุประสงค์ในด้านความปลอดภัยของผู้บริโภคภายในประเทศและต่างประเทศที่เท่า
เทียมกันในสินค้าเกษตรและอาหารซึ่งมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับและสอดคล้องกับ
มาตรฐานสากลบนพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์ตลอดกระบวนการผลิต (กระทรวงเกษตร-
และสหกรณ์, สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ, 2546, หน้า 58)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยเรื่อง การเมืองในยุทธศาสตร์มาตรฐานสินค้าเกษตรไทยน่าจะก่อให้เกิด
ประโยชน์ทั้งในเชิงวิชาการและเชิงนโยบายตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนี้

1. ทราบถึงสภาพปัญหาและความจำเป็นที่รัฐบาลไทยต้องมีนโยบายมาตรฐาน
สินค้าเกษตรและอาหารภายใต้สภาพการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการบริหาร
ที่เปลี่ยนแปลงไป

2. ได้ทราบและเข้าใจว่านโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตรถูกกำหนดโดยตัวแสดง
ที่เกี่ยวข้องใดบ้าง รวมทั้งได้ทราบถึงบทบาทของตัวแสดงและปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัว
แสดงในการกำหนดนโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตรภายใต้สภาพการณ์ทางสังคม
เศรษฐกิจและการเมืองการบริหารที่เปลี่ยนแปลงไป และได้ทราบถึงกระบวนการ
กำหนดนโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตรของไทยทั้งในระดับพระราชบัญญัติและระดับ
นโยบายว่ามีขั้นตอนอย่างไร

3. ทราบถึงผลที่เกิดขึ้นต่อเนื้อหาจากรูปแบบการกำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตร กล่าวคือ รูปแบบการกำหนดตามตัวแบบผู้นำและตัวแบบสถาบันอาจจะมีผลทำให้เนื้อหาของนโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตรไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก หรือมีการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป ในขณะที่หากรูปแบบการกำหนดนโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตรเป็นไปตามตัวแบบกลุ่มภายใต้สังคมซึ่งมีกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่หลากหลายได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น ก็จะทำให้เนื้อหาของนโยบายเปลี่ยนแปลงไปได้มากและเร็วขึ้นจากการเปิดรับแนวความคิดที่หลากหลายของกลุ่มต่าง ๆ

สรุปได้ว่า ในการทบทวนวรรณกรรมจนนำมาสู่การเขียนบทนำที่ต้องการสะท้อนสภาพปัญหาที่ต้องการศึกษาเรื่อง “การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย” ผู้วิจัยได้ข้อสรุปที่ต้องนำกรอบแนวคิดที่ต้องนำมาวิเคราะห์ในการตอบวัตถุประสงค์การวิจัยในบทต่อไป ประกอบด้วย มโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองภาคประชาชนในสังคมไทย แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มองค์กรทางสังคมและแนวคิดกระบวนการกลุ่ม แนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มผลประโยชน์ แนวคิดและทฤษฎีพหุนิยม และแนวคิดมาตรฐานสินค้าเกษตรและการเมืองในมาตรฐานสินค้าเกษตร

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย” เป็นการตอบคำถามเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม ภายนอกทั้งกระบวนการการตลาด การขายโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง การแปรรูปและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า ผ่านการรวมเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและเชื่อมโยงกับกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ ก่อให้เกิดการเจรจาต่อรอง หาข้อสรุปร่วมกันและทำงานร่วมกันในรูปแบบภาคีเครือข่าย ซึ่งเป็นกระบวนการการเมืองภาคพลเมืองในอีกรูปแบบหนึ่งของ “กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจข้าวอินทรีย์” พร้อมด้วยการทำงานเชื่อมโยงกับพันธมิตรนอกภาคการเกษตรเพื่อสร้างความเข้มแข็งและเป็นการแก้ไขปัญหาของกลุ่มเกษตรกรอย่างยั่งยืนมีแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้

1. มโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองภาคประชาชนในสังคมไทย
2. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มองค์กรทางสังคมและแนวคิดกระบวนการกลุ่ม
3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง
4. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มผลประโยชน์
5. แนวคิดและทฤษฎีพหุนิยม
6. แนวคิดมาตรฐานสินค้าเกษตรและการเมืองในมาตรฐานสินค้าเกษตร
7. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้รวบรวมวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัย จนกระทั่งได้สร้างตัวแบบเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ขึ้นโดยมีรายละเอียด ดังนี้

มโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองภาคประชาชนในสังคมไทย

หลังรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 “การเมืองภาคประชาชน” เป็นหัวข้อทางวิชาการที่ขยายพื้นที่ไปสู่มโนทัศน์ในการศึกษาแบ่งตามฐานคิด ดังนี้

แนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม หรือการเมืองภาคพลเมือง

ด้านรัฐศาสตร์กระแสหลักกรอบคิดการเมืองภาคประชาชนอยู่ที่การมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น การเปิดโอกาสให้เข้ามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ กิจกรรมสาธารณะ แสดงสิทธิในการกำหนดชีวิตของตนเอง หรือเพื่อยับยั้งการกระทำของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของพวกเขา มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐ มีการใช้สิทธิ เสรีภาพทางตรงของประชาชนทางการเมืองที่เรียกว่า ประชาธิปไตยทางตรง เช่น การเสนอกฎหมาย การถอดถอนผู้บริหารประเทศ หรือผู้บริหารระดับสูง ทั้งนี้ ด้วยเหตุผลการสร้างคุณภาพอำนาจในการปกครองระบอบประชาธิปไตย (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552, หน้า 140) ความหมายและความเข้าใจของการเมืองภาคประชาชนในแบบนี้จึงมีน้ำหนักที่การมีส่วนร่วมกับการปกครอง หรือที่เรียกว่าเป็นรูปแบบสัมพันธ์กับรัฐในเชิงบวก คือ การเสริมประสานกับรัฐ เช่น การลงประชามติ (referendum) การประชาพิจารณ์ (public hearing) การอภิปรายสาธารณะ (public dialogue) การริเริ่มกฎหมาย (people initiation) หรือการทำประชาคม ขณะที่ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2545, หน้า 25) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในฐานะพลเมือง (citizen) ไม่ใช่ในฐานะราษฎร (subject) หรือไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินที่รอรับบริการจากรัฐเท่านั้น นำไปสู่ความเข้าใจต่อองค์ประกอบสำคัญของการเมืองภาคประชาชนแบบมีส่วนร่วม คือ ความเป็นพลเมือง 3 และการเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น (active citizen) ที่มุ่งปกป้องคุ้มครองสิทธิและมุ่งประโยชน์สาธารณะ (common good) และเรียกเป็นการเมืองภาคพลเมือง (citizen politics)

การเมืองภาคประชาชนแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงให้ความสำคัญกับประชาชนในกระบวนการต่าง ๆ ทางการเมือง เพื่อแก้ปัญหาและกำหนดชีวิตตนเอง

ลดความรู้ประสิทธิภาพของนักการเมือง ลดความอ่อนแอของสถาบันทางการเมือง ตรวจสอบถ่วงดุลรัฐและการแก้ไขปัญหารัฐและทำงานคู่ขนานไปกับการเมืองภาคตัวแทน เพราะเห็นว่า ประชาธิปไตยแบบเดิมไม่ได้เป็นคำตอบของการสร้างสังคมที่เท่าเทียม แต่กลับทำให้ความเหลื่อมล้ำทางสังคมเพิ่มขึ้นจากการรวมโอกาสของนักการเมืองเข้ากับทุนและชนชั้นที่ต้องการรักษาอำนาจและฐานผลประโยชน์ ประชาธิปไตยแบบเดิมทำให้โอกาสของผู้ที่จะเข้าสู่สนามเลือกตั้งได้เป็นคนเพียงกลุ่มเดียวที่มีลักษณะเฉพาะ และเป็นเพียงกลุ่มคนจำนวนน้อยในสังคมที่กลายเป็นกลุ่มผูกขาดอำนาจทางการเมือง การเมืองภาคประชาชนจึงต้องการขับเคลื่อนสู่แนวทางแก้ปัญหาระบบการเมืองการปกครองที่ภาคตัวแทนไม่สามารถแก้ไขได้ (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548, หน้า 84) และเป็นกลไกหนึ่งในการแก้ไขปัญหาที่สถิติของอำนาจ-อธิปไตย ปัญหาปริมาณผลประโยชน์แห่งชาติหรือผลประโยชน์ส่วนรวม ปัญหาฉันทามติทางการเมือง บทบาทของการเมืองภาคประชาชนได้ย่ำไว้ชัดเจนในเจตนารมณ์รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ว่าต้องการส่งเสริมและคุ้มครองเสรีภาพของประชาชนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง และตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐเพิ่มขึ้น ตลอดจนการปรับปรุงโครงสร้างทางการเมืองให้มีเสถียรภาพ (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552, หน้า 90)

แนวคิดกลุ่มรากหญ้าหรือคนชนชั้นล่าง

นอกจากแนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองแล้วการเมืองภาคประชาชนยังอธิบายได้ด้วยบทบาทของประชาชนในลักษณะของการรวมกลุ่มรวมตัวเรียกร้องผ่านยุทธวิธีต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากการที่รัฐละเลยไม่ใส่ใจการแก้ปัญหา และประชาชนไม่สามารถเผชิญกับปัญหาเหล่านั้นได้อีกต่อไป (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548, หน้า 97) ไปสู่การรวมตัวเพื่อแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ทำให้เกิดประชาสังคม (ชูชัย ศุภวงศ์ และยวดี คาคการณ์ไกล, 2541, หน้า 14) หรือกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อกดดันรัฐให้เปลี่ยนแปลงนโยบาย หรือตัดสินใจแก้ไขปัญหาที่ประชาชนเผชิญอยู่ การเมืองภาคประชาชนแบบนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวในประชาสังคมที่แตกต่างจากขบวนการปฏิวัติ คือ ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายยึดกุมอำนาจรัฐเพื่อเปลี่ยนสังคมตามอุดมการณ์ แต่เป็น

การเคลื่อนไหวเพื่อให้ได้มาซึ่งฐานะในการกำหนดการปกครองด้วยตนเอง (self determination) โดยไม่จำเป็นต้องผ่านรัฐเสมอไป (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548, หน้า 146-147)

ฐานคติของการเมืองภาคประชาชนแบบนี้ให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้เคลื่อนไหวที่เป็นกลุ่มชนชั้นที่ด้อยโอกาส ขาดทรัพยากร ไม่ได้ได้รับความสำคัญจากรัฐอาจเป็นคนขายของของสังคมการเมือง การเคลื่อนไหวเป็นไปเพื่อการเรียกร้องขอความช่วยเหลือจากรัฐ หรือสะท้อนความต้องการหรือความเดือดร้อน ซึ่งสิ่งที่เรียกร้องอาจทำให้อำนาจรัฐทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ แต่ไม่อาจคาดหวังถึงผลกระทบในแง่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและระบบสังคมด้วยว่า กลุ่มรากหญ้าหรือคนชั้นล่างนอกจากไม่ได้รับความสำคัญแล้ว ยังถูกกดทับด้วยบรรทัดฐานบางอย่างของสังคม การเคลื่อนไหวในลักษณะของการเรียกร้องหรือสะท้อนให้เห็นความเดือดร้อน มักกระทำร่วมกับกลุ่มองค์กรต่าง ๆ อย่างกลุ่ม NGOs มีการรวมตัวเป็นลักษณะหลวม ๆ ไม่เป็นทางการ เป็นองค์กรเปิด ต้องการความช่วยเหลือจากภาคสังคมด้วย ในขณะเดียวกัน องค์กรความร่วมมือกับคนรากหญ้างี้จะเป็นอิสระจากรัฐและมุ่งประโยชน์สาธารณะสำหรับการเคลื่อนไหวของกลุ่มรากหญ้านั้นมักจะนำเสนอชุดทางเลือกในประเด็นที่ต้องการผ่านการใช้อำนาจ ผ่านกลุ่มในท้องถิ่น การเมืองภาคประชาชนแบบนี้ต้องการพื้นที่สาธารณะในการเคลื่อนไหวการอธิบายและการศึกษาจึงต้องการมโนทัศน์ของการเคลื่อนไหวทางสังคม ประกอบด้วย การเมืองภาคประชาชนแบบนี้อาจเรียกว่าการเมืองบนท้องถนน (ณรงค์ บุญสวยขวัญ, 2552, หน้า 30-32)

แนวคิดการเมืองภาคประชาชนที่อธิบายเรื่องการใช้ปฏิบัติการทำทลายซึ่งหน้า (direct action) เปิดพื้นที่สาธารณะ สร้างเครือข่าย (network) ด้วยเชื่อว่า การเมืองภาคประชาชนจะสร้างผลสะท้อนและพัฒนาประชาธิปไตยยังคงมีข้อถกเถียงของกลุ่มมาร์กซิสต์ใหม่ que เชื่อว่า การเคลื่อนไหวในลักษณะดังกล่าวไม่อาจนำไปสู่การแก้ไข ปัญหาได้ (Gramsci, 1971, pp. 180-181) เพราะไม่ได้ให้ความสนใจกับรัฐและอำนาจในรูปแบบที่ทำงานอยู่รอบตัวและรอบประเด็นการเคลื่อนไหว ทำให้ไม่สามารถอธิบายความสลับซับซ้อนของรัฐและสังคมที่ส่งผลต่อการเคลื่อนไหวและการละเลยต่อมิติของการต่อสู้ช่วงชิงทางอุดมการณ์ที่ทำงานอยู่รอบตัว ทำให้ไม่สามารถวิเคราะห์และอธิบาย

การผนวกรวม ประนีประนอม และการตกอยู่ในวาทกรรมรอบตัวของการเคลื่อนไหวได้ รวมทั้งการปฏิเสธมิติชนชั้นและการวิเคราะห์ทางชนชั้น (class analysis) และไม่สามารถอธิบายการรวมกลุ่มเคลื่อนไหวของชนชั้นที่หลากหลายแต่ชุดอุดมการณ์ที่สวนทางกับการพัฒนาประชาธิปไตย (เก่งกิจ กิติเรียงลาภ และเควิน ฮิววิตสัน, 2552, หน้า 120-155)

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนและประชาสังคม

ด้วยฐานคิดว่าวิถีชีวิตของคนชุมชนท้องถิ่นมีความแตกต่างหลากหลาย มีตัวตน มีพื้นที่มีประเด็นมีเป้าหมาย มีพลังและคุณค่าที่ทับซ้อนกันในการกำหนดแบบแผน การดำเนินชีวิต ทำให้วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นจะดำรงอยู่แบบวิถีเฉพาะพื้นที่ท้องถิ่น ร่วมกับวิถีชีวิตแห่งรัฐที่กำหนด เพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของรัฐ วัฒนธรรมชุมชน คือ ความแตกต่างหลากหลายของการดำรงอยู่ท่ามกลางวัฒนธรรมอื่น ๆ เป็นฐานหรือ โครงสร้างในการกำหนดแบบแผนของท้องถิ่น ซึ่งการถูกรุกรานและครอบงำจาก วัฒนธรรมสมัยใหม่ ส่งผลต่อชุมชน ทำให้มีการรื้อฟื้นวิถีชุมชนขึ้นจนกลายเป็น กระแสพลังอำนาจในสังคมการเมืองในยุคสมัย พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา (โกวิทย์ พวงงาม, 2553, หน้า 102-104) โดยใช้แนวคิดชุมชนที่พึ่งพาตนเอง มีความเป็นปึกแผ่น มีน้ำใจ ไม่ตรี ไม่หวังพึ่งพิงรัฐ ปฏิบัติการเกิดจากจิตสำนึกชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ ชุมชนเป็นการขับเคลื่อนจากภายในและเชื่อมโยงกันจนเป็นกระแสสังคม กู่ไปกับ วัฒนธรรมชาติและวัฒนธรรมสากลปฏิบัติการนี้เป็นขบวนการทางสังคมที่ทำแทนรัฐ หรือตลาด ไม่ปฏิเสธรัฐ และเศรษฐกิจแบบทุนนิยมแต่ลดความสำคัญในการพึ่งพิงรัฐ และระบบเศรษฐกิจแบบทุนวัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นการเมืองภาคประชาชนที่ทำงาน ร่วมกันตามศักยภาพและความสนใจของชุมชนมีความหลากหลายในเชิงเนื้อหาสาระ และวิธีการ และเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา นักวิชาการหลายคนเรียกว่าเป็นการสร้าง ประชาสังคม ซึ่งมีความหมายครอบคลุมกว้างขวาง คือ รวมทุกส่วนที่ไม่ใช่รัฐเข้าไว้ ด้วยกัน ตามรากความคิดของประชาสังคมในโลกตะวันตกที่มีพัฒนาการในสมัยใหม่ โดยรวมสถาบัน องค์กร และภาคส่วนที่ไม่ใช่รัฐเข้าไว้ด้วยกันทั้งหมด นักคิดหลายคน ของไทยได้ให้ความหมายประชาสังคมไว้ คือ การที่ประชาชนมีบทบาทในการจัดการ ชีวิตตนเองและเป็นอิสระจากรัฐ

ชูชัย ศุภวงศ์ และยวดี คาคการณ์ไกล (2541, หน้า 14) กล่าวว่า สังคมที่ประชาชนทั่วไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชนโดยอาศัยองค์กร กลไก กระบวนการและกิจกรรมอันหลากหลายที่ประชาชนจัดขึ้น หรือหมายถึง ส่วนของสังคมที่ไม่ใช่ภาครัฐ ซึ่งดำเนินการโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมาย และไม่ใช่ภาครัฐกิจ ซึ่งดำเนินงานโดยมุ่งหวังกำไร

ธีรยุทธ บุญมี (2536, หน้า 78) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของทุกส่วนในสังคม ซึ่งแตกต่างจากการเคลื่อนไหวแบบสุดขั้วอย่างการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนแบบเหตุการณ์เดือนตุลาคม แต่ประชาสังคมจะมีลักษณะที่ชอบธรรมให้ผลลัพธ์กันเชิงสถาบันและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2552, หน้า 140) สรุปคำจำกัดความของประชาสังคม เชื่อมโยงสู่การเมืองภาคประชาชนไว้ว่า การเมืองภาคประชาชนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเคลื่อนไหวในภาคประชาสังคมที่ไม่ได้มุ่งยึดอำนาจรัฐ แต่ประสงค์การได้มาซึ่งการกำหนดชีวิตของตนเอง (self determination) โดยไม่จำเป็นต้องผ่านรัฐเสมอไป

ประภาส ปิ่นตบแต่ง และกฤษฎา บุญชัย (2546, หน้า 3) กล่าวว่า ภาคประชาสังคมหรือภาคประชาชนได้ขยายตัวเติบโตกลายเป็นส่วนหนึ่งของสัมพันธภาพทางอำนาจโดยมีการรวมตัวกันของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ เคลื่อนไหวทางสังคมซึ่งส่งผลกระทบให้เกิดพัฒนาการทางสังคมการเมืองไทย คือ เกิดวัฒนธรรมการเมืองภาคประชาชนที่เข้มแข็งขึ้น

ข้อถกเถียงสำคัญสำหรับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนและประชาสังคมจึงอยู่ที่ การพยายามกำหนดชีวิตตนเองไม่พึ่งพารัฐเป็นอุดมคติ และการสร้างความเข้มแข็งของประชาสังคมแต่ละภาคแต่ละส่วนเองทำให้ขาดความเป็นเอกภาพของแต่ละกลุ่ม กระจัดกระจายหลากหลายจนขาดพลัง และกลายเป็นข้อจำกัดในการทำงานเชิงโครงสร้างเพื่อประโยชน์ต่อบ้านเมืองที่การทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมต้องคู่กันการปฏิเสธความสัมพันธ์กับรัฐ หรือการศึกษาการเมืองภาคประชาชนโดยไม่วิเคราะห์ร่วมกับรัฐและการเมืองย่อมเป็นไปได้ “การเมืองภาคประชาชน” จึงเป็นชุดคำอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองที่มีฐานคติของคำอธิบายที่หลากหลาย ในทาง

การเมืองการปกครองเป็นได้ทั้งอุดมการณ์และยุทธวิธี ไม่มีสถานะเป็นทฤษฎีกระแสหลัก เป็นการหยิบยืมคำทางสังคมศาสตร์ที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์รวมกลุ่มของประชาชนและเคลื่อนไหวกระทำการบางอย่างในสังคมที่เรียกว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมมาอธิบายโดยเชื่อมเข้ากับการเสริมพลังอำนาจทางการเมืองให้กับประชาชนการเมืองภาคประชาชนในสังคมการเมืองไทยยังเป็นคำประดิษฐ์ที่เกิดขึ้นเพื่อการปะทะถ่วงดุลอำนาจการเมืองของนักการเมือง โดยใช้วาทกรรมการปฏิรูปการเมืองและการร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งในกระบวนการสร้างและประดิษฐ์คำและวาทกรรมการเมืองภาคประชาชนดังกล่าวยังประกอบด้วยฐานคิดในการอธิบายความหมาย ความเข้าใจของการเมืองภาคประชาชนที่แตกต่างกันไปอีก (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2546, หน้า 3-6)

โดยทั่วไปการเมืองภาคพลเมืองมีการให้ความหมายไว้หลากหลายที่แตกต่างกันตามความชำนาญ ความรู้ และประสบการณ์ของผู้ให้ความหมาย แต่ความหมายที่ไม่แตกต่างกัน ก็คือ การเมืองภาคพลเมือง เป็นเรื่องของการเคลื่อนไหวทางสังคมในรูปแบบใหม่ที่มุ่งหวังเคลื่อนไหวสร้างจิตสำนึกในประเด็นที่เป็นผลประโยชน์ส่วนรวมของมนุษยชาติ นั้นหมายความว่า พลเมืองจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ มีความกระตือรือร้น และมุ่งปกป้องคุ้มครองสิทธิและมุ่งประโยชน์สาธารณะเป็นองค์ประกอบสำคัญ โดยแรงบันดาลใจของพลเมืองกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะมักจะเกิดจากความต้องการ 3 ประการ คือ (สรณยู หมั่นทรัพย์, 2550, หน้า 101-105)

1. ความต้องการควบคุมความไม่แน่นอนในอนาคต
2. ความต้องการแก้ไขปัญหาหรือทำให้ดีขึ้นของชีวิตสาธารณะของตนซึ่งรัฐหรือการเมืองในแบบ ที่คุ้นเคยแก้ไขปัญหาไม่ได้หรือไม่เคยแก้ไข
3. ความต้องการเยียวยาความสัมพันธ์ที่อ่อนแอของชุมชนและความเสื่อมถอยทางการเมืองด้วยการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

จากความหมายและองค์ประกอบดังกล่าว จึงเป็นตัวสะท้อนความหมายคำว่า การเมืองภาคพลเมืองที่แตกต่างจากความรู้ ความเข้าใจทั่วไป ที่กล่าวถึงการเมืองที่เน้นที่มุ่งไปที่การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง หรือการแสดงออกทางการเมืองที่เน้นถึงการมีอำนาจในการปกครองเพียงอย่างเดียว แต่ในความหมายของการวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการขับเคลื่อนหรือเคลื่อนไหว เพื่อแก้ไขปัญหาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่

ของคนส่วนรวมซึ่ง หมายถึง กลุ่มชาวนาซึ่งเป็นกลุ่มคนจำนวนมากที่ประกอบอาชีพชาวนาเป็นอาชีพหลักและได้รับผลกระทบจากการที่ราคาข้าวตกต่ำ ปัญหาความขัดแย้งหรือปัญหาด้านสุขภาพ แทนที่จะรอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐเพียงอย่างเดียว (จามรี เชียงทอง, 2543, หน้า 15-20)

การเมืองภาคพลเมือง คือ การใช้อำนาจของพลเมืองในกิจกรรมทางสังคม กิจกรรมทางการเมืองตามสิทธิของพลเมือง เกิดขึ้นได้ในระดับชุมชนหรือระดับชาติ ในประชาธิปไตยไทยที่มีตั้งแต่ทศวรรษ 2510 ได้พัฒนามาสู่กิจกรรมทางการเมือง สิทธิเสรีภาพ สิ่งแวดล้อม ความรู้ภูมิปัญญา สุขภาพอนามัย สิทธิทางเพศ หรืออาจจะกล่าวโดยรวม คือ พลเมืองได้ใช้อำนาจของตนในกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตจัดการชุมชนท้องถิ่นของตนเอง ด้วยการไปหนุนเสริมกับรัฐ บางกิจกรรมอาจจะท้าทายกับอำนาจรัฐ การแสดงออกนี้ในมิติการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองที่ส่งผลต่อการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐใหม่ พลเมืองจึงเป็นตัวกระทำทางการเมืองใหม่ในรัฐพหุนิยมที่เน้นบทบาทของกลุ่มองค์กรทางสังคมในกระบวนการทางนโยบาย ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่า นี่คือ พลเมืองและการเมืองพลเมืองจะมิกานที่อธิบายให้เข้าใจได้ถึงลักษณะของความเป็นพลเมืองในฐานะปัจเจกบุคคลและการกระทำร่วมกันของกลุ่มคนที่เหมือน ๆ กันว่า คือ คุณลักษณะประการแรก การเมืองภาคพลเมืองที่พิจารณาไปที่ความเป็นสมาชิกของกลุ่มคน องค์กร ขบวนการทางสังคม คุณลักษณะประการที่สอง การเมืองภาคพลเมืองเน้นที่ความเป็นปัจเจกบุคคล คุณลักษณะประการที่สาม การเมืองภาคพลเมืองเน้นที่ผู้นำ แกนนำ คุณลักษณะประการที่สี่ของการเมืองภาคพลเมืองที่ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงเครือข่ายทางสังคม (อเนก เหล่าธรรมทัศน์, 2556, หน้า 26-27)

ชัยอนันต์ สมุทรวณิช (2533, หน้า 9) กล่าวว่า การเมืองในเชิงกิจกรรมมีสองนัยหนึ่งในจำนวนนั้น คือ “การเมืองแบบธรรมชาติ” หรือการเมืองเชิงอัตถิภาัยเป็นการเมืองในชุมชนการเมืองเล็ก ๆ ที่มีแบบแผนชีวิตการเมืองที่สำคัญ คือ “ความร่วมมือ” และ “ความขัดแย้ง” เกี่ยวกับทรัพยากรที่มีตลอดมา สารชีวิตของชุมชนการเมืองนี้จึงเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชนการเมือง ด้วยความร่วมมือและความขัดแย้งจากความสัมพันธ์ของสมาชิก เพียงแต่ว่าชุมชนการเมืองเล็ก ๆ ที่ไม่ห่างไกลจากศูนย์อำนาจ

ทางการเมืองของรัฐ แต่อำนาจรัฐไม่มีความหมายต่อคุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชนมากนัก เพราะเป็นวิถีที่สมาชิกต้องพึ่งตนเองและจัดการตนเองได้ พร้อม ๆ กับการที่สามารถจำแนกระหว่างการยอมรับอำนาจรัฐที่มาด้วยสภาพบังคับ เชิญชวน แนะนำ กับอำนาจของตนเองเพื่อการดำรงอยู่อย่างมีความสุข

ณรงค์ บุญสวัญขวัญ (2552, หน้า 17) กล่าวว่า การเมืองภาคพลเมือง หมายถึง การดำเนินการปฏิบัติการของกลุ่ม องค์กร ขบวนการประชาสังคม ในที่นี้ไม่ได้จำกัดว่า กลุ่มหนึ่งจะมีรูปแบบปฏิบัติการเพียงอย่างเดียว เพราะในความเป็นจริงแต่ละกลุ่มมักจะใช้รูปแบบการปฏิบัติการที่หลากหลายวิธี ดังนั้น รูปแบบอารยะขัดขืนถูกใช้ได้ทั้งทำแทนและการทำทนายหรือการเผชิญหน้าเสมอ ๆ โดยกระบวนการทางสังคมไม่ถือว่าเป็นการทำแทนหรือทำทนาย หรือทำให้รัฐเจ็บปวด หรือสร้างความรุนแรงให้เกิดแก่รัฐแต่อย่างใด เพียงแต่เป็นการดำเนินการเพื่อหวังบรรลุคุณภาพชีวิตของประชาชนพลเมืองหรือสมาชิกในสังคม

ดังนั้น การเมืองภาคพลเมืองในเรื่อง มาตรฐานข้าวอินทรีย์ ที่ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยในครั้งนี้ เป็นปฏิบัติการของประชาสังคมใน “กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจข้าวอินทรีย์” ที่ผู้วิจัยเลือกมาเป็นชุดตัวอย่างหนึ่งของความเป็นชุมชนท้องถิ่น เพื่อการเคลื่อนไหวการเมืองภาคพลเมืองในลักษณะอารยะขัดขืน พบว่า มีการทำแทนมากกว่าการทำทนายหรือการเผชิญหน้า ดังนั้น บทบาทการทำแทนจึงโดดเด่น แม้ว่าในบางกิจกรรมของการปฏิบัติการอาจจะก้าวล่วงไปสู่การทำทนายหรือเผชิญหน้า ดังนั้น ขบวนการประชาสังคมในกลุ่มนี้จึงมีลักษณะปฏิสัมพันธ์เชิงปะทะในบทบาทของการทำแทน เนื่องจากรัฐหรือราชการอ่อนแอ ไม่สามารถปฏิบัติการให้มีประสิทธิภาพ บทบาทการทำแทนจึงเสมือนเป็นการสมยอมของรัฐ

สรุปได้ว่า การอธิบายการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย ผู้วิจัยขอสรุปโดยอาศัยแนวคิดของนักวิชาการสองท่าน ประกอบด้วย ชัยอนันต์ สมุทรวณิช และรงค์ บุญสวัญขวัญ ในการอธิบายตัวแบบในการร่วมกลุ่มเพื่อปฏิบัติการปลูกข้าวอินทรีย์สู่การรับรองมาตรฐานไทยและมาตรฐานสากล โดยใช้ตัวแบบ “ความร่วมมือความขัดแย้งและการทำแทน” ซึ่งถือว่าขบวนการประชาสังคมเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มในลักษณะของการเชื่อมโยงกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในนามเครือข่ายทางสังคม เพื่อสร้างพลัง

แบบทวีคูณจึงเป็นทางออกทางพลังอำนาจ หรือเพื่อดึงเอาอำนาจของประชาชนที่กระจายตามกลุ่มต่าง ๆ ออกมาสำแดงพลังให้ประจักษ์ต่ออำนาจรัฐในระบบตัวแทน ได้รับรู้รับทราบ

แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มองค์กรทางสังคมและแนวคิดกระบวนการกลุ่ม

กระบวนการที่ใช้กรอบความคิดทางทฤษฎีการจัดการทางสังคม (social management) เป็นกรอบในการอธิบายกลไก กระบวนการการเมืองภาคประชาชนว่ามีประเด็นอะไรบ้าง โดยที่ลักษณะการจัดการทางสังคมที่สังเคราะห์ขึ้น ประกอบด้วย องค์กร (organizing) ความไว้วางใจ (trust) ผู้นำ (elite) การเชื่อมโยงเครือข่าย (networks) การเกณฑ์หรือการระดม (mobilizing) การสื่อสาร (communication) และการทำให้เป็นข่าวหรือเป็นประเด็นสาธารณะ (public issue) ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้ (รงค์ บุญสวยขวัญ, 2554, หน้า 119-123)

องค์กร (organizing)

การกล่าวถึงองค์กรในภาคการเมืองภาคประชาชนนั้นเป็นองค์กรที่ปรับเปลี่ยนไปตามเป้าหมายวิธีการต่าง ๆ เกือบไข แนวโน้ม บริบทหรือนิเวศวิทยาองค์กรจะส่งผลต่อรูปแบบหรือลักษณะองค์กรสัมพันธ์กับธรรมชาติขององค์กรตามแนวคิดทฤษฎีที่นักวิชาการอย่าง Morgan (1986, p. 3) อุปมาอุปมัย (metaphor) ลักษณะธรรมชาติขององค์กรไว้จำนวน 8 อุปมาอุปมัย แต่ในที่นี้ผู้เขียนจะพิจารณาการจัดกลุ่มองค์กรของการเมืองภาคประชาชนผ่านองค์กรในฐานะวัฒนธรรม (organizations as the cultures) ตามความเป็นจริงที่ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ ประเพณี ความเชื่อ ประวัติศาสตร์ ค่านิยม ซึ่งเป็นบรรทัดฐานทางสังคม หรือวัฒนธรรมเป็นเหมือนวิถีชีวิตของคนหรือคนทำงาน ทำให้มีความสัมพันธ์กับการบริหารด้วย ดังนั้น รูปแบบ คุณภาพ ประสิทธิภาพหรือความสำเร็จขององค์กรมาจากปัจจัยจากค่านิยม ความรู้สึก ความเชื่อของทุกคนและการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากสมาชิกในองค์กร ดังนั้น บริบททางสังคม วัฒนธรรมมีความสำคัญต่อรูปแบบการจัดการองค์กร จึงต้องเข้าใจและการดึงเอา

พลั้จากวัฒนธรรมเข้ามาใช้สร้างผลความสำเร็จ ดังนั้น ลักษณะของกลุ่ม หรือองค์กรที่มีนัยต่อการพัฒนาการเมืองภาคประชาชนหรือภาคพลเมืองสมควรพินิจพิจารณาจากองค์ประกอบ (ณรงค์ บุญสวยขวัญ, 2548, หน้า 27-32) กล่าวคือ (1) การเกิดกลุ่ม องค์กร ขบวนการ (2) เป้าหมาย วัตถุประสงค์ และลักษณะของกลุ่ม องค์กร ขบวนการ (3) ลักษณะการจัดโครงสร้างองค์กรกลุ่มองค์กร (4) เงื่อนไขของการเกาะเกี่ยวร่วมกันในกลุ่มองค์กร ขบวนการ (5) ทิศทางของกลุ่มองค์กร ขบวนการ (6) ผู้นำ (7) มีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง และ (8) เน้นศักยภาพภายใน เพราะลักษณะที่กล่าวแล้วนี้เป็นทั้งบริบทและประเด็นหลักในการพิจารณาการเมืองภาคประชาชน โดยมีลักษณะและสมควรจะเป็นดังนี้

1. การเกิดกลุ่มองค์กร ขบวนการทางสังคมมีหลากหลายมิติ หลายแนวคิดทฤษฎี และหลายแนวคิด หลายระดับที่สำคัญและมีอิทธิพลมีอยู่สองทฤษฎี คือ (มนตรี เจนวิทย์การ, 2528, หน้า 523-524) (1) ทฤษฎีการกระทำร่วมกัน (collective action theory) ของ Olson เสนอว่า ปกติแล้วคนจะไม่รวมกลุ่มผลประโยชน์ขนาดใหญ่เพราะค่าใช้จ่ายของการเป็นสมาชิกและการเข้าร่วมไม่คุ้มกับประโยชน์ที่ได้รับ แต่คนจะเข้าร่วมในกิจกรรมร่วมกันก็ต่อเมื่อได้รับผลประโยชน์พิเศษหรือในกรณีการเป็นสมาชิกมาจากการบังคับ เมื่อกลุ่มมีขนาดเล็กพอที่ผู้เข้าร่วมมองเห็นว่าเขามีความสำคัญต่อความสำเร็จของกลุ่ม (2) ทฤษฎีแลกเปลี่ยน (exchange theory) ของ Salisbury อธิบายผ่านแนวคิดการแลกเปลี่ยนว่า กลุ่มเกิดขึ้นมาเพราะผู้นำหรือผู้ก่อตั้งชักชวนคนให้เข้าร่วมโดยมีผลประโยชน์เป็นแรงจูงใจ เช่น (2.1) ผลประโยชน์ทางวัตถุเช่น เงิน งาน ชื่อของลูก (2.2) การให้ความสื่ทางอารมณ์ร่วมกัน (solidarity) เช่น ได้ใกล้ชิด ได้พบปะเพื่อน (2.3) จุดมุ่งหมาย (purposive) ด้านอุดมการณ์ ซึ่ง Salisbury (1969, pp. 1-5) เชื่อว่า กลุ่มการเมืองจะเน้นแรงจูงใจ ด้านอุดมการณ์หรือจุดมุ่งหมาย อย่างไรก็ตาม หากจะมีเพียงอุดมการณ์เพียงอย่างเดียวจะให้องค์กรไม่มั่นคงถาวร เพราะไม่มีประโยชน์ทางวัตถุที่ดึงดูดผู้คนให้มารวมกลุ่ม แต่กลุ่มที่เน้นผลประโยชน์ทางวัตถุจะเสียค่าใช้จ่ายในการจัดตั้งสูงแต่หากเมื่อจัดตั้งเสร็จแล้วจะดำรงค่อนข้างอยู่ถาวรเช่นนั้นการก่อเกิดกลุ่ม องค์กร ขบวนการในมิติการปฏิบัติการประชาสังคม พบว่า อุดมการณ์ ประชาธิปไตย เป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้น การเกิดประชาสังคมสัมพันธ์กับกระบวนการ

การสร้างความเป็นประชาธิปไตยและการจรรโลงประชาธิปไตยและประโยชน์ทางวัตถุหรือเศรษฐกิจด้วย (Baker, 1999, p. 13; Haynes, 1997, p. 8; LoGerfo, 1997, p. 64) เช่น ประการแรก ในบางประเทศการก่อเกิดกลุ่ม องค์กรประชาสังคมมาจากการพัฒนาการของ ขบวนการปลดปล่อยจากการเป็นอาณานิคม ประการที่สอง เกิดกลุ่มองค์กรที่ต่อสู้เพื่อ แก้ปัญหาข้อจำกัดเกี่ยวกับประสิทธิภาพและความชอบธรรมของการเมืองระบอบ- ประชาธิปไตยแบบตัวแทน ประการที่สาม ในประเทศอุตสาหกรรม พบว่า เกิดจาก ขบวนการที่ทำลายหรือต่อต้านระบอบเสรีนิยมใหม่ (neo-liberal) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขบวนการของคนชายขอบ ที่เชื่อมโยงเครือข่ายเป็นขบวนการทางสังคมต่อสู้กับรัฐที่ ร่วมกับทุนหรือระบบตลาดเอาเปรียบประชาชน ประการที่สี่ เกิดจากการปรับตัวของ โครงสร้างทางสังคม เนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจระดับมหภาคที่ส่งผลให้ประชาชน รวมเป็นกลุ่มองค์กรขึ้นมาเพื่อรองรับกับผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต หรืออาจจะสรุปในเชิงทฤษฎีว่า การเกิดกลุ่ม เช่น กลุ่มผลประโยชน์ในอดีตนั้นมาจากผลประโยชน์ร่วมกัน หรือมีแรงจูงใจเกี่ยวกับผลประโยชน์ และประการที่ห้า ในบางสำนักคิดอธิบายว่า มาจาก เงื่อนไขของชนชั้น (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2547, หน้า 28-32) เป็นเงื่อนไขในการเกาะเกี่ยว ซึ่งกันและกันเป็นกลุ่มองค์กร เป็นต้น

ส่วนในกรณีของไทยนี้การก่อเกิดของกลุ่ม องค์กร ขบวนการที่สามารถ อธิบายกับการเมืองภาคประชาชนหรือการเมืองภาคพลเมืองมีเป็นจำนวนมากในระยะ กว่าทศวรรษที่ผ่านมา แม้ว่าจะมีพื้นฐานสถานภาพทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจที่ แตกต่างกัน แต่การเกิดกลุ่ม องค์กรในพื้นที่ต่างและปรากฏการณ์ต่าง ๆ พบการก่อเกิด กลุ่มองค์กรสรุปว่า (ฉันทส เพียรธรรม, 2542, หน้า 10) มาจากสมาชิกของกลุ่ม ชุมชนมี คุณค่าความรู้สึกหรือสำนึกร่วมกันนั้น คือ อาจจะมาจากพื้นที่และมาจากการที่สมาชิก ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้โครงสร้างระบบความคิดความเชื่อ คุณค่าหรืออุดมการณ์ร่วมกัน นอกจากนี้ การก่อเกิดจากความเป็นชุมชนพื้นที่ร่วมกัน มีประวัติศาสตร์ร่วมกันมี ประสบการณ์ของชุมชนร่วมกัน ตัวอย่างการก่อเกิดกลุ่มองค์กร ขบวนการจากการศึกษา หรืองานวิจัย เช่น งานของ มณีรัตน์ มิตรปราสาท (2539, หน้า 126-128) อธิบายถึง การก่อเกิดขององค์กรมาจากสมาชิกชุมชนภายในชุมชนมีความรู้สึกเกี่ยวกับทรัพยากร- ธรรมชาติร้อยละ ห้าสิบ ความสมบูรณ์ และปัจจัยภายนอกการมีประเด็นร่วมกันจาก

การกระทำของรัฐหรืออื่น ๆ ผลการพัฒนาของรัฐที่กระทบหรือเกิดความเดือดร้อนหรือในบางกรณีอาจจะมาจากความเห็นที่สอดคล้องหรือต้องการสนับสนุนรัฐจนเกิดเป็นกลุ่มทางสังคมเคลื่อนไหวสนับสนุนรัฐงานของ ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2541, หน้า 67-68) ศึกษาสัมภาษณ์คนจน พบว่า การก่อเกิดของเครือข่ายหรือขบวนการทางสังคมที่มีพลังนี้มาจากความเดือดร้อนจากการพัฒนาประเทศ จนเกิดปัญหาไปกระตุ้นให้พลังภายในชุมชนต่าง ๆ รวมตัวกันสร้างกลุ่มองค์กรและสร้างขบวนการชาวบ้านขึ้นมา หรือเป็นการเกิดกลุ่มองค์กร ขบวนการประชาสังคมอันเป็นเหตุจากโครงการพัฒนาของรัฐที่สร้างความเดือดร้อนหรือเกิดผลกระทบที่ไม่คาดหวัง ผลการศึกษาอีกหนึ่งโครงการ คือ ประชาสังคมของชาวคลองด่าน ที่แสดงออกมาในนามกลุ่มพิทักษ์รักษถิ่น สภากาแฟคลองด่าน ก็เป็นตัวอย่างการก่อเกิดขึ้นของการพัฒนาของรัฐจนเกิดผลกระทบที่ไม่คาดหวังของชาวบ้านจนเป็นประเด็นให้เกิดกลุ่มองค์กรประท้วงราชการ (ชูชัย ศุภวงศ์, 2546, หน้า 12-17) งานวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (มันทนา สามารถ, 2543, หน้า 17-18) อธิบายพัฒนาการหรือการก่อเกิดกลุ่มองค์กรประชาสังคมว่า ประการแรก การมีประเด็นปัญหาร่วมกันอาจจะเป็นประเด็นวิกฤติทางการเมือง วิกฤติเศรษฐกิจ ประการที่สอง การที่เป็นชุมชนเก่าแก่และมีประวัติศาสตร์ร่วมกันหรือการมีคุณค่าร่วมกัน ส่งผลให้เกิดความร่วมมือกันของชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชน อาจจะมีรูปแบบต่าง ๆ เช่น ความร่วมมือในด้านสวัสดิการและการสงเคราะห์ การสืบสานประเพณีวัฒนธรรมหรือมีกลุ่มกิจกรรมที่หลากหลาย (ณรงค์ เพชรประเสริฐ, 2544, หน้า 23-28) พบว่า การเกิดกลุ่มทางสังคมไทยมีลักษณะที่เรียกว่า “ไตรรัตน์ของการจัดตั้ง” กลุ่มสังคมจะออกมาทรัพยากรต่าง ๆ ว่ามาจาก (1) การนำและความคิด (2) จิตวิญญาณ และ (3) การบริหารจัดการ การก่อเกิดนี้แม้ว่าจะมีลักษณะการวิเคราะห์เชิงตีความ และมีกรณีศึกษา พบว่า กลุ่มองค์กรเหล่านั้นมีประเด็นร่วมกัน นอกจากนั้น การก่อเกิดกลุ่มองค์กรทางสังคมผู้เขียน พบว่า มาจาก “รัฐ” หรือ “ราชการ” โดยการสถาปนากลุ่มองค์กรทางสังคมให้เป็นกลไกกระบวนการของทางราชการในการบริหารจัดการชุมชนท้องถิ่น

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า มรรควิธีและเป้าหมายของการเมืองภาคประชาชนนั้น ต้องมีการรวมกลุ่มทางสังคม (social group) ที่สำคัญ คือ การพัฒนาไปสู่องค์กร

ขบวนการ (organization & movement) จะมีพลังอำนาจในการต่อรองเพื่อกระบวนการปฏิบัติงานของตนเอง (people empowerment) เพียงต่อการก่อเกิดอาจจะมาจากความหลากหลายของเหตุผล โดยสรุป ประการแรก ประโยชน์ร่วมกันหรือประโยชน์เป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดกลุ่ม ประการที่สอง มาจากโครงสร้าง ระบบความคิดความเชื่อ คุณค่า อุดมการณ์ และประสบการณ์ร่วมกัน ประการที่สาม มาจากการเกิดมีประเด็นต่าง ๆ เช่น มีปัญหาความต้องการร่วมกัน ประการที่สี่ มาจากพื้นที่บ้านย่านทางภูมิศาสตร์เดียวกัน เหล่านี้ คือ การเกิดและเป็นแรงเกาะเกี่ยวของกลุ่ม ประการที่ห้า อาจจะมีปัจจัยอื่นมาหนุนเสริม เช่น รัฐหรือสังคมเปิดโอกาสและสื่อสารมวลชน เป็นต้น เพียงแต่หากพิจารณาว่า กลุ่ม องค์กร ขบวนการทางสังคมอันเป็นฐานสำคัญของการเมืองภาคประชาชนนั้น ในที่นี้ไม่อาจจะอธิบายชี้ชัดลงไปว่า การก่อเกิดกลุ่ม องค์กร ขบวนการที่เหมาะสมกับการพัฒนาการเมืองภาคประชาชนนั้นสมควรจะเป็นอย่างไร เพราะการก่อเกิดมิได้ชี้ลงไปถึงประสิทธิภาพ คุณภาพการเมือง แต่ชี้ลงได้ประเด็นเดียวว่า หากมีวิธีการเกิดขึ้นมาก ๆ ก็ดีกว่าการไม่เกิดกลุ่ม องค์กร ขบวนการ เพราะก่อเกิดขึ้นมาได้ ก็สลายได้หากไม่ปรับกระบวนการเมือง แต่ถ้าจำเป็นต้องชี้ลงไปก็ต้องกล่าวว่า การเกิดกลุ่มองค์กร ขบวนการในการพัฒนาการเมืองภาคประชาชนต้องมีความคิดเชิงอุดมการณ์และผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลที่เข้ามาเป็นสมาชิก

2. กลุ่ม องค์กร มีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ที่เป็นประโยชน์ต่อทางสาธารณะชัดเจน และมีการดำเนินงานอย่างอิสระ ทั้งสองประเด็นนี้ทำให้การเคลื่อนไหวของการเมืองภาคประชาชนสามารถเข้าถึงระบบการเมืองหรือที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการตัดสินใจในนโยบายของระบบการเมือง เป้าหมายของกลุ่ม องค์กรการเมืองภาคประชาชนต้องเป็นเป้าหมายที่อิสระจากราชการ เพียงแต่ความอิสระจากรัฐนั้นมีความแตกต่างกัน เช่น พรรคแรก เป็นการอธิบายเชิงหลักการแนวคิดประชาสังคม โดยเน้นองค์กรที่อิสระ ปราศจากการรัฐหรือตลาด นักรัฐศาสตร์อย่าง Wallas (1926, p. 10) และ Muirhead (1940, pp. 53-54) กล่าวว่า ประชาสังคม คือ กลุ่มองค์กรที่สร้างความเป็นการเมืองที่จะไม่พึ่งพารัฐ หรือเป็นอาณาจักรที่สามที่แตกต่างจากรัฐและตลาด หรือธุรกิจ (Chandhoke, 2001, p. 5) ทำให้กลุ่ม องค์กรการเมืองภาคประชาชนหรือประชาสังคมจึงเป็นเหมือน “พื้นที่ที่อิสระของอารยชน” ซึ่งมีความหลากหลายแต่ไม่ใช่

ถูกครอบงำหรือถูกชี้นำจากหน่วยงานราชการและหน่วยงานทางธุรกิจ วรรณคดีนี้เน้นให้
การเมืองภาคประชาชนอิสระจากรัฐและธุรกิจอย่างจริงจัง เพื่อสะดวกและมีคุณภาพ
ในการเคลื่อนไหวทางการเมือง เช่น กรณีสมัชชาคนจนในช่วงปลายทศวรรษ 2530
พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยที่เคลื่อนไหวต่อรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร
และรัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช เมื่อปลายทศวรรษ 2548 และต้น พ.ศ. 2551 ความอิสระ
ของกลุ่มองค์กรในมิติการเมืองภาคประชาชนจะส่งผลต่อรูปแบบปฏิบัติการหรือ
แนวทางการเคลื่อนไหว ที่มักจะออกมาในรูปแบบร้อน กดดัน ทำทนายรัฐหรือราชการ
ตามระดับ ความอิสระของกลุ่มองค์กรด้วย วรรณคดีที่สอง อธิบายว่า กลุ่ม องค์กรประชา
สังคมมีอิสระ แต่อาจจะริเริ่มหรือก่อเกิดกลุ่มองค์กรจากการกระตุ้นของภายนอก เช่น
ราชการ องค์กรพัฒนาเอกชนก็ได้ เช่น งานการศึกษาของกลุ่มออมทรัพย์ 5 กรณีศึกษาของ
ณรงค์เพชรประเสริฐ (2544, หน้า 23) อธิบายการก่อเกิดว่า มาจากราชการด้วยนั้น คือ
เกิดจาก (1) การเสนอแนะของราชการ (2) การริเริ่มจากคนในชุมชน และ (3) การริเริ่ม
คิดและแนะนำจากองค์กรพัฒนาเอกชน เช่นเดียวกับงานของ สุรพล จรรยากุล (2542,
หน้า 8-9) การเกิดขึ้นของประชาคมตำบลนั้นเกิดในลักษณะพหุภาคีในตำบลระหว่าง
กลุ่มองค์กรภาครัฐ (อบต. ครู อนามัย) กลุ่มกึ่งรัฐ (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน)
ภาคชุมชน (ออมทรัพย์) และกลุ่มเฉพาะกิจ (สส. สจ.) นักวิชาการทั้งสองท่านเห็น
ร่วมกันในเชิงกระบวนการว่า หลังจากดำเนินการไปแล้วสามารถดำเนินการปรับตัวเพื่อ
สู่ความเป็นอิสระได้ เช่น ปรับกิจกรรมปรับเป้าหมายได้อย่างอิสระ ในบางกรณีอาจจะมิ
การประยุกต์แนวทางของราชการหรือหน่วยทางธุรกิจมาใช้ แต่ไม่สูญเสียอัตลักษณ์ คือ
ความเป็นอิสระของกลุ่ม องค์กรทั้ง ๆ ที่ในประเด็นนี้อาจจะเป็นเรื่องท้าทายและยากใน
เชิงปฏิบัติ แต่กลุ่มองค์กรในมิติการเมือง ภาคประชาชนในชนบทของไทยนั้นมีประสบ
การณ์ในแนวทางการก่อเกิดกลุ่มในแบบ ที่เป็นอิสระเช่นนี้เยอะดังกล่าวนี้นี้มาก (ณรงค์
บุญสวขวัณ, 2548, หน้า 26) ส่วนลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เป้าหมายต้องเป็น
องค์กรไม่แสวงหากำไรหรือมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ที่เป็นประโยชน์ต่อทางสาธารณะ
ชัดเจน (Baker, 1998, pp. 81-82) ทั้งนี้แม้ว่า เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้น
จะเสริมส่งต่อประโยชน์แก่กลุ่ม องค์กร หรือสมาชิกแต่ก็เป็นประโยชน์แก่สมาชิกทุกคน
หรือไม่ทำลายขัดขวางประโยชน์ของสาธารณะ แม้ว่าจะมีการแสวงหารายได้ ก็เพียง

เป็นการดึงทรัพยากรจากภายในและภายนอกมาเสริมกิจกรรมไม่เน้นกำไร เพราะการแสวงหากำไรหรือในความหมายมีประโยชน์ทางธุรกิจแอบแฝงอยู่จะเป็นเงื่อนไขทำลายกลุ่ม องค์กรขบวนการภาคประชาชน และจำเป็นต้องระมัดระวังในกระบวนการทำลายภาคประชาชนจากการตั้งข้อหาหรือตีตราว่า แสวงหาประโยชน์ หวังค่าตอบแทน ซึ่งขบวนการการเมืองภาคประชาชนในหลายองค์กรอาจจะมีความจริงและหลายองค์กรอาจจะถูกทำลายด้วยเหตุผลในประเด็นนี้

3. ลักษณะการจัดการกลุ่ม องค์กร ขบวนการภาคประชาชนหรือภาคพลเมืองนั้นมีประเด็นถกเถียงทางแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับโครงสร้างองค์กร แนวทางหนึ่ง ยอมรับกลุ่มองค์กรทางสังคมต้องมีการจัดโครงสร้างระบบที่ชัดเจนแบบการจัดโครงสร้างองค์กรที่เป็นแบบทางการ (formal organization) เป็นการองค์กรภายใต้อิทธิพลของการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (scientific management) เช่น ทรรศนะ Taylor (1947, p. 123) ที่อธิบายการจัดองค์กรผ่านทฤษฎีองค์กรแบบประเพณีดั้งเดิม (classic organization theory) ที่มีการจัดระบบความสัมพันธ์ภายในองค์กรแบบตั้ง ลักษณะคล้ายองค์กรแบบปิดหรือเป็นองค์กรแบบมืออาชีพ มีการแบ่งส่วนงาน จัดความสัมพันธ์แบบบังคับบัญชา มีการมอบหมายหน้าที่การงานและใช้ระเบียบกฎเกณฑ์ชัดเจน เช่นเดียวกับบางกลุ่มองค์กรก็อาจจะเป็นกลุ่มองค์กรที่จัดตั้งตามกฎหมายที่รัฐอนุญาตให้ เช่น นิติบุคคล เป็นต้น (นฤมล ทับจุมพล, 2543, หน้า 88-92) ในขณะที่อีกแนวทางหนึ่งยอมรับการจัดการกลุ่มองค์กรแบบหลวม ๆ หรือกลุ่มหรือองค์กรแบบชาวบ้านลักษณะการจัดโครงสร้างของกลุ่มสะท้อนถึงความเป็นกลุ่มองค์กรสมาคมแบบปฐมนิคมที่ไม่ต้องเคร่งครัดกับกฎระเบียบของรัฐหรือรัฐเข้ามาเกี่ยวข้องควบคุมได้น้อย มีความสัมพันธ์แบบราบไม่มีความซับซ้อนและกำหนดการแบ่งงานกันไม่ชัดเจน หรืออาจจะมีการแบ่งงานมีกระบวนการปฏิสัมพันธ์ที่เรียบง่าย ทั้งนี้ จะขึ้นอยู่กับบริบทที่เกี่ยวข้องและความจริงของแต่ละพื้นที่ มีการบังคับใช้อำนาจเชิงกฎระเบียบน้อยเป็นกลุ่มองค์กรที่อาจจะมีกฎหมายรองรับหรือไม่ก็ได้ อาจจะจดหรือไม่จดทะเบียนกับหน่วยงานของรัฐ ไม่มีกฎหมายรองรับอาจจะล้มเลิกหรือยุติกลุ่ม องค์กรได้ง่ายจากสองทรรศนะที่แตกต่างกันนี้สัมพันธ์กับการจัดโครงสร้างองค์กรที่จำแนกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ องค์กรใน

ระบบปิดกับองค์กรในระบบเปิด (close-open system) ซึ่งองค์กรในระบบปิด (close system) เน้นประสิทธิภาพการควบคุมบังคับบัญชา แบ่งงานกันทำตามอำนาจหน้าที่ซึ่งเป็นไปตามคำอธิบายของ Gulick and Urwick และ Simon (อ้างถึงใน จักรทิพย์ นาถสุภา, 2545, หน้า 1-5; เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2545, หน้า 8) ส่วนองค์กรในระบบเปิด (open system) ที่ไม่อาจจะพยากรณ์ ไม่อาจจะควบคุมได้อย่างชัดเจนลักษณะสาระสำคัญของกลุ่มองค์กรจึงขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ลักษณะเช่นนี้องค์กรแบบเปิด จึงเน้นความไว้วางใจและเชื่อมโยงกับสรรพสิ่งองค์กรจึงไม่ใช่รูปแบบตายตัว แต่มีความเป็นพลวัตสูง หรือเป็นกลุ่มองค์กรที่อุปมาเหมือนวัฒนธรรม ดังที่ Morgan (1986, p. 133) ซึ่งกล่าวไว้แล้วในลำดับต้น ๆ ของบทความนี้ ดังนั้น โครงสร้างกลุ่ม องค์กร จึงไม่ได้เห็นว่า จะเป็นแบบใด แต่ดูเหมือนว่ามีความพยายามให้พัฒนากลุ่ม องค์กรภาคประชาชนเหมือนกับการจัดโครงสร้างกลุ่มองค์กรแบบวิชาชีพหรือแบบวิทยาศาสตร์ เมื่อกล่าวถึงกลุ่มองค์กรต้องเข้าใจว่าไม่ใช่สิ่งที่เกิดอยู่ลอย ๆ โดด ๆ แต่จะมีสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ หรือบริบทต่าง ๆ มีอิทธิพลกำหนดสาระสำคัญรูปแบบกลุ่มองค์กรหรือมีการยอมรับว่า ให้มีการปรับไปตามความเหมาะสมกับบริบทหรือสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ บ้าง มีการผสมผสานระหว่างสองแนวทางดังกล่าวข้างต้นเข้าด้วยกัน เพียงแต่กลุ่ม องค์กร ต้องมีความหลากหลายและปรับตัวอยู่ตลอดเวลา อาจจะมีเงื่อนไขทางประเพณี วัฒนธรรมหรือสถานการณ์อื่น ๆ มีอิทธิพลต่อโครงสร้างกลุ่มองค์กรเสมอ ๆ งานของ ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2541, หน้า 120) ที่ศึกษาขบวนการ “สมัชชาคนจน” พบว่า มีการจัดโครงสร้างเป็นแบบเครือข่าย สร้างกลไกตัดสินใจแบบเสมอหน้ากัน หรือเป็น การตัดสินใจแบบราบ ลักษณะการจัดกลุ่มองค์กรขบวนการเป็นไปตามบริบททางสังคม เป็นการจ้ององค์กรแบบเปิดปรับเปลี่ยนไปตามสภาพต่าง ๆ ในขณะที่บางกลุ่มเป็นการจัด โครงสร้างองค์กรแบบปิด โครงสร้างการจัดการภายใต้อิทธิพลการจัดองค์กรแบบ วิทยาศาสตร์

4. แรงเกาะเกี่ยวหรือเงื่อนไขของการเกาะเกี่ยวร่วมกันในกลุ่ม องค์กร ขบวนการ มี 3 ประการ คือ ประการแรก กฎระเบียบของกลุ่ม องค์กรแบบทางการหรือองค์กรแบบ วิชาชีพมักจะอธิบายว่า เครื่องมือหรือสายใยสัมพันธ์ที่ทำให้กลุ่ม องค์กรขบวนการ ดำเนินการอยู่ได้ด้วยกฎ กติกา ระเบียบ หรืออาจจะเป็นบรรทัดฐาน ค่านิยมก็ได้ ทั้งนี้

ขึ้นอยู่กับลักษณะองค์กรว่า เป็นองค์กรแบบชาวบ้านหรือองค์กรแบบทางการ อย่างไรก็ตาม องค์กรแบบชาวบ้านหรือองค์กรแบบทางการ อาจจะเป็นลายลักษณ์อักษร เพียงแต่มาจากสมาชิกช่วยกันสร้างขึ้นมาเองมากกว่าที่จะให้รัฐหรือสถาบันจากภายนอกสร้างขึ้น สำหรับเนื้อหาสาระของ องค์กรแบบชาวบ้านจะใช้เนื้อหาสาระการจัดการแบบใหม่หรืออาจจะประยุกต์เอาบรรทัดฐาน ค่านิยม ประเพณีวัฒนธรรมมาเป็นลายลักษณ์อักษรหรือแนวปฏิบัติ เช่นเดียวกับ องค์กรแบบทางการสามารถปรับเปลี่ยนได้ง่ายเพื่อรองรับการปฏิบัติและการดำรงอยู่ร่วมกัน มิใช่ องค์กรแบบชาวบ้านเป็นพันธุนาการ ประการที่สอง แรงเกาะเกี่ยวหรือยึดโยงให้ปัจเจก บุคคลหันมาเป็นสมาชิกกลุ่ม องค์กรในการจัดการกับกลุ่มองค์กรชาวบ้านหรือองค์กร แบบปฐมภูมิว่า มาจากบรรทัดฐาน ค่านิยม ประเพณีวัฒนธรรม เช่น ในสังคมการเมือง ของไทย พบว่า จะมีความเหนียวแน่นหรือการเกาะเกี่ยวภายในของกลุ่มองค์กรทางสังคม ประกอบขึ้นมาจากแรงเกาะเกี่ยวภายใน หรือความมีน้ำใจและเสรีภาพ มีความโอบอ้อม อารี ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การดำรงอยู่ร่วมกันผ่านความเป็นญาติ ขนบธรรมเนียมประเพณีความเป็นสายญาติกันหรือเงื่อนไขที่มาจากพื้นถิ่นหรือพื้นที่ เดียวกัน ประการที่สาม มาจากเงื่อนไขทางอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ ตลอดจน ทักษะคติต่าง ๆ เป็นปัจจัยร้อยรัดความเป็นกลุ่มองค์กรร่วมกันนั้น คือ การเป็นสมาชิก กลุ่มองค์กรมีทัศนคติทางการเมืองที่ 2 มีความคิดความเชื่อที่ว่า การเป็นสมาชิกกลุ่ม องค์กรสามารถเป็นช่องทางที่จะมีอิทธิพลต่อระบบการเมืองแบบตัวแทนได้หรือการ รวมกลุ่มสามารถทำให้ระบบการเมืองตอบสนองให้ตามความต้องการได้ (Almond & Verba, 1965, p. 256) ส่วนในอุดมการณ์หรือทัศนคติทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการดำรง อยู่และพัฒนาของกลุ่ม องค์กรสัมพันธ์กับผลประโยชน์ของสมาชิก เช่น งานของณรงค์ เพชรประเสริฐ (2542, หน้า 24) อธิบายถึง “ไตรรัตน์” ของการเกิด คงอยู่ และพัฒนา คือ การนำและความคิด จิตวิญญาณนำไปสู่การเกาะเกี่ยวกันในกลุ่มให้ดำรงอยู่ และพัฒนา กลุ่มต่อไปเช่นนั้นไม่ว่าจะเป็นกลุ่มแบบทางการหรือไม่ทางการอาจจะมีอุดมการณ์แห่ง ผลประโยชน์เป็นเงื่อนไขสำคัญ เพราะว่าผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกจะเป็น เงื่อนไขตอบคำถามพื้นฐานมนุษย์ว่ารวมกลุ่มองค์กรแล้วจะได้ประโยชน์อะไร ดังนั้น ผลประโยชน์โดยตรงจะส่งผลต่อความเข้มแข็งและความอ่อนแอของกลุ่ม นอกจากนี้ พบว่า อุดมการณ์เป็นเงื่อนไขเกาะเกี่ยวระหว่างกัน ดังเช่นที่เกิดขึ้นกับ “ขบวนการแพทย์

ชนบท” (นวนิยาย ตรีรัตน์ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2545, หน้า 37-38) ที่มีอุดมการณ์เดียวกันมีจิตวิญญาณถึงกัน มีความผูกพัน มีความเป็นผู้ใหญ่ ผู้กลาง ผู้น้อย มีจิตใจที่ไม่ยอมรับความไม่ถูกต้อง ความไม่เป็นธรรม จึงทำให้มีแพทย์จำนวนมากยังคงอยู่ในขบวนการเคลื่อนไหวและมีความพยายามที่จะพัฒนาขบวนการปฏิรูประบบสุขภาพ ดังนั้น กรณีตัวอย่างนี้สามารถชี้ให้เห็นว่า อุดมการณ์ร่วมเป็นแรงเกาะเกี่ยวให้กลุ่มองค์กรดำรงอย่างต่อเนื่องจนสามารถต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันในต้นทศวรรษที่ 2540 ได้สำเร็จ

5. การมีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะว่า กิจกรรม คือ เครื่องมือหรือสื่อที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน เช่นเดียวกันกับกิจกรรมในการเคลื่อนไหวก็เปรียบเหมือนชีพจรวัดความดำรงอยู่ของกลุ่ม องค์กร ส่วนในอีกทฤษฎีหนึ่งกล่าวว่า กิจกรรม คือ พื้นที่สาธารณะที่สมาชิกสามารถเข้าถึงได้ หรือกิจกรรมเป็นแหล่งที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก รูปธรรมที่ปฏิบัตินั้น พบตัวอย่างจากงาน ภูมิธรรม เวชยชัย (2527, หน้า 270) ศึกษาธนาคารข้าวซึ่งพื้นที่สาธารณะที่เป็นโอกาสของสมาชิกในการทำงานขององค์กรชุมชน คือ “กระบวนการเสวนา” ซึ่งเป็นทั้งเครื่องมือ ทั้งเป็นกระบวนการและเป้าหมายในการพัฒนา “กระบวนการเสวนา” จึงเท่ากับเวทีสาธารณะหรือพื้นที่สาธารณะให้สมาชิกใช้เป็นกระบวนการร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา กำหนดทิศทางกลุ่มองค์กร อย่างไรก็ตาม ในทางแนวคิดแล้ว พื้นที่สาธารณะ คือ (1) สถานที่หรือแหล่งหรือกิจกรรมที่พลเมืองสามารถรวมกลุ่มกันอย่างอิสระหรือเป็นแหล่งที่พลเมืองช่วยกันสร้างขึ้นมา ทุกคนสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมอย่างมีศักดิ์ศรีและเท่าเทียมกัน (2) ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน กิจกรรมจึงเป็นวิถีหรือแหล่งปฏิสัมพันธ์ในการดำเนินงานของสมาชิก และ (3) การทำกิจกรรมใด ๆ ต้องดำเนินการผ่านความตั้งใจใคร่ครวญหรือมีจุดมุ่งหมายในการอยู่ร่วมกัน เช่นนี้ กิจกรรมต้องเป็นเงื่อนไขสำคัญในการดำรงอยู่ร่วมกันนั้น คือ ได้ร่วมแสดงออกในมิติต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ของสมาชิกทุกคน และเป็นกิจกรรมที่ต้องปรับเปลี่ยนไปต่อเนื่องเพื่อป้องกันความเบื่อหน่ายหรือความรู้สึกล้าซากของสมาชิก อย่างไรก็ตาม ในทางแนวคิดนั้นเวทีสาธารณะมีประโยชน์ที่ว่า ประการแรก เป็นช่องทางในการเรียนรู้ของสมาชิกหรือประชาชนผ่านกิจกรรมหรือเวทีหรือการเคลื่อนไหวในกิจกรรมต่าง ๆ

อาจจะอยู่ในรูปแบบแตกต่างกันออกไป ประการที่สอง ทำให้ความเป็นกลุ่มองค์กร ขบวนการดำเนินอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมเป็นเหมือนตัวชี้วัดวัดความเป็นกลุ่มองค์กรที่มีความมั่นคงถาวร มีความมั่นใจของสาธารณะชน ไม่ใช่เป็นกลุ่มสนใจหรือกลุ่มองค์กรที่มีเพียงประโยชน์เฉพาะหน้า หลังได้รับประโยชน์หรือสมประโยชน์ก็ยกเลิก แต่กลุ่มองค์กรการทางสังคมต้องมีความต่อเนื่อง เพื่อมีตำแหน่งแห่งที่ที่ได้รับการยอมรับจากสังคม

6. ศักยภาพภายใน ความเข้มแข็งของกลุ่ม องค์กร ขบวนการทางสังคมเกิดจากการจัดการด้วยศักยภาพหรือทรัพยากรภายใน ทั้งด้านทุน สติปัญญา วัสดุสิ่งของ หรืออาจจะมาจากการช่วยเหลือสนับสนุนจากองค์กรภายนอก เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรวิชาการ หรือองค์กรอื่น ๆ ในการให้ความช่วยเหลือทางวิชาการ งบประมาณ เบื้องต้น หากมีการเริ่มต้นด้วยศักยภาพหรือทรัพยากรภายนอกแต่ในระยะยาวหรือระยะผ่านพ้นไปก็ต้องจัดการด้วยระดมทรัพยากรภายในหรือพัฒนาด้วยศักยภาพภายในให้ได้ หรือเป็นความเข้มแข็งภายใต้การจัดกิจกรรมของกลุ่มเองมากกว่าจะรับการพึ่งพาจากภายนอก เช่นเดียวกับงานของ ภูมิธรรม เวชยชัย (2527, หน้า 238-239) แสดงให้เห็นถึงการองค์กรชุมชนอย่างธนาคารข้าวต้องอาศัยศักยภาพและความสามารถของชุมชน โดยสะท้อนให้เห็นว่า “กลไกรัฐ” ต้องเข้ามามีส่วนร่วมแต่ก็ไม่ได้แสดงบทบาทช่วยเหลืออะไร เพราะมีการย้ายเข้าย้ายออกอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ให้ชาวบ้านต้องดำเนินการช่วยเหลือตนเองเป็นหลัก ศักยภาพภายในจึงสรุปเชิงหลักการโดยนำเอางานสังเคราะห์ของ กาญจนา แก้วเทพ (2540, หน้า 25) เขาได้เสนอแนะไว้ว่า กลุ่มออมทรัพย์ในสังคมไทยเป็น “กลุ่มกู้ทรัพย์” หรือ “กลุ่มกู้เงิน” มากกว่า “กลุ่มออมเงิน” ว่าหลักการสำคัญในการทำกิจกรรมที่กลุ่มต้องยึดไว้นั้น คือ หลักการต้องพึ่งตนเอง ใช้ทรัพยากรและความพยายามของตนเองให้มากที่สุด” เช่นนั้น หากสรุปศักยภาพภายในเพื่อการพึ่งตนเองจึงประกอบด้วย ประการแรก การพึ่งทรัพยากรเงิน ประการที่สอง การพึ่งพาทรัพย์สินหรือทรัพยากร และประการสุดท้าย คือ การพึ่งพาสติปัญญาหรือความรู้ ความสามารถจากศักยภาพภายในกลุ่มองค์กรให้มากที่สุด ซึ่งในความจริงแล้ว การพึ่งพาศักยภาพตนเองอาจจะเป็นเพียงหลักการในเชิงทฤษฎี แต่ในการปฏิบัติจริงแล้วเกิดขึ้นค่อนข้างยาก เพราะกลุ่ม องค์กร ขบวนการทางสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท

จะมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างจำกัดทั้งความรู้ วิทยาการ ดังนั้น การเคลื่อนไหวแต่ละครั้งมักอาศัยเทคนิคกระบวนการเคลื่อนไหวที่มาจากภายนอก หรือพึ่งพาภายนอกอยู่ในระดับที่สูง

ผู้นำ

กระบวนการกลุ่ม องค์การ ขบวนการจำเป็นต้องมีผู้นำที่มีคุณลักษณะที่มีความเข้มแข็ง หลักการสำคัญของผู้นำ คือ ต้องมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ อย่างไรก็ตาม มีข้อเสนอและข้อโต้แย้งเกี่ยวกับผู้นำได้สองทฤษฎี กล่าวคือ ทฤษฎีแรก ที่ว่า “กลุ่มองค์กรต้องมีผู้นำ” เพียงแต่ต้องไม่ผูกขาด ผู้นำต้องมีหลากหลายและต้องมีป้องกันการแย่งชิงการนำระหว่างสมาชิก แต่ถึงที่สุดแล้วองค์กรที่เข้มแข็ง คือ ผู้นำที่ผ่านการยอมรับและเข้มแข็งด้วย ส่วนทฤษฎีที่สอง มีข้อโต้แย้งว่า กลุ่ม องค์กรขบวนการประชาชนไม่จำเป็นต้องมีผู้นำ เช่น ทศนะของนักปฏิบัติการอย่าง อานันท์ ปันยารชุน (2545, หน้า 6) เพราะเชื่อมั่นว่า ผู้นำไม่มีความจำเป็นเท่ากับพลังของสมาชิกหรือพลังของพลเมืองภายในกลุ่มองค์กร แม้ว่าในเชิงหลักการแล้วสามารถเป็นไปได้และน่าเชื่อถือทั้งสองทฤษฎีก็ตาม แต่ในทฤษฎีแรกนั้นมีความน่าสนใจและเป็นไปได้ตามฐานคติของสังคมไทยที่เป็นสังคมมีความสัมพันธ์แบบสูงต่ำเป็นธรรมชาติของสังคมที่อาศัยผู้นำเป็นหัวของขบวนการ มีผู้นำในการปฏิบัติงาน ดังนั้น ผู้นำจะมีความจำเป็นต่อการขับเคลื่อนกลุ่มองค์กรขบวนการ แม้ว่าจะมีคำวิจารณ์ที่น่าสนใจระหว่าง “ผู้นำ” กับ “แนวทางการนำ” เช่น จากงาน เสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2548, หน้า 197-199) กล่าวว่า การมีแกนนำมีความจำเป็น แต่ไม่แตกต่างกับแนวทางการนำแต่ประสบการณ์ที่ผ่านมามาแกนนำในการเคลื่อนไหวทำได้เพียงแค่ดำเนินการเพียงแคในระดับปกติ หรือผลกระทบปกติ ไม่อาจจะเป็นแกนนำเพื่อเคลื่อนไหวตอบโต้กับโครงสร้างอำนาจรัฐระดับชาติได้ ดังนั้น การเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชนยังไม่อาจจะถ่วงดุลอำนาจรัฐและกำหนดขอบเขตอำนาจทุนได้ อย่างไรก็ตาม บทบาทของผู้นำก็ยังมี ความสำคัญในกลุ่มองค์กรและพื้นที่ เพราะเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจปัญหา และรู้แนวทางการเคลื่อนไหวได้ดีกว่าสมาชิก สอดคล้องกับงานของ มณีรัตน์ มิตรปราสาท (2539, หน้า 129) กล่าวว่า ผู้นำมีผลต่อการก่อตัวและเสริมอำนาจขององค์กรประชาชน

โดยที่ผู้นำมีความสามารถในการเข้าใจปัญหา สามารถวิเคราะห์ปัญหา ส่วน ประยงค์ ธรรงค์ (2546, หน้า 151) กล่าวเชิงวิจารณ์ผู้นำกลุ่มองค์กรชุมชนว่า มีความสำคัญมาก ในการเคลื่อนไหวภาคประชาชน แต่ถ้าหากผู้นำไม่ดีก็จะล้มเหลว โดยเฉพาะผู้นำแบบไร้ รากที่พยายามแสวงหาประโยชน์เฉพาะตนเอง ประยงค์ ธรรงค์ ตีความว่า “ผู้นำที่เอางาน พัฒนาเป็นอาชีพหรือรายได้” จะทำลายขบวนการของชาวบ้าน อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี คุณลักษณะผู้นำของกลุ่มองค์กรขบวนการทางสังคมจึงน่าสนใจ สามารถหาข้อสรุปได้ จากแนวทางหรือบทบาทของผู้นำในการขับเคลื่อนขบวนการภาคประชาชนในสังคม การเมืองไทยผ่านผลการศึกษางานที่อยู่จำนวนไม่น้อย เช่น งานของ ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2541, หน้า 99) งานของ ไพฑูรย์ โพธิ์สว่าง (2532, หน้า 127) กล่าวถึงคุณลักษณะผู้นำ หรือบุคลิกภาพผู้นำน่าสนใจสรุป 4 ประเภท ดังนี้

1. ผู้บวชเรียนมานาน เป็นผู้มีมนุษยธรรม หรือมีธรรมะจึงมีทักษะใน การปราศรัยบนเวที เพราะผ่านประสบการณ์การเทศน์มาก่อน ซึ่งคุณลักษณะผู้นำใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่า เกี่ยวข้องกับระยะเวลาในการบวชหรือจำนวนพรรษาค้วย
2. ผู้นำรุ่นหนุ่มสาว 30-45 ปี ผ่านการทำงานนอกบ้านมาก่อนเห็นโลกภายนอก มากกว่าคนอื่น จบการศึกษาอย่างน้อยประถมศึกษา จากประสบการณ์จึงทำให้มี ความกล้าหาญ เมื่อกลับมาอยู่บ้านต้องนำการต่อสู้กับโครงการของรัฐ
3. ผู้นำที่ร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน มักมีการทำงานเป็นระบบร่วมงานและ ร่วมโครงการ
4. ผู้นำที่ร่วมการต่อสู้กับขบวนการชาวนา สหพันธ์ชาวนา ชาวไร่แห่งประเทศไทย การเคลื่อนไหวทางอุดมการณ์ และมีการจัดแย้งทางอุดมการณ์ในพื้นที่สีแดงหรือ ผู้นำมักเกิดจากประสบการณ์การต่อสู้ในพื้นที่มาอย่างยาวนาน
5. ผู้นำไม่ได้เข้าไปอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ของชุมชนและอาจจะขัดแย้งกับ ผู้อุปถัมภ์เดิมหรือโครงสร้างอำนาจเดิม

นอกจากนั้น พบมีการศึกษาเกี่ยวกับผู้นำในทางสังคมในการศึกษาของ นักวิชาการไทยอีกมาก พบข้อสรุปคุณลักษณะผู้นำกลุ่มองค์กรที่ใช้อธิบายผู้นำกลุ่ม องค์กรภาคสังคมหรือภาคประชาชนมีลักษณะเพิ่มเติม ดังนี้ (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552, หน้า 78-80)

1. เป็นตัวเชื่อมโยงและเป็นผู้นำหรือเริ่มต้นในการเปลี่ยนแปลง จึงเป็นผู้ริเริ่ม หรือผู้จุดประกาย หรือกระตุ้นให้สมาชิกในการดำเนินงาน ดังนั้น ผู้นำต้องเป็นผู้บุกเบิก จึงต้องมีจิตวิญญาณในการสร้างกลุ่ม องค์กรด้วยความเชื่อมั่น เสียสละ การทุ่มเทแรงกาย และแรงใจ

2. บทบาทของผู้นำมิได้ใช้อำนาจ หรือวางบทบาทตนเองอยู่ในสถานภาพที่สูงกว่าสมาชิก ผู้นำในการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองจึงไม่ใช่ผู้บังคับบัญชา (administrator/commander/manager) แต่เป็นผู้ประสานงาน ผู้อำนวยความสะดวก (facilitators) ที่ปราศจากอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย (authority) แต่คอยช่วยเหลือแก้ไขปัญหา เพียงแต่ความเป็นผู้นำมาจากความศรัทธา ความเชื่อหรือความไว้วางใจ (faith, beliefs, trust) หรือต้องใช้อำนาจบารมีงานของ ภูมิธรรม เวชยชัย (2527, หน้า 271) กล่าวถึง ผู้นำองค์กร-ชนาการข้าวว่า มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชาวบ้าน ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน การขึ้นมามีตำแหน่งไม่มีการเลือกตั้ง แต่ได้รับการยอมรับและถูกรื้อขอ จึงสามารถกุมสภาพการนำได้ เพราะสามารถขอคำแนะนำสัญญาจากสมาชิกให้เข้ามาร่วมมือกัน สามารถต่อรองได้ว่า หากสมาชิกไม่ให้ความร่วมมือก็จะลาออกจากตำแหน่ง หรือไม่อาจจะอยู่ในตำแหน่งต่อไป

3. มีความสามารถพิเศษเฉพาะตัวในการวิเคราะห์ปัญหาโดยใช้ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในการดำเนินการ โดยที่สมาชิกผู้อื่นปฏิบัติไม่ได้หรือ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป หรือประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ หรือมีความรู้ ในการทำอาชีพ มีความฉลาด มีไหวพริบ เป็นคนช่างคิด ช่างทำ ช่างจดจำ ช่างสังเกต สามารถสรุปบทเรียนได้รวดเร็วและแยกแยะข้อมูลได้ดี มีความเป็นตัวของตัวเอง มีความสามารถในการประสานกับองค์กรและสถาบันต่าง ๆ ได้ดีมีความเข้าใจชุมชนตนเองและสังคมภายนอก ความมุ่งมั่นจริงใจและทำงานด้วยความเสียสละอาจจะทำงาน เป็นตัวอย่างให้สมาชิกเห็นอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยจนเป็นที่ยอมรับหรือให้ความสำคัญ กับงานให้ความสำคัญกับความรู้สึกรักของผู้อื่นหรือต้องเอาใจเขามาใส่ใจเราเป็นผู้ที่มี วาทศิลป์สามารถอุงน้อมน้ำว

4. ผู้นำเป็นเหมือนสัญลักษณ์ของกลุ่มหรือองค์กร ที่จะปฏิสัมพันธ์และเป็น เครื่องหมายที่มีการยอมรับของบุคคลภายนอก องค์กรและสถาบันต่าง ๆ ทั้งจากราชการ

และเอกชน อย่างไรก็ตาม การเป็นผู้นำในการเคลื่อนไหวทางสังคมนั้น สถานภาพ หรือฐานะในการเป็นผู้นำหาได้มั่นคงหรือมีเสถียรภาพยั่งยืนในการนำหรือครองอำนาจต่อเนื่องตลอดไปแต่ขึ้นอยู่กับ การยอมรับมากขึ้นหรือลดลง ดังนั้น “ลีลาการนำ” สรุปได้ว่า ประการแรก ผู้นำยึดมั่นหรือยืนหยัดอยู่ในแนวทางที่ร่วมกันกำหนดหรือแนวทางเดิมที่เคยปฏิบัติมาไม่ทอดทิ้งและลดละความพยายามโดยเฉพาะในแนวทางการทำงานแบบการมีส่วนร่วม ประการที่สอง สามารถทำให้สมาชิกประสบความสำเร็จ หรือสร้างสัมฤทธิ์ผลของงานออกอย่างประจักษ์ชัด ประการที่สาม การเชื่อมโยงกับบุคคลสถาบัน และองค์กรภายนอกหรือหาการสนับสนุนทรัพยากรจากภายนอกโดยไม่สูญเสียจุดยืนและไม่แสวงหาประโยชน์ส่วนตัวจากการเชื่อมโยงกับองค์กรอื่น ๆ ในขณะที่พร้อมที่จะประสานกับองค์กรภายนอกอย่างมีศักดิ์ศรี ไม่สูญเสียตัวตนหรือเอกลักษณ์ความเป็นผู้นำลงไป

ความไว้วางใจ

ความไว้วางใจ (trust) ระหว่างกันเป็นนามธรรมของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในองค์การต่าง ๆ และหน่วยทางสังคมทั้งหลาย มีการอธิบายถึงความไว้วางใจ (trust) ว่าเป็นความเชื่อ (trust is the belief) โดยที่ธรรมชาติของความเชื่อและความไว้วางใจเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน ความไว้วางใจเป็นสิ่งที่สามารถสังเกตและวัดได้จากพฤติกรรมทางลบ และพฤติกรรมทางบวก ดังนั้น จึงมีผลต่อความล้มเหลวและความสำเร็จในการปฏิบัติงาน หรืออาจจะกล่าวว่า ความไว้วางใจเป็นพื้นฐานที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลว (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2546, หน้า 15) เป็นต้นว่า ธุรกิจสมัยใหม่ ในทัศนะเช่นนี้ปรากฏในงานของ Putnam (1992, pp. 167-169) กล่าวว่า วัฒนธรรมของความไว้วางใจกันของบุคคลจะเป็นเงื่อนไขต่อความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ สังคม กลุ่มใด ความไว้วางใจต่างกันจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจต่างกัน เช่นเดียวกับ Benfield, Nelson, Collins, Harris, Goyal, Robison, and et al (1992, 127-132) บอกถึงผลอย่างเป็นรูปธรรมว่า “ความยากจนเป็นผลมาจากความไม่ไว้วางใจกัน” จนมีการศึกษาแล้วสรุปว่า ความไว้วางใจ คือ ทุนทางสังคม (social capital) เป็นระบบคุณค่าที่สำคัญที่มีความพยายามสร้างความไว้วางใจขึ้นมา โดยเฉพาะ

ผู้นำของกลุ่มต้องดำเนินการให้เกิดขึ้นในความรู้สึกของสมาชิกที่ต้องมีบทบาทชัดเจน สำหรับปัจจัยเหตุของความไม่ไว้วางใจนั้นมีหลายประการ เป็นต้นว่า ประการแรก เมื่อมีการแข่งขันกันอย่างเข้มข้น เพราะลักษณะของบรรยากาศการแข่งขัน ส่งผลให้ความไว้วางใจลดลง (decline of trust) ยังมีการแข่งขันต่อเนื่องเป็นเวลานานเข้าก็จะผลิตความไม่ไว้วางใจให้แสดงออกมาเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ประการที่สอง ความไว้วางใจจะมีความสัมพันธ์ “การใช้กำลังบังคับ” นั่นคือ หากมีการใช้กำลังบังคับมาก ๆ ขึ้นก็จะเพิ่มความไม่ไว้วางใจหรือความไม่ไว้วางใจลดลง ประการที่สาม ความเชื่อ (belief) ของปัจเจกบุคคล และกลุ่มคนมีความเชื่อตรงกันหรือสัมพันธ์กันหรือไม่ในที่นี้หากพินิจในความเชื่อตรงกัน ก็จะมี ความไว้วางใจกัน สามารถแสดงออกในการกระทำหรือร่วมในกิจกรรมตามขั้นตอนต่าง ๆ ประการที่สี่ ประสพการณ์ในอดีตของบุคคลจะเป็นเงื่อนไขส่งต่อความสัมพันธ์กับความไว้วางใจของบุคคล ประสพการณ์ในอดีต พบว่า ระเบียบกฎเกณฑ์ การกระทำพฤติกรรมที่ไม่น่าไว้วางใจ ความโปร่งใส น่าเชื่อถือ น่าเคารพ

การเชื่อมโยงเครือข่าย

การเชื่อมโยงเครือข่ายมาจากภาษาอังกฤษว่า “Net” คือ “ตาข่าย” ที่มีลักษณะโยงใยถึงกันและพร้อมที่จะปฏิบัติงานหรือ “work” เมื่อใช้งานหรือการร้อยรัดเอาความพยายามและการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและรูปธรรมเพื่อปฏิบัติการกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน โดยที่แต่ละฝ่ายยังคงปฏิบัติการกิจหลักของตนต่อไปอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์และปรัชญาของตนเอง โดยเป็นการรวมหรือการเชื่อมอย่างหลวม ๆ ตามภารกิจความจำเป็น Starkey (1997, pp. 21-22) กล่าวว่า การเชื่อมโยงเครือข่ายเป็นการรวมกลุ่มของปัจเจก บุคคลหรือขององค์กรที่มีลักษณะพื้นฐานที่สำคัญ คือ “ความสมัครใจ” หรือเป็นความอิสระในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารหรือสารสนเทศและกิจกรรมร่วมกัน Gerlach (1999, p. 90) กล่าวว่า การเชื่อมโยงเครือข่าย จะต้องมาจากสมาชิกมีทัศนคติ ค่านิยม หรือมีความรู้ความเข้าใจร่วมกัน หรือมีอัตลักษณ์ร่วมกัน นอกจากนี้ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายเครือข่ายองค์กร

สรุปได้ว่า รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกันอย่างมีระยะเวลา

ยาวนานพอสมควรที่สามารถที่จะช่วยเหลือกันในยามที่มีปัญหา โดยมีการจัดรูปหรือระเบียบโครงสร้างที่คนหรือสมาชิกในองค์กร สมาชิกยังมีความเป็นอิสระ และการเป็นสมาชิกเครือข่ายไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระหรือความเป็นตัวของตัวเองหรือตัวตนขององค์กรนั้น โดยเครือข่ายเป็นการเชื่อมโยงในรูปของการรวมตัวแบบหลวม ๆ เฉพาะกิจตามความจำเป็นหรืออาจอยู่ในรูปของการจัดองค์กรที่เป็นโครงสร้าง ความสัมพันธ์อย่างชัดเจน เครือข่ายเป็นกิจกรรมความร่วมมือเป็นไปได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล องค์กร และสถาบัน มีขอบข่ายขนาดเล็ก ๆ ทั้งในระดับชุมชนไปถึงระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค ประเทศ และระหว่างประเทศ แต่มีนักวิชาการที่มีทัศนะเกี่ยวกับเครือข่ายที่แตกต่างกันออกไปอีกทัศนะหนึ่งว่า มีการเชื่อมโยงเครือข่ายผ่านกลุ่มผ่านความเป็นญาติ การแต่งงาน การเป็นเพื่อนบ้านกัน ดังนั้น การเชื่อมโยงเครือข่ายจึงมีลักษณะ คือ เป็นการเชื่อมโยงผ่านบุคคล การเชื่อมโยงผ่านกลุ่ม การเชื่อมโยงผ่าน การกระทำร่วมกัน เช่น เรียนร่วมกัน คิดเหมือนกัน และเชื่อมโยงผ่านระบบสารสนเทศ ในสังคมการเมืองที่เปิดมากขึ้นนั้นเครือข่ายที่มีจากการมีประเด็นร่วมกันรวมเป็นเครือข่ายเพื่อเคลื่อนไหว แสดงออกร่วมกันเป็นพลังที่เพิ่มเป็นเท่าทวีคูณ เครือข่ายทางสังคมแบบนี้มาจากความรู้สึกร่วมกันมากกว่าร่วมภูมิศาสตร์ความเป็นญาติ ยิ่งนับวันจะพบความสำคัญที่จะประสบความสำเร็จในการเคลื่อนไหว เพราะสามารถระดมศักยภาพทรัพยากรมาร่วมในขบวนการได้มากขึ้นถึงขั้นเป็นแบบมวลชนขนาดใหญ่ จากความหมายนี้ เครือข่าย คือ (1) การเชื่อมโยง คนกับคน และคนกับองค์กรและองค์กรกับองค์กรหรือสถาบันกับสถาบันด้วยกัน (2) ต้องเป็นการดำเนินงานตามความสมัครใจ เป็นสำคัญ (voluntary basis) (3) ต้องมีการช่วยเหลือ แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน (4) ความอิสระของสมาชิกที่มาสร้างเครือข่าย แม้ว่าในนัยยะเหล่านี้จะให้ความหมายครอบคลุม คือ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับองค์กรและองค์กรกับองค์กร และ (5) การเชื่อมโยงเครือข่ายอาจจะมีสมาชิกเป็นปัจเจกบุคคลในระดับเดียวกันหรือลักษณะเหมือนกัน เช่น Farmer-base Network ลักษณะนี้เป็นเครือข่ายแบบราบหรือเสมอกัน (horizontal orientation) ในขณะที่บางครั้งอาจจะเป็นการปฏิสัมพันธ์แบบตั้งหรือไม่เท่าเทียมกันเครือข่ายสมาชิกมาจากสถานภาพที่แตกต่างกัน (vertical orientation) ในขณะที่เครือข่ายบางรูปแบบมาจากเงื่อนไขของลักษณะภูมิศาสตร์ (geographical

scope) ข้ามชาติพันธุ์ ข้ามภูมิศาสตร์ ภูมิเขตวัฒนธรรม หรือเขตเกษตรกรรมเดียวกัน แต่ในทัศนะของผู้เขียนมีเห็นสอดคล้องกับ Gerlach (1999, p. 91) ว่าการเชื่อมโยงเครือข่ายต้องเป็นรูปแบบปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มคนหรือเป็นปฏิสัมพันธ์ในระดับกลุ่มคน มิใช่เป็นความสัมพันธ์ในระดับปัจเจกบุคคล หากเป็นการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลก็ต้องเป็นผู้นำของกลุ่มคนหรือผู้นำขององค์กร ดังนั้น ก่อนจะเชื่อมโยงเครือข่ายจึงต้องเป็นจะต้องสร้างกลุ่มคนหรือสร้างองค์กร เช่น องค์กรทางสังคมขึ้นมาก่อน เมื่อพัฒนากลุ่มคนหรือองค์กรขึ้นมาแล้วความสำเร็จของอุดมการณ์ขององค์กรมิใช่เกิดจากปัจจัยหรือสภาพแวดล้อมในองค์กรเท่านั้น แต่สภาพแวดล้อมหรือบรรยากาศหรือสภาพสังคมหรือบริบทรอบนอกองค์กร จะเป็นเงื่อนไขสำคัญในการบรรลุอุดมการณ์ การสร้างเครือข่ายจึงต้องเกิดขึ้น ส่วนเครื่องมือที่สำคัญในการเชื่อมโยงเครือข่ายนั้นเพื่อการแลกเปลี่ยนหรือการกระจายข้อมูลสารสนเทศและกิจกรรม มีหลายวิธี โดยในที่นี้ กล่าวถึงส่วนของสื่อสารมวลชน เช่น โทรทัศน์ วิทยุวารสาร หนังสือพิมพ์ จดหมายข่าว อย่างไรก็ตาม เครือข่ายนั้นหาได้มั่นคงตายตัว แต่มีลักษณะที่จะต้องมีการแตกตัวออกไปเป็นข่ายย่อย ๆ เมื่อเป้าหมายหรือกลยุทธ์เปลี่ยนแปลงไป

การเกณฑ์

เป็นกระบวนการที่เกิดจากแรงบันดาลใจและความตั้งใจของผู้นำที่เป็นผู้นำโน้มน้าว (persuaders) ที่สามารถสร้างความเข้าใจให้แก่ประชาชนในจำนวนมาก ๆ จนสามารถนำให้มีผู้เข้าร่วมขบวนการหรือเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการในการดำเนินกิจกรรมได้หรือที่เรียกว่า “ระดม” หรือ “เกณฑ์” ดังนั้น การเกณฑ์หรือการระดม จึงเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ นั่น คือ ไม่สามารถใช้เป็นศิลป์ของผู้นำเพียงประการเดียว แต่ต้องมีทักษะและ/หรือสร้างสรรค์โน้มน้าว ผ่านการมีประเด็นร่วมกันหรือปัญหาร่วมกันหรือความต้องการร่วมกันการไม่ได้รับความเป็นธรรม ประสบกับปัญหาหรือมีความเดือดร้อนจะเป็นมูลเหตุให้เกิดเป็นประเด็นปัญหาร่วมกันนำไปสู่การเกณฑ์หรือการระดม (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2541, หน้า 59-60) แท้จริงแล้วการเคลื่อนไหวแบบนี้มีมาแต่โบราณนับว่าเป็นวิธีการที่สัมพันธ์กับกิจกรรมทางการเมืองสังคมตลอดมา ภายใต้สถานการณ์ที่ผู้คนจำนวนมากหรือจำนวนเพียงพอที่มีประเด็นร่วมอยู่แล้ว ผู้คนเหล่านั้นอาจจะกับข้องใจ

หรือกลางแคลงใจหรือเป็นความปรารถนาประเด็นใดประเด็นหนึ่งเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เช่น ผู้คนหรือสมาชิกมีความคับข้องใจเรื่องการโอนหุ้นและการขายบริษัทชินคอร์ป ให้แก่กองทุนเทมาเส็กสิงคโปร์ของนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เมื่อช่วง พ.ศ. 2544 และ พ.ศ. 2547-2548 หรือประชาชนเริ่มประสบปัญหาเกี่ยวกับน้ำเน่าเสียหลัง ระบบโครงข่ายชลประทานโครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนังเสร็จแล้วเมื่อ พ.ศ. 2542 เป็นเหตุให้ผู้ นำสามารถเกณฑ์หรือระดมผ่านการปลุกหรือกระตุ้นผ่านประเด็นนั้น ๆ ได้ หรือผู้ นำต้องดึงความปรารถนาหรือความคับข้องใจนี้ออกมาจนมีมวลชนจำนวนหนึ่ง เข้าร่วมอย่างปราศจากการบังคับ หรือขู่เข็ญ เช่น กรณีตัวอย่าง โครงการท่อแก๊สไทย-มาเลเซีย หรือโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน สมุทรปราการ แม้กระทั่งกรณีตัวอย่าง สมัชชาคนจนที่ดำเนินการชุมนุมประท้วง 99 วัน สุดท้ายของกรณีตัวอย่าง เช่น ความจงรักภักดีของพลสภนิกรชาวไทยที่มีต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาล ที่ 9 จึงแสดงออกในการเฉลิมฉลองในวโรกาสสำคัญของพระองค์ท่านอย่างง่ายที่สุด คือ การสวมเสื้อเหลืองกันทั้งประเทศในช่วง พ.ศ. 2549-2550 เหล่านี้ คือ ปัจจัยเหตุนำไปสู่ กระบวนการระดมหรือการเกณฑ์มวลชนให้ออกมาแสดงในรูปแบบต่าง ๆ เช่นเดียวกัน หากไม่มีประเด็นร่วมจะต้องแสดงออกหรือเป็นเหตุให้เกิดการระดมหรือเกณฑ์มวลชน ในบางคราวก็จำเป็นต้องสร้างเหตุสร้างผลขึ้นมา หรือผู้ นำที่จะเกณฑ์ต้องสร้างให้เห็นถึง การเป็นปัญหาหรือทำให้เป็นปัญหาขึ้นมาจากการเกณฑ์หรือการระดม สามารถทำได้ หลายวิธี ในที่นี้เสนอวิธีการเกณฑ์หรือระดมสามารถทำได้ 3 วิธี คือ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2543, หน้า 50-51) (1) การเกณฑ์หรือการระดมที่สามารถดำเนินการผ่านความศรัทธา เป็นการศรัทธาในตัวผู้ นำ ทั้งนี้ อาจจะมาจากการเป็นประสบการณ์การทำงานของผู้ นำที่เคย ประสบความสำเร็จมาแล้วจนเป็นที่ยอมรับบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือ นั่น คือ ความไว้วางใจ บุคลิกภาพและลีลาการนำของผู้ นำจะเป็นเงื่อนไขสำคัญ ดำเนินการผ่านความศรัทธา จะเกิดขึ้นได้มากในอดีตโดยเฉพาะของพระหรือกิจการศาสนา แต่ในช่วงปัจจุบันก็พบ ในกิจกรรมด้านอื่น ๆ แม้กระทั่งการเคลื่อนไหวเพื่อตอบโต้กับการเมืองในระบบตัวแทน ที่เกิดกิจกรรมต่อเนื่องยาวนานได้ อาจจะมาจากศรัทธาในผู้ นำ ผู้เขียนได้สอบถาม ประชาชนที่ร่วมขบวนการพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยในช่วงเดือนพฤษภาคม -สิงหาคม พ.ศ. 2551 ทราบว่า เขาศรัทธาในตัวผู้ นำ โดยเฉพาะ พลตรีจำลอง ศรีเมือง ว่า

ปฏิบัติดีปฏิบัติงามไม่ก้าวร้าวหรือไม่หยาบคาย และไม่มีผลประโยชน์แฝงเร้น อาจจะ
 เป็นการเกณฑ์หรือการระดมได้ยั่งยืนต่อเนื่อง (2) การเกณฑ์หรือการระดมที่สามารถ
 ดำเนินการผ่านอำนาจ มีกลยุทธ์ในการดำเนินงาน เป็นต้นว่า ประการแรก การใช้อำนาจ
 ของระบบราชการ ทั้งนี้ ผู้ที่มีตำแหน่งในหน้าที่ราชการสามารถระดมผู้คนได้ง่าย
 โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้คนที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชา ผู้คนที่สามารถให้ทุนให้โทษได้
 ก็สามารถระดมได้ จึงสามารถกระทำได้ผ่านอำนาจของราชการปกติ อาจจะต้องรองด้วย
 ความดีความชอบกับผู้ที่ข้าราชการสามารถให้ทุนให้โทษหรือผู้ที่ต้องเข้ารับบริการ
 ประการที่สอง อำนาจอิทธิพลที่ผ่านความหวาดกลัว หรือความเกรงอกเกรงใจต่ออำนาจ
 ข้าราชการ และ (3) การเกณฑ์หรือการระดมจากการที่ใช้พลังทางเศรษฐกิจ การเกณฑ์
 หรือการระดมด้วยการใช้เงินจ้างวานหรือสิ่งของแลกเปลี่ยนกับการเข้าร่วมในมวลชน
 พบว่า หน่วยงานทางธุรกิจใช้มากในกระบวนการเปิดตัวสินค้า มหกรรมทางธุรกิจ เป็น
 เหมือนการจัดตั้งหรือหน้าม้า แม้ว่าไม่ยาวนานหรือต่อเนื่อง แต่สามารถเกณฑ์หรือระดม
 ได้จำนวนแน่นอนแต่ต้นทุนต้องจ่ายสูง ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน
 พบว่า มีการออกข่าวในแนวทางการเกณฑ์แบบนี้อยู่เสมอ ๆ เช่น ถูกตีตราว่าถูกจ้างวาน
 มา อย่างไรก็ตาม มีการจัดการเกณฑ์หรือระดมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมการเมือง
 ตลอดมา อาจจะที่มีความแตกต่างกันตามเป้าหมายของการกระทำ สุรชัย แซ่ด่าน (2545,
 หน้า 190) ได้อธิบายว่า “การเกณฑ์” เป็นรูปแบบที่ทางราชการใช้ในการดึงเอาพลัง
 ของราษฎรไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ในขณะที่คำว่า “การระดม” เป็นลักษณะรูปแบบของ
 ประชาชนหรือพลเมืองใช้เคลื่อนไหวในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเพื่อไปกระทำต่อเรื่อง
 ใดเรื่องหนึ่งให้สำเร็จจะว่าไปแล้ว การเกณฑ์หรือการระดม เป็นการจัดการหรือกระทำ
 ใน 3 ลักษณะ คือ ลักษณะประการแรก การเกณฑ์หรือการระดมคน ในปัจจุบันทั้งภาค
 ราชการ และภาคเอกชนจะใช้การระดมหรือเกณฑ์ คนมาก หรือที่เรียกภาษาชาวบ้านว่า
 “หน้าม้า” เช่นเดียวกับการเปิดปราศรัยทางการเมืองของนักการเมือง พรรคการเมือง
 ที่ต้องระดมหรือเกณฑ์คนมานั่งฟังการปราศรัยด้านหน้าเวทีหาเสียง ส่วนการเคลื่อนไหว
 ของขบวนการทางสังคมก็ต้องใช้จำนวนมากเพียงพอเพื่อให้เห็นถึงความน่าเชื่อถือ หรือ
 ความชอบธรรมของประเด็นที่ต้องการ เช่น การระดมชาวบ้านขุดลอกคลอง การระดม
 ชาวบ้านมาช่วยในการเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์หรือธนาคารหมู่บ้าน ลักษณะ

การดำเนินการที่กล่าวมาทั้งหมดนี้อาจจะเรียกชื่ออีกประการหนึ่งว่า “การจัดการคน หรือการตั้งคน” เพื่อให้มีจำนวนเพียงพอที่จะทำให้เป้าหมายบรรลุที่กำหนดไว้ในแง่ การระดมคนนี้เงื่อนไขของปริมาณหรือจำนวนคนที่เกณฑ์มาได้มากน้อยจึงเป็นตัวชี้วัด ศักยภาพหรือความสำเร็จความล้มเหลวได้ด้วย ผู้ที่มีความสามารถในการเกณฑ์หรือ ระดม คือ ผู้มีความสามารถในการจัดการคน บุคคลดังกล่าวนี้ในหน่วยงานราชการ คือ การเกณฑ์หรือการระดมด้วยการใช้อำนาจ ส่วนในหน่วยงานทางธุรกิจ การเกณฑ์หรือ การระดมต้องกระทำผ่านผลตอบแทนหรือผลกำไรเป็นแรงจูงใจ ส่วนในการจัดการคน ในภาคสังคมต้องทำผ่านความไว้วางใจ ที่ต้องมีความศรัทธาในตัวผู้เกณฑ์หรือผู้ที่ ทำการระดม หากมีพลังศรัทธาหรือความไว้วางใจในตัวผู้เกณฑ์มากก็สามารถเกณฑ์หรือ ระดมผู้คนให้เข้าร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ ได้มาก ลักษณะประการที่สอง การเกณฑ์หรือ การระดมความคิด ในสังคมการเมืองปัจจุบันนี้การเกณฑ์หรือระดมแบบนี้จะ พบว่า มีมากขึ้น เช่น รูปแบบการประชุมปฏิบัติการ (workshop) การระดมสมอง (brain stroming) การอภิปรายกลุ่มย่อย (small group discussion) การทำเวที เป็นต้น การระดม ความคิดเพื่อให้ได้ความคิดความเห็นหรือข้อสรุปหรือมติ ส่วนในบางคราวอาจจะ ต้องการความคิดเห็นที่แตกต่างกัน มีวิธีการระดมจากปริมาณผู้คนหรือสมาชิกจำนวน มาก ๆ แต่ในบางคราวการต้องการความคิดเห็นต้องการจากผู้คนที่มีความพิเศษ ทั้งนี้ จากเหตุที่ว่า การประชุมหรือการทำเวทีหากมีคนจำนวนมาก ๆ ผู้คนที่มาร่วมแสดง ความคิดเห็นมักจะถูกครอบงำ ชี้นำความคิดเห็นในที่ประชุมเพื่อรองรับความคิด ความเห็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ดังนั้น หลักการที่น่าสนใจจากประสบการณ์ของผู้เขียน พบว่า ต้องการเรื่องใหญ่ ๆ ไม่ต้องการคนมาก ยิ่งวงประชุมหรือยิ่งใหญ่มากยิ่งไม่ได้ ฟังความคิดเห็น แต่ยิ่งวงประชุมที่จำนวนคนไม่มากทุกคนที่มาร่วมประชุมสามารถ แสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ ประการที่สาม การระดมเงินหรือทรัพยากร เนื่องจากเงินหรือทรัพยากรในกิจกรรมของภาคประชาชนนั้นไม่มีแหล่งที่มาของเงิน การเคลื่อนไหวจำเป็นต้องมีเงินหรือต้นทุนสูงในการเคลื่อนไหว แต่การเคลื่อนไหวที่มี การเกณฑ์เงิน ทรัพยากร อาจจะประเด้นอ่อนไหวให้เกิดความเสียหายได้

การสื่อสารและการทำให้เป็นประเด็นสาธารณะ

สถานการณ์สังคมการเมืองปัจจุบันสื่อ คือ เครื่องมือที่สำคัญ การช่วงชิง หรือ การมีส่วนร่วมหรือการครอบครองสื่อ นับว่าเป็นหัวใจในการดำเนินงาน องค์การธุรกิจ องค์การราชการ กระทั่งการเมืองภาคประชาชนหรือการเมืองภาคพลเมืองก็นับว่าเป็น หัวใจสำคัญในการเคลื่อนไหว ดังนั้น การเคลื่อนไหวทางราชการ ทางธุรกิจและ การเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองมีความปรารถนาเหมือนกัน นั่นคือ ความต้องการมีสื่อ ในครอบครอง ซึ่งหมายถึง มีเครื่องมือหรือมีช่องทางในการสร้างความรู้ความเข้าใจ การประชาสัมพันธ์ และการโฆษณาชวนเชื่อกับสาธารณชน บทบาทในการสื่อจึงมีสูง มาก จึงเป็นพัฒนาการที่เร่งรัดให้มีรูปแบบสื่อหลากหลาย เช่น สื่อออกกระแสของรัฐที่ เคยผูกขาด เป็นต้นว่า “สื่อเพื่อชุมชน” หรือ “สื่อภาคประชาชน” หรือ “สื่อทางเลือก อื่น ๆ” ตลอดจนสื่อกระแสหลักทั้งวิทยุ หนังสือพิมพ์โทรทัศน์ที่รับอนุญาตจากรัฐจึง ถูกหยิบยกขึ้นมา (อาภรณ์ จันทรสมวงศ์, 2544, หน้า 152-153) ในขณะที่ “สื่อชาวบ้าน” เช่น การใช้วาจาบอกกล่าวก็เป็นสื่อที่มีความสำคัญไม่แพ้กัน เป็นต้นว่า ข่าวลือ ข่าว ปลอດหรือข่าวปากต่อปาก ซึ่งเป็นสื่อของขบวนการทางสังคมที่มีประสบการณ์ใช้ ปฏิบัติการความรุนแรงในชายแดนภาคใต้ของไทยด้วยการใช้ชื่อชนิดนี้อย่างได้ผลตลอด ในระยะปลายทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา หลังจากความสำเร็จในระดับหนึ่งของพันธมิตร ประชาชนเพื่อประชาธิปไตยในกระบวนการต่อต้านรัฐบาล ทั้ง พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร และนายสมัคร สุนทรเวช ในระยะ พ.ศ. 2548-2549 และกลาง พ.ศ. 2551 ตามลำดับ พบว่า มีหลายเงื่อนไขปัจจัย แต่เงื่อนไขปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อความสำเร็จ คือ การที่มี สถานีโทรทัศน์ ASTV เพื่อถ่ายทอดภาพ เสียงปรากฏการณ์ของตนเอง ส่งผลต่อ การขยายวงการรับรู้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น โดยจัดรายการสดที่มีพิธีกรและรายการที่เปิด ไปลงในประเด็นต่าง ๆ ที่ทางแกนนำพันธมิตรฯ พึงประสงค์หรือกำหนดเป็นยุทธวิธี ในการเคลื่อนไหวในแต่ละช่วงเวลาหรือสัปดาห์ต่าง ๆ หลาย ๆ ประเด็นที่เป็น ความต้องการสามารถสำเร็จนับว่า ผ่านการสร้างกระแสด้วยการใช้ ASTV กระบวนการ ตอบโต้อำนาจรัฐหรือท้าทายอำนาจรัฐได้พัฒนาจากมวลชนเพียงประการเดียวน่าจะ พัฒนาไปสู่กลยุทธ์แบบอื่น ๆ มาเสริมมวลชนด้วย กลยุทธ์ที่ว่ำนั้น หมายถึง สื่อที่อยู่ใน ครอบครองของฝ่ายตอบโต้เป็นเครื่องมือด้วย เพียงแต่ในระยะยาวกระบวนการที่กลุ่มคน

ใดสามารถสร้างสื่อครอบครองสื่อได้ตามศักยภาพแล้วเสนอข่าวสารได้อย่างอิสระจะเป็นวัฒนธรรมใหม่ในสังคมที่เปิดมากขึ้น มาตรฐานก็จะถูกสร้างหลากหลายกลายเป็นความเรียบร้อยที่อาจจะต้องขบคิดกันในสังคมการเมืองที่มีภาคประชาชนเป็นตัวกระทำหลักด้วย ดังนั้น แนวคิดให้ชุมชนหรือภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้าง “สื่อ” และ “สาร” หรือการมีสื่อใช้สื่อควบคู่กับสาระจึงมีความจำเป็น ลักษณะของการสื่อสารนั้นสามารถจำแนกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

ประการแรก การสื่อสารทำความเข้าใจภายในขบวนการเคลื่อนไหวหรือภายในองค์กร เพื่อการระดม การรวมพลังรวมกลุ่ม หรือเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายและวิธีการ โดยมีลักษณะเครื่องมือในการสื่อสารภายในองค์กรหรือกลุ่มทางสังคมนั้น คือ (1) การประชุมสัมมนา อบรม และการเสวนา โดยแจ้งข่าวสารภายในกลุ่มหรือองค์กรให้แก่สมาชิก อาจจะกำหนดตามวาระที่แน่นอน เช่น ทุกวันที่ 1 ของเดือน หรือกำหนดประชุมตามสะดวก ตามสถานการณ์ในอดีตอาจจะมีสัญญาณนัดหมาย เช่น การตีเกราะของนายบ้านเมื่อมีเหตุฉุกเฉิน แล้วสมาชิกในบ้านจะมาร่วมประชุม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประชุมในสังคมไทยที่มีพระพุทธศาสนานั้น การประชุมที่เรียกว่า “สังฆกรรม” หมายถึง ประชุมกิจที่พึงกระทำโดยที่ประชุมสงฆ์ พระเทพเวที (ประยุตต์ ปยุตโต, 2533, หน้า 312) (2) การสร้างจดหมายข่าว (newsletter) หนังสือเวียนแผ่นปลิว แผ่นพับที่หน่วยงานหรือองค์กรชุมชนที่จัดขึ้นตามรูปแบบที่กำหนดขึ้นมาเองอาจจะเป็นกึ่งราชการ ออกเป็นรายประจำหรือออกมาตามสถานการณ์ และ (3) คลื่นวิทยุสถานีวิทยุภายในหรือหอกระจายข่าวของบ้าน เป็นสื่อวิทยุเฉพาะของกลุ่มหรือองค์กรหรือสถาบันนั้น ๆ เช่น วิทยุภายในมหาวิทยาลัย WU Voice โดยดำเนินการจัดรายการส่งกระจายเสียงโดยภาคประชาชนหรือชุมชนเอง ในพื้นที่ชุมชนขนาดเล็ก ๆ หอกระจายข่าวที่ใช้ในการส่งกระจายเสียงในบ้านหรือชุมชนนั้น เพื่อประชาสัมพันธ์เฉพาะสมาชิก และเป็นเหมือนเวทีสาธารณะขององค์กรหรือชุมชนนั้น ๆ โดยไม่ต้องขออนุญาตทางราชการ

ประการที่สอง การสื่อสารทำความเข้าใจกับภายนอกหรือสาธารณะชน เป็นการแสวงหาการยอมรับของขบวนการเคลื่อนไหว จึงจำเป็นต้องมีการจัดการเล่นกับข่าวหรือ “เล่นหรือเคลื่อนไหวให้เป็นข่าว” หรือ “การยกระดับประเด็นปัญหาเล็ก ๆ” ในระดับชุมชนหรือปัญหาเล็ก ๆ ให้เป็นปัญหาระดับกว้างหรือระดับชาติหรือ “ทำให้เป็น

ประเด็นสาธารณะ” เหล่านี้สัมพันธ์กับการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีมีความชอบธรรมของบุคคลในกลุ่มองค์กร ขบวนการของประชาชน การมีส่วนร่วมของบุคคลอื่น ๆ หรือ การได้รับการสนับสนุนจากภายนอก ตลอดจนถึงโอกาสได้รับการตอบสนองหรือบรรลุดจุดมุ่งหมาย ลักษณะรูปแบบเครื่องมือของการสื่อสารภายนอกได้ ดังนี้ (1) รถแห่หรือ ขบวนรถแห่ เพื่อประชาสัมพันธ์ แจ้งข่าว อาจจะใช้การกระจายเสียง หรือติดแผ่นป้ายพร้อมติดตั้งเครื่องกระจายเสียง วิธีการนี้ในภาครัฐกิจมักจะใช้ให้โฆษณาสินค้ามานานแล้ว แต่ในกระบวนการสื่อสารทางสังคมนั้น รูปแบบนี้มีความจำเป็นมากขึ้น อาจจะมีการบันทึกเสียงแล้วเปิดเสียง หรือบรรยายสด ๆ (2) เปิดเวทีอภิปรายในการชุมนุมในที่ตั้งของชุมชนบนหลังการถ รูปแบบนี้ต้องใช้เวลา และนักพูดที่สามารถสร้างชักจูงโน้มน้าว ดึงดูดผู้คนให้สนใจหรือร่วมฟัง (3) โทรศัพท์เข้าร่วมพูดคุยในรายการวิทยุ-โทรทัศน์ ซึ่งปัจจุบันทั้งสองประเภทนี้มักพยายามทำรูปแบบรายการแบบสื่อสารสองทาง (two ways communication) เพื่อให้ผู้ชมโทรศัพท์หรือผู้ฟังวิทยุ โทรศัพท์เข้าไปในรายการแจ้งข้อมูลข่าวสารหรือร่วมแสดงความคิดเห็น ลักษณะรายการดังกล่าวกำลังเป็นที่นิยมของนักเคลื่อนไหวทางสังคม แต่ในทางปฏิบัติการจัดการในวิธีการนี้นักจัดการทางสังคมควรที่จะต้องประสานสัมพันธ์เป็นการส่วนตัวกับนักจัดรายการเป็นพิเศษไว้ก่อน จึงจะสามารถใช้สื่อแบบนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (4) การจัดประชุมแถลงข่าว (press conference) เป็นวิธีการดั้งเดิม และเป็นแบบทางการทำมักจะใช้ในการบริหารราชการและทางการจัดการธุรกิจ แต่ในการจัดการทางสังคมสามารถประยุกต์ใช้ได้ โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวที่มีลักษณะแบบร้อน ๆ นักข่าวหรือสื่อจะสนใจมากเป็นพิเศษ และ (5) การประชุมเชิงปฏิบัติการการประชุม อบรม สัมมนา เสวนา ในหัวข้อที่เป็นประเด็น หรือตามประเด็นที่ขบวนการองค์กรเคลื่อนไหวอยู่ (ณรงค์ บุญสวยขวัญ, 2548, หน้า 56-57)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า กลุ่ม องค์กร ขบวนการทางสังคมหรือภาคประชาชนในบริบทการเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นท่ามกลางสังคมเปิด กลุ่มองค์กรทางสังคมจะเรียกนาม อย่างไรก็ตาม แต่จะเป็นตัวกระทำทางการเมือง (political actors) ที่เพิ่มเข้ามาจากอดีตซึ่งมีเพียงสถาบันพระมหากษัตริย์ ขุนนาง ข้าราชการ แต่ในทศวรรษกว่าที่ผ่านมาพบตัวกระทำทางการเมืองใหม่ที่เพิ่ม

บทบาทอย่างสูงมากในระยะเวลาอันสั้น ดังนั้น การเพิ่มตัวกระทำทางการเมืองใหม่
 ในบริบทการเมืองแบบตัวแทนที่สร้างสัมพันธภาพทางอำนาจในโครงสร้างทางการเมือง
 ใหม่ และมีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา ส่งผลต่อการพัฒนาการเมืองของภาคสังคมที่ต้องมี
 การจัดการความเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อเป็นกลไกในการสร้างความยอมรับและ
 คุณภาพชีวิตที่ดีของสังคมหรือสาธารณะ อย่างไรก็ตาม ยิ่งเพิ่มระดับการเคลื่อนไหวทาง
 สังคมจำเป็นต้องจัดการที่แนวคิดสำคัญในการจัดการ 6 ประการ ประกอบด้วย การจัด
 องค์การ ความไว้วางใจ ผู้นำ การเชื่อมโยงเครือข่ายการเกณฑ์หรือการระดม การสื่อสาร
 และการทำให้เป็นข่าวหรือเป็นประเด็นสาธารณะ โดยการจัดการทางสังคมนั้นต้องมี
 การพัฒนาการจัดองค์กร การพัฒนาทางด้านความไว้วางใจ การพัฒนาทางด้านผู้นำ
 การพัฒนาทางด้านการเชื่อมโยงเครือข่าย การพัฒนาทางด้านการเกณฑ์หรือการระดม
 การพัฒนาการสื่อสารและการทำให้เป็นข่าวหรือเป็นประเด็นสาธารณะ หากมีการพัฒนา
 ทุกด้านก็ถือว่า จะมีความชอบธรรม เพราะเป้าหมายของกลุ่มองค์กร ขบวนการทาง
 สังคมในบริบทของสังคมการเมือง คือ การยอมรับกลุ่มองค์กร นั่นก็คือ ยอมรับมิติต่าง ๆ
 ทั้ง 6 ประการ ที่กล่าวแล้วตลอดจนถึงเป้าหมายของการเคลื่อนไหวด้วยเช่นนี้เท่ากับว่า
 เกิดความไว้วางใจในกระบวนการเคลื่อนไหวของภาคสังคมในสายตาของสาธารณะ
 จึงเท่ากับเกิดยอมรับบทบาทและการดำรงอยู่ของกลุ่มองค์กรทางสังคมนั้นด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

รูปแบบปฏิบัติการของประชาสังคมนั้นในที่นี้จะกล่าวถึงในแนวการมีส่วนร่วม
 ดั้งเดิมที่เน้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองในแนวสถาบันแต่เน้นแนวใหม่ มีสองแนว
 ปฏิบัติทางการเมืองของภาคพลเมืองโดยพิจารณาจากกระบวนการ แตกต่างกันไปตาม
 พื้นฐานโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ ความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรม คือ รูปแบบ
 การสร้างสมานฉันท์และลักษณะการเผชิญหน้า (Chantana Banpasirichote, 2001, p. 23)
 โดยรูปแบบแรก เป็นการกระทำที่ยอมรับและการสนับสนุนรัฐหรือเห็นด้วยกับอำนาจ
 รัฐหรือฝ่ายการเมือง เป็นการดำเนินงานเสริมสร้างหรือไปด้วยกันได้ดีกับกิจกรรมแนว
 ทางการปฏิบัติของรัฐหรือหน่วยงานราชการหรือ หมายถึง ปฏิสัมพันธ์เชิงประสาน

(ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2544, หน้า 25) ส่วนรูปแบบที่สอง เป็นการไม่เชื่อรัฐหรือการไม่ยอมรับอำนาจของฝ่ายการเมืองหรืออาจจะ หมายถึง ปฏิสัมพันธ์เชิงปะทะจึงเป็นลักษณะการกระทำหรือปฏิบัติการที่ร้าวร้อนอาจจะคู่ขนานและปฏิพากษ์กับรัฐไม่ตรงหรือลงตัวกับกฎหมาย นโยบายกิจกรรมหรือแนวทางของรัฐหรือราชการกำหนดขึ้น

สำหรับรายละเอียดรูปแบบปฏิบัติการทั้งสองนั้นในส่วนรูปแบบแรกไม่มีความซับซ้อน นักเพราะเป็นไปตามที่ราชการกำหนดแต่รูปแบบปฏิบัติการประการหลังจะมีบทบาทมากขึ้นในท่ามกลางการจรรโลงประชาธิปไตยนั้น คือ รูปแบบการกระทำหรือการเคลื่อนไหวที่ไม่เป็นไปตามที่รัฐหรืออำนาจการเมืองกำหนดขึ้น จึงเป็นรูปแบบปฏิสัมพันธ์ที่ร้าวร้อนไม่เพราะตอบโต้ในทิศทางที่ตรงกันข้ามกับกฎหมายนโยบายกิจกรรมหรือแนวทางของรัฐ พบว่า มีการพัฒนาการรูปแบบปฏิบัติการหรือการเคลื่อนไหวได้ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบดั้งเดิม ที่นักรัฐศาสตร์อย่าง Eckstein (2001, p. 10) และนักวิชาการในสำนักของเขาให้รายละเอียดรูปแบบของการไม่เชื่อรัฐหรือราชการ เช่น การก่อการจลาจล การต่อต้าน การลอบสังหารผู้นำ หรือผู้ปกครอง การเป็นขบถต่อผู้เก็บภาษี การไม่ไปออกเสียง เป็นต้น ส่วนรูปแบบใหม่ เช่น การนัดหยุดงาน การชุมนุมประท้วงโดยที่การนัดหยุดงาน นั้นมักจะเป็นวิธีการที่สัมพันธ์กับเงื่อนไขความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจ จึงทำการกดดันเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่ม (Tarrow, 1995, pp. 111-113) ประกอบด้วย รูปแบบต่าง ๆ เช่น การครอบครองหรือการยึดโรงงาน การเดินขบวน ทำลายโรงงาน อุทธรณ์การกระทำจากกฎหมาย ส่วนการชุมนุมประท้วงนั้นเป็นการกระทำร่วมกันที่จะสัมพันธ์กับสิทธิทางการเมืองและสิทธิทางสังคมเริ่มจากฝูงชนมาร่วมประชุมกันอย่างเปิดเผยในที่สาธารณะ (อาจจะมีกิจกรรมการเล่นดนตรีเพื่อชีวิตหรือดนตรีร็อก มีการอภิปรายโจมตีวิพากษ์วิจารณ์ฝ่ายตรงกันข้าม เช่น ข้าราชการหรือฝ่ายการเมือง มีการจัดตั้งองค์กรปฏิบัติการด้วย) จากนั้นก็จะมีการเสนอข้อเรียกร้องหรือคำอุทธรณ์ต่าง ๆ หรืออาจจะมีการเคลื่อนย้ายสถานที่มากกว่าหนึ่งสถานที่ก็ได้ (Cohen, 1971, pp. 10-12; Tarrow, 1995, pp. 105-106) บางครั้งการกระทำเหล่านั้นมักจะถูกอธิบายจากรัฐหรือฝ่ายการเมืองหรือราชการและชนชั้นอื่น ๆ ว่าเป็นการกระทำที่รุนแรง (Cohen, 1971, p. 10; Muro-Ruiz, 2002, p. 2; Tarrow, 1995, pp. 111-113) จะว่าไปแล้ว รูปแบบการชุมนุมประท้วงถูกใช้มาตลอดจนปัจจุบันนี้ แม้ว่าจะสังคม

การเมืองมีการพัฒนาไปเป็นประชาธิปไตยมากแล้วก็ตาม Tarrow (1995, p. 111) กล่าวว่า “การชุมนุมประท้วง” เป็นรูปแบบที่ยังมีความนิยมและพัฒนาเทคนิควิธีที่เหมาะสมกับสถานการณ์ตลอดเวลาในสถานการณ์ปัจจุบันจะไม่ได้จัดองค์กรขนาดใหญ่เหมือนอดีต แต่เป็นกลุ่มองค์กรขนาดเล็ก ๆ เพราะสามารถเคลื่อนไหวได้คล่องตัวแล้วพยายามสร้างการชวนเชื่อหรือการอธิบายให้สาธารณะชนหรือมวลชนเข้าใจ การกระทำในตอนหลังแม้ว่า รูปแบบนี้จะเปลี่ยนแต่ก็ยังเป็นลักษณะการเคลื่อนไหวหรือการกระทำเพื่อเป็นการแสดงพลัง กดดัน ที่มีการยอมรับมากในสังคมประชาธิปไตย การปฏิบัติการหรือกระทำของกลุ่มคนแบบนี้ในทางวิชาการอธิบายการกระทำที่ต่อต้านรัฐหรือไม่ยอมรับอำนาจรัฐ หรือการปฏิเสธอำนาจรัฐ เป็นลักษณะของอารยะขัดขืน (civil disobedience) ซึ่งเป็นรูปแบบปฏิสัมพันธ์เชิงลบหรือเป็นปฏิสัมพันธ์เชิงปะทะเกิดขึ้นเมื่อกลุ่มพลเมืองมีความรู้สึกคับแค้นใจ ที่ได้รับการปฏิบัติอย่างไม่ยุติธรรม ไม่ได้รับการตอบสนองและต้องการมีส่วนร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวของเขา หรือประเด็นสาธารณะ

อารยะขัดขืนเป็นแนวคิดที่อธิบายถึงพฤติกรรมของประชาชนหรือพลเมืองที่แสดงออกในทางการเมืองตามสิทธิของพลเมือง หรือเป็นการแสดงออกถึงอำนาจทางการเมืองเป็นของประชาชน ทั้งนี้ จากสมมุติฐานที่ว่า อำนาจการเมืองเป็นอำนาจสังคม ซึ่งมาจากความยินยอม การยอมรับและการเชื่อฟังหรือการไม่ยอมรับก็ได้ ในทางวิชาการ 13 สรุปว่า อารยะขัดขืนเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามปกติวิสัยของสังคมที่เป็นประชาธิปไตย ซึ่งมีเหตุผล 3 ประการ คือ ประการแรก คือ หลักของความยุติธรรม ภายใต้หลักสิทธิหน้าที่ที่เท่าเทียมกัน ประการที่สอง คือ การตั้งใจหรือจงใจฝ่าฝืนหรือละเมิดอย่างรู้ความเกรงกลัว ประการที่สาม โอกาสที่จะดำเนินการได้อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งอารยะขัดขืนเป็นแนวความคิดและเกิดมานานแต่โบราณกาล เช่น บทสนทนาระหว่างโสกราตีส กับโครโต ซึ่งเป็นฐานคิดของการเชื่อฟังและไม่เชื่อฟังรัฐ โดยที่การเป็นพลเมืองนั้นต้องกล้าเสนอแนะหรือจัดการต่อฝ่ายการเมืองอย่างมีเกียรติ และสามารถปฏิเสธการเชื่อฟังรัฐหรือไม่เคารพต่อรัฐหรือการเมืองหากมีการปฏิบัติไม่ถูกต้อง และต้องกระทำอย่างเปิดเผยที่สำคัญ คือ ได้เสนอให้พลเมืองเคารพกฎหมายและการฝ่าฝืนกฎหมายได้โดยไม่ใช้กำลังรุนแรง (เดือน ดวงดี, 2522, หน้า 72-73; สมบัติ จันทรวงศ์,

2524, หน้า 284-289; สุขุม นวลสกุล และบรรพต วีระชัย, 2521, หน้า 46-47; และ
 สุลักษณ์ ศิวลักษณ์, 2543, หน้า 12) สารสำคัญของงานสนทนาที่ยอมรับกันมานับพันปี
 นี้ ได้อธิบายเกี่ยวกับการแสดงออกถึงความเป็นพลเมืองที่ดีในรูปแบบปฏิบัติการ
 สนับสนุน กดดัน ทำลาย ขัดขวางความโดยสรุป คือ บางมติควรได้รับการยกย่อง
 สนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง บางมติก็ไม่ควรเอาใจใส่นำพาเลย จึงสมควรให้คุณค่าต่อมติหรือ
 เหตุผลที่ดีและพร้อมจะปฏิเสธต่อมติหรือเหตุผลที่ไม่ดีหรือมติดของคน โง่ยอมจะเลว
 สารในบทสนทนาเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงฐานคิดของการเชื่อฟังและการปฏิเสธการเชื่อฟัง
 หรือการกระทำอารยะขัดขืนที่เสนอแนะแก่พลเมือง ดังที่กล่าวแล้วแต่ต้นว่า เป็น
 จริยธรรมที่สำคัญของความเป็นพลเมืองที่จงใจปฏิบัติจึงไม่ผิดกฎหมายแม้ว่า ในสังคม
 ประชาธิปไตยกำหนดหน้าที่สำคัญอันดับแรกที่พลเมืองต้องปฏิบัติตามกฎหมายก็ตาม
 แต่ก็มีสิทธิที่จะล้มล้างหรือปฏิเสธกฎหมายได้หากเห็นร่วมกันว่า เป็นกฎหมายหรือ
 นโยบายที่ไม่มีประโยชน์และรุกรานสิทธิพลเมือง ดังนั้น การไม่เชื่อฟังรัฐหรืออารยะ
 ขัดขืนจึงเป็นสิทธิของประชาชน (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540, หน้า 64-65) เป็น
 การกระทำร่วมกัน (collective action) แต่ไม่ใช่เป็นฝ่ายค้านของระบบการเมือง (political
 opposition) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่มีมากขึ้นในบริบทการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย เช่น
 ในปัจจุบัน อารยะขัดขืนจึงเป็นคุณธรรมขั้นสูงของพลเมืองในการรักษาสิทธิเสรีภาพ
 และส่งผลต่อความชอบธรรมของสถาบันทางการเมือง (พระไพศาล วิสาโล, 2546,
 หน้า 25-26) ด้วยซึ่งการปฏิบัติการของประชาสังคมในสังคมการเมืองแบบเปิดสามารถ
 อธิบายการกระทำด้วยแนวคิดนี้

สุขุม นวลสกุล และบรรพต วีระชัย (2521, หน้า 46-47) เสนอลักษณะของอารยะ
 ขัดขืนโดยสรุปสาระปฏิสัมพันธ์กับรัฐในลักษณะนี้โดยยึดเอาแนวคิดของโคเฮนเป็น
 หลักและเสริมด้วยแนวคิดของนักวิชาการอื่น ๆ ตามที่กล่าวมาแล้ว ดังนี้

1. ต้องเป็นการกระทำที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสาธารณะ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ
 ความยุติธรรมของสาธารณชน ซึ่งไม่ใช่เป็นเรื่องของเอกชนหรือปัจเจกบุคคล ดังนั้น
 การทำลายอำนาจหรือการปฏิเสธอำนาจรัฐหรืออารยะขัดขืนไม่ใช่เป็นการกระทำ
 ในทุก ๆ ประเด็น แต่ต้องเป็นประเด็นเกี่ยวกับสาธารณะชน เช่น ต้องการที่จะทำการ

หยุดชะงักหรือให้เกิดการสูญเสียความชอบธรรมของระเบียบ กฎหมาย คำสั่ง นโยบาย กิจกรรม

2. ไม่ใช่เป็นการปฏิบัติ เพราะการปฏิบัติเป็นเรื่องของการแย่งชิงอำนาจ เป็นการกระทำเพื่อหวังแย่งชิงตำแหน่งหรือเพื่อการครอบครองอำนาจการเมือง จะว่าไปแล้ว การปฏิบัติมีความต้องการรื้อถอนหรือโค่นล้มอำนาจการเมืองแล้วสถาปนาอำนาจและระบบการเมืองใหม่ไม่สัมพันธ์กับความหมายนี้ เพราะอารยะจัดขึ้นต้องการและตั้งใจที่จะใช้อำนาจร่วมตัดสินใจในระบบการเมืองที่มีอยู่ เป็นเพียงการกระทำจัดขึ้นหรือต่อต้านอำนาจรัฐที่ใช้ผิด ๆ หรือละเมิดสิทธิเสรีภาพของพลเมือง

3. การกระทำของฝูงชนบ้าคลั่งไม่ใช่การกระทำแบบอารยะจัดขึ้นเพราะเป็นการกระทำที่ไร้ระเบียบ ไร้เหตุผล ทำลายล้าง สร้างความเสียหาย แม้ว่าอาจจะเกิดมาจากความคับแค้นใจต่อความอยุติธรรมหรือทำลายกฎหมายก็ตาม

4. ไม่ใช่เป็นการกระทำของพรรคฝ่ายค้าน นักการเมืองฝ่ายค้าน หรือฝ่ายตรงกันข้ามกับรัฐบาลที่จะล้มรัฐบาลหรือระบบ โครงสร้างการเมืองที่ดำรงอยู่

5. เป็นการกระทำที่ไม่รุนแรง หรือไม่ทำลายทรัพย์สินของสาธารณะชนและทรัพย์สินของปัจเจกบุคคล ไม่สร้างความเสียหายให้เกิดขึ้นต่อสาธารณะ

6. ต้องเป็นการกระทำหรือการดำเนินการที่เต็มไปด้วยเหตุผลหรือเป็นการกระทำที่มีมโนธรรมสำนึกโดยมีความตั้งใจ จงใจหรือใคร่ครวญ ไตร่ตรองหรือเลือกสรรที่เต็มไปด้วยสติปัญญาและความรอบคอบ หรือการกระทำในลักษณะเปิดเผยไม่ใช่ดำเนินการในลักษณะหลบซ่อนหรือใช้กำลังหักหาญระบบการเมืองหรือต้องกระทำที่ปราศจากอารมณ์ของความเกลียดชัง

7. พร้อมทั้งจะดำเนินการด้วยรูปแบบที่หลากหลาย แม้กระทั่งการสวมนต์ภาวนา ก็มีความจำเป็นและพร้อมที่จะทนทุกข์จากการดำเนินการจนถึงที่สุด จะว่าไปแล้ว ปฏิบัติการในลักษณะนี้จะประสบความสำเร็จต้องมาจากการรวมกลุ่มจนเป็นขบวนการที่พยายามต่อสู้กับอำนาจรัฐ/การเมือง มีพลังและก้าวหน้าท่ามกลางกลไกรัฐเริ่มสูญเสียความชอบธรรมและศักยภาพลดลง ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างกันภายในโครงสร้างการเมืองแบบเดิม ทั้งสาเหตุและผลดังกล่าวนี้ส่งผลต่อความเข้มแข็งของขบวนการและกลุ่มหรือองค์กรประชาสังคม จนมีการยอมรับว่า

ความเติบโตของอารยะขัดขืนย่อมเป็นผลทางบวกจากความเติบโตของประชาสังคม (Eckstein, 2001, p. 4) ยิ่งเมื่อบรรยากาศสังคมการเมืองเปิด เช่น ในปัจจุบันรูปแบบอารยะขัดขืนจึงมีความสำคัญและมีบทบาทควบคู่กับการจรรโลงประชาธิปไตย ประชาชนสามารถดำเนินการตอบโต้หรือท้าทายกับรัฐบาลที่ดำเนินการไม่เหมาะสมได้เสมอ ๆ (Thoreau, 1995) องค์กรประชาสังคมรวมกลุ่มกระทำร่วมกันหรือปฏิบัติการในกิจกรรมสาธารณะด้วยการตนเองแทนรัฐด้วยการกำหนดหรือนิยามความหมายด้วยตนเอง กลายเป็นรูปแบบของการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (new social movement) (Dillard, 2002, pp. 47-49)

สำหรับรูปแบบปฏิบัติการนั้น Cohen (1971, pp. 123-127) เสนอรูปแบบปฏิบัติการอารยะขัดขืน ซึ่งสัมพันธ์กับนัยยะการเคลื่อนไหวของกลุ่ม องค์กร ขบวนการประชาสังคม ถึงแม้ว่าบางคราวของบางกรณีอาจจะเป็นการร่วมกับรัฐหรือสนับสนุนการกระทำของฝ่ายรัฐหรือการเมืองหรือเป็นปฏิสัมพันธ์เชิงบวกกับรัฐหรือราชการ แต่ในบางครั้งบางคราวหรือบางกรณีอาจจะตรงกันข้ามกัน โดยมีรูปแบบจึงแสดงออกในลักษณะเป็นการท้าทายทำแทนหรือต่อต้าน ขัดขวาง ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์เชิงลบหรือคัดค้านหรือปฏิพากษ์กับรัฐหรืออำนาจการเมืองในงานนี้ Cohen และคนอื่น ๆ จะชี้ให้เห็นถึงการแสดงออกของปฏิบัติการในรูปแบบการกระทำแบบอารยะขัดขืนพร้อมกับความคิดเห็นของผู้เขียนด้วย ดังนี้

1. เป็นการดำเนินการในลักษณะการกดดัน (pressure) ต่อผู้มีอำนาจผู้บริหาร เพื่อให้ผู้ที่ดำรงตำแหน่งที่มีอำนาจหน้าที่และมีอิทธิพล (influence and authority) กระทำการเพื่อประโยชน์ต่อสาธารณะการกดดันเป็นผลจากการดำเนินงานทางอำนาจต่อกฎหมาย หรือนโยบาย การกดดันจึงมีเป้าหมายต่อการเมืองเมื่อประชาชนเห็นถึงความบกพร่องหรือความผิดพลาดของกฎหมาย นโยบาย และเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงความเห็นหรือมติที่ออกมาแล้ว โดยมีรูปแบบที่แสดงออกอย่างหลากหลาย เช่น การชักจูง การแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ การประสานงานผ่านบุคคลที่เป็นตัวเชื่อมกับรัฐหรือราชการเพื่อดำเนินงานหรือโน้มน้าวหรือแสดงออกให้เห็นถึงความไม่ชอบหรือความไม่พอใจของกลุ่ม ดังนั้น บทบาทการทำแทนซึ่งเป็นการปฏิบัติหรือดำเนินงานในกิจกรรม ที่เป็นภารกิจหรือกิจกรรมปกติของหน่วยงานรัฐหรือราชการ มีการลือบปี่หรือ

ขยายบทบาทหรือบทบาทของภาคประชาสังคมไปทำกิจกรรมของภารกิจที่รัฐเคยปฏิบัติ ในลักษณะนี้รัฐหรือราชการอาจจะสมยอมหรือนิ่งเฉย เพราะอาจจะไปเสริมการปฏิบัติตามภารกิจของรัฐก็ได้ หรือเพราะรัฐหมดศักยภาพหรือปฏิบัติได้ไม่ทันตามความต้องการ เพียงแต่ไม่เปลี่ยนกฎหมายนโยบาย

2. การกระทำในลักษณะการเผชิญหน้า เป็นผลมาจากตัวละครมีการเผชิญหน้ากันสองฝ่าย คือ ผู้ชุมนุมประท้วงกับฝ่ายหรือกลุ่มคนที่มีอำนาจการเมือง ซึ่งมาจากเหตุปัจจัยที่ผู้มีอำนาจไม่ตอบสนองเป้าหมายที่ออกมาในรูปแบบของกฎหมายและนโยบายที่ไม่เป็นธรรมหรือไม่เหมาะสมเป้าหมายการกระทำจึงคาดหวังเพื่อให้เปลี่ยนแปลงกฎหมาย นโยบายของรัฐเสียใหม่รูปแบบการแสดงออกจึงเป็นการแสดงออกของพลังมวลชน อาจจะมีจำนวนมากน้อยตามแต่ระดับความรุนแรงหรือความต้องการในแต่ละประเด็น แต่เป็นการแสดงออกที่เปิดเผย ร่วมด้วยรูปแบบของการชุมนุมประท้วงหรือการเดินขบวน การกระทำที่เพิกถอนความร่วมมือหรือการไม่ให้ความร่วมมือ ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการไม่ให้ความร่วมมือทางด้านการปกครองการเมือง โดยมีวิธีการแสดงออก เป็นต้นว่า การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ การนัดหยุดงาน การแสดงออกด้วยการเสนอผลการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่รองรับด้วยวิธีการอันน่าเชื่อถือหรือใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์สร้างความรู้ชุดใหม่ขึ้นมาเผชิญหน้ากับองค์ความรู้เดิมของรัฐหรือฝ่ายการเมืองหรือราชการที่จัดทำกฎหมาย หรือสุดท้าย คือ การรื้อฟื้นประเพณี วัฒนธรรมเพื่อตอบโต้กฎหมาย นโยบาย โครงการหรือกิจกรรม ซึ่งอาจจะส่งผลต่อการสันตะเทือนหรือสถานภาพหรือการตัดสินใจของฝ่ายการเมือง ผู้เขียนเห็นว่า เป็นการท้าทายหรือเผชิญหน้า ซึ่งเป็นการแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ การไม่เห็นด้วยหรือการปฏิเสธหรือไม่ร่วมมือต่อกฎหมายนโยบาย การปฏิบัติของรัฐ อาจจะมีรูปธรรม เช่น สวมเสื้อ การติดตราหรือแสดงสัญลักษณ์ของการไม่เห็นด้วย การใช้คำขวัญ การกดดันด้วยรูปแบบต่าง ๆ เสนอผลการศึกษาขึ้นมาใหม่ หรืออ้างอิงองค์ความรู้ใหม่ อ้างประเพณี วัฒนธรรม เป็นต้น นอกจากนี้ อาจจะเป็นปฏิบัติการท้าทายที่เป็นรูปธรรม เช่น ชุมนุมประท้วง (การปิดถนน การนั่งประท้วง ฯลฯ) การยื่นหนังสือ การโน้มน้าวชักจูงไม่ให้ความร่วมมือ การแสดงความคิดเห็นตรงกันข้ามกับรัฐ

3. เป็นการกระทำด้วยปะทะกับกลไกของรัฐโดยตรงหรืออาจจะมีการบุกรุกสิ่งที
 รัฐบาลจัดตั้งขึ้นมา การกระทำแบบนี้จึงเป็นรูปแบบของการต่อต้านขัดขวาง (resistance)
 เป็นการดำเนินการโดยมีวัตถุประสงค์อย่างชัดเจนที่จะสร้างผลสะท้อนหรือส่งผลต่อ
 สถานภาพของฝ่ายการเมือง เป็นการลดประสิทธิภาพของกฎหมาย ระเบียบที่ไม่เหมาะสม
 หรือไม่เป็นธรรมหรือตั้งคำถามต่อนโยบาย การปฏิบัติการจึงมีลักษณะเปิดเผยและตั้งใจ
 หรือมีเจตนาที่แน่วแน่หรือปฏิบัติด้วยมโนธรรมสำนึกที่จะทำการขัดแย้ง หรือขัดขวาง
 การดำเนินงานของหน่วยงานราชการ ขัดขวางหน่วยงานเจ้าหน้าที่ของรัฐ ขัดขวางใน
 เชิงทางกายภาพเพื่อไม่ให้เข้าถึงศูนย์กลางให้คำแนะนำหรือให้คำปรึกษาหรือณรงค์เพื่อ
 ปฏิบัติการไม่เชื่อฟังหรือรณรงค์ไม่ให้เชื่อถือกฎหมายที่ไม่เหมาะสมหรือไม่เป็นธรรม
 หรือทำทุกวิถีการที่จะให้การบริหารหรือการจัดการหรือปฏิบัติการของกฎหมายและ
 นโยบายกลายเป็นเรื่องที่สูญเสียความชอบธรรมให้สิ้นเปลือง ไม่เหมาะสมและอาจจะ
 เป็นไปไม่ได้ ซึ่ง Cohen (1971, p. 70) ติความว่า เป็นรูปแบบการกระทำที่สุดโคง ซึ่ง
 ในบางครั้งอาจจะเป็นการปฏิบัติที่รุนแรง แต่ไม่ใช่เป็นการปฏิวัติและไม่ใช่ไปทำลาย
 เสถียรภาพหรือความมั่นคงของชาติ เป็นรูปแบบที่มีแนวโน้มมากยิ่งขึ้นในสถานการณ์
 ของการขยายสิทธิของพลเมือง ซึ่งจะแสดงออกหรือปฏิบัติการด้วยปัจเจกบุคคล และ
 ปฏิบัติการของกลุ่ม องค์กร ขบวนการประชาสังคม (กฤษฎา อาชนิจกุล และกนกวรรณ
 ธรรมารณ, 2543, หน้า 59) ต่าง ๆ ในส่วนรูปแบบปฏิบัติการนี้ ผู้เขียนเห็นว่า การต่อต้าน
 หรือการขัดขวาง เป็นการกระทำที่ไม่ให้รัฐกระทำสร้างความวุ่นวายให้เกิดขึ้น อาจจะ
 เป็นการกระทำที่คล้าย ๆ กับการขัดขวาง ทำลาย ในบางกรณีจะมีการแสดงออกชัดเจน
 ของ เช่น การบุกรุก ยึด สร้างขึ้นมาใหม่ หรือปฏิบัติที่ตรงกันข้ามกัน เช่น ขัดขวางสร้าง
 หรือขัดขวางกระทำขึ้นมาแข่งขันรัฐ หรือปฏิบัติที่ตรงกันข้ามกับกฎหมาย นโยบาย

สรุปได้ว่า ปฏิบัติการของประชาสังคม เป็นการกระทำร่วมกันตามสิทธิของ
 พลเมืองในการดำเนินงานกิจกรรมสาธารณะหรือกิจกรรมเพื่อการจัดการตนเองอาจจะม
 หลายรูปแบบ แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันการจัดการดูแลตนเองของพลเมืองมักจะมี
 การสร้างความตึงเครียดให้กับรัฐ เพราะไปแย่งการใช้อำนาจรัฐที่เคยปฏิบัติมาตลอด
 จึงสร้างความกระทบกระเทือนต่อระบบการเมืองแบบตัวแทนทั่วโลกเป็นอย่างมาก
 ในยุคสังคมเปิดเช่นหลังทศวรรษ 2530 ทั้งนี้ รูปแบบการดำเนินการตนเองจึงเป็น

การปฏิเสธการเชื่อฟังรัฐหรือการแสดงออกในนามอารยะขัดขืนดังกล่าวข้างต้นนั้น จึงมีประเด็นที่ถกเถียงในทางวิชาการและปฏิบัติการในสถานการณ์เช่นนี้ขึ้นมา นั่นคือ “ความรุนแรง” ว่าเป็นอย่างไร การกระทำแบบไหน โดยใครถึงจะถือว่ารุนแรง หรือไม่รุนแรง ภาคประชาชน ประชาสังคมปฏิบัติเป็นความรุนแรงหรือไม่ หากรัฐปฏิบัติเป็นความรุนแรงหรือไม่ จึงหาข้อสรุปยาก ทั้งเหตุผลเชิงกฎหมายและเหตุผลเชิงมนุษยนิยม ตลอดจนความรู้สึกร่วมของสังคม แต่การปฏิบัติของภาคประชาสังคมที่ไม่เหมือนจารีตเดิมที่ปฏิบัติต่อรัฐ อาจจะสร้างความรุนแรงให้รัฐได้ สามารถเข้าใจด้วยระบบคิดของเสรีนิยมที่สมาชิกของสังคมนั้นมีสิทธิ์อย่างสูง เช่นนั้น ปฏิบัติการแบบอารยะขัดขืน คือ การช่วงชิงเอาบทบาทเดิมของสังคมที่เคยดำเนินการกลับคืนมาสู่ภารกิจของสังคมอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งรัฐอาจจะเจ็บปวด อาจจะตีความว่าประชาสังคมรุนแรง แต่ในมุมมองฝ่ายเสรีนิยมกลับมองว่า เป็นการเพิ่มพลังของฝ่ายประชาชนเพื่อมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ กิจกรรมทางการเมือง (political participation) ยิ่งในบริบททางการเมืองแบบปัจจุบันของฝ่ายประชาสังคมมักจะเน้นการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ (decision making) ทั้งการออกกฎหมาย การกำหนดนโยบาย เช่น ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อร่วมการตัดสินใจนโยบาย กิจกรรมการพัฒนาตามโครงการพัฒนาของรัฐ ถึงที่สุดแล้วปฏิบัติการที่แสดงออกทั้งทางบวกและทางลบตั้งแต่การทำแทน การทำทนาย หรือการเผชิญหน้า การขัดขวางหรือต่อต้าน ไม่มีการศึกษาของใคร (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2541, หน้า 104-107) ที่ระบุชัดเจนว่า จะนำมาใช้เหมาะสม รุนแรงหรือไม่ รุนแรง หรือทำให้ประสบผลสำเร็จหรือไม่ หรือไม่อาจจะชี้ชัดว่ารูปแบบใดดีที่สุด (one best way) เพราะความรุนแรงหรือไม่รุนแรงหาได้มีความหมายเพียงหนึ่งเดียวที่สามารถเข้าใจร่วมกันโดยทั่ว ๆ ไปได้ เช่น รัฐตีความว่าการกระทำด้วยการเผาโรงงานแล้วโรงงานต้องย้ายไปสร้างใหม่ที่จังหวัดระยอง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจน ในท้องที่อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี ชาวบ้านที่อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา และชาวบ้านที่คลองด่าน จังหวัดสมุทรปราการ แต่ความรุนแรงของชาวบ้านในทศวรรษรัฐ อาจจะทำให้รัฐเจ็บปวด แต่เป็นปฏิบัติการที่กลุ่มองค์กร ขบวนการทางสังคมใช้ตามสิทธิ์ในการตอบโต้กับรัฐเพื่อพิทักษ์ไว้ซึ่งสังคมที่ดีตามความหมายของเขา

จากการกระทำที่กล่าวแล้วสรุปว่า การดำเนินการปฏิบัติการของกลุ่ม องค์กร
ขบวนการประชาสังคมนั้น ไม่จำกัดว่าหนึ่งกลุ่มจะปฏิบัติการเพียงรูปแบบเดียวแต่
รูปแบบปฏิบัติการจะใช้หลายวิธีจึงวิเคราะห์ว่ารูปแบบอารยะขัดขืนถูกใช้ได้ทั้งการทำ
แทนและการทำทลายหรือการเผชิญหน้าเสมอ ๆ โดยกลุ่ม องค์กร ขบวนการไม่ได้พิจารณา
จะเป็นการทำแทนหรือทำทลายหรือทำให้รัฐเจ็บปวด หรือสร้างความรุนแรงให้เกิดแก่รัฐ
แต่อย่างใด เพียงแต่เป็นการดำเนินการเพื่อหวังบรรลุคุณภาพชีวิตของประชาชนพลเมือง
หรือสมาชิกในสังคม กระบวนการดังกล่าวนี้เป็นการเมืองของประชาชนพลเมือง ทั้งนี้
เพราะว่า (1) สมาชิกในฐานะเจ้าของอำนาจและมีสิทธิ์ทางการเมืองสามารถร่วมจัดการ
กับกิจกรรมใด ๆ ก็ได้ที่มากระทบกับวิถีชีวิตของชุมชนและตนเอง ดังนั้น รูปแบบ
เหล่านี้จึงเป็นการกระทำที่มาจากมโนธรรมสำนึกที่จะจัดการวิถีชีวิตของตนเองตามสิทธิ
ของตนเองที่เคยรู้สิทธิ์ในระบอบการเมืองแบบปิด เช่นนั้นเท่ากับว่า ตนเองและชุมชน
มีความสำนึก ตระหนักในคุณค่าของความเป็นพลเมืองที่ต้องตัดสินใจชะตากรรมของ
ตนเอง หรือเข้าใจในศักยภาพภายในของตนเอง กลุ่มทางสังคมที่มีความสามารถจัดการ
คุณภาพชีวิตของตนเองได้ โดยไม่ต้องพึ่งพารัฐหรือลดการพึ่งพารัฐลง ดังนั้น ปฏิบัติการ
ที่ตรงกันข้ามกับราชการหรือรัฐเมื่อเห็นว่าการดำเนินงานของรัฐไม่ตรงตามที่ตนเอง
หรือชุมชนพึงประสงค์ หรือการทำแทนรัฐเมื่อพิจารณา พบว่า รัฐล่าช้าไม่ทันตาม
ความต้องการ อ่อนแอในการปฏิบัติตามภารกิจ ไม่อาจจะตอบสนองความต้องการของ
สมาชิกและชุมชนท้องถิ่นได้ จนถูกภาคสังคมทำแทน ทำทลาย เช่นนั้นเท่ากับว่า ในพื้นที่
นั้นแสดงให้เห็นอำนาจรัฐหรือตัวแทนรัฐอ่อนด้อยจนเปิดโอกาสให้อำนาจของภาค-
ประชาสังคมเข้ามาแสดงอำนาจและจัดการอำนาจในพื้นที่เวทีได้ นโยบายและการปฏิบัติ
ตามนโยบายของรัฐไม่มีพลังเพียงพอเช่นนี้ คือ การเมืองภาคพลเมือง และ (2) การกระทำ
ไปกระทบกับโครงสร้างอำนาจรัฐ กิจกรรมการพัฒนาเป็นอำนาจที่ผูกขาดโดยรัฐหรือ
ราชการปฏิบัติได้โดยไม่ต้องสงสัยต่อผลที่จะเกิดแก่ประชาชนพลเมือง แต่การปฏิบัติการ
ของกลุ่ม องค์กร ขบวนการประชาสังคมจักไปกระทบกับบทบาทรัฐทันที ความอิสระ
ของรัฐหรือราชการลดลงก็ดี การรอบคอบมากขึ้นก็ดี หรือการรับฟังเสียงก็ดี และสุดท้าย
ต้องถามหรือต้องให้ประชาชนตัดสินใจด้วยก็ดี เหล่านี้ คือ การเพิ่มอำนาจประชาชนเป็น

การเมืองของประชาชน แม้ว่าจะอยู่ในบริบทการเมืองของรัฐก็ตามอำนาจรัฐหรือ
ราชการที่เคยมีอยู่ถูกทำให้ลดพลังรัฐธนาภาพลง

แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มผลประโยชน์

กลุ่มผลประโยชน์เป็นกลุ่มที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนด
นโยบายด้วยวิธีการเสนอข้อเรียกร้องต่าง ๆ ต่อรัฐ โดยอาจจะผ่านช่องทางต่าง ๆ เพื่อให้
รัฐสนองตอบข้อเรียกร้องและความต้องการของกลุ่ม (จักร พันธ์ชูเพชร, 2549, หน้า
431-432) ในทุกสังคมจึงมีกลุ่มผลประโยชน์ทั้งสิ้นโดยทั่วไปนั้นการทำหน้าที่ของกลุ่ม
ผลประโยชน์มีหลายประการสามารถสรุปได้ ดังนี้ (เชาวน์วัศ เสนพงศ์, 2547, หน้า 7;
ณัชชาภัทร อุ่นตรงจิตร, 2549, หน้า 16-20; และมนตรี เจนวิทย์การ, 2528, หน้า 57-61)

1. ทำหน้าที่ในการรวบรวมกลั่นกรองผลประโยชน์ของสมาชิก กล่าวคือ
กลุ่มผลประโยชน์ที่จะเป็นผู้เรียกร้องหรือแสดงออกซึ่งผลประโยชน์ ขณะเดียวกันยังทำ
หน้าที่เป็นผู้รวบรวมผลประโยชน์ที่มีการเรียกร้องเสนอต่อรัฐบาลหรือผู้มีอำนาจ
2. ทำหน้าที่ป้องกันมิให้รัฐบาลหรือฝ่ายบริหารมีอำนาจมากเกินไป คือ ตามบทบาท
หน้าที่นี้กลุ่มจะช่วยเป็นเครื่องมือตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐบาล ในเรื่องต่าง ๆ ที่มี
ผลกระทบต่อผลประโยชน์ของประชาชน
3. ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นทางการเมือง (political
views) ของตน ซึ่งการแสดงออกทางการเมืองจะส่งผลต่อการกำหนดหรือวางนโยบาย
ทำให้นโยบายของชาติเป็นของประชาชนอย่างแท้จริง
4. ติดตามและประเมินผลงานบทบาทของรัฐบาล โดยเฉพาะกิจกรรมทาง
เศรษฐกิจ ทั้งนี้ เพื่อต้องการจำกัดอำนาจรัฐบาล ต้องการให้รัฐบาลสนับสนุน
วัตถุประสงค์ของกลุ่ม และไม่ปรารถนาให้กลุ่มที่มีผลประโยชน์ตรงข้ามเข้ามาแข่งขัน
ได้
5. ในแง่ของการพัฒนาการเมือง กลุ่มผลประโยชน์จะทำให้ประชาชนมีบทบาท และ
มีส่วนร่วมในการปกครองมากขึ้นและทำให้นำไปสู่การพัฒนาการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย
เสรีนิยมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาการเมืองในมาตรฐานสินค้าเกษตรไทย เพื่ออธิบายถึงบทบาทของภาครัฐทางการเมือง และการเมืองภาคประชาชน เพื่อเป็นการอรรถธิบายการเมืองในมาตรฐานสินค้าเกษตรไทย โดยใช้ฐานแนวคิด กลุ่มผลประโยชน์เป็นกรอบในการวิเคราะห์ อย่างไรก็ตาม การศึกษากลุ่มผลประโยชน์ ได้แบ่งออกเป็น 2 แนวทาง คือ แนวคิดแบบพหุนิยม (pluralism) และแนวคิดสหการ (corporatism) ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

แนวทางการศึกษากลุ่มผลประโยชน์

การศึกษากลุ่มผลประโยชน์ มุ่งศึกษาแนวคิดแบบพหุนิยม กลุ่มผลประโยชน์จะอธิบายถึงอำนาจทางสังคมที่อยู่อย่างกระจายศูนย์กลางของอำนาจไม่กระจุกอยู่ที่ชนชั้น บุคคล องค์กร หรือกลุ่มชนชั้นนำใดโดยเฉพาะและแต่ละกลุ่มจะประกอบด้วยสมาชิกที่แสวงหาผลประโยชน์ร่วมกัน โดยการใช้อิทธิพลทั้งการจูงใจ การบังคับและการประนีประนอมระหว่างกลุ่มเพื่อให้นโยบายของรัฐถูกกำหนดขึ้นตามความต้องการของกลุ่มต่าง ๆ ทั้งนี้ แนวคิดพหุนิยมมีสาระสำคัญ ประกอบด้วย (อนุสรณ์ ลิ้มณิ, 2542, หน้า 34-36)

1. สังคมเป็นพื้นที่ของผลประโยชน์ที่หลากหลายที่มีความขัดแย้งกันอยู่
2. การกำหนดนโยบายของรัฐ ผลประโยชน์เป็นสิ่งที่รัฐควรรับฟัง แม้ว่าจะปฏิบัติตามทุกกลุ่มไม่ได้
3. ผลประโยชน์ร่วมของสมาชิกในกลุ่มน่าจะเป็นการดำรงไว้ของระบบที่ทำให้ทุกคนสามารถแสวงหาและปกป้องผลประโยชน์ของตนเองได้
4. การแทรกแซงของรัฐอาจไม่แก้ปัญหความขัดแย้งได้เสมอไป แต่ก็มีแนวโน้มที่จะแก้ไขได้หากสังคมมีความซับซ้อนและพึ่งพากันมากขึ้น รัฐจึงต้องเข้ามาแก้ปัญหาแทนเอกชนมากขึ้น
5. การแทรกแซงของรัฐควรมุ่งการประนีประนอมผลประโยชน์ไม่ว่าความขัดแย้งจะเกิดจากข้อเรียกร้องระหว่างกลุ่ม หรือข้อเรียกร้องที่กลุ่มผลประโยชน์ยื่นต่อรัฐบาลก็ตามหน้าที่หลักของรัฐ คือ การประนีประนอมและสร้างความพอใจให้แก่ทุกฝ่าย
6. รัฐจะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการประนีประนอมความต้องการของทุกฝ่ายได้ดีที่สุด

แม้ว่าแนวคิดพหุนิยมจะให้ความสำคัญกับรัฐ แต่ขณะเดียวกันก็ลดความสำคัญของรัฐลง โดยได้เพิ่มความสำคัญของปัจเจกบุคคลและกลุ่มในลักษณะของสังคมอยู่เหนือรัฐ (จุมพล หนิมพานิช, 2552, หน้า 12) เป็นแนวคิดกระแสหลักของการรวม กลุ่มผลประโยชน์ตามแนวทางแบบอเมริกัน ซึ่งปรากฏในงานของ Madison (1787, p. 10) เรื่อง The Federalist ที่เห็นว่า การรวมกลุ่มของประชาชนเกิดจากการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจที่ต้องการให้ภาครัฐเห็นความสำคัญของกลุ่มตนเองและสามารถสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการให้กับกลุ่มตนเอง ดังนั้น กลุ่มผลประโยชน์จึงมีความสำคัญ ซึ่งถือว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งมีผลในทางปฏิบัติแตกต่างออกไปตามสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันของสังคม การเมือง เช่น ความเชื่อทางศาสนา ความผูกพันต่อผู้นำทางการเมือง และประเด็นอื่น ๆ อีกมากซึ่งทำให้คนแบ่งออกเป็นกลุ่มและเป็นอริต่อกัน แต่สาเหตุที่ธรรมดาที่สุดและทำให้การรวมกลุ่มคงทนถาวรมากที่สุด คือ การรวมกลุ่มเนื่องจากผลประโยชน์ อันเกิดจากการกระจายทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ ที่ไม่เสมอภาคเท่าเทียมกัน ทั้งผลประโยชน์ในที่ดินอุตสาหกรรม การค้า การเงิน รวมถึงผลประโยชน์เล็กน้อยต่าง ๆ อย่างเช่นนำเสนอว่า อเมริกาเป็นประเทศหนึ่งเดียวในโลกที่คนได้ประโยชน์จากการรวมกลุ่มสมาคมมากที่สุดและนำวิธีปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพนี้ไปใช้เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ได้มากมายที่สุด โดยสมาคมประกอบด้วย บุคคลที่รวมตัวกันจำนวนหนึ่งตามความเชื่อและมีสัญญาต่อกันว่า จะส่งเสริมความเชื่อนั้นด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสำหรับสังคมอเมริกันแล้วเป็นสิทธิที่จะรวมตัวกัน ทั้งนี้ กลุ่มสมคมนั้นต้องมีรูปแบบที่ชัดเจนและแน่นอน ถึงอุดมการณ์และความเห็นต่าง ๆ จึงจะสามารถรวมสมาชิกได้อย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ ต๊อทเกอร์วิลล์ (2522, หน้า 225-227) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ในการเมืองอเมริกันนั้นกลุ่มผลประโยชน์รวมตัวกันเป็นสมาคมในระดับต่าง ๆ สมาชิกในสังคม หันหน้าเข้าหากันในลักษณะของการปรึกษาหารือเกี่ยวกับผลประโยชน์ของตน ทั้งยังไม่ปิดกั้นการรวมกลุ่มสมาคมทางการเมืองอีก ซึ่งด้วยลักษณะการรวมกลุ่มเช่นนี้จึงเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะในสังคมอเมริกัน ซึ่งไม่อาจค้นพบได้ในสังคมอื่นต่อมาแนวคิดของกลุ่มผลประโยชน์ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปในยุคใหม่นั้นมีนักคิดสำคัญหลายคนซึ่งบุคคลที่ถือเป็นบิดาของแนวคิดกลุ่มผลประโยชน์ยุคใหม่ คือ Bentley (อ้างถึงใน จักร์ พันธุ์ชูเพชร, 2545, หน้า 173) นำเสนอความคิดเกี่ยวกับกลุ่ม-

ผลประโยชน์ว่า ในกระบวนการทางการเมือง กลุ่มผลประโยชน์จะเป็นที่มาของกิจกรรมทางการเมืองต่าง ๆ ไม่ใช่เอกชนหรือปัจเจกบุคคล แต่การเมืองเป็นเรื่องของกลุ่ม-ผลประโยชน์เท่านั้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า Bentley มีทรรศนะปฏิเสธบทบาทของปัจเจกชนในกระบวนการทางการเมือง แต่ในขณะเดียวกัน ก็ปฏิเสธบทบาทของรัฐ โดยเขาเห็นว่ารัฐเป็นเพียงองค์กรหรือช่องทางที่กลุ่มผลประโยชน์จะใช้เป็นประโยชน์แก่ตนเท่านั้น เนื่องจากกลุ่มไม่เพียงแต่เกิดจากการที่มนุษย์คิดเห็นและมีผลประโยชน์แตกต่างกันเท่านั้นแต่ยังเกิดขึ้นจากความขัดแย้งทางผลประโยชน์ที่นำไปสู่การต่อสู้ระหว่างกลุ่มเพื่อพยายาม เข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจหรือกำหนดนโยบายของรัฐอีกด้วย นักคิดในแนวเดียวกันอีกคน คือ Truman (อ้างถึงใน จักร์ พันธ์ชูเพชร, 2545, หน้า 173-174) กล่าวว่า สมาชิกภายในกลุ่มผลประโยชน์จะไม่ได้มุ่งเพื่อให้ปฏิบัติการสำเร็จตามจุดมุ่งหมายหรือผลประโยชน์ของกลุ่มเท่านั้น แต่ต้องมีทัศนคติร่วมกันระหว่างสมาชิกด้วย โดยกลุ่มผลประโยชน์ซึ่ง Truman กล่าวไว้อย่างน่าสนใจมีประเด็น ดังนี้

1. ทัศนคติที่เห็นร่วมกันจากการประนีประนอมภายใต้กติกาที่ยอมรับและมีผลประโยชน์ร่วมกัน (shared attitude)
2. หน่วยงานมีการจัดตั้งองค์กร (organization) อย่างเป็นระบบ มีการคัดเลือกผู้นำ การเปิดรับสมาชิก มีกฎเกณฑ์ระเบียบที่ชัดเจน เป็นต้น
3. มีการปฏิสัมพันธ์ (interaction) ระหว่างสมาชิกในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม
4. มีกิจกรรม (activities) ที่ทำให้กลุ่มบรรลุเป้าหมาย

อย่างไรก็ตาม Truman เห็นว่าไม่ใช่ทุกกลุ่มทุกกลุ่มจะเป็นกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง กลุ่มจะเป็นกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองได้ก็ต่อเมื่อกระทำการเรียกร้องต่อรัฐบาลหรือพยายามใช้อิทธิพลในการผลักดันแนวนโยบายของรัฐ การเรียกร้องต่าง ๆ จะส่งผลต่อผลประโยชน์ของกลุ่มตนและอาจกระทบต่อผลประโยชน์ของกลุ่มอื่น ๆ ได้ ดังนั้น เมื่อสังคมซับซ้อนขึ้น เช่น ในสังคมอุตสาหกรรม การรวมตัวเป็นกลุ่มจะมากขึ้นเพื่อความจำเป็นในการปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง

นักคิดที่เห็นแตกต่างออกไปเกี่ยวกับการรวมกลุ่มผลประโยชน์ขนาดใหญ่ที่น่าสนใจ คือ Olson (อ้างถึงใน จักร์ พันธ์ชูเพชร, 2545, หน้า 174) โดยเห็นว่า ถ้าทุกคนในกลุ่มมีประโยชน์ร่วมกันอันเป็นสาธารณะแล้ว (interests in common) เมื่อนั้นพวกเขา

จะรวมกลุ่มกันอันทำให้เป้าหมายของประโยชน์ร่วมกันบรรลุผลได้แต่ อย่างไรก็ตาม กลุ่มขนาดใหญ่อาจมีกาฝาก (free rider) ซึ่งหมายถึง จะมีบุคคลบางจำพวกที่อยู่ในกลุ่มใหญ่มุ่งแต่รับผลประโยชน์ไม่มีส่วนในการช่วยเหลือภายในกลุ่ม แต่ในการรวมกลุ่มขนาดใหญ่จะประสบผลสำเร็จได้นั้นจะต้องเกิดจากความร่วมมือกันทั้งกลุ่ม แต่ในการรวมกลุ่มขนาดเล็กแรงปะทะระหว่างกลุ่มจะน้อยกว่าในการรวมกลุ่มขนาดใหญ่จึงทำให้ขาดแรงจูงใจในการรวมกลุ่ม

ดังนั้น เพื่อเทียบขนาดของกลุ่มแล้ว ยิ่งกลุ่มใหญ่ก็จะมีแรงจูงใจสำหรับการกระทำของกลุ่มน้อยลงตามขนาดของกลุ่มที่เพิ่มมากขึ้น กลุ่มขนาดใหญ่จึงสามารถกระทำการเพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้น้อยกว่ากลุ่มขนาดเล็ก ดังนั้น การที่คนจะเข้าร่วมในการกระทำร่วมกันก็ต้องเพราะเหตุว่า จะได้รับผลประโยชน์พิเศษเฉพาะ (selective benefits) หรือในกรณีการเป็นสมาชิกเป็นการบังคับ หรือกลุ่มมีขนาดเล็กพอที่จะทำให้การรวมกลุ่มเห็นความสำคัญ ดังนั้น ในการรวมกลุ่มขนาดเล็กจะเกิดได้มากกว่าการรวมกลุ่มขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นการรวมแบบพหุนิยม จึงได้เห็นพัฒนาการในการรวมกลุ่มที่มีแนวคิดต่างกันอย่างสิ้นเชิง แนวคิดแบบในการรวมกลุ่มขนาดใหญ่ต่างก็เกิดจากปฏิกิริยาที่มีต่ออำนาจรัฐ และความขัดแย้งในระบบทุนนิยมทำให้มีการพิจารณาบทบาทกลุ่มและสมาคมที่เป็นกลไกถ่วงดุลอำนาจรัฐและลดความขัดแย้งในผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลโดยยึดฐานของเสรีนิยม และในขณะที่แนวคิดสหการที่ยึดฐานของผลประโยชน์ส่วนรวม ทำให้แนวคิดทั้งสองไม่เหมือนกัน (อนุสรณ์ ลิมมณี, 2542, หน้า 59)

ทั้งนี้ แนวคิดสหการและพหุนิยมทั้งสองนี้เป็นตัวแบบผลประโยชน์ทางการเมืองที่มีสมมติฐานร่วมกัน ดังนี้ (Schmitter, 1974, p. 15)

1. มีการพัฒนาที่เป็นทางการในฐานะที่ทำหน้าที่ตัวแทนของผลประโยชน์
2. มีการคงอยู่และการขยายตัวของการทำงานที่และศักยภาพในการจัดการความขัดแย้งของผลประโยชน์
3. ขยายบทบาทของคณะบริหารที่มีลักษณะถาวร มีข้อมูลพิเศษ มีความเชี่ยวชาญทางเทคนิค และปกป้องกลุ่มของตน
4. การปฏิเสธความสำคัญของการเป็นตัวแทนอื่นที่อยู่และพรรคพวก

5. แนวทางนี้ขยายขอบเขตไปสู่นโยบายสาธารณะ

6. ข้ามเข้าไปสู่ความเป็นเอกชนและการตัดสินใจสาธารณะ

แม้ว่าแนวคิดอุดมคติ (ideal-typical) โดยสนองตอบชีวิตทางการเมือง ที่กล่าวถึงระบบการเป็นตัวแทนที่ทำเพื่อประโยชน์ส่วนร่วมที่มีสมาชิกไม่จำกัดจำนวน ความเป็นจิตอาสา (voluntary) ที่สามารถตัดสินใจด้วยตนเอง ซึ่งรัฐไม่สามารถเลือกความเป็นผู้นำ และไม่สามารถบริหารจัดการโดยการผูกขาดกิจกรรมตัวแทนไว้ที่ใด

กลุ่มผลประโยชน์

กลุ่มผลประโยชน์ (interest groups) คือ กลุ่มของประชาชนที่รวมตัวกันขึ้นเพื่อส่งเสริมรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน โดยการพยายามใช้อิทธิพลผลักดันรัฐบาลให้สนองตอบต่อความต้องการของกลุ่มตน เช่น สหภาพแรงงาน สมาคมอาชีพ สมาคมนายจ้าง สมาคมลูกจ้าง สมาคมผู้ค้าและส่งออกผลไม้ไทย เป็นต้น นอกจากนี้ กลุ่มผลประโยชน์อาจถูกเรียกในคำอื่น เช่น กลุ่มการเมือง (political groups) กลุ่มจัดตั้ง (organized groups) กลุ่มอิทธิพล (pressure groups) (วิทยา ชินบุตร, 2558, หน้า 184) โดยกลุ่มผลประโยชน์เป็นสถาบันการเมืองที่มีความสำคัญต่อเสถียรภาพและพัฒนาการของระบบการเมืองเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในระบอบประชาธิปไตยเพราะกลุ่มผลประโยชน์จะมีบทบาทสำคัญในกระบวนการกำหนดนโยบายด้วยวิธีการเรียกร้องผลประโยชน์ (interest articulation) นอกธรรมา ซึ่งหากไม่มีกลุ่มผลประโยชน์แล้วไซร์ก็จะไม่มีรัฐบาลใดเลยที่ถือได้ว่าเป็นรัฐบาลประชาธิปไตย (พฤทธิสถาน ชุมพล, 2539, หน้า 134) เพราะกลุ่มผลประโยชน์ทำหน้าที่เป็นอาณัติที่ต่อเนื่องอย่างต่อเนื่อง (continuous mandate) แก่รัฐบาลเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน (จักษ์พันธุ์ชูเพชร, 2555, หน้า 261-262)

ความหมายของกลุ่มผลประโยชน์

Madison (1978, p. 34) กล่าวว่า การเกิดกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมเป็นสิ่งธรรมดา トラบใดที่คนยังมีผลประโยชน์แตกต่างกันไปโดยเฉพาะผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ นำไปสู่ความแตกต่างด้านความคิดและเรื่องอื่น ๆ Madison ไม่เชื่อว่า การใช้

อำนาจจัดกลุ่มออกไปเป็นผลดี เพราะเท่ากับเป็นการทำลายเสรีภาพ และระบอบ-การปกครองประชาธิปไตย เพื่อมิให้การดำเนินงานกลุ่มเป็นอันตรายต่อบุคคลนอกกลุ่ม และผลประโยชน์ของส่วนรวม จำเป็นต้องหันมาควบคุมผลเสียจะดีกว่าและได้เสนอรูปแบบการปกครองแบบสาธารณชน เพื่อเป็นการป้องกันมิให้กลุ่มผลประโยชน์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมีอำนาจโดยเด็ดขาด Madison จึงเป็นนักคิดหรือนักทฤษฎีกลุ่มที่เห็นว่า กลุ่มจำเป็นต้องการมีประชาธิปไตยแต่ต้องควบคุมผลเสียของการดำเนินงานของกลุ่มเอาไว้

Truman (อ้างถึงใน มนตรี เจนวิทย์การ, 2542, หน้า 522-523) กล่าวว่า รัฐบาลก็มีความสำคัญระหว่างกันและกันและกับกลุ่มภายนอก และเราจะเข้าใจปัจเจกบุคคลได้ดีก็ดูว่าเขาอยู่ในกลุ่มใดหรือเป็นสมาชิกของกลุ่มใด Truman กล่าวว่า การที่ปัจเจกบุคคลเป็นสมาชิกหลาย ๆ กลุ่มอาจเป็นการแก้ปัญหาคือความไม่ดีของการมีกลุ่มเฉพาะ Truman ให้ความสำคัญแก่การเข้าถึง (access) ของกลุ่มในกระบวนการการเมืองมาก Truman มองว่า กลุ่มเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการปกครองแบบประชาธิปไตย และรัฐบาลเป็นผลของการปรับตัวระหว่างกลุ่มต่าง ๆ

คำว่ากลุ่มผลประโยชน์ (interest groups) กับคำว่า กลุ่มอิทธิพล (pressure groups) เป็นคำที่มักจะใช้ปะปนกัน เนื่องจากมีความหมายใกล้เคียงกัน การให้ความหมายที่แตกต่างกันเป็นผลมาจากนักวิชาการแต่ละท่านที่มอง คือ ตามทัศนะของการมองหรือการศึกษา (approach) โดยทั่วไปแล้วยอมรับกันว่า คำทั้งสองคำนี้อาจใช้ทดแทนได้ในความหมายเดียวกัน

กลุ่มผลประโยชน์นั้นพิจารณาตามหลักของความเป็นจริงจากพฤติกรรมแล้วเป็นการรวมตัวของกลุ่มชนที่มีผลประโยชน์ได้ยัดถือเอาแนวอาชีพเดียวกันเป็นหลัก เมื่อการรวมตัวกันดำเนินไปได้ด้วยดี มีการจัดองค์กรที่ดีมีประสิทธิภาพแล้ว ก็จะสามารถสร้างพลังและเปลี่ยนแปลง กลายเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพล (influence) และอำนาจ (power) เหนือรัฐบาล เหนือผู้บริหารประเทศได้ พลังอำนาจที่ว่ำนี้นี้รวมไปถึงจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมในกลุ่มด้วย (วิทยา นภาศิริกุลกิจ และสุรพล ราชภัณฑารักษ์, 2539, หน้า 225) กลุ่มผลประโยชน์หรือ Interest Groups หมายถึง กลุ่มตัวแทนสาขาอาชีพสาขาในสังคม ซึ่งมีจำนวนมากและตามความเชี่ยวชาญเฉพาะสาขา คำต่อไปนี้มีความหมายที่ใกล้เคียง

กันและมักใช้ปะปนกันอยู่เสมอ คือ (วิทยา นภาศิริกุลกิจ และสุรพล ราชภัณฑารักษ์, 2539, หน้า 225-226)

1. Interest Groups หมายถึง กลุ่มผลประโยชน์
2. Pressure Groups หมายถึง กลุ่มผลักดันหรือกลุ่มอิทธิพล
3. Organized Groups หมายถึง การรวมกลุ่มของผู้มีผลประโยชน์หรือผลประโยชน์ร่วมกันในลักษณะขององค์การ
4. Group interest ผลประโยชน์ของกลุ่มไม่เหมือนกันกับ Organized Groups เพราะเป็นการรวมกันเฉย ๆ ไม่มีการจัดองค์การ
5. Ideological Groups หมายถึง กลุ่มอุดมการณ์ไม่มีการแบ่งเป็นชั้นอาชีพ เพศ และอาชีพ
6. Lobby หมายถึง กลุ่มแลกเปลี่ยนผลประโยชน์นอกสภาเปรียบเทียบกับเป็นสภาที่ 3 ของสหรัฐอเมริกา
7. Political Groups หมายถึง กลุ่มการเมืองหรือสโมสรการเมือง Political Clubs
8. Powers Groups หมายถึง กลุ่มพลังต่าง ๆ ขบวนการต่าง ๆ

สรุปได้ว่า จุดหมายสำคัญของกลุ่มต่าง ๆ นี้ คือ การป้องกันผลประโยชน์ของกลุ่ม ซึ่งแบ่งแยกตามสาขาของสังคมผลประโยชน์นั้นอาจ หมายถึง ผลประโยชน์เฉพาะของกลุ่มหรือผลประโยชน์นอกกลุ่ม คือ ผลประโยชน์ทั่วไปที่เป็นสาธารณะรวมถึงจุดหมายสุดท้าย คือ การมีอิทธิพลเหนือนโยบายสาธารณะ

สุชุม นวลสกุล (2533, หน้า 237) กล่าวว่า กลุ่มผลประโยชน์เป็นกลุ่มบุคคลที่รวมกันเพราะมีอาชีพหรือมีจุดประสงค์อย่างเดียวกันและมีความต้องการที่จะให้นโยบายของรัฐบาลตอบสนองความต้องการของกลุ่มตน การรวมกันเป็นกลุ่มผลประโยชน์มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับการรวมตัวกันเป็นพรรคการเมืองความแตกต่างระหว่างกลุ่มผลประโยชน์กับพรรคการเมืองอยู่ที่พรรคการเมืองต้องการเป็นรัฐบาลเพื่อกำหนดนโยบายเสียเอง ส่วนกลุ่มผลประโยชน์ไม่ได้ต้องการเป็นรัฐบาลเองแต่ต้องการให้รัฐบาลมีนโยบายสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่ม

Almond and Powell (อ้างถึงใน จุมพล หนิมพานิช, 2545, หน้า 42) กล่าวถึงกลุ่มผลประโยชน์กับการเมืองไทย โดยได้สรุปลักษณะของกลุ่มผลประโยชน์ออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. กลุ่มผลประโยชน์ที่มีการรวมตัวกันในรูปของสถาบัน (institutional interest group) ซึ่งจะพบได้ในองค์กรตัวอย่างของกลุ่มผลประโยชน์ประเภทนี้ที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มข้าราชการ กลุ่มทหาร กลุ่มตำรวจ กลุ่มนักการเมือง เป็นต้น กลุ่มผลประโยชน์เหล่านี้เป็นกลุ่มข้าราชการหรือพนักงานอื่น ๆ มักมีบทบาทเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของกลุ่มและของกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม

2. กลุ่มผลประโยชน์ที่มีการรวมตัวกันในรูปของสมาคม (associational interest group) เป็นกลุ่มที่มีคุณลักษณะสำคัญตรงที่มีโครงสร้าง และองค์กรเฉพาะเพื่อการดำเนินการเรียกร้องผลประโยชน์ ตัวอย่างของกลุ่มผลประโยชน์ประเภทนี้ ได้แก่ กลุ่มชาวนา กลุ่มกรรมกร สมาคมครู สมาคมหนังสือพิมพ์ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ ลักษณะที่เห็นได้ชัดของกลุ่มประเภทนี้ ก็คือ สามารถทำตัวเป็นตัวแทนของผู้มารวมตัวเป็นกลุ่ม มีการจัดระเบียบองค์กรอย่างดี มีบทบาทในการเรียกร้องหรือแสดงออกซึ่งผลประโยชน์ให้กับกลุ่มของตน โดยเฉพาะมีเจ้าหน้าที่มืออาชีพทำงานเต็มเวลา และมีกฎระเบียบในการดำเนินงาน การถกเถียงปัญหา การวางแผนนโยบายและเสนอข้อเรียกร้อง กลุ่มผลประโยชน์ประเภทนี้เป็นกลุ่มที่ได้รับการยอมรับสูงในประเทศที่พัฒนาแล้ว และอาจเป็นแหล่งที่มาของรัฐบาลได้

3. กลุ่มผลประโยชน์ที่ไม่ได้อยู่ในรูปสมาคม (non-associational interest group) กลุ่มผลประโยชน์ประเภทนี้เกิดขึ้นเพราะมีปัญหาาร่วมกัน ไม่ได้มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการถาวรเป็นกลุ่มที่แสดงออกซึ่งผลประโยชน์หรือความต้องการเป็นครั้งคราว โดยใช้วิธีการเรียกร้องผลประโยชน์แบบไม่เป็นทางการ ตัวอย่างของกลุ่มประเภทนี้ ได้แก่ กลุ่มเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น ชาวจีน ชาวไทยมุสลิม เป็นต้น

4. กลุ่มผลประโยชน์ที่รวมตัวกันชั่วคราว กลุ่มผลประโยชน์ประเภทนี้เป็นกลุ่มที่มารวมตัวกันเพราะมีสถานการณ์ผลักดันหรือกดดัน ให้เกิดอารมณ์ร่วมกัน มีการสะสมความคับข้องใจโดยไม่มีรูปแบบของการรวมตัวที่แน่นอน มีอารมณ์รุนแรง กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เป็นการรวมกลุ่มที่มีลักษณะเป็น การชั่วคราว แล้วก็จะสลายไป ไม่มีระเบียบ

แบบแผนขอใช้วิธีการที่รุนแรงในการเรียกร้องผลประโยชน์ ตัวอย่างของกลุ่มประเภทนี้ ได้แก่ กลุ่มฝูงชน กลุ่มจลาจล กลุ่มนัดหยุดงาน กลุ่มที่ทำการประท้วงรัฐบาล เป็นต้น

ประเภทของกลุ่มผลประโยชน์

การจัดแบ่งประเภทของกลุ่มประโยชน์นั้นอาจแบ่งได้เป็นกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และกลุ่มผลประโยชน์กึ่งอาชีพกึ่งอุดมการณ์ ดังนี้ (วิทยา นภาศิริกุลกิจ และสุรพล ราชภัณฑารักษ์, 2539, หน้า 248-255)

1. กลุ่มผลประโยชน์ทางอาชีพ หมายถึง กลุ่มหรือองค์การหรือชมรมหรือสมาคมที่ซึ่งรวบรวมเอาบุคคลที่มีอาชีพเดียวกัน ที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจเหมือนกันเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่ม ตั้งเป้าหมายที่จะรักษาผลประโยชน์ให้แก่กลุ่มให้มากที่สุด

1.1 องค์การของนายจ้างด้านธุรกิจอุตสาหกรรม

1.2 องค์การทางเกษตรกรรม

1.3 องค์การของผู้ใช้แรงงานที่มีรายได้

2. กลุ่มผลประโยชน์กึ่งอาชีพกึ่งอุดมการณ์ กลุ่มผลประโยชน์นอกจากจะหมายถึง กลุ่มทางเศรษฐกิจแล้ว ยังมีกลุ่มผลประโยชน์ซึ่งจะเป็นกลุ่มผลักดันได้อีกมากมายหลายชนิดแตกต่างกันออกไปอีก เป็นการยากที่จะนับจำนวนลงไปให้แน่ชัด กลุ่มต่าง ๆ หรือสมาคม หรือองค์การนั้น อาจจะดำเนินการเพื่อบีบบังคับทางการเมืองได้ในบางโอกาสและในบางเรื่อง แม้ว่าลักษณะโครงสร้าง วัตถุประสงค์ของกลุ่มจะห่างไกลจากวัตถุประสงค์ของการเมืองก็ตาม

2.1 กลุ่มผลประโยชน์ภาคเอกชน

2.1.1 กลุ่มที่มีจุดหมายด้านอุดมการณ์

2.1.2 กลุ่มปัญญาชน

2.1.3 สมาคมทหารผ่านศึก

2.1.4 ขบวนการเยาวชน

2.1.5 องค์การสตรีและครอบครัว

2.1.6 กลุ่มอุดมการณ์ศาสนา

2.2 กลุ่มผลประโยชน์ภาคมหาชน (รัฐบาล)

2.2.1 องค์การฝ่ายพลเรือน

2.2.2 องค์การฝ่ายทหาร (กองทัพ)

ความสำคัญของกลุ่มผลประโยชน์

แม้กลุ่มผลประโยชน์จะมีอยู่ในแทบทุกสังคมแต่บทบาทและความสำคัญมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับลักษณะของสังคมนั้น ๆ ด้วย ทั้งในด้านของการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา สังคม ศิลปวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมในสังคมที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตยจะมีกลุ่มผลประโยชน์มากและมีบทบาทมากกว่ากลุ่มผลประโยชน์ในสังคมที่เป็นเผด็จการหรือใช้อำนาจนิยม การมีกลุ่มผลประโยชน์ที่หลากหลายทำให้ประชาชนเข้าร่วมเป็นสมาชิกได้หลายกลุ่มในเวลาเดียวกัน เมื่อมีการแข่งขันย่อมสามารถเจรจาต่อรองหรือประนีประนอมกันได้ง่ายกว่า ซึ่งจะช่วยให้ไม่เกิดความรุนแรงและความวุ่นวายในสังคม (จักษ์ พันธ์ชูเพชร, 2555, หน้า 265)

กลุ่มผลประโยชน์กับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอาจกล่าวได้ 2 บทบาทที่เด่นชัดและสำคัญ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533, หน้า 233-235) บทบาทแรกคือ การพยายามสร้างอิทธิพลต่อสมาชิกสภานิติบัญญัติให้ดำเนินการตรากฎหมายไปในทิศทางตามที่กลุ่มตนต้องการ ซึ่งอาจเป็นไปเพื่อที่จะให้ออกกฎหมายหรือระงับการออกกฎหมายก็ได้ วิธีการสร้างอิทธิพลต่อสมาชิกรัฐสภาเป็นที่นิยมมากที่สุด คือ การโน้มน้าว (lobby) หรือการพยายามสร้างอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐ เพราะการกำหนดนโยบายของประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยจะต้องพิจารณาถึงผลประโยชน์ของประชาชนร่วมด้วย เพราะฉะนั้นกลุ่มผลประโยชน์จึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐบาลมากกว่าปัจเจกบุคคล จนสามารถ กล่าวได้ว่า กลุ่มผลประโยชน์เป็นสถาบันทางการเมืองที่มีอิทธิพลสูงในการกดดันหรือมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐ

การเรียกร้องต่อรองหรือการมีอิทธิพลผลักดันของกลุ่มผลประโยชน์แต่ละกลุ่มไปสู่ความต้องการหรือจุดมุ่งหมายของกลุ่มตนได้มากน้อยแค่ไหนนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ คือ (จักษ์ พันธ์ชูเพชร, 2555, หน้า 630-631)

1. ขนาดของกลุ่ม (size) จำนวนสมาชิกในกลุ่มยังมีมากยังมีพลังในการกดดันสูง สามารถประสบความสำเร็จได้ง่ายกว่ากลุ่มที่มีสมาชิกน้อย
2. สถานภาพทางสังคม (social status) กลุ่มที่มีสถานภาพทางสังคมสูงก็จะมีอิทธิพลมาก เช่น กลุ่มนายแพทย์ พยาบาล ผู้พิพากษา ทนายความ ครู อาจารย์ พระสงฆ์ เป็นต้น กลุ่มที่ได้รับการยอมรับมาก ยังมีโอกาสบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มได้มากกว่ากลุ่มที่มีสถานภาพต่ำกว่า
3. ความเป็นเอกภาพและความสามัคคีของกลุ่ม (cohesion) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การเรียกร้องหรือการต่อสู้สามารถเป็นไปได้อย่างมีพลัง ความไม่มีเอกภาพหรือการไม่มีความสามัคคีภายในกลุ่มจะทำให้แนวทางการต่อสู้สะเปะสะปะ และปราศจากพลังที่นำไปสู่ความสำเร็จ
4. ภาวะความเป็นผู้นำ (leadership) เป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จผู้นำที่มีชื่อเสียง ได้รับการยอมรับในสังคมจะสามารถรวบรวมสมาชิกและเรียกร้องความสนใจ ตลอดจนการสนับสนุนจากสมาชิกกลุ่มและกับประชาชนนอกกลุ่มได้ง่ายกว่าผู้นำที่ไม่มีชื่อเสียงหรือไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม
5. เป้าหมายชัดเจน การมีเป้าหมายที่เด่นชัดในการเคลื่อนไหวเรียกร้องไม่สะเปะสะปะ ทำให้สะดวกในการสื่อสารสร้างความเข้าใจและเห็นใจในหมู่ประชาชน ง่ายต่อการสร้างแนวร่วม
6. รู้จักจังหวะก้าวในการต่อสู้ รู้จักรุกู้จักถอยรู้จักประเมินสถานการณ์ สิ่งนี้เป็นเรื่องสำคัญของการต่อสู้เรียกร้องที่จะต้องอ่านสถานการณ์ในแต่ละช่วงเวลาให้ออกว่าจังหวะใดควรเคลื่อนไหวอย่างไร รูปแบบใด ไม่บ่มบ่ามหรือมั่วหุ่ลุดิดแต่จะบุกตะลุยโดยมิได้คำนึงถึงสภาพแวดล้อมอันเป็นปัจจัยที่สามารถส่งผลมาถึงชัยชนะหรือพ่ายแพ้ของการต่อสู้ได้
7. สถานภาพทางการเงินของกลุ่ม (budget) ถือเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของกลุ่มผลประโยชน์ เพราะการดำเนินการของกลุ่มผลประโยชน์จำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายในกระบวนการทั้งการประชุม การเดินทาง โดยเฉพาะการรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ (สนธิ เตชานันท์, 2548, หน้า 197) แต่ใช้ว่าการมีงบประมาณแล้วจะทำ

ให้กลุ่มผลประโยชน์สามารถกระทำการได้อย่างมีประสิทธิภาพเสมอไปเพราะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขอื่นร่วมด้วย

8. ความสามารถในการบริหารจัดการ (management) เป็นกระบวนการจัดการเพื่อทำให้กลุ่มผลประโยชน์มีกิจกรรมที่สอดคล้องกับเป้าหมายของกลุ่มทั้งการจัดการด้านการเงิน การจัดการด้านทรัพยากรมนุษย์ และการจัดการด้านกระบวนการ เพราะหากสามารถดึงศักยภาพของบุคคลที่ร่วมอยู่ในกลุ่มของตนออกมาใช้ได้อย่างเต็มที่และถูกต้องประกอบกับการบริหารจัดการด้านการเงินที่เหมาะสม ย่อมทำให้กลุ่มผลประโยชน์นั้นมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในการสร้างอิทธิพลต่อผู้มีอำนาจทางการเมืองให้กระทำหรืองดเว้นการกระทำไปในทิศทางที่กลุ่มต้องการได้

วิธีการดำเนินการของกลุ่มผลประโยชน์

การพยายามที่จะเข้าไปมีอิทธิพลต่อผู้มีอำนาจในการแบ่งสรรสิ่งที่มีคุณค่าในสังคมให้กระทำหรือไม่กระทำตามที่กลุ่มคนต้องการเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับอิทธิพล กำลัง และอำนาจบังคับ (influence, power and authority) เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตรงตามความประสงค์ของกลุ่ม เพราะฉะนั้นกลุ่มผลประโยชน์จึงต้องดำเนินการเพื่อสร้างพลังในการบีบบังคับทั้งทางตรงและทางอ้อมให้ผู้มีอำนาจยอมปฏิบัติตามที่กลุ่มคนต้องการ ดังนี้ (วิทยา นภาศิริกุลกิจ และสุรพล ราชภัณฑารักษ์, 2539, หน้า 216-218)

1. การดำเนินงานโดยตรงต่อฝ่ายผู้มีอำนาจ กระทำได้ 3 วิธี คือ

1.1 การดำเนินการโดยเปิดเผย หมายถึง การบีบบังคับที่กระทำโดยเปิดเผยต่อสาธารณะเป็นการเรียกร้องที่เปิดเผยถึงข้อเสนอแนะเงื่อนไขต่าง ๆ ของกลุ่ม

1.2 การดำเนินการโดยปกปิด เป็นการดำเนินการอย่างลับขาดพยานหลักฐานยืนยันที่พบเห็นได้บ่อยในประเทศ ระบอบทุนนิยม

1.3 การดำเนินการโดยวิธีการทุจริตและใช้ข่าวสารในการสร้างอิทธิพล เป็นการสร้างอิทธิพลโดยวิธีการฉ้อราษฎร์บังหลวง (corruption) ซึ่งเป็นไปได้ทั้งการทุจริตโดยตรงหรืออาจใช้วิธีการที่แยบยล อีกวิธี คือ การใช้ข่าวสารในการสร้างอิทธิพลซึ่งเป็นการกระทำที่อยู่บนพื้นฐานของการให้ข้อมูล หรือรับข้อมูลแล้วนำไปใช้ในทางที่เกิดประโยชน์แก่พวกพ้องของตนหรือแก่เจ้าของกิจการบางกลุ่มเท่านั้น

2. การดำเนินงานทางอ้อมต่อสาธารณะกระทำได้ 2 วิธี คือ

2.1 การใช้สื่อเพื่อการโฆษณาชักจูง เป็นการนำเสนอเฉพาะข่าวที่เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตนและปกปิดข่าวที่สร้างผลเสียแก่ตน รวมไปถึงการนำเสนอข้อมูลที่บิดเบือนและข้อมูลเท็จด้วย ซึ่งอาจเป็นการเสนอข่าวต่อฝ่ายผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองหรืออาจเสนอข่าวต่อสาธารณชนแล้วแต่กรณี

2.2 การใช้วิธีที่รุนแรง มักเป็นการกระทำของกลุ่มไว้บรรทัดฐานเป็นการเข้าไปมีอิทธิพลโดยวิธีการใช้ความรุนแรง

โครงสร้างของกลุ่มผลประโยชน์

โครงสร้างของกลุ่มผลประโยชน์มักมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ดังนี้ (วิทยา ชินบุตร, 2558, หน้า 191-192)

1. ยกย่องคนมีอำนาจ โดยเฉพาะกลุ่มประเภทมาตุภูมิและอาสาสมัคร ซึ่งส่วนใหญ่มักยกย่องบุคคลของฝ่ายบริหารขึ้นเป็นนายกหรือประธานกลุ่ม แต่กลุ่มที่เกิดขึ้นภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และมีบทบาททางการเมืองนั้นได้ตั้งค่านิยมนี้ไป ผู้นำกลุ่มไม่ใช่ผู้มีอำนาจในวงราชการ

2. ขาดเอกภาพ ในสังคมไทยการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นมีอยู่แพร่หลายแม้แต่ผู้อยู่ในวงการเดียวกันหรือในวงอาชีพเดียวกัน โดยมักเพ่งเล็งผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าผลประโยชน์ส่วนรวม

3. กิจกรรมเฉพาะ ผู้นำกลุ่มผลประโยชน์อาจมีสมาชิกมากมายแต่การกระทำกิจกรรมมักกระทำโดยกลุ่มกรรมการหรือผู้นำเท่านั้น สมาชิกธรรมดาไม่มีส่วนในการตัดสินใจ

ปัจจัยก่อลักษณะและบทบาทของกลุ่มผลประโยชน์

ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อรูปลักษณะของกลุ่มผลประโยชน์มี ดังนี้ (วิทยา ชินบุตร, 2558, หน้า 192-193)

1. สภาพสังคมไทย การยกย่องคนมีอำนาจหรือผู้ใหญ่ที่มีตำแหน่งและฐานะทางสังคมหรือทางราชการสูงเป็นลักษณะค่านิยมอย่างหนึ่งของสังคมไทย ซึ่งค่านิยมนี้เองที่

ทำให้กลุ่มผลประโยชน์ไทยนิยมยกย่องเชิดชูบุคคลสำคัญที่มีอำนาจขึ้นเป็นนายกหรือประธานกลุ่ม

2. อุปนิสัยของคนไทย ลักษณะการดำเนินชีวิตของคนไทยชอบอย่างง่าย ๆ เกลียกระเปียบข้อบังคับถือเอาความสะดวกเป็นใหญ่ ไม่ชอบยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับตนโดยตรง ไม่ชอบรวมกลุ่มเป็นคนรักสนุกหรือชอบสนุกไปวัน ๆ ซึ่งลักษณะการดำเนินชีวิตเช่นนี้ย่อมเป็นอุปสรรคต่อการก่อตั้งพลังทางการเมือง และการเคลื่อนไหวทางการเมืองรวมทั้งทำให้การรวมกลุ่มขาดเอกภาพ

3. พัฒนคติต่อการเมือง โดยเฉพาะช่วงก่อน พ.ศ. 2516 คนไทยมองการเมืองเป็นสิ่งที่ต้องห้ามอาจเป็นเพราะความเคยชินต่อการถูกปกครองในลักษณะที่ถูกหิบบั่นให้เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ การจัดตั้งขึ้นมาในรูปของสมาคมจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลอย่างถูกต้องได้นั้น กฎหมายระบุไว้ว่า ต้องไม่มีจุดประสงค์ทางการเมือง ดังนั้น การเคลื่อนไหวใด ๆ ของกลุ่มหรือสมาคมเอกชนที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองมักจะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง

กลุ่มผลประโยชน์มีความสำคัญมากต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะหน้าที่ของกลุ่ม คือ (วิทยา ชินบุตร, 2558, หน้า 193)

1. แสดงข้อคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์ให้ทราบถึงปัญหาหรือประเด็นการเมืองที่เกิดขึ้น
2. แสดงความต้องการของกลุ่มอาชีพหรือกลุ่มอุดมการณ์ให้ผู้ปกครองรับทราบ
3. เชื่อมโยงผู้ปกครองกับสมาชิกของกลุ่มทำให้ผู้ปกครองได้รับทราบข้อมูลและข่าวสารที่ถูกต้องของกลุ่มเพื่อประกอบการตัดสินใจ
4. ทำหน้าที่ควบคุมการปฏิบัติงานของผู้ปกครองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ
5. เป็นศูนย์กลางบทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ด้วยตนเอง

แนวคิดและทฤษฎีพหุนิยม

พหุนิยม (pluralism) หมายถึง สภาพหรือลักษณะของสังคมใด ๆ ที่ยอมรับการปรากฏอยู่หรือการมีอยู่ และเสรีภาพที่จะแสดงออก ซึ่งความคิดในทางการเมือง

ทางเศรษฐกิจทางสังคม และทางศาสนาตามที่เขาต้องการ ซึ่งเป็นลักษณะของลัทธิเสรีนิยม (liberalism) เอกชนหรือปัจเจกชนที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมและร่วมในผลประโยชน์โดยสมัครใจ ในอันที่จะสร้างสรรค์ผลประโยชน์ร่วมกัน หรือการบรรลุเป้าหมายบางประการที่ตั้งไว้ (วิทยา นภาศิริกุลกิจ และสุรพล ราชภัณฑาทาร์กซ์, 2539, หน้า 224)

พหุนิยม (pluralism) โดยตามทฤษฎีแล้วทฤษฎีมองว่าอำนาจของรัฐกระจายออกไปสู่กลุ่มต่าง ๆ ทฤษฎีนี้มีพื้นฐานมาจากการเมืองของสังคมตะวันตก ซึ่งใช้แนวคิดประชาธิปไตยทั้งด้านการเมืองและสังคม กล่าวได้ว่า ทฤษฎีนี้อธิบายว่า พลังสังคมมีบทบาทในการผลักดันนโยบาย ไม่ใช่รัฐ และเป็นทฤษฎีที่พัฒนามาจากหลายกระแส แต่ต่อต้านทฤษฎีอำนาจอธิปไตยของรัฐ เพราะเห็นว่า ทฤษฎีอำนาจอธิปไตยมองข้ามสิทธิประโยชน์ของกลุ่ม องค์กร สมาคม ซึ่งมีบทบาทสำคัญไม่น้อยกว่ารัฐ แนวคิดพหุนิยมนั้นมองถึงความแตกต่างและความหลากหลาย โดยแยกรัฐกับประชาสังคมออกจากกัน รวมทั้งแยกอำนาจทางการเมืองกับอำนาจทางเศรษฐกิจ และผลประโยชน์ของนโยบายแต่ละนโยบายออกจากกัน อำนาจรัฐไม่ได้สะสมไปเรื่อย ๆ แต่กระจายออกไป (เรืองวิทย์ เกษตรสุวรรณ, 2550, หน้า 83)

หลักการของทฤษฎีพหุนิยม

หลักการของทฤษฎีพหุนิยม ประกอบไปด้วย (วุฒิสกดิ์ ลาภเจริญทรัพย์, 2550, หน้า 162)

1. ปราบกฏการณ์ทางการเมืองเป็นปฏิสัมพันธ์กัน (interaction) ระหว่างกลุ่ม-ผลประโยชน์ ไม่ใช่เป็นเรื่องปัจเจกบุคคล
2. การเจรจาต่อรองระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล
3. ความขัดแย้งนำไปสู่การประนีประนอม คือ ในการเจรจาอย่างเปิดเผยนั้น ทุกฝ่ายย่อมไม่ต้องการให้เกิดการแตกหัก หากอะไรที่สามารถตกลงกันได้ก็จะตกลงกัน โดยยอมให้มีการประนีประนอมเพราะมิฉะนั้นแล้วไม่ฝ่ายใดก็ฝ่ายหนึ่งก็จะเสียประโยชน์
4. ระบบการเมืองจะปรับตัวเข้าสู่ภาวะสมดุล ทั้งนี้ เพราะประโยชน์ของทุกฝ่ายจะได้รับการตอบสนอง

5. ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มจะมีทางออกเสมอ (solution)
6. นโยบายและบุคลากรระบบการเมืองเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่ม
7. รัฐไม่มีบทบาทใด ๆ ในการเข้ามาจัดการกับกลุ่มผลประโยชน์ ความเชื่อแบบนี้ทำให้

ดังนั้น ทฤษฎีพหุนิยมมองจึงว่า ผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่มจะถูกนำมาเจรจาพูดคุยกันอย่างเปิดเผย และยอมรับว่า ผลประโยชน์เป็นเรื่องที่มีอยู่จริงในทางการเมือง อย่างไรก็ตาม แนวคิดของพหุนิยม กลุ่มผลประโยชน์ในสังคมจะต้องมีอำนาจเท่าเทียมกันและมีโอกาสเท่า ๆ กันในการเข้าถึงผู้ตัดสินใจกำหนดนโยบาย

แนวคิดการสร้างรายได้เปรียบในภาวะการแข่งขันระหว่างชาติ ๆ กับนโยบายการค้า

ไทยเชิงรุก (the competitive advantage theory and Thailand's trade policy)

ปัจจุบันเป็นยุคที่มีความแข่งขันสูงและรุนแรงมากขึ้น ประเทศที่กำลังพัฒนาต่าง ๆ ทั่วโลกได้ปรับเปลี่ยนเป็นระบบเศรษฐกิจเปิดเสรีมากขึ้น ประเทศไทยได้เลือกดำเนินนโยบายเปิดเสรีทางการค้ามีผลทำให้ธุรกิจการผลิตและบริการในภาคอุตสาหกรรมทั่วไป ที่ได้รับการคุ้มครองจะต้องเผชิญกับการแข่งขันบริษัทข้ามชาติ การทุ่มตลาดสินค้าและบริการที่เข้ามาได้โดยสะดวกเมื่ออัตราภาษีลดลงตามข้อตกลง WTO และข้อตกลง AFTA และทวิภาคี ข้อตกลงเปิดเสรีระหว่างอาเซียนกับจีน ซึ่งการคุ้มครองน้อยลงนำไปสู่ขีดความสามารถน้อยลงเช่นกันที่ถูกมองข้ามไปแล้วจึงไม่มีความสามารถอยู่รอดได้จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนโดยอาศัยกลยุทธ์ด้วยวิธีการที่หลากหลายรูปแบบ การแสวงหาแนวทางนั้น คือ การสร้างรายได้เปรียบจากการแข่งขัน (the competitive advantage theory) ซึ่ง Porter (อ้างถึงใน กฤษฎา ไวลำรวจ, มปป., หน้า 93) ได้กำหนดกรอบแนวคิดโดยใช้แนวทางที่ได้เปรียบเหนือคู่แข่ง วิเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ อาทิ บริษัทเปรียบเสมือนประเทศและคู่แข่งต่าง ๆ หรือประเทศรวมจะต้องวางยุทธศาสตร์ในการรุกเพื่อชนะคู่แข่งหรือศัตรู หากใช้ยุทธศาสตร์ตั้งรับเพียงอย่างเดียวอาจพ่ายแพ้ได้

แนวคิดมาตรฐานสินค้าเกษตรและการเมืองในมาตรฐานสินค้าเกษตร

มาตรฐาน หมายถึง ข้อกำหนดทางวิชาการในรูปของเอกสารวัตถุ ที่แพร่หลายแก่บุคคลทั่วไป กำหนดขึ้นโดยความร่วมมือ การยอมรับร่วมกันของผู้มีส่วนได้เสีย และผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นผลจากการพิจารณาร่วมกันโดยมุ่งประโยชน์สูงสุด

สินค้าเกษตร หมายถึง ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์อันเกิดจากการกลไกกรรม การประมง การปศุสัตว์ หรือการป่าไม้ และผลพลอยได้ของผลิตผลหรือผลิตภัณฑ์ดังกล่าว

ดังนั้น มาตรฐานสินค้าเกษตรจึง หมายถึง ข้อกำหนด ระเบียบหรือแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะต่าง ๆ ของตัวสินค้าเกษตร รวมถึงการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับสุขลักษณะและความปลอดภัย มาตรฐานจะถูกนำมาใช้เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินการทางการผลิตของสินค้านั้น ๆ

มาตรฐานสินค้าเกษตรสามารถจำแนกองค์ประกอบได้เป็น 2 รูปแบบ คือ มาตรฐานเชิงคุณลักษณะ เช่น พันธุ์ ขนาด รูปร่าง สี รส ความสมบูรณ์ของผลผลิต และอีกรูปแบบ คือ มาตรฐานด้านความปลอดภัย เช่น ความปลอดภัยจากการปนเปื้อนสารเคมีจากเชื้อโรคต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อมนุษย์ รวมไปถึงความปลอดภัยในกระบวนการผลิต การขนส่งก่อนถึงผู้บริโภค และความปลอดภัยจากโรคแมลงศัตรูพืช และสัตว์ที่เป็นอันตรายต่อมนุษย์ด้วย

หากจำแนกมาตรฐานสินค้าเกษตรเป็นระดับต่าง ๆ ก็สามารถจำแนกได้เป็น มาตรฐานระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระดับประเทศ และมาตรฐานระดับนานาชาติหรือระดับระหว่างประเทศ เช่น มาตรฐานการผลิตทางการเกษตรที่ถูกต้องและเหมาะสม (GAP) มาตรฐานสารพิษตกค้าง มาตรฐานการชันสูตรโรคสัตว์ หรือด้านสุขอนามัยพืช เช่น ข้อกำหนดวัสดุบรรจุภัณฑ์ไม้เพื่อการส่งออกรวมทั้งด้านคุณภาพสินค้าที่ผู้บริโภคต้องการทั้งที่เป็นอาหารและไม่ใช่อาหารเช่น กล้วยไม้ เส้นไหม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม มาตรฐานสินค้าเกษตร ที่กำหนดขึ้นภายใต้ พ.ร.บ. มาตรฐานสินค้าเกษตร พ.ศ. 2551 แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ มาตรฐานบังคับ ซึ่งหมายถึง มาตรฐานที่มีกฎกระทรวง กำหนดให้สินค้าเกษตรต้องเป็นไปตามมาตรฐาน และมาตรฐานทั่วไป ซึ่งหมายถึง

มาตรฐานที่มีประกาศกำหนดเพื่อส่งเสริมสินค้าเกษตรให้ได้มาตรฐาน (สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ, 2559)

มาตรฐานสินค้าเกษตรระหว่างประเทศ

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) และองค์การอนามัยโลก (WHO) กำกับดูแลมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารโดยการกำหนดมาตรฐานอาหารที่อ้างอิงในธุรกิจการค้าผลิตผลทางการเกษตรและอาหารระหว่างประเทศ ดังนี้

มาตรฐาน Codex Codex เป็นชื่อที่ใช้เรียกคณะกรรมการโครงการมาตรฐานอาหารของ FAO/WHO (Codex Alimentarius Commission--CAC) มีหน้าที่กำหนดมาตรฐานอาหารให้เป็นมาตรฐานสากล นอกจากนี้คำว่า Codex เป็นคำที่ใช้เรียก Codex Alimentarius ซึ่งมาจากภาษาละติน หมายถึง “Food Code” ด้วย คณะกรรมาชื่อนี้ตั้งขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องคุ้มครองสุขภาพอนามัยของผู้บริโภคและเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในด้านการค้าระหว่างประเทศ (สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ, 2559) โดยการจัดทำหลักการวิเคราะห์ความเสี่ยงเพื่อใช้กำหนดมาตรการทางสุขอนามัยในมาตรฐานอาหาร โดยครอบคลุมทุกขั้นตอนในกระบวนการวิเคราะห์ความเสี่ยงโดยคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยของผู้บริโภคและความเป็นธรรมทางการค้า ส่งผลให้ค่ามาตรฐาน Codex ถูกนำมาใช้ควบคุมคุณภาพสินค้าเกษตรเป็นมาตรฐานสากล อีกทั้งถูกใช้เป็นเกณฑ์พื้นฐานในการรับรองคุณภาพและรักษาระดับมาตรฐานสินค้าเกษตรของไทยก่อนส่งออกสู่ตลาดต่างประเทศ (ชวนพิศ อรุณรังสิกุล, 2547)

มาตรฐาน EUREPGAP GAP หมายถึง หลักปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีตามกระบวนการผลิตทางการเกษตรอย่างครบวงจรตั้งแต่ การคัดพันธุ์ การเพาะปลูก การเก็บเกี่ยว การใช้สารเคมี และการจัดการหลังเก็บเกี่ยว ในกลุ่มสินค้าเกษตรที่ครอบคลุมถึง ผักผลไม้ อาหารสัตว์ ปศุสัตว์ และการประมง

EUREP หมายถึง กลุ่มผู้ค้าปลีกยุโรป (The Euro Retail Produce Working Group) ประกอบด้วยเอกชนผู้ค้าปลีกรายใหญ่ เช่น Tesco, Marks & Spencer จากอังกฤษ Spar จากเบลเยียม Delhaize จากออสเตรีย และ Plus จากเยอรมนี เป็นต้น ได้รวมตัวกัน

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1997 และสร้างข้อตกลงว่าด้วยมาตรฐานฉบับแรกสำหรับสินค้าผักและผลไม้สดได้สำเร็จเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. 2001 และตามด้วยการกำหนดมาตรฐานสำหรับสินค้าประมงและกาแฟในปี ค.ศ. 2003 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้บริโภคในทวีปยุโรปได้รับความปลอดภัยจากการบริโภคสินค้าเกษตรและอาหาร รวมทั้งในกระบวนการผลิตสินค้าต้องมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด อย่างไรก็ตาม มาตรฐาน EUREPGAP เป็นมาตรฐานที่ถูกปรับปรุงแก้ไขอยู่บ่อยครั้ง และแม้ว่าจะกำหนดมาตรฐานตามกฎระเบียบของสหภาพยุโรป แต่ในบางประเด็นก็มีมาตรฐานที่เข้มงวดมากกว่า เช่น การกำหนดระดับสารเคมีตกค้าง เป็นต้น ผลของการกำหนดมาตรฐาน EUREPGAP ทำให้ประเทศต่าง ๆ พากันกำหนดมาตรฐาน GAP ของตนเอง โดยใช้มาตรฐาน EUREPGAP เป็นมาตรฐานเทียบเคียง เช่น China GAP, JGAP, Kenya GAP และอื่น ๆ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สินค้าเกษตรและอาหารของตนสามารถส่งเข้าไปขายในเครือข่ายผู้ค้าปลีกของ EUREPGAP ได้ (สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ, 2558)

มาตรฐาน LEAF LEAF (linking environmental and farm) เป็นมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารเกี่ยวกับผัก ผลไม้ และปศุสัตว์ โดยกำหนดให้เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการต้องบริหารจัดการฟาร์มแบบบูรณาการ (Integrated Farm Management--IFM) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ คือ ให้มีการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ เน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและถิ่นที่อยู่ของสัตว์ป่าสวัสดิภาพสัตว์ (animal welfare) อนุรักษ์ดิน และให้มีการใช้สารเคมีอย่างระมัดระวัง นอกจากนี้ ยังมีมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารของประเทศต่าง ๆ และองค์กรต่าง ๆ เช่น มาตรฐานเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ (National Organic Program--NOP) ของกระทรวงเกษตรแห่งสหรัฐอเมริกา (USDA) มาตรฐานของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movements--IFOAM) เป็นต้น โดยมีเป้าหมายกำหนดมาตรฐานในขอบข่ายเกี่ยวกับการเพาะปลูกพืช การเก็บผลผลิตจากป่าและพื้นที่ธรรมชาติ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การแปรรูปและจัดการผลผลิต และปัจจัยการผลิตเพื่อการค้า (สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ, 2558)

มาตรฐานสินค้าเกษตรระดับประเทศ

มาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารเมื่อพิจารณาเป็นมาตรฐานในระดับประเทศสามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภท คือ (สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ, 2558)

1. มาตรฐานด้านคุณภาพ เป็นมาตรฐานที่กำหนดเกณฑ์การผลิตสินค้าและการตรวจรับรองสินค้า โดยมีข้อกำหนดเรื่องคุณภาพและความปลอดภัยที่จำเป็นเพื่อคุ้มครองผู้บริโภค
2. มาตรฐานระบบการผลิต เป็นเกณฑ์ที่ถูกกำหนดเพื่อใช้ในการตรวจรับรองการปฏิบัติของผู้ผลิตสินค้าเกษตรและอาหารตั้งแต่การผลิตระดับฟาร์มคือ มาตรฐานการผลิตทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practice--GAP) และมาตรฐานการจัดการโรงงานที่ดี (Good Manufacturing Practice--GMP) อีกทั้งผู้เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ผลิต ผู้นำราย ผู้รวบรวมสินค้าสามารถนำเกณฑ์ดังกล่าวยังไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาระบบการผลิตได้ เพื่อให้เกิดความมั่นใจในความปลอดภัยและควมมีคุณภาพ
3. มาตรฐานทั่วไปด้านความปลอดภัย เป็นเกณฑ์มาตรฐานที่เน้นกำหนดเฉพาะเรื่องของความปลอดภัย โดยดูจากความปลอดภัยด้านสุขอนามัยสัตว์และพืช สามารถใช้เป็นเกณฑ์ให้กับสินค้าเกษตร และอาหารได้ เช่น มาตรฐานสารพิษตกค้าง มาตรฐานสารปนเปื้อน มาตรฐานชักตัวอย่างและการวิเคราะห์ มาตรฐานการชันสูตรโรค เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีมาตรฐานการวิเคราะห์อันตรายและควบคุมจุดวิกฤต (Hazard Analysis Critical Control Point--HACCP) ซึ่งใช้เป็นเกณฑ์ที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในการควบคุมคุณภาพตลอดกระบวนการผลิต โดยเน้นการตรวจสอบควบคุมตั้งแต่วัตถุดิบจนถึงผลิตผลขั้นสุดท้ายก่อนออกจากโรงงาน

มาตรฐานสินค้าเกษตรไทย

มาตรฐานสินค้าเกษตรของประเทศไทยถูกกำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบการด้านสินค้าเกษตรและอาหาร เช่น มาตรฐานสัญญาซื้อขาย เป็นต้น โดยในมาตรฐานจะมีข้อกำหนดเกี่ยวกับการปฏิบัติการที่ผู้ผลิตสินค้าเกษตรสามารถนำไปใช้ในการดำเนินการเพื่อปรับปรุงคุณภาพสินค้า ประกอบด้วย ข้อกำหนดคุณภาพ

ขั้นต่ำ ข้อกำหนดเฉพาะ การแบ่งชั้นคุณภาพ ปริมาณสารพิษตกค้าง สุขลักษณะ
เครื่องหมาย ฉลากที่ระบุปริมาณ น้ำหนัก พันธุ์ และแหล่งผลิต ซึ่งเป็นข้อมูลช่วย
การตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค (สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ,
2558)

การรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารของประเทศไทย

หน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบในการกำหนดและดูแล ตรวจสอบและออก
ใบรับรองเกี่ยวกับมาตรฐานของสินค้าเกษตรและอาหารของไทยเป็นหน้าที่ของ
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ประกอบด้วย สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร-
แห่งชาติ (มกอช.) จัดตั้งขึ้นในวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2545 ตามกฎกระทรวงแบ่งส่วน
ราชการ สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ กระทรวงเกษตร และ
สหกรณ์ พ.ศ. 2545 โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 8 จ แห่งพระราชบัญญัติ-
ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2543 เป็นหน่วยงานระดับกรม ภายใต้
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีภารกิจเป็นหน่วยงานกลางด้านมาตรฐานสินค้าเกษตร
และอาหาร โดยกำหนด ตรวจสอบ รับรอง ควบคุม และส่งเสริมมาตรฐานสินค้าเกษตร
ตั้งแต่ระดับไร่นาจนถึงผู้บริโภค ตลอดจนการเจรจาแก้ไขปัญหาทางการค้าเชิงเทคนิค
เพื่อปรับปรุงและยกระดับคุณภาพสินค้าเกษตรและอาหารของไทยให้ได้มาตรฐาน
รวมทั้งเพื่อให้มีคุณภาพและความปลอดภัยตามมาตรฐานสากล สามารถแข่งขันได้ใน
เวทีโลก โดยให้มีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้ (สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร-
แห่งชาติ, 2557, หน้า 15-17)

1. ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยมาตรฐานสินค้าเกษตรและกฎหมายอื่นที่
เกี่ยวข้อง
2. เสนอแนะนโยบาย แนวทาง และมาตรการในการกำหนด การตรวจสอบ
รับรอง การควบคุมการวิจัย การพัฒนา การประเมินความเสี่ยง การถ่ายทอด การส่งเสริม
และการพัฒนามาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารของประเทศ
3. กำหนดยุทธศาสตร์ด้านความปลอดภัยสินค้าเกษตรและอาหาร รวมทั้งกำกับ
ดูแล ฝึกระวังและเตือนภัย

4. ประสานงาน กำหนดทำที่ และร่วมเจรจาแก้ไขปัญหาด้านเทคนิค ด้านมาตรการที่มีใช้ภายในและด้านการกำหนดมาตรฐานระหว่างประเทศในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสินค้าเกษตรและอาหาร

5. เป็นหน่วยงานกลางในการประสานงานกับองค์การมาตรฐานระหว่างประเทศ ด้านคุณภาพและความปลอดภัยของสินค้าเกษตรและอาหาร รวมทั้งการดำเนินการภายใต้ความตกลงว่าด้วยการบังคับใช้มาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช และในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสินค้าเกษตรและอาหาร ภายใต้ความตกลงว่าด้วยอุปสรรคทางเทคนิคต่อการค้า

6. เป็นหน่วยรับรองระบบงานของหน่วยตรวจสอบรับรองและเป็นหน่วยรับรองผู้ประกอบการตรวจสอบมาตรฐานด้านสินค้าเกษตรและอาหารของประเทศ

7. เป็นศูนย์กลางข้อมูลสารสนเทศด้านการมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร

8. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานหรือตามที่รัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

ปัจจุบันเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบการออกใบรับรองมาตรฐาน-สินค้าเกษตรและอาหารและอนุญาตให้ผู้ผลิตสินค้าเกษตรและอาหารสามารถใช้ตราสัญลักษณ์ “Q” และ “Q PREMIUM” เพื่อการโฆษณาสินค้าได้ หน่วยงานที่ของกระทรวงเกษตรที่มีการออกเครื่องหมายรับรอง “Q” และ “Q PREMIUM” คือ กรมส่งเสริมการเกษตร กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมประมง กรมปศุสัตว์ กรมพัฒนาที่ดิน องค์การตลาดเพื่อการเกษตร โดยมีสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติทำหน้าที่กำกับดูแลให้การรับรองและให้เครื่องหมายรับรองเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด (สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ, 2559)

ในส่วนของการรับรองมาตรฐาน ORGANIC THAILAND นั้น รัฐบาลมีได้ประกาศใช้มาตรฐานการผลิตพืชอินทรีย์แห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2544 อันเป็นมาตรฐานที่ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดตามสภาวะความเหมาะสม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเอื้อให้มีการค้าพืชอินทรีย์ทั้งภายในและต่างประเทศอย่างสูงสุดขณะนี้อยู่ใน ระหว่างการเจรจาทั้งทวิภาคี และพหุภาคีกับ

ประเทศผู้นำเข้าพืชอินทรีย์จากประเทศไทย เพื่อให้ได้รับการยอมรับมาตรฐานการผลิตพืชอินทรีย์ของเราฉบับนี้ในขณะเดียวกันระบบการผลิต การตรวจสอบและการออกใบรับรองพืชอินทรีย์ภายในประเทศกำลังอยู่ในระหว่างการดำเนินการให้เป็นระบบตามหลักการ กล่าวคือ การสร้างผู้ตรวจสอบเพื่อออกประกาศให้ผู้มีคุณสมบัติตามที่รัฐ หรือองค์กรสากลทั่วไปกำหนดเข้ารับการอบรม และสอบผ่านมาตรฐานเพื่อเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ที่ได้รับ หน่วยงานออกใบรับรองนี้ในระยะเริ่มต้นได้มีการมอบหมายให้กรมวิชาการเกษตรเป็นหน่วยงานดำเนินงานควบคุม กำกับดูแล และออกใบรับรองมาตรฐานอินทรีย์แห่งประเทศไทยเป็นการนำร่องและเมื่อเข้าสู่ระบบดีแล้ว จึงเปิดสู่สาธารณะเพื่อช่วยกันดำเนินงาน

ในด้านแนวทางปฏิบัติ/คู่มือการตรวจสอบ ในปัจจุบันกรมวิชาการเกษตรได้ศึกษารูปแบบการปฏิบัติงาน การตรวจสอบพืช/ผลิตภัณฑ์อินทรีย์ ทั้งในภาคสนาม และโรงงาน จากหน่วยงานที่ผ่านการรับรองมาตรฐานจากประเทศสหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรปและประเทศญี่ปุ่น และนำมาปรับปรุงเป็นแผนปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องต่อวิธีการปฏิบัติงานของเกษตรกรไทย โดยเริ่มออกใบรับรองตั้งแต่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 ตามมาตรฐานการผลิตพืชอินทรีย์ของประเทศไทย ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2544 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการผลิตพืชอินทรีย์ภายในประเทศเป็นไปตามมาตรฐานสากล เป็นที่ยอมรับของนานาประเทศและเพื่อให้เกิดความมั่นคงและมั่นใจในระบบการผลิต การตลาด และการบริโภคของประเทศไทย จึงจำเป็นต้องสร้างกฎเกณฑ์และระเบียบปฏิบัติให้มาตรฐานการผลิตมีระบบการตรวจสอบและออกใบรับรองโดยรัฐมีหน้าควบคุม กำกับดูแล รวมทั้งกำหนดบทลงโทษ และเพื่อให้การผลิตอาหารอินทรีย์เข้าสู่ระบบที่เป็นมาตรฐานสากล กรมวิชาการเกษตร ซึ่งมีหน้าที่ในการวิจัยและพัฒนาพืชจึงได้เร่งรัดวางแผนดำเนินงานการผลิตพืชอาหารแบบอินทรีย์ให้ทันต่อสถานการณ์ดังกล่าว โดยที่ระบบการตรวจสอบออกใบรับรองที่กรมวิชาการเกษตรกำลังดำเนินการอยู่ขณะนี้ เกิดจากการลอกเลียนแบบจากประเทศผู้ผลิตและผู้บริโภคที่เป็นมาตรฐานและดำเนินกิจการมายาวนานเป็นที่เชื่อถือโดยทั่วโลก และได้มีการปรับปรุงแก้ไขกรรมวิธีบางประการเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตการเกษตรและวัฒนธรรมการผลิตของเกษตรกรในประเทศไทย ดังนั้นกรมวิชาการเกษตร กระทรวง-

เกษตรและสหกรณ์ จึงเป็นหน่วยงานในการออกใบรับรองการผลิตพืชอินทรีย์และการอนุญาตให้ผู้ผลิตสินค้าเกษตรและใช้ตราสัญลักษณ์ “ORGANIC THAILAND” เพื่อประโยชน์ทางการค้าได้ หน่วยงานองค์กรเอกชนในประเทศไทย เช่น สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) เป็นหน่วยงานที่ได้รับการรับรองระบบงานเกษตรอินทรีย์ IFOAM จากองค์กรไม่แสวงหากำไรที่จดทะเบียนในสหรัฐอเมริกาชื่อว่า International Organic Accreditation Service (IOAS) โดยมีประเทศต่าง ๆ หลายประเทศที่ผู้นำเข้าต้องการสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่ได้รับการรับรองในมาตรฐานนี้ เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ ฮองกง ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ เป็นต้น (สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, 2559)

การเมืองในมาตรฐานสินค้าเกษตรสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. การเมืองในการกำหนดนโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตรไทย กระบวนการบริหารกับกระบวนการทางการเมืองเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกได้อย่างเด็ดขาด ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการกับนักการเมืองจึงเป็นความสัมพันธ์แบบผลประโยชน์ร่วมกัน ด้วยเหตุผลดังกล่าวเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมานานตั้งแต่ประเทศไทยอยู่ภายใต้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์จึงมีผลกระทบต่อการกำหนดนโยบายต่างของภาครัฐและยิ่งภาคการเกษตรซึ่งถือว่าเป็นฐานเสียงหลักของพรรคการเมืองแล้ว การกำหนดนโยบายภาคการเกษตรจึงเป็นเรื่องใหญ่ที่พรรคการเมืองต่าง ๆ มักจะกำหนดไว้ในนโยบายของพรรคการเมือง ยิ่งนโยบายพรรคเป็นที่พอใจของเกษตรกร ก็จะมีการเลือกตั้งเข้ามาแบบถล่มทลาย แทบจะเป็นพรรคเดียวที่ชนะการเลือกตั้งและสามารถจัดตั้งรัฐบาลได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ข้อสรุปว่า ผลกระทบทางการเมืองในมาตรฐานสินค้าเกษตรตามนโยบายของพรรคไทยรักไทย ในเมื่อนโยบายรับจำนำข้าวเป็นนโยบายที่สำคัญ ที่ทางผลการเลือกตั้งเป็นสำคัญแม้จะมีการคัดค้านนโยบายดังกล่าวอย่างกว้างขวาง แต่รัฐบาลก็ยังคงนโยบายและหลักเกณฑ์การดำเนินการที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด จึงทำให้ผลลัพธ์ไม่บรรลุตามเป้าหมายและเกิดผลกระทบในทางเสียหายเพราะเป็นจุดมุ่งหมายทางการเมืองเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองการเลือกตั้งถือเป็นนโยบายประชานิยมที่สำคัญทางพรรคเพื่อไทยและประสบผลสำเร็จอย่างดีจากนโยบายที่พิจารณาได้เขตพื้นที่เลือกตั้งที่ทำนาเป็นส่วนใหญ่ ความคิดหลักที่จะแก้ปัญหา

“ทุกซ์ชาวนา คือ ทุกซ์ของแผ่นดิน” จึงดูเหมือนว่าจะเป็นจุดมุ่งหมายรองจากจุดมุ่งหมายทางการเมืองเพื่อการเลือกตั้ง และประการสำคัญนโยบายรับจำนำข้าว คือ การที่รัฐบาลเป็นผู้ผูกขาดการค้าข้าวแต่เพียงผู้เดียวในประเทศผ่านโครงการรับจำนำในราคาที่สูงกว่าราคาท้องตลาด เป็นการบิดเบือนการค้าข้าวเสรีเพราะราคาจำนำสูงกว่าย่อมไม่มีชาวนาคนใดไปขอไถ่ข้าวคืนจากรัฐบาลจึงต้องแบกรับภาระขาดทุนจากการซื้อแพงขายถูกในช่วง 2 ปี การผลิตกว่า 4 แสนล้านบาท ในระยะ 2 ปี แรกทุนหมุนเวียน 5 แสนล้านบาทยังพอเพียงในการรับจำนำแต่เมื่อถึงปีการผลิต พ.ศ. 2556/2557 รัฐบาลก็ไม่มีเงินมาจ่ายค่าจำนำข้าวเพราะรัฐบาลขายข้าวได้น้อยมากจึงไม่มีเงินเข้ามาหมุนเวียนการรับจำนำข้าวทำให้มีการประท้วงของชาวนาเกือบทั่วประเทศ ผลของโครงการรับจำนำข้าว ซึ่งเป็นการอุดหนุนรายได้แก่ผู้ปลูกข้าวจะทำให้ชาวนาเร่งปลูกข้าวเพื่อให้ได้ผลผลิตมาก ๆ และสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้เร็วที่สุด ชาวนาที่เคยปลูกข้าวนาปีจะแห่กันมาปลูกข้าวนาปรังเพราะข้าวอะไรก็จำนำได้ 15,000 บาทเหมือนกัน แต่ในทางกลับกันจะต้องไม่ลืมว่า ชาวนาในเขตชลประทานแห่มาปลูกข้าว กข. และซื้อข้าวกันมานานแล้วโรงสีชุมชนตั้งแต่โครงการลงทุนเพื่อสังคม (SIF) โครงการที่อาจมีชื่อแตกต่างกันไป จุดประสงค์เดียวกันที่มุ่งให้ชาวนาผลิตข้าวคุณภาพดีและสีกินสีขายส่วนใหญ่จึงล้มเหลวและกลายเป็นอนุสาวรีย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ภาคกลางโรงสีบางแห่งสีข้าวบ้างแต่เป็นการสีข้าวเปลือกคุณภาพต่ำ อย่างไรก็ตาม นโยบายจำนำได้เปิดรับข้าวคุณภาพต่ำลงไปอีก กล่าวคือ ช่วงนโยบายประกันราคากำหนดไว้ว่าไม่รับข้าวคุณภาพต่ำที่ใช้เวลาปลูกจนถึงเก็บเกี่ยวน้อยกว่า 100 วัน แต่นโยบายจำนำข้าวไม่ได้จำกัดเอาไว้ว่าชาวนาจึงแห่กันหาข้าวมาปลูกอายุ 90 วัน หรือน้อยกว่านั้น จนกระทั่งพันธุ์ข้าวขาดตลาดไม่พอความต้องการของชาวนาความกังวลเรื่องผลจากนโยบายจำนำไปสู่คุณภาพข้าวที่ต่ำ อาจจะเป็นจริงอีกในพื้นที่ซึ่งปลูกข้าวนาปรัง และผลของโครงการรับจำนำข้าวชาวนาได้กำไรจากการขายข้าวจึงเป็นแรงกระตุ้นให้ชาวนาลงทุนปลูกข้าวเพิ่ม โดยเฉพาะชาวนาที่อยู่ในเขตชลประทานของภาคกลาง และภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งเป็นชาวนารายกลาง และรายใหญ่โดยมีการปลูกข้าวเพิ่มขึ้นจากเดิม 2 ครั้ง/ปี เป็น 3 ครั้ง/ปี มีการพยายามเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้ได้ปริมาณมากขึ้น เหล่านี้ส่งผลให้เกิดการใช้เมล็ดพันธุ์เพิ่มขึ้นร้อยละ 8 ชาวนาใช้ปุ๋ย และสารกำจัดศัตรูพืชเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 42 และมีการใช้น้ำเพิ่มขึ้นร้อยละ

20 จากปีก่อน ซึ่งเป็นปริมาณที่สูงกว่าแผนการจัดการน้ำที่กรมชลประทานวางไว้การใช้สารกำจัดศัตรูพืชเพิ่มขึ้น ผนวกกับการที่ชาวนาต้องเร่งเก็บเกี่ยวให้ทันฤดูการรับจำนำ นอกจากจะส่งผลให้ผลผลิตที่ได้มีคุณภาพไม่ดีเท่าที่ควรแล้ว ข้าวเหล่านี้ยังเสี่ยงต่อการมีสารพิษตกค้างเกินมาตรฐาน ซึ่งมาตรฐานข้าวที่ตกลงยอมกระทบต่อตลาดส่งออกในระยะยาวนอกจากนี้ผลกระทบดังกล่าวยังส่งผลต่อโรงสีหลายแห่งทั่วประเทศด้วยเช่นกันเนื่องจากในช่วงที่รัฐดำเนินนโยบายรับจำนำข้าวทุกเมล็ด กระตุ้นให้เกษตรกรผลิตเพิ่ม โรงสีหลายแห่งจึงมีการขยายกำลังการผลิตเพิ่มขึ้น จนปัจจุบันประเทศไทยกำลังในการสีข้าวปีละเกือบ 100 ล้านตัน ขณะที่ผลผลิตข้าวเปลือกมีเพียง 34-37 ล้านตัน เมื่อมีการยกเลิกโครงการรับจำนำ โรงสีจำนวนมากจะต้องล้มละลาย

2. การเมืองในพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตร รูปแบบการเมืองในกระบวนการ “ร่างพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตร” เป็นกระบวนการที่องค์การระหว่างประเทศใช้ช่องทางผ่านผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายหรือผู้ผลิตนโยบาย จะเห็นได้จากตั้งแต่เริ่มการจัดตั้งองค์การการค้าโลกในปี พ.ศ. 2538 (ค.ศ. 1995) เป็นต้นมา องค์การการค้าโลกมีคณาจารย์การต่อวงการมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารของไทย ในด้านการส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับด้านมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารโดยผ่านความร่วมมือจาก 3 องค์การหลักเกี่ยวกับมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารระหว่างประเทศ ได้แก่ FAO/WHO(Codex) OIE และ IPPC ซึ่งงานวิจัยเหล่านี้ได้ช่วยให้ประเทศไทยมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกการทำงานและการดำเนินนโยบายด้านมาตรฐานสินค้าเกษตรเป็นอันมากและให้ประโยชน์อย่างสำคัญแก่กระบวนการกำหนดนโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตรในประเทศไทย ซึ่งบทบาทขององค์การการค้าโลก นับตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง เน้นหนักในการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายการค้าเสรีให้บรรลุผลตามเป้าหมายของข้อตกลงพหุภาคี และข้อตกลงทางการค้าหลายฝ่ายที่จะเกิดขึ้นโดยเปลี่ยนรูปแบบมาตรการทางการค้า จากการใช้มาตรการทางภาษีมาสู่การใช้มาตรการที่ไม่ใช่ภาษีเพิ่มขึ้น (กรรมการรองเลขาธิการ สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 24 มิถุนายน 2560) โดยมาตรการที่ไม่ใช่ภาษีตามความตกลงขององค์การการค้าโลกมีความตกลงที่สำคัญอยู่ 2 ประการ คือ ความตกลงว่าด้วยการใช้บังคับมาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (SPS) เช่น มาตรการเกี่ยวกับโรคพืช สัตว์

แมลงและสารตกค้าง และความตกลงว่าด้วยอุปสรรคทางเทคนิคต่อการค้า (TBT) เช่น การติดฉลากสินค้าเกษตรและอาหาร และการบรรจุหีบห่อ ซึ่งเป็นความตกลงโดยใช้มาตรฐานขององค์การระหว่างประเทศด้านมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร 3 องค์การ คือ FAO/WHO(Codex) OIE และ IPPC เป็นหลัก โดย 3 องค์การดังกล่าวจะให้คำแนะนำ และนำเสนอสารสนเทศด้านมาตรฐานสินค้าเกษตรต่อส่วนราชการที่เกี่ยวข้องด้าน มาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารของไทย เช่น สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์ อุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวง- สาธารณสุข และสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ กระทรวงเกษตร- และสหกรณ์ ดังนั้น การกำหนดนโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารของไทยจึง ได้รับอิทธิพลจากองค์การระหว่างประเทศส่งผ่านการให้คำแนะนำและการนำเสนอ สารสนเทศจากองค์การระหว่างประเทศต่อส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งองค์การการค้า โลก FAO/WHO (Codex) OIE และ IPPC ต่างตระหนักดีว่า ข้าราชการชั้นผู้้น่าเป็นกลุ่ม ที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการกำหนดนโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตรและกลุ่มที่มี อำนาจในการตัดสินใจ คือ กลุ่มนักการเมือง และด้วยความสัมพันธ์ระหว่าง 2 กลุ่มนี้ (ข้าราชการชั้นผู้้น่ากับนักการเมือง) เป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะผลประโยชน์ต่าง ตอบแทนกัน กล่าวคือ แต่ละฝ่ายต่างก็ได้รับประโยชน์จากอีกฝ่ายหนึ่ง นั่นคือ ในขณะที่ เจ้าหน้าที่องค์การการค้าโลกต้องการผลักดันให้รัฐบาลไทยยอมรับแนวนโยบายของ องค์การการค้าโลก พร้อม ๆ กับที่ต้องการเรียนรู้กลไกการทำงานของระบบมาตรฐาน สินค้าเกษตรของไทยและลักษณะรัฐบาล (การเมือง) ผู้กำหนดนโยบาย ส่วนผู้้น่า นโยบายหรือผู้บริหารนโยบาย นโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตรสู่การปฏิบัติเป็นเรื่องของ ข้าราชการชั้นผู้้น่า และเป็นช่องทางที่ข้าราชการชั้นผู้้น่าสามารถให้ความช่วยเหลือได้ และในส่วนของข้าราชการชั้นผู้้น่าก็ไม่พึงพอใจในนโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตรบาง นโยบาย เช่น กรณีการยกเว้นพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตรที่มีการอภิปรายกัน อย่างกว้างขวาง นั่นคือ แต่ละส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับนโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตร ต่างพยายามต่อสู้กันเพื่อให้ได้มาซึ่งขอบเขตอำนาจหน้าที่ในงานด้านมาตรฐานสินค้า เกษตรและอาหารของประเทศซึ่งในปัจจุบันยังมีการกระจายความรับผิดชอบอยู่ใน หน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม

สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข และสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งเป็นหน่วยงานตั้งใหม่ที่รัฐบาลมีเจตนารมณ์ในการจัดตั้งให้เป็นหน่วยงานกลาง (single agency) รับผิดชอบงานด้านมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารของประเทศ โดยแต่ละส่วนราชการต่างก็อ้างเหตุผลตามความตกลงระหว่างประเทศภายใต้มาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารระหว่างประเทศที่ส่วนราชการของตนมีส่วนเกี่ยวข้อง

เหตุผลดังกล่าวเป็นการอ้างต่อฝ่ายการเมืองและส่วนราชการอื่นที่อยู่ในเวทีการต่อรองเรื่องขอบเขตอำนาจหน้าที่เพื่อใช้เป็นความชอบธรรมในการคงไว้ซึ่งอำนาจหน้าที่ในกรณีของส่วนราชการที่รับผิดชอบเกี่ยวกับมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารที่มีมาแต่เดิม และในกรณีของสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติซึ่งเป็นหน่วยงานตั้งใหม่ก็พยายามใช้เหตุผลดังกล่าวเป็นข้ออ้างในการเพิ่มอำนาจของตน คือเมื่อส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารไม่สามารถผลักดันความต้องการของตนต่อฝ่ายการเมืองได้ ส่วนราชการก็จะยืมมือองค์กรระหว่างประเทศมากดดันฝ่ายการเมืองให้ปฏิบัติตามความต้องการของตน เช่น การอ้างมติของ Codex ของสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารต่อฝ่ายการเมืองในการผลักดันเนื้อหาของการยกร่างพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารที่ควรจะมีกฎหมายขึ้นมาดูแลงานด้านมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารของทั้งประเทศเป็นการเฉพาะรวมอยู่ในหน่วยงานเดียว (single agency) โดยสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติจะนำเสนอแนวนโยบายต่อฝ่ายการเมือง โดยใช้สถานะของความเป็นหน่วยงานตัวแทนของ Codex ประจำประเทศไทย ซึ่งนอกจากการอ้างมติของที่ประชุมของ Codex ต่อฝ่ายการเมืองแล้ว ข้อมูลต่าง ๆ ที่นำเสนอต่อฝ่ายการเมืองที่จะนำไปสู่การตัดสินใจกำหนดเป็นนโยบายออกมา ก็เป็นข้อมูลที่ได้รับจาก Codex หากเป็นเรื่องเกี่ยวกับมาตรฐานทางด้านอาหาร โดย Codex ได้นำเสนอข้อมูลใหม่ ๆ ต่อสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารอยู่เสมอ นอกจากนั้น Codex ยังได้ใช้วิธีการอุดหนุนทุนการวิจัยแก่มหาวิทยาลัยเกี่ยวกับความปลอดภัยด้านอาหารและระบบความปลอดภัยทางด้านอาหารในเชิงนโยบายโดยเฉพาะในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา ได้แก่ ประเทศอาเซียน ประเทศอินเดีย และประเทศไทย โดย Codex ถือเอาประเทศเหล่านี้เป็น

ตัวแทนของกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา ในการวิจัยดังกล่าวจะเป็นการรวบรวมและวิเคราะห์สภาพปัญหา

บทส่งท้ายการเมืองในพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตรมีลักษณะเสมือนเป็นการทับซ้อนของอำนาจระหว่างหน่วยงาน (overlapping) โดยที่หน่วยงานที่รับผิดชอบงานอยู่เดิมก็ไม่อยากที่จะสูญเสียอำนาจ ในขณะที่หน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นใหม่ก็พยายามที่จะแสวงหาอำนาจเพื่อให้หน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นใหม่มีบทบาทเพิ่มขึ้นซึ่งเป็นไปตามมติคณะรัฐมนตรีที่ให้สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติเป็นหน่วยงานกลางด้านมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารของประเทศจึงทำให้การยกย่องพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารกลายเป็นเวทีในการต่อสู้ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานด้านมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารโดยมีข้าราชการชั้นผู้ายเป็นผู้นำเสนอข้อมูลและเหตุผลในการยกย่องพระราชบัญญัติ ทั้งนี้ โดยที่แต่ละหน่วยงานต่างก็มีความสัมพันธ์กับองค์กรระหว่างประเทศ การที่ร่างพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติยังคงมีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางจนยังไม่มีข้อยุติ ทั้ง ๆ ที่สภาพการณ์การค้าระหว่างประเทศมีความจำเป็นที่ประเทศไทยจะต้องมีกฎหมายมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารเพื่อเป็นหนึ่งในความพร้อมจะส่งออกและนำเข้าสินค้าเกษตรและอาหาร และการยกระดับคุณภาพการบริโภคภายในประเทศ ด้วยเหตุผลและสภาพการณ์แห่งปัญหาประกอบกับในปัจจุบันมีหลายหน่วยงานรับผิดชอบในมาตรฐานสินค้าเกษตร และไม่สามารถที่ทำงานภายใต้การบูรณาการร่วมกัน เพราะฉะนั้นการได้มาซึ่งอำนาจของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในมาตรฐานการเกษตรจะต้องอาศัยหน่วยงานภายนอกเข้ามา เพื่ออ้างความชอบธรรมแก่นักการเมืองที่ผ่านกระบวนการเลือกตั้งเข้ามามีอำนาจในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย พระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตร ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นสิ่งที่เกิดมาช้านานในสังคมประชาธิปไตยแบบทุนนิยมที่อ้างผลประโยชน์ที่แอบแฝงผ่านนโยบายที่ชอบธรรม ข้าราชการชั้นผู้นำผู้มีความชำนาญในการบริหารนโยบายจึงแนะนำนักการเมืองในการกำหนดนโยบายดังกล่าวข้างต้น

3. การเมืองในการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ พบว่า กระแสแห่งการปฏิรูปทุก ๆ ด้านในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของประเทศประชาชนกำลังคาดหวังใน “มาตรา 44” ที่มี

อำนาจเด็ดขาดที่ต้องการให้รัฐบาลภายใต้การนำของ คสช. ปฏิรูปประเทศในแทบทุกด้าน ทั้งการเมือง การศึกษา ระบบราชการ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคการเกษตร ซึ่งถือเป็นกระแสหลักที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชนที่ทุกวันนี้ในหน้าหนังสือพิมพ์มีแต่ข่าวการเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ปัญหาราคาค่าของพืชทางการเกษตร เพราะที่ผ่านมาระบบการเกษตรของประเทศไทยประกอบด้วยเกษตรกรรายย่อย (เกษตรกรที่ใช้แรงงานครอบครัวเป็นหลัก) ซึ่งในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมาได้ประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย ทั้งการสูญเสียการเข้าถึงที่ดินการเกษตร กระแสส่งเสริมการเกษตรที่พึ่งพาสารเคมีการเกษตร ต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งความผันผวนของสภาพอากาศ เป็นต้น จนทำให้เกิดปัญหากับภาคการเกษตรไทยอย่างต่อเนื่อง และมีแนวโน้มที่อาจทำให้เกิดวิกฤติที่รุนแรงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ทั้งการเติบโตของประชากรโลก ความไม่มั่นคงทางอาหาร รวมทั้งเงื่อนไขทางการค้าและการส่งออก ภาคการเกษตรของไทยจำเป็นต้องมีการทบทวนเป้าหมาย การพัฒนา ดังนั้น กระบวนการในการปฏิรูประบบการเกษตรไทยจะต้องมีเป้าหมายที่เน้นการสนับสนุนเกษตรกรรายย่อย ทั้งในการเข้าถึงและสร้างความมั่นคงในการเข้าถึงฐานทรัพยากรการเกษตรพื้นฐาน โดยเฉพาะที่ดิน (การกระจายการถือครองที่ดิน ระบบที่ดินชุมชน) และปัจจัยการผลิตพื้นฐานอื่น ๆ รวมทั้งกลไกในการสนับสนุนให้เกษตรกรรายย่อยสามารถที่จะพัฒนาระบบการผลิตให้มีความยั่งยืนทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

อย่างไรก็ตาม เกษตรอินทรีย์ เกษตรธรรมชาติ หรือเกษตรผสมผสาน หรือเกษตรยั่งยืน เป็นระบบที่มุ่งทำการผลิตโดยไม่ฝืนหลักธรรมชาติ คำนึงถึงระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมทางการเกษตร หากกลุ่มผู้ผลิตเหล่านี้สามารถสร้างความร่วมมือกันเป็นเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ได้ ก็จะสามารถลดความสับสนของผู้บริโภค หรือเปิดโอกาสให้ผู้บริโภคเข้าไปทำความรู้จักใกล้ชิดอย่างสม่ำเสมอ ผู้บริโภคย่อมมีความมั่นใจกับการตัดสินใจเลือกซื้อผลผลิต/ผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายได้ตามโอกาสที่เหมาะสม รวมถึงกรณีกับผู้บริโภคหรือผู้ซื้ออยู่ห่างไกลกลุ่มผู้ผลิตทั้งในเรื่องระยะทาง ภาษาและวัฒนธรรม การใช้ระบบรับรองคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์โดยบุคคลที่สาม (Third

party) ย่อมเป็นสิ่งที่น่าเชื่อถือได้ดีกว่า การที่จะทำให้ผู้บริโภครู้ใจได้อย่างแท้จริงว่าผลิตภัณฑ์อินทรีย์แตกต่างจากผลิตภัณฑ์ทั่วไปอย่างไรนั้น การให้การศึกษาแก่ผู้บริโภคควบคู่ไปกับการให้ความรู้กับผู้ผลิตเป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติไปพร้อม ๆ กัน เพื่อเป็นหลักประกันว่าผลผลิตอินทรีย์ที่จะเกิดขึ้นได้รับการตอบรับจากผู้บริโภคอย่างแท้จริง ดังนั้น กระบวนการในการปฏิรูประบบเกษตรแนวใหม่จึงเป็นทางเลือกที่นักการเมืองมองว่า “เป็นสิ่งที่น่าจะตอบโจทย์” ว่าเป็นแนวทางที่ดีที่จะทำให้สินค้าภาคการเกษตรจะมีราคาสูงขึ้น เพราะถือว่าการผลิตเกษตรอินทรีย์เป็นการลดต้นทุนในการผลิต แต่ราคาผลผลิตจะสูง ส่งผลให้คุณภาพชีวิตเกษตรกรน่าจะดีขึ้น และข้อสรุปจากผลการวิจัยพบว่า นโยบายเกษตรอินทรีย์ เป็นเพียงวาทกรรมที่สร้างประชานิยมที่จะสามารถชนะใจเกษตรกรที่นักการเมืองถือว่าเป็นฐานเสียงที่สำคัญ แต่ในความเป็นจริงนโยบายบางนโยบายในด้านการเกษตรจะสวนทางกัน เช่น นโยบายเกี่ยวกับสารเคมีการเกษตรกับนโยบายความปลอดภัยด้านอาหาร เพราะในสภาพความเป็นจริง นโยบายสารเคมีการเกษตร ทั้งปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ซึ่งโดยพื้นฐานของนโยบายสารเคมีการเกษตรของไทยเป็นการสนับสนุนให้เกษตรกรใช้ แม้ว่าจะเป็นการใช้อย่างปลอดภัยแต่ในทางปฏิบัติ การใช้ของเกษตรกรเกือบทั้งหมดก็ยังคงเป็นใช้ที่ไม่ปลอดภัยอยู่นั่นเอง (ทั้งไม่ปลอดภัยต่อตัวเกษตรกรและไม่ปลอดภัยต่อผู้บริโภคด้วย) การเปลี่ยนแนวนโยบายเรื่องนี้ใหม่ให้เป็นนโยบายที่ไม่สนับสนุนให้ใช้ แต่อาจอนุญาตให้ใช้เมื่อจำเป็นจริง ๆ และในการนี้มีการออก “พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2551” ซึ่งใช้แทนพระราชบัญญัติวัตถุอันตรายฉบับ พ.ศ. 2535 ฉบับเก่า และในความเป็นจริงไม่ถือว่าการออกพระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2551 เป็นฉบับใหม่มีนัยแฝงเป็นเพียงฉบับปรับปรุงที่ต้องการให้ผู้มีอำนาจใช้กระบวนการครอบครองผูกขาดการค้าวัตถุอันตรายหรือสารเคมีเกษตร โดยโลหะหรือยกเลิกทะเบียนสารเคมีเก่าทุกทะเบียน แล้วเริ่มต้นนับหนึ่งใหม่ โดยมีผลบังคับใช้วันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2554 ต้องทำกระบวนการขึ้นทะเบียนใหม่ ความยุ่งยาก ใช้เงินทุนมาก ๆ ด้วยเหตุผลเพื่อจำกัดจำนวนผู้ค้าให้น้อยราย เปิดทางให้เป็นตลาดการค้ากึ่งผูกขาดสารเคมีเกษตรที่ใช้ในตลาดนับสิบ ๆ ปี ยังต้องขึ้นทะเบียนใหม่ ต้องผ่านการทดสอบพิษสารตกค้าง ต้องมีแปลงทดสอบ ต้องมีหน่วยงานกำกับที่กำหนดขึ้นมาใหม่ ซึ่งมีน้อยรายมาก ในกระบวนการการออกพระราชบัญญัติวัตถุ-

อันตรายใหม่นี้ จึงเป็นช่องทางที่นักการเมืองผู้มีอำนาจในการควบคุม และระบบราชการ ร่วมมือกันแสวงหาผลประโยชน์ โดยการกำหนดการขึ้นทะเบียนการนำเข้าให้ ยากลำบากที่สุดด้วยเหตุผลใครอยากได้ทะเบียนก็ต้องวิ่งเต้นจ่าย อีกด้านหนึ่ง เป็น ช่องทางที่นักการเมืองสามารถช่วยบริษัทเครือข่ายของตัวเองโดยการออกไปรับรองไว้ ล่วงหน้า ในขณะที่ผู้ค้ารายอื่นไม่รู้เรื่องนี้กันเลย เป็นการจำกัดผู้ค้าสารเคมีเกษตรอันดับ แรก จากที่มีอยู่หลายร้อยรายให้เหลือไม่กี่ราย อีกทั้งค่าทดสอบต่าง ๆ นั้นต้องใช้เงินทุน มากนับแสนบาทต่อรายการ บริษัทเล็ก ๆ เดือดร้อนไปหมด

นโยบายเกษตรอินทรีย์ จึงเป็นเพียงนโยบาย ประชานิยมที่นักการเมืองแสวงหา ผลประโยชน์โดยให้เกษตรกรมาเป็นฐานเสียงในการเลือกตั้ง และมีนัยแฝงจากการ ผูกขาดการนำเข้าสารเคมีด้านการเกษตรนโยบายเกษตรอินทรีย์จึงเป็นเพียงกระบวนการ ที่นักการเมืองมิได้ส่งเสริมอย่างแท้จริง เป็นเพียงวาทกรรมที่ใช้เป็นนโยบายในการหา เสียงเลือกตั้ง ไม่มีการส่งเสริมอย่างเป็นระบบที่จริงจัง ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ผลสะท้อน ได้แก่ ขาดการรับรองมาตรฐาน การที่ยังไม่มีหน่วยงานของราชการออกมา ให้การรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์ทำให้สินค้าเกษตรอินทรีย์ยังไม่เป็นที่เชื่อถือ ของผู้บริโภคอย่างกว้างขวาง ผู้บริโภคไม่สามารถแยกได้อย่างชัดเจนระหว่างสินค้า เกษตรอินทรีย์และสินค้าเกษตรทั่วไป ดังนั้น การกำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์ ทำให้ตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ในประเทศมีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มขึ้น เนื่องจากผู้บริโภค เริ่มมั่นใจในสินค้า และยอมที่จะจ่ายเงินเพิ่มขึ้นเพื่อซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์การผลิต ส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับสินค้าเกษตรอนามัยเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผัก มีเพียงข้าวสาร บรรจุถุงเท่านั้นที่สามารถผลิตได้ในระดับสินค้าเกษตรอินทรีย์และส่วนใหญ่เน้น การส่งออกต่างประเทศมากกว่าการจำหน่ายในประเทศ ปัญหาบางส่วนเนื่องจาก เกษตรกรยังไม่มีความรู้เพียงพอในการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ ซึ่งทางกรมส่งเสริม การเกษตรเริ่มมีการส่งเจ้าหน้าที่ออกไปให้คำแนะนำและให้คำปรึกษากับเกษตรกร ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมให้มีการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น สินค้าเกษตรอินทรีย์ที่น่าสนใจ สำหรับเกษตรกรไทย คือ ข้าว ผัก ผลไม้เมืองร้อน เครื่องเทศ สมุนไพร ชา กาแฟ ผลิตภัณฑ์ปศุสัตว์ และผลิตภัณฑ์ประมง โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์จากการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง ซึ่งสินค้าเหล่านี้ไทยมีความได้เปรียบในการผลิต ดังนั้น การหันมาผลิตสินค้าเกษตร

อินทรีโดยได้รับการรับรองจากหน่วยงานราชการจึงเป็นการเพิ่มทางเลือกให้กับผู้บริโภคทั้งในประเทศและต่างประเทศและประการสุดท้ายราคาสินค้าเกษตรอินทรีย์อยู่ในเกณฑ์สูง เมื่อเปรียบเทียบแล้วราคาสินค้าเกษตรอินทรีย์แพงกว่าสินค้าเกษตรทั่วไปเฉลี่ยประมาณร้อยละ 30 ทำให้ตลาดจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้สูง สาเหตุที่สินค้าเกษตรอินทรีย์มีราคาแพง คือ การผลิตยังไม่มากและแหล่งผลิตอยู่กระจัดกระจาย สินค้าเกษตรอินทรีย์มีโอกาสถูกศัตรูพืชสร้างความเสียหายได้ง่ายและน้ำหนักของสินค้าเกษตรอินทรีย์จะเบากว่าสินค้าเกษตรทั่วไปทำให้เมื่อคำนวณต้นทุนการผลิตและการขนส่งแล้วจะสูงกว่าสินค้าเกษตรทั่วไป ดังนั้น ในการพัฒนาไปสู่การผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่ปลอดภัยยิ่งขึ้นยังต้องอาศัยเวลาและขั้นตอนการพัฒนาอีกระยะหนึ่ง รวมทั้งยังต้องมีการแก้ปัญหาและอุปสรรคในปัจจุบันให้หมดไปจึงจะทำให้ไทยก้าวขึ้นเป็นผู้นำในการผลิต และการส่งออกสินค้าเกษตรอินทรีย์ของโลกได้

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ประวิทย์ นพรัตน์วราร (2541) ศึกษาเรื่อง ขบวนการเคลื่อนไหวของชาวนาข้าวไร่เพื่อสิทธิในที่ดินทำกิน: การศึกษาภาพรวมและกรณีกลุ่มป่าดงลาน พบว่า การจัดองค์กรและผลของการเคลื่อนไหวได้มีพัฒนาการมาเป็นลำดับ โดยมีลักษณะ ดังนี้ (1) การจัดโครงสร้างองค์กรแบบลำดับขั้นมาเป็นโครงสร้างแนวราบที่ส่งเสริมให้เกิดประชาธิปไตยในองค์กร (2) จากการเรียกร้องที่ตั้งอยู่บนผลประโยชน์ส่วนตนไปสู่การเรียกร้องที่ครอบคลุมถึงผลประโยชน์ของสังคมในวงกว้างดังเช่นการร่วมเรียกร้องให้เกิดการปฏิรูปทางการเมือง และ (3) การสื่อสารระหว่างกันภายในองค์กรและส่งเสริมการถ่ายทอดประสบการณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชนให้กับสมาชิกที่เข้าร่วมทำให้เกิดความตระหนักในสิทธิศักยภาพของตนเอง และเกิดจิตสำนึกในการรวมหมู่ที่ชาวบ้านได้เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวดังกล่าวได้ก่อให้เกิดกระบวนการสะสมความรู้ทางการเมือง เช่น สามารถมองปัญหาอย่างมีเหตุมีผล มีความสามารถในการจัดองค์กรการเคลื่อนไหวการจัดทำข้อมูลและร่วมเจรจาในทุกระดับตลอดจนสามารถถ่ายทอดประสบการณ์เหล่านี้ให้แก่กลุ่มชาวบ้านผู้ประสบปัญหาจากโครงการ

พัฒนาของรัฐในพื้นที่อื่น ๆ ทำให้เกิดการแพร่กระจายความรู้ทางการเมืองออกไปในวงกว้างส่งผลให้เกิดเครือข่ายชาวบ้านที่มีความเข้มแข็งมากขึ้น กระบวนการเหล่านี้ย่อมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชนให้ลดความเหลื่อมล้ำลงได้

มนตรี เจนวิทย์การ (2528) ศึกษาเรื่อง *ครูประชาบาล บทบาทการต่อสู้ทางการเมือง* โดยเห็นว่า กลุ่มครูประชาบาลเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่รวมตัวกันขึ้นเพื่อเรียกร้องต่อรัฐบาลเพื่อให้จัดตั้งทบวงการศึกษาระชาบาลที่เป็นเอกเทศ โดยการวิเคราะห์ 3 ประเด็นหลัก คือ (1) ลักษณะแบบแผนการเรียกร้องของกลุ่มครูประชาบาลที่ประท้วง (2) การโต้ตอบของรัฐต่อการเรียกร้อง และ (3) การกำหนดและดำเนินนโยบายการศึกษาของระบอบการเมืองแบบข้าราชการเป็นใหญ่มีลักษณะเด่นอย่างไรบ้าง วิธีการศึกษาและข้อมูล เป็นการศึกษาเพื่อทดสอบทฤษฎีเกี่ยวกับแบบแผนทางยุทธศาสตร์และการต่อสู้ของกลุ่มประท้วงหรือกลุ่มท้าทายที่อยู่ในประเภทกลุ่มค่อนข้างไร้อำนาจ และทฤษฎีการต่อสู้ขององค์การเพื่อดำรงภาระหน้าที่สำคัญขององค์การโดยข้อมูลที่ใช้ คือ เอกสารราชการ หนังสือพิมพ์ บทความต่าง ๆ และเอกสารของบุคคล หรือกลุ่มประท้วงหรือกลุ่มที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ผลการศึกษา พบว่า ครูประชาบาลเป็นข้าราชการในระบบราชการแต่มีระดับ ตำแหน่งที่ต่ำเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อย ซึ่งไม่ได้รับความก้าวหน้าจากระบบเท่าที่ควรเมื่อเปรียบเทียบกับข้าราชการพลเรือนจึงถือว่าเป็นกลุ่มผู้ค่อนข้างไร้อำนาจซึ่งสถานะที่ต่ำต้อยของครูประชาบาลเป็นหัวใจของปัญหา และไม่พอใจต่อปัญหาทางการบริหาร แต่ในระยะปี พ.ศ. 2502-2516 เป็นช่วงที่ปกครองโดยระบอบเผด็จการทำให้กลุ่มครูประชาบาลไม่เกิดการก่อตัวต่อต้านต่อมาในช่วงหลังเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 จึงได้เกิดการรวมตัวกันขึ้นเพื่อเรียกร้องศักดิ์ศรีครูประชาบาลขึ้น การประท้วงในช่วงแรก ระหว่างเดือนมกราคม พ.ศ. 2521 - กรกฎาคม พ.ศ. 2522 ใช้วิธีการระดมพลังด้วยการจัดชุมนุม มีการจัดตั้งชมรมพิทักษ์สิทธิครูประชาบาล เพื่อสร้างอำนาจต่อรอง แต่ก็มีการตอบโต้จากรัฐบาลในเชิงบวก คือ การจัดตั้งกรรมการเฉพาะกิจเพื่อศึกษาปัญหาการศึกษาประชาบาลในรายละเอียด และให้การสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการจัดประชุมผู้แทนครูประชาบาลทั่วประเทศ ในการประท้วงช่วงที่สอง ระหว่างเดือนกรกฎาคม-พฤศจิกายน พ.ศ. 2522 มีสิ่งที่น่าสนใจ คือ การเคลื่อนไหวของครูประชาบาลได้รับความสนใจจากนักการเมืองเป็น

อย่างมาก และสื่อมวลชนให้ความช่วยเหลือในการเสนอข่าวการเรียกร้อง ส่วนในการประท้วงช่วงที่สาม ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2522 - ตุลาคม พ.ศ. 2523 ที่น่าสนใจคือ กลุ่มครูประชาบาลที่ประท้วงพยายามเข้าชี้แจงต่อฝ่ายการเมืองและดำเนินการรณรงค์ในรูปแบบต่าง ๆ แต่ไม่เป็นผล เนื่องจากไม่สามารถระดมพลังสนับสนุนจากครูประชาบาลทั่วประเทศได้ และรัฐบาลได้ดำเนินการตอบโต้ด้วยการประชาสัมพันธ์อย่างมีระบบทำให้กลุ่มผู้นำและองค์กรประท้วงแยกเป็นสองฝ่าย คือ ฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลและฝ่ายที่ยังคงประท้วง ส่วนนักการเมืองกลับไม่เข้าข้างครูที่ประท้วงอย่างรุนแรง ในที่สุดการประท้วงของครูประชาบาลในฐานะกลุ่มผู้ค่อนข้างไร้อำนาจได้สิ้นสุดลงเมื่อรัฐบาลออกกฎหมายเปลี่ยนแปลงการบริหารการศึกษาประชาบาลทำให้กลุ่มผู้ประท้วงไม่สามารถระดมกำลังสนับสนุนจากกลุ่มใดได้อีก จากการศึกษาทำให้เห็นถึงลักษณะแบบแผนการเรียกร้องของกลุ่มครูประชาบาล ที่ประท้วงว่าใช้การระดมกำลังและผนึกกำลังพันธมิตรอย่างสื่อสารมวลชนอย่างไรในอีกด้านหนึ่งก็เห็นถึงการโต้ตอบของรัฐต่อการเรียกร้องที่แยกแยะและสามารถสลายกลุ่มประท้วงลงได้อย่างราบคาบ จากการศึกษาจึงเห็นได้ว่า รัฐมีการปรับตัวสูงและสามารถรักษอำนาจไว้ได้

นิธิตา สิริพงศ์ทักษิณ (2554, หน้า 117-119) เขียนเรื่อง “การเมืองในนโยบายสื่อสารสาธารณะขององค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย” ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ความหลากหลายของการรวมกลุ่มอย่างหลวม ๆ นี้บ่งบอกได้ถึงเสรีภาพของการรวมตัวกันเพื่อผลักดันข้อเรียกร้องร่วมกัน บางอย่างซึ่งการมีหลายกลุ่มนี้จะเป็นการเพิ่มน้ำหนักและความมีพลังในการเรียกร้องให้มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ สมาชิกและผู้นำแต่ละกลุ่มต้องมีการสื่อสารกันอย่างต่อเนื่องด้วยเวทีของการสื่อสารถึงกันและสร้างสำนึกร่วมกัน ประเด็นยุทธวิธีทางการเมืองการเคลื่อนไหว เพื่อผลักดันสื่อสารสาธารณะของกลุ่มต่าง ๆ ผ่านการสื่อสารในเวทีสาธารณะ พบว่า จะเป็นผลดีต่อกลุ่มอย่างน้อย 2 ประการ ดังนี้ (1) เป็นการดึงหรือนำประเด็นของการเรียกร้องให้เป็นเรื่องสาธารณะ (2) การกระจาย ข้อมูลการเคลื่อนไหวเรียกร้องของกลุ่มผ่านเวทีสาธารณะเป็นการช่วยให้มีการระดม สมาชิกที่เห็นพ้องกันกว้างขวางมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มนักวิชาการถึงแม้จะไม่ได้เป็นตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะแต่เป็นผู้นำเสนอโครงร่างนโยบาย (policy entrepreneurs) ได้เข้าไปอยู่ในกระบวนการผลักดัน

การตัดสินใจของรัฐบาล เพื่อชักจูงและโน้มน้าวกลุ่มผู้มีอำนาจการตัดสินใจทำให้การระดมกับการต่อสู้ของกลุ่มมีความสอดคล้องกัน ประเด็นการเข้าถึงช่องทางการตัดสินใจทางการเมืองกลุ่มผลประโยชน์ และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการผลักดันข้อเรียกร้อง ให้มีการจัดตั้งสื่อสาธารณะในกระบวนการกำหนดนโยบายหลายขั้นตอนนับตั้งแต่การริเริ่มนโยบาย จึงได้ผลการวิเคราะห์กระบวนการนโยบายสื่อสาธารณะภายใต้บริบทการเมืองสรุปได้ ดังนี้

1. ความชอบธรรม ในการจัดตั้งสถานีโทรทัศน์ไอทีวีมีที่มาจากวิกฤตการณ์ “พฤษภาทมิฬ” ในปี พ.ศ. 2535 ซึ่งผู้คนในสังคมถูกปิดหูปิดตาจากสื่อของรัฐทำให้เห็นว่าประเทศไทยจำเป็นต้องมีสถานีที่ดำรงบทบาทในการรายงานข่าวสารอย่างเสรีเพื่อให้พ้นจากการที่รัฐบาลจะเข้ามาแทรกแซงสื่อผ่านกลุ่มทุนผู้เป็นเจ้าของสื่อ นำมาสู่การเรียกร้อง จากขบวนการปฏิรูปสื่อให้มีการจัดตั้งสื่อสาธารณะ จนกระทั่งมีการยกเลิกสัมปทาน สถานีโทรทัศน์ไอทีวีหลังเหตุการณ์รัฐประหารเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549

2. ความอิสระ ซึ่งแสดงถึงความแตกต่างระหว่างสื่อเสรีกับสื่อสาธารณะ โดยที่สื่อเสรีจะเป็นอิสระจากรัฐ แต่ไม่เป็นอิสระจากทุน แตกต่างจากสื่อสาธารณะที่มองพลเมืองเป็นเจ้าของสื่อและดำเนินการอย่างเป็นอิสระ เพื่อประโยชน์สาธารณะและปราศจากการแทรกแซงของรัฐและกลุ่มทุนจะเห็นได้ว่า กลุ่มผลประโยชน์/ขบวนการทางสังคมที่พยายามผลักดันให้เกิดสื่อสาธารณะ มีความตื่นตัวค่อนข้างมากท่ามกลางเสียงคัดค้านจากกลุ่มที่สูญเสียผลประโยชน์ แม้ว่าสื่อสาธารณะจะได้รับงบประมาณจากรัฐที่เป็นภาษีสุราและบุหรี่คิดเป็นร้อยละ 99 ของรายได้ทั้งหมด ซึ่งถูกตั้งคำถามเรื่องความเป็นอิสระจากรัฐในการดำเนินงานของสื่อแต่ความพยายามที่จะเป็นอิสระจากกลุ่มทุนทำให้จำเป็นต้องได้รับงบประมาณจากรัฐเพื่อการันตีว่าจะมีเงินทุนในการดำเนินงานที่เพียงพอแต่ก็อาจทำให้เกิดความเสี่ยงที่รัฐจะเข้ามาแทรกแซงสื่อได้เช่นเดียวกัน

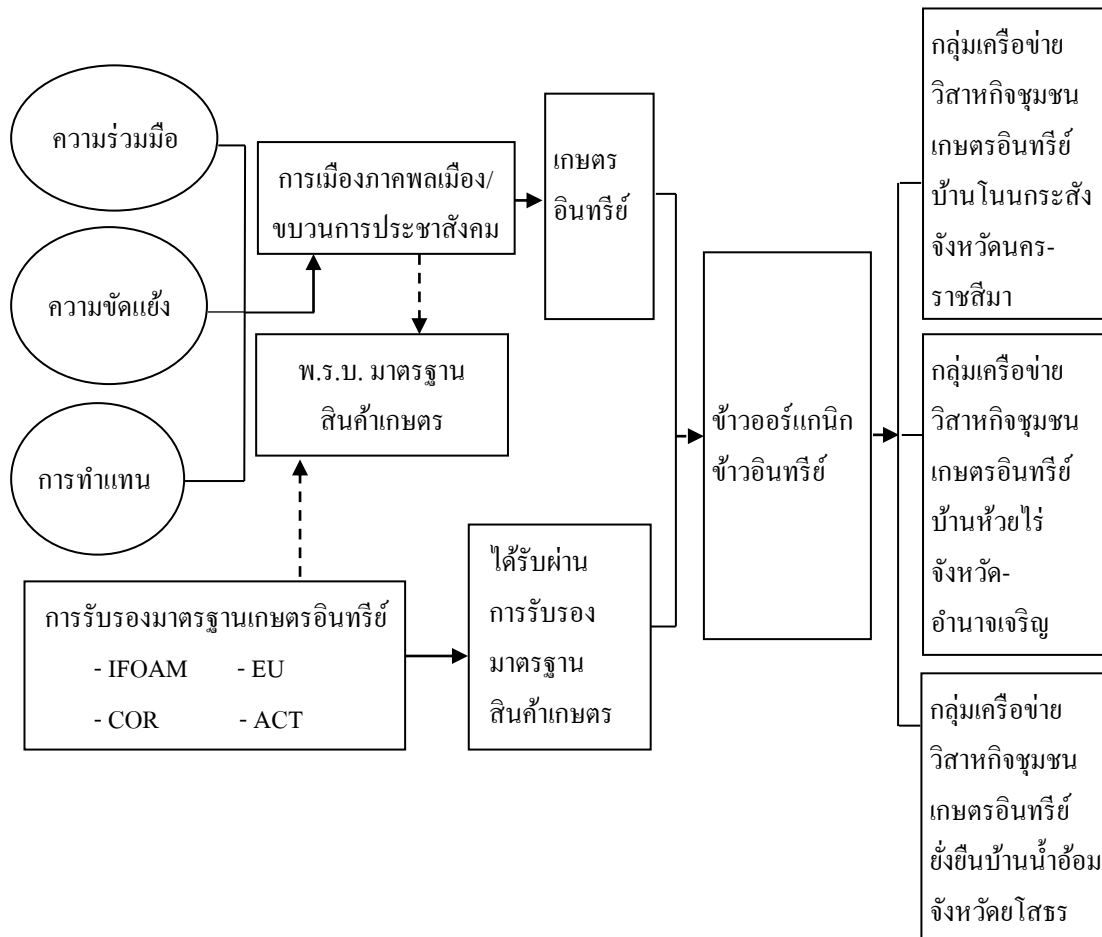
3. การมีส่วนร่วมโดยการให้สาธารณชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ก่อนน่านโยบายที่ผ่านการยกร่างในขั้นต้นไปสู่ผู้มีอำนาจตัดสินใจจำเป็นต้องมีการนำเสนอข้อเสนอนโยบายไปให้ประชาชนตรวจสอบเพื่อสร้างความยอมรับในรูปของมติมหาชน

เสียก่อน ขั้นตอนนี้มีนัยทางการเมืองเป็นอย่างมาก เพราะสามารถแสดงให้เห็นถึงกระบวนการสร้างความสนับสนุนทางการเมืองและสร้างความชอบธรรมต่อนโยบาย

4. ความเป็นตัวแทน ถึงแม้ว่ากรรมการบางคนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาร่างไม่ใช่ผู้ที่เป็นตัวแทนของกลุ่มผลประโยชน์โดยตรงก็ตาม แต่ก็ทำงานเกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกับกลุ่มผลประโยชน์และขบวนการเคลื่อนไหวเป็นตัวแทนของกลุ่มผลประโยชน์ที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสื่อสารสาธารณะตั้งแต่เริ่มเค้าโครง พิจารณาร่างและชี้แจง จนกระทั่งกำหนดออกมาเป็นนโยบายสื่อสารสาธารณะในที่สุด

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่เรียกว่า “การเมือง” ตามความเข้าใจของใครหลาย ๆ คนนั้นความเป็นจริงแล้วการเมืองที่ปรากฏในภาคพลเมืองเป็นเสมือนปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน เป็นการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยเริ่ม จากปรากฏการณ์ปัญหาที่เข้ามารุมเร้าก่อให้เกิดความแตกแยก ก่อให้เกิดความพยายามในการกอบกู้เพื่อให้ตนเองอยู่รอดท่ามกลางกระแสของความเปลี่ยนแปลงของโลก สร้างกลุ่ม เกิดการเชื่อมโยงกลุ่มเพื่อหาทางออกร่วมกันและนำไปสู่กระบวนการจัดการอย่างเป็นระบบ มีทั้งการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม การพึ่งพิงตนเองและการนำแนวทางตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มาปรับใช้ก็ทำให้เกิดเป็นรูปแบบกระบวนการทางการเมืองภาคพลเมืองที่เข้มแข็ง สามารถพึ่งพิงตนเองได้อย่างยั่งยืนในที่สุดโดยสามารถกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ และนำไปสู่บทที่ 3 ที่กำหนดวิธีการวิจัยที่ต้องการให้สอดคล้องกับงานวิจัยที่ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ในบทที่หนึ่งให้สามารถตอบคำถามและวัตถุประสงค์ที่มีความสมบูรณ์ให้มากที่สุดจนกลายมาสู่ข้อค้นพบในงานวิจัยที่นำไปสู่การปฏิบัติได้ ดังนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ออกเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยวิธีการศึกษาเฉพาะกรณี (case study method) ใช้รูปแบบกรณีศึกษาหลายกรณีศึกษา (multiple-case designs) โดยวิธีการศึกษาแบบมุ่งการค้นหาค้นหา (exploratory) เป็นกรณีศึกษาที่รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลายมีลักษณะเป็นการวิจัยนำร่องเพื่อหานิยามสำหรับมโนทัศน์ที่ยังไม่ชัดเจน หรือเพื่อสร้างสมมติฐานสำหรับการวิจัยแบบสำรวจผู้วิจัยทำกรณีศึกษาเพื่อค้นหาว่า ประเด็นปัญหาที่แท้จริงของปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ที่ไหน และเพื่อค้นหาว่า ประเด็นที่ควรได้รับการศึกษาให้ลึกลงไปเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งคืออะไร หลังจากนั้นจึงออกแบบการวิจัยที่มุ่งทำความเข้าใจหรือหาทางแก้ปัญหา นั้น ๆ อีกทีหนึ่ง วิธีการเช่นนี้จะช่วยให้ผู้วิจัยมั่นใจว่า การวิจัยนั้นสามารถจับประเด็นและตั้งคำถามได้ถูกต้อง และใช้วิธีการศึกษาแบบมุ่งหาคำอธิบาย (explanatory) การศึกษาแบบนี้ไม่ได้มุ่งที่จะเปิดเผยหรือทำความเข้าใจกับประสบการณ์อย่างเดียว แต่ทำเพื่อหาคำอธิบายที่ยังไม่เคยมีมาก่อนหรืออาจมีอยู่แล้วแต่คำตอบยังไม่เป็นที่น่าพอใจ (ชายโพธิสิตา, 2548, หน้า 120-125) โดยที่ผู้วิจัยเลือกกลุ่มภาครัฐ และกลุ่มภาคพลเมืองโดยใช้ต้นแบบในการอธิบาย คือ กลุ่มเครือข่ายเกษตรข้าวอินทรีย์สามจังหวัด (นครราชสีมา อำนาจเจริญ และยโสธร) เป็นต้นแบบในการอธิบายคำว่า “การเมืองภาคพลเมือง” หมายถึง การใช้อำนาจของพลเมืองในการจัดสรรผลประโยชน์ให้กับพลเมืองเองโดยไม่ต้องคอยรับฟังการตัดสินใจของอำนาจรัฐและอำนาจทุนเท่านั้น ดังนั้น กระบวนการวิจัยเรื่อง “การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์” ในครั้งนี้ผู้วิจัยจึงต้องนำเสนอประเด็นที่ค้นพบของแต่ละกรณีศึกษาแล้วนำมาเป็นข้อสรุปและข้อเสนอแนะในงานวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งอาศัยคุณลักษณะสำคัญตามวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้แนวความคิดของนักวิชาการหลายท่าน เช่น ของชาย โพธิสิตา สุภางค์ จันทวานิช โดยได้ดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ประการที่ 1 ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ มีการกำหนดแนวคำถามตามยุทธศาสตร์ “การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย” และวิธีการดำเนินการเก็บข้อมูล โดยอาศัยวิธีการสนทนาแบบเป็นทางการ โดยที่ผู้ตอบคำถามจะมีความรู้สึกสบายเป็นกันเอง ในกรณีที่ผู้ถูกสัมภาษณ์อาจตอบคำถามที่ออกนอกแนวคำถามไปบ้าง ผู้วิจัยก็ต้องมีหน้าที่ที่พยายามตักตวงผู้ที่ถูกสัมภาษณ์กลับเข้ามาในประเด็นที่สนทนาซึ่งก็จะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ต้องการและต้องการอย่างถูกต้อง โดยผู้วิจัยจะพยายามสร้างความคุ้นเคยเป็นมิตร

ประการที่ 2 การวิจัยอย่างเป็นองค์รวมโดยศึกษาจากการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย โดยทำการศึกษาสภาพปัญหาเป็นข้อยุติที่แท้จริงจนนำไปสู่กระบวนการที่ชี้ให้เห็นถึงการก่อเกิดของการเมืองภาคพลเมืองที่ต้องการสร้างพื้นที่ในแนวอารยะจัดขึ้นที่ต้องการ “ความร่วมมือ การต่อต้าน และทำแทน” ภาครัฐ โดยการรวมกลุ่มเพื่อปลูกข้าวอินทรีย์สู่มาตรฐานในระดับประเทศและระดับสากล โดยจัดการตนเองอย่างเข้มแข็งมาบูรณาการกรอบแนวคิดการขับเคลื่อนที่สะท้อนให้เห็นถึงการเมืองภาคพลเมืองในเรื่อง “การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย”

ประการที่ 3 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้น ข้อมูลส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ ไม่ได้เน้นข้อมูลที่เป็นตัวเลขเป็นเชิงปริมาณ

ประการที่ 4 มีการติดตามกับกลุ่มเป้าหมายโดยตรง ซึ่งผู้วิจัยจะเริ่มค้นจากการค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ “มาตรฐานข้าวอินทรีย์” เพื่อจะทำการสอบถามเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับ “การรับรองมาตรฐาน” ข้าวอินทรีย์ หลังจากนั้นจะทำการติดต่อประสานสอบถามข้อมูลเบื้องต้นโดยการแนะนำตนเองและอธิบายถึงวัตถุประสงค์ที่ต้องการจะทราบข้อมูลเพื่อประกอบการทำวิจัย เมื่อทำการประสานเบื้องต้นแล้ว ผู้วิจัยจะทำการเดินทางไปสำรวจ เก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่กำหนดไว้เพื่อที่จะได้ข้อมูลในเชิงลึกที่เป็นข้อเท็จจริง

ประการที่ 5 ผู้วิจัยดำเนินการออกแบบการวิจัยให้มีความยืดหยุ่นสูง โดยที่ผู้วิจัยจะออกแบบแนวโครงสร้างของลักษณะคำถามที่จะใช้สัมภาษณ์เพื่อจะได้ข้อมูลที่เป็นเชิงลึก เพื่อประโยชน์แก่การทำวิจัยแต่เมื่อลงไปพบบุคคลจริง อาจมีการปรับคำถามเพื่อให้ตรงกับสภาพความเป็นจริงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในขณะนั้น

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยครั้งนี้การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยวิธีเจาะจงที่เกี่ยวข้องกับ “มาตรฐานข้าวอินทรีย์” แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มภาครัฐ และภาคประชาคม ดังนี้

1. นางสาวจุฑาเดือน ศชนะวิน เลขธิการสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.)
2. นายจรุญ ธารประเสริฐ ผู้อำนวยการสำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์กรรมการข้าว
3. นายวิบูลย์ ไชยวรรณ เกษตรจังหวัดนครราชสีมา
4. นายพงษ์ศักดิ์ เริ่มสูงเนิน เกษตรอำเภอฟินมาย จังหวัดนครราชสีมา
5. อ. นารถดี นาครวจา สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.)
6. ดร. วิชัย ศรีประเสริฐ นายกิตติมศักดิ์สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย
7. นายวิฑูรย์ เรืองเลิศปัญญากุล กรรมการสมาคมการค้าเกษตรอินทรีย์ไทย
8. นางนรินทร์ เทียงสันเทียะ ประธานกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ บ้านโนนกระสัง อำเภอฟินมาย จังหวัดนครราชสีมา
9. นายวันนา บุญกลม ประธานกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดอำนาจเจริญ
10. นายสุวรรณ สิมมา ประธานกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรยั่งยืนน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยจะมีการลงพื้นที่สำรวจ สัมภาษณ์ จดบันทึกข้อมูลและสัมภาษณ์ตามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่กำหนด โดยเครื่องมือที่ผู้วิจัยจะใช้เก็บข้อมูลในครั้งนี้จะเป็น “แบบสัมภาษณ์” ที่มีการออกแบบสร้างแนวคำถามขึ้นมาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ โดยแนวคำถามที่สร้างขึ้นนี้จะช่วยให้ทราบว่า ควรมีการสัมภาษณ์ไปในทิศทางใด แนวคำถามจะมีโครงสร้างที่ไม่เคร่งครัดและสามารถยืดหยุ่นได้ จะเป็น

แนวคำถามแบบปลายเปิดที่ต้องการข้อมูลเชิงพรรณนา (descriptive question) คือ เป็นคำถามที่ต้องการจะให้ผู้ตอบได้เล่าหรือบรรยายเรื่องราวต่าง ๆ ให้กับผู้สัมภาษณ์ ได้ทราบและได้ซักต่อเพื่อที่จะได้รับทราบข้อมูลเป็นลักษณะเชิงลึกมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ มีการตั้งคำถามเพื่อขอข้อมูลที่เจาะจงในสิ่งที่ผู้สัมภาษณ์อยากรู้หรืออยากทราบข้อมูล (ชาย โพธิ์สิตา, 2548, หน้า 130-132)

นอกจากนี้ แนวคำถามต่าง ๆ ที่ได้วางแผนเอาไว้จะต้องมีการทบทวนวรรณกรรม ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง “การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย” โดยในที่นี้ผู้วิจัยได้ กำหนดกรอบไว้ ประกอบด้วย แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนกลุ่มองค์กรและแนวคิด กระบวนการกลุ่ม แนวคิดการเมืองภาคพลเมือง แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มผลประโยชน์ แนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง แนวคิดและทฤษฎีพหุนิยม และแนวคิดมาตรฐาน สินค้าเกษตร และการเมืองในมาตรฐานสินค้าเกษตรรวมทั้งทบทวนวรรณกรรมที่ เกี่ยวข้องพอมีการศึกษาวรรณกรรมเสร็จแล้วก็จะแปลงเอาจากกรอบแนวความคิดของ วรรณกรรมที่ศึกษาให้เป็นตัวประโยคคำถามที่สามารถเป็นตัวที่จะใช้เครื่องมือใน การเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ โดยแบบสัมภาษณ์ที่ได้ออกแบบไว้นั้นต้องนำไปใช้กับ การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญที่กำหนดและจะใช้แบบสัมภาษณ์ชุดเดียวกันด้วย เหตุผลในการใช้แบบสัมภาษณ์ชุดเดียวกันก็เพื่อที่จะได้ข้อมูลที่เป็นสากลที่สามารถ นำไปใช้ในวงกว้างได้

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้จะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบ เจาะลึก โดยให้ความสำคัญกับผู้ตอบคำถามเป็นหลักโดยมีรายละเอียดของการรวบรวม ข้อมูล ดังต่อไปนี้

วิธีการ 1 เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ด้วยผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลภายใต้ หัวข้อในการให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ “การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย” แบ่งเป็น 4 ประเด็น ประกอบด้วย ประเด็นแรก การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย ประเด็นที่ 2 กระบวนการเมืองภาคพลเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย ประเด็นที่ 3 นโยบายภาครัฐ

ในมาตรฐานข่าวอินทรีไทย ประเด็นที่ 4 ผลกระทบทางการเมืองในมาตรฐานข่าวอินทรีไทย และประเด็นที่ 5 ข้อเสนอแนะที่สามารถนำไปสู่การกำหนดนโยบาย “การเมืองในมาตรฐานข่าวอินทรีไทย” โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในครั้งนี้มีโครงสร้างของคำถามกำหนดตามแนวความคิด คำถามจะมีแนวคำตอบในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นหลัก ซึ่งจะสามารถเปรียบเทียบคำตอบของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน ทำให้ง่ายต่อการประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้งหมด ทั้งนี้ แนวทางการสัมภาษณ์ที่กำหนดขึ้นจะต้องตรวจสอบความถูกต้องและสอดคล้องของเนื้อหา โดยอาศัยขอความอนุเคราะห์ทั้งจากผู้เชี่ยวชาญการเมืองในมาตรฐานข่าวอินทรีไทย และจากอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจแนวทางการสัมภาษณ์ให้เกิดความถูกต้อง สมบูรณ์ เพื่อค้นหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การสังเกตการณ์ และการค้นคว้า เอกสารอื่น ๆ ประกอบ ซึ่งจะช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลต่าง ๆ ที่ครบถ้วนและมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

วิธีการที่ 2 สังเกตการณ์ โดยใช้แบบสังเกตการณ์ทำการสังเกตการณ์การทำงาน ผู้วิจัยได้มุ่งสังเกตการณ์ของการทำงานข้าราชการในหน่วยงานมาตรฐานสินค้าด้านการเกษตร การสังเกตจากสถานการณ์หรือปรากฏการณ์จริงของสินค้าด้านการเกษตร ซึ่งจะมีประโยชน์อย่างมากและเห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน โดยสามารถนำมาสนับสนุนข้อมูลอื่น ๆ ที่ผู้วิจัยได้รับมาจากการสัมภาษณ์หรือจากการศึกษาจากเอกสาร ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์อย่างมากต่อผู้วิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูลและยืนยันข้อมูลที่ได้รับมา ข้อมูลในส่วนของการสังเกตการณ์นี้ เมื่อนำมารวบรวมกับข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลจากส่วนอื่น ๆ ด้วยแล้ว ก็จะทำให้เชื่อว่า จะมีประโยชน์ในการนำมาวิเคราะห์และอภิปรายผลได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการยืนยันความถูกต้องหรือเกิดขึ้นจริงของปรากฏการณ์ในการวิจัย

วิธีการที่ 3 การวิเคราะห์เอกสารเป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งเอกสารที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิ โดยทำการสำรวจลงภาคสนาม โดยเข้าไปศึกษาและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญรายบุคคล รวมทั้งเอกสารที่เป็นข้อมูลทุติยภูมิ สืบค้นจากหนังสือ เอกสารอ้างอิง คุชชีนิพนธ์ จากห้องสมุด เครือข่ายอินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ต่าง ๆ

กล่าวโดยสรุป ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักที่เน้นการศึกษาแบบกรณีศึกษา ซึ่งจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ประกอบกับการค้นคว้าทางเอกสารทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา คือ ขั้นตอนก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนระหว่างการเก็บข้อมูล และขั้นตอนหลังการได้ข้อมูล นำมาวิเคราะห์ใช้ระยะเวลาในการค้นคว้าหาเอกสารข้อมูลต่าง ๆ รวมทั้งลงภาคสนามเป็นเวลา 3 ปี คือ พฤศจิกายน พ.ศ. 2558 - สิงหาคม พ.ศ. 2561 ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ขั้นตอนก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล สำหรับในขั้นตอนนี้จะเป็นการเริ่มติดต่อประสานงานกับกลุ่มประชากรตัวอย่าง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 ดำเนินการติดต่อกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการติดต่อประสานงานจะเป็นแบบไม่เป็นทางการในเบื้องต้น เป็นการชี้แจงให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา หรือในรายละเอียดในการเก็บข้อมูล หรือข้าราชการ หน่วยงาน องค์กร และกลุ่มเครือข่ายภาคประชาสังคมที่จะต้องเป็นตัวช่วยประสานงาน เพื่อคอยช่วยเหลือผู้วิจัยให้คำปรึกษาในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.2 ดำเนินการขออนุญาตหรือขออนุญาตจาก มหาวิทยาลัยรามคำแหง เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1.3 เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว ผู้วิจัยจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และศึกษาจากเอกสารอื่น ๆ โดยผู้วิจัยจะทำการนัดหมายกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเวลาที่เหมาะสม เพื่อขอเข้าไปพบและสัมภาษณ์ หลังจากนั้นจะติดต่อประสานงานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในบางครั้งอาจจะขอเวลาสำหรับการสัมภาษณ์อีกครั้งในกรณีที่ข้อมูลยังได้ไม่ครบถ้วน

1.4 เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของการวิจัยมากที่สุด ผู้วิจัยได้เตรียมความพร้อมเครื่องมือ และอุปกรณ์สำหรับการวิจัย เช่น เครื่องบันทึกเสียงขนาดเล็ก กล้องถ่ายรูป สมุดจดบันทึกภาคสนาม เครื่องเขียนสำหรับการจดบันทึก เป็นต้น

1.5 เมื่อใกล้เวลาวันนัดหมายผู้วิจัยได้ติดต่อประสานงานกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อยืนยันวัน เวลา สถานที่ เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดในการนัดหมาย

2. ขั้นตอนระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล สำหรับในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยได้เริ่มลงพื้นที่โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.1 เริ่มมีการลงพื้นที่โดยที่แรกจะเป็น

2.1.1 กลุ่มภาครัฐ อันประกอบด้วย ผู้บริหาร ข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับ การงาน การรับรองมาตรฐานสินค้าการเกษตรและอดีตผู้บริหารองค์การมาตรฐานสินค้า การเกษตร

2.1.2 ภาคประชาสังคม อันประกอบด้วย ผู้นำและสมาชิกกลุ่มเครือข่าย กลุ่มวิสาหกิจเกษตรอินทรีย์ ทั้งสามกลุ่มที่ผู้วิจัยใช้เป็นต้นแบบในการศึกษาวิจัย เรื่อง “การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย”

2.2 ในขณะที่ลงพื้นที่ที่จะเริ่มมีการสัมภาษณ์แต่ละบุคคลจะใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง สิ่งที่สำคัญ คือ การขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลว่ามีการบันทึกเสียงก่อนที่จะ ดำเนินการสัมภาษณ์ และการขออนุญาตบันทึกเสียง และก่อนการสัมภาษณ์ทุกครั้งผู้วิจัย จะอธิบายให้ผู้ให้ข้อมูลได้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3. ขั้นตอนหลังการเก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่างการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้อธิบาย ความหมายให้กับผู้ถูกสัมภาษณ์เพื่อให้ตอบคำถามให้ตรงประเด็น และวิเคราะห์คำตอบ ไปด้วยเพื่อเจาะลึกในข้อคำถามซ้ำอีกเพื่อให้ได้คำตอบที่แน่ใจว่า ผู้ตอบยังคงตอบคำถาม เช่นเดิม และภายหลังจากการได้สัมภาษณ์แบบเจาะลึก สังเกตจากปรากฏการณ์จริง รวมทั้งศึกษาจากเอกสารแล้ว ผู้วิจัยจะนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้นำมาวิเคราะห์ อภิปรายผล และสรุปผลการวิจัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 ผู้วิจัยได้นำเทปที่บันทึกเสียงการสัมภาษณ์ทั้งหมดมาถอดข้อความอย่างละเอียด และจะมีการถอดเทปบันทึกเสียงเป็นรายบุคคล นอกจากนี้ จะมีการจัดหมวดหมู่

คำถามและคำตอบให้เป็นระเบียบ เพื่อสะดวกต่อการนำไปใช้ในการวิเคราะห์ต่าง ๆ ต่อไป

3.2 ต่อจากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ถอดเทปเป็นรายงานมาลดทอนข้อมูลเพื่อคัดกรองเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ต้องการศึกษา และนำไปสู่ข้อค้นพบการวิเคราะห์ และการอภิปรายผล โดยผู้วิจัยจะทำการจัดตารางระเบียบข้อมูลแยกออกเป็นแต่ละข้อคำถาม และแยกตามประเด็นที่กำหนด ซึ่งการจัดระเบียบข้อมูลสำคัญได้ และสามารถนำข้อมูลมาอ้างอิงในการเสนอผลการวิจัยได้

3.3 เมื่อจัดระเบียบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยก็จะมีการนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการจดบันทึกสังเกตการณ์ ที่พบจากการเก็บรวบรวม นำมาพิจารณาประกอบเข้ากับตารางระเบียบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ เพื่อพิจารณาความสอดคล้อง หรือประเด็นต่าง ๆ เพื่อนำมาหาข้อสรุปก่อนที่จะนำมาอภิปรายผลการวิจัยต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากงานวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยที่ใช้วิธีวิทยาในเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลจึงการดำเนินการกับกลุ่มต่าง ๆ ทั้ง 3 กลุ่ม องค์กร ขบวนการ คือ

ประการแรก วิเคราะห์ด้วยการจำแนกประเภทข้อมูล (typological analysis) คือการจำแนกข้อมูลเป็นชนิด (typologies) ซึ่งหมายถึง ขั้นตอนของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง (ชาย โพธิ์สิตา, 2548, หน้า 130-132) แบ่งออกได้เป็น 2 วิธี คือ (Miles & Huberman, 1994, p. 90) (1) แบบใช้ทฤษฎี คือ การแยกชนิดในเหตุการณ์นั้น ๆ โดยยึดทฤษฎีเป็นกรอบ และ (2) แบบไม่ใช้ทฤษฎีจำแนกข้อมูลที่จะวิเคราะห์ตามความเหมาะสมกับข้อมูลในที่นี้ คือ รัฐ ภาครัฐกิจ ภาคประชาสังคม ชุมชนทำการวิเคราะห์แบบแผนของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเหมือน ๆ กันหรือซ้ำ ๆ กัน หรือเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าขององค์กร กลุ่ม และสมาชิกที่เป็นตัวแทน โดยที่ผู้วิจัยใช้สถิติและความถี่มาสนับสนุนการวิเคราะห์เพิ่มเติมด้วย จากนั้นจะใช้การวิเคราะห์ด้วยการเปรียบเทียบข้อมูลนั้น คือ การแสวงหา

ความเหมือนและความต่างของคุณลักษณะหรือคุณสมบัติ (สุภางค์ จันทวานิช, 2540, หน้า 82) ของความเป็นประชาสังคมและปฏิบัติการประชาสังคม

ประการที่สอง ทำการวิเคราะห์ด้วยการตีความในเชิงวิเคราะห์ (analytical Interpretation) ความเป็นประชาสังคม และปฏิบัติการประชาสังคมบนพื้นฐานของแนวความคิดและทฤษฎี กล่าวคือ ค้นหาความหมายจากข้อมูลของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของการก่อเกิด ลักษณะ พัฒนาการ ปฏิบัติการของกลุ่ม องค์กร ขบวนการ เหล่านั้นว่าคืออะไร สัมพันธ์อย่างไรกับแนวคิดประชาสังคม ปฏิบัติการประชาสังคม ผู้วิจัยพบตัวอย่างการวิเคราะห์ในทำนองแบบนี้ในงานของ สถิตย์ นิยมญาติ (2542, หน้า 125) ส่วน สุภางค์ จันทวานิช (2540, หน้า 125) ให้ความหมายการวิเคราะห์แบบนี้ว่า หมายถึงการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพยายามหาความหมายของข้อมูลมิใช่ปรากฏการณ์ นอกจากนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบนี้ สุภางค์ จันทวานิช (2540, หน้า 130) ยังได้สรุปว่าต้องประกอบด้วยลักษณะข้อมูล 2 ประการ คือ คุณภาพของข้อมูลกับภูมิหลังของข้อมูลหรือพื้นฐานของข้อมูล ผู้วิจัยคิดว่าจากประสบการณ์ของผู้วิจัยในการศึกษาในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดอำนาจเจริญ และจังหวัดยโสธร และการเป็น “คนใน” ของผู้วิจัยจะทำให้ข้อมูลเพียงพอ ทั้งภูมิหลังข้อมูลหรือข้อมูลเกี่ยวกับบริบทในพื้นที่ทั้งสามจังหวัดนี้ และมีคุณภาพข้อมูลเหมาะสมกับการวิเคราะห์แบบนี้

สรุปได้ว่า ในบทที่สามนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอวิธีการวิจัยที่กำหนดรายละเอียดขั้นตอนของการวิจัยที่เกี่ยวข้องที่จะนำมาสู่การศึกษาข้อมูลทั้งจากเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนามที่จะสามารถเก็บข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์พรรณนาในการเขียนงานวิจัยให้สมบูรณ์มากที่สุด และในบทต่อไปในบทที่ 4 ผู้วิจัยได้กำหนดที่ต่อเนื่องและให้สอดคล้องกับบทที่ 3 ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบบริบทที่มีความต่อเนื่องในการนำข้อมูลสู่การวิเคราะห์ผลการศึกษาจึงกำหนดหัวข้อเรื่องปรากฏการณ์จุดเชื่อมโยงมาตรฐานข้าวอินทรีย์กับการเมือง

บทที่ 4

ปรากฏการณ์จุดเชื่อมโยงมาตรฐานข้าวอินทรีย์กับการเมือง

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมที่มีการทำการเกษตรมาช้านาน เนื่องจากมีสภาพภูมิประเทศ และสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมเอื้ออำนวยต่อการทำเกษตรกรรม ซึ่งปัจจุบันยังคงเป็นประเทศที่ทำเกษตรกรรม การทำเกษตรกรรมในอดีตเป็นแบบพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก ผลผลิตที่ได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภค จึงได้มีการพัฒนารูปแบบการเกษตรอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้ผลผลิตที่เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศ และยังสามารถส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ต่อมาวิวัฒนาการทางการเกษตรสามารถสร้างผลผลิตได้จำนวนมหาศาล ขณะเดียวกันก็มีความเสี่ยงจากสารพิษตกค้าง ยาฆ่าแมลงที่เกิดจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช การใช้ปุ๋ยเคมี การใช้ยาปฏิชีวนะ หรือสารเร่งการเจริญเติบโตทั้งพืชและสัตว์ ซึ่งปัจจุบันทั่วโลกให้ความสำคัญกับการทำการเกษตรที่ปลอดภัย โดยคำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพ สิ่งแวดล้อม ความสมดุลทางธรรมชาติ และการลดปริมาณการใช้สารพิษหรือวัตถุสังเคราะห์ เช่น สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ปุ๋ยเคมี หรือแม้แต่สารเร่งการเจริญเติบโต แต่หันกลับมาใช้วิถีทางการเกษตรแบบธรรมชาติโดยใช้อินทรีย์วัตถุ ได้แก่ ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก การปลูกพืชแบบไร้สารพิษ เป็นต้น ในหลายประเทศทั่วโลกที่ให้ความสำคัญในเรื่องการเกษตรอินทรีย์ส่วนใหญ่อยู่ในทวีปออสเตรเลีย สหภาพยุโรป และลาตินอเมริกา โดยเฉพาะสหภาพยุโรปให้ความสำคัญต่อการเกษตรอินทรีย์เป็นอย่างมาก ซึ่งสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่นำมาจำหน่ายจะต้องผ่านการตรวจ ดังนั้น ทางเลือกใหม่เรื่อง “เกษตรอินทรีย์” ถือเป็นทางเลือกสำคัญในการพัฒนาเกษตรที่ยั่งยืน เนื่องจากสินค้าเกษตรอินทรีย์เป็นสินค้าที่มีความสำคัญและมีศักยภาพทางการตลาดตามกระแสของโลกซึ่งให้ความสำคัญกับความห่วงใยสุขภาพและสิ่งแวดล้อม โดยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 รัฐบาลได้มีการผลักดันการจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ เพื่อเป็นกลไกรับผิดชอบหลักในการกำหนดนโยบายและการขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของประเทศให้เกิดผล

อย่างเป็นรูปธรรมพร้อมทั้งได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2551-2554) เพื่อใช้เป็นกรอบทิศทางการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของประเทศอย่างเป็นระบบ โดยมีแนวคิดและหลักการสำคัญ ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาแบบองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลางเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน บนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเน้นการดำเนินงานแบบบูรณาการทุกภาคส่วนอย่างเป็นระบบ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างสุขภาพชีวิตที่ดีแก่เกษตรกรและผู้บริโภคในการผลิตและบริโภคอาหารที่ปลอดภัยจากสารเคมีและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป ดังนั้น แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ รวมถึงการใช้แนวทางในการติดตามประเมินผลและกำกับการดำเนินงานของทุกภาคส่วนให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่กำหนดได้ (สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2552)

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2551-2554)

ประกอบไปด้วย 4 ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ (นางพงษ์ พัฒนาพันธ์ชัย, 2551, หน้า 90-94

1. ยุทธศาสตร์เสริมสร้างและจัดการองค์ความรู้และนวัตกรรม มีมาตรการ 3 ด้าน ได้แก่

1.1 การสนับสนุนงานวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมทั้งห่วงโซ่อุปทาน ตั้งแต่การผลิต ดูแลรักษา เก็บเกี่ยว การแปรรูป บรรจุภัณฑ์ การขนส่ง ไปจนถึงการตลาดเพื่อสร้างมูลค่า

1.2 การส่งเสริม ให้มีการสร้างความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ทั้งต่อผู้ผลิต ผู้ประกอบการ ผู้บริโภคและเจ้าหน้าที่

1.3 การจัดทำฐานข้อมูลด้านเกษตรอินทรีย์ในทุกระดับ โดยจัดทำฐานข้อมูลเกษตรอินทรีย์ให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน

2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ตามวิถีพื้นบ้าน มีมาตรการ 2 ด้าน ได้แก่

2.1 การพัฒนาการผลิตและสร้างเครือข่ายสู่การพึ่งพาตนเอง โดยสนับสนุนให้มีการผลิตปัจจัยการผลิตปัจจัยการผลิตที่เป็นอินทรีย์วัตถุอย่างเพียงพอ เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น

2.2 การพัฒนาช่องทางการตลาดรองรับผลผลิตส่วนเกิน โดยการพัฒนาและสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงทางการค้าและการตลาดของสินค้าเกษตรอินทรีย์ โดยพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการที่จะนำผลิตภัณฑ์สินค้าอินทรีย์ในท้องถิ่นออกสู่ตลาด รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินงานของตลาดชุมชนและตลาดเชิงสถาบันอย่างต่อเนื่อง เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล เป็นต้น

3. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างศักยภาพการเกษตรอินทรีย์พาณิชย์ มาตรการ 3 ด้าน ได้แก่

3.1 การพัฒนาการผลิตและเครือข่ายทั้งระบบเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง โดยสนับสนุนการสร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายเกษตรกร สถาบันเกษตรกรและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็ง

3.2 การพัฒนาระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไทยโดยการศึกษาทบทวนและพัฒนาระบบมาตรฐานและการตรวจรับรองของประเทศให้เป็นระบบ และเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคทั้งในประเทศและต่างประเทศ

3.3 การพัฒนาการตลาดสู่สากลโดยจัดทำแผนประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับสินค้าเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง

4. ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการเพื่อพัฒนาเกษตรอินทรีย์ มีมาตรการ 2 ด้าน ได้แก่

4.1 การจัดให้มีกลไกระดับนโยบายในการบริหารจัดการและขับเคลื่อน ยุทธศาสตร์ การพัฒนาเกษตรอินทรีย์อย่างเอกภาพ มีการบูรณาการแผน งบประมาณและประสานการปฏิบัติกับทุกภาคส่วนในทุกระดับ และติดตามประเมินผลการพัฒนาเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

4.2 การจัดให้มีระบบการประสานความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในทุกระดับ โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในแผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์และเสริมสร้างความร่วมมือกับต่างประเทศ

ข้าวอินทรีย์

จากสภาพปัญหาของชาวนาที่ผ่านมามาตลอดช่วงระยะเวลายาวนานค่อย ๆ มีความสลับซับซ้อนเพิ่มมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวนาเข้าไปเกี่ยวข้องกับมิติต่าง ๆ เพิ่มมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับการปลูกข้าวเพื่อการบริโภคหรือเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่าง ชุมชน เรื่องของเศรษฐกิจทั้งเพื่อการขาย ผลประโยชน์ทางธุรกิจ และเพื่อการบริโภค เรื่องของสิ่งแวดล้อมที่ได้รับผลกระทบจากสารเคมี เช่น แหล่งน้ำ ความสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ เช่น ปลา ปู กุ้ง หรือแม่แต่นก ซึ่งเคยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ค่อย ๆ หดไป เรื่องของสภาพดินที่ใช้ในการเพาะปลูก เช่น สภาพดินที่ทำการเพาะปลูก มีการเปลี่ยนแปลงและเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา และการใช้ในการเพาะปลูกข้าวเป็นระยะเวลานาน โดยขาดการบำรุงดินอย่างถูกวิธี เรื่องของภาวะหนี้สินที่พอกพูนขึ้นเนื่องจากราคาข้าวที่ผันผวนถึงแม้ข้าวจะมีราคาสูงในบางช่วงเวลา แต่ชาวนากลับขายข้าวไม่ได้ราคา จนส่งผลให้ชาวนาซึ่งเรียกกันติดปากว่า “กระดุกสันหลังของชาติ” ตกอยู่ในภาวะล้มละลายเนื่องจากมีภาวะหนี้สินล้นพ้นตัว ต้องขายที่ดินทำกิน ในขณะที่ยังคงมีหนี้สินค้างชำระทั้งในระบบและนอกระบบ โดยในระบบมีภาระหนี้ผูกพันอยู่กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) เรื่องของสุขภาพที่ไม่สามารถหาสาเหตุได้เมื่อเป็นแล้วกลับไม่สามารถรักษาให้หายได้ขาด จนส่งผลกระทบต่อชีวิตในที่สุดและที่สำคัญที่สุด คือ เรื่องของการเมืองที่ใช้เรื่องของ “ข้าว” ได้ถูกหยิบยกขึ้นเป็นประเด็นทางการเมือง สืบเนื่องจากชาวนาขายผลผลิตทั้ง ๆ ที่รู้ว่าขาดทุน ในขณะที่ชาวนาเกิดความพยายามในการแก้ไขปัญหาแต่ไม่สามารถรวมตัวกันได้เนื่องจากความแตกต่างทางด้านแนวคิด ในเรื่องของการใช้ปุ๋ยแต่ละชนิดในการเพาะปลูกที่แตกต่างกัน เรื่องของราคาผลผลิตที่ชาวนาไม่สามารถกำหนดได้ด้วยตนเองแต่ถูกกำหนดตามราคาตลาดที่กำหนดโดย รัฐบาลและบริษัทเอกชนที่รับซื้อข้าวแสดงให้เห็นถึงมิติหรือความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนของแต่ละปัจจัยที่ส่งผลให้ข้าวเป็นปัจจัยที่เชื่อมโยงกับเรื่องของการเมือง โดยในช่วงเวลาที่ผ่านมาชาวนาถูกจัดเป็นเครื่องมือหรือแรงงานในการผลิตข้าวเท่านั้น จนเกิดการรวมตัวของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในระดับตำบลขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาของตนเอง

แต่กลุ่มที่เกิดขึ้นก็ยังเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ที่ขาดอำนาจในการต่อรองกับหน่วยงานราชการและบริษัทเอกชนที่รับซื้อข้าวและที่สำคัญชาวนาโดยส่วนใหญ่ขาดความรู้ความชำนาญในการทำตลาดที่มีประสิทธิภาพจนพัฒนาไปสู่การจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายที่มุ่งเน้นการปลูกข้าวอินทรีย์ที่ไม่ใช้สารเคมีในการเพาะปลูก และเพื่อต้องการให้ได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานพาณิชย์จังหวัดในส่วนของการส่งเสริมการตลาด สำนักงานเกษตรจังหวัดในส่วนของการให้ความรู้และการอบรมเพิ่มเติมศักยภาพในการเรียนรู้เรื่องการปลูก ข้าวอินทรีย์ เป็นต้น (ราไพประภา มะหะหมัด, 2548, หน้า 46-47)

กระบวนการผลิตและการตลาดข้าวอินทรีย์ตามมาตรฐานของสังคมไทย

กระบวนการผลิตและการตลาดข้าวอินทรีย์ตามมาตรฐานของสังคมไทย พบว่า การทำนาข้าวอินทรีย์เกิดจากจิตสำนึกที่ดีของชาวนาที่ต้องการจะพึ่งตนเอง หวังการลดต้นทุนการทำนา และต้องการเรื่องสุขภาพความปลอดภัยจากการเลิกใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลง ซึ่งชาวนาที่ผลิตได้มาตรฐานส่วนใหญ่จะได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่ตนสังกัดหรือเป็นสมาชิก เช่น สมาชิกชาวนา โครงการโรงสีข้าวสวนดุสิต มหาวิทยาลัยสวนดุสิต หรือกลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์กองทุนข้าวสุรินทร์ จำกัด หรือจากการส่งเสริมสนับสนุนของทางราชการ เช่น กรมการข้าว กระทรวงพาณิชย์ หรือจังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น การทำนาอินทรีย์เป็นลักษณะของวิถีการดำเนินการตามแนวคิดของผู้ที่มีอุดมการณ์เหมือนกันมาร่วมมือกัน ช่วยเหลือกันด้วยคุณธรรม รักตนเอง รักเพื่อนมนุษย์ รักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้กระบวนการผลิตไม่มีผลกระทบต่อผู้ใด และสามารถตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับจากผู้ทำระบบอินทรีย์ มาตรฐานที่ต้องมีการทำประวัติจดบันทึกแปลงนา กระบวนการขั้นตอนการปฏิบัติงานในการทำรวมถึงการจดบันทึกรายการการผลิตและรวมถึงค่าปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ที่ชี้ให้เห็นถึงต้นทุนการผลิตที่แท้จริง ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมดิน การทำฟางให้ย่อยสลาย การใช้น้ำหมัก ปลูกพืชบำรุงดิน การกำจัดแมลงหลัก ๆ ใช้น้ำสมุนไพร น้ำส้มควันไม้ในการดูแลรักษา และใช้วิธีการป้องกันเทคนิคตามธรรมชาติ ซึ่งจะมีเจ้าหน้าที่ของกลุ่มในการส่งเสริมตรวจสอบสมาชิกชาวนา เพื่อรักษาระบบมาตรฐานอินทรีย์ อย่าง

โครงการโรงสีข้าวสวนดุสิต จะมีนักส่งเสริมของโครงการลงพื้นที่ตรวจสอบทุกเดือน หรือกลุ่มต่าง ๆ ก็จะมีแผนในการส่งเสริมควบคุม ตรวจสอบอย่างเป็นระบบตลอด เมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวถ้ามีการใช้รถเกี่ยว ซึ่งถ้ารถเกี่ยวข้าวทั่วไปมาก่อน เวลาเกี่ยวแปลง อินทรีย์จะมีข้อกำหนดให้ต้องมีการล้างหัวเกี่ยว ด้วยวิธีการเกี่ยวข้าวอินทรีย์ปกติแต่ข้าว ที่เกี่ยวจากแปลงอินทรีย์ไว้ ประมาณ 100 กิโลกรัม ให้เป็นข้าวธรรมดาไม่เป็นข้าว อินทรีย์ ซึ่งข้าวที่เกี่ยวข้องจะมีการแบ่งแยกชัดเจน อาจมีการนำไปตากลดความชื้นเพื่อ การจัดเก็บรอการขายให้กลุ่ม หรือในกลุ่มสมาชิก โครงการโรงสีสวนดุสิตข้าวเปลือก ที่เกี่ยวได้ไม่ต้องตากนำไปส่งขายที่ท่าข้าวหรือจุดรับซื้อเลย ในความสำคัญเรื่อง มาตรฐานข้าวอินทรีย์ (สุภาภรณ์ จันทวานิช, 2536, หน้า 89)

ขั้นตอนการตรวจสอบและรับรองฟาร์มเกษตรอินทรีย์

กระบวนการในการผลิตข้าวอินทรีย์สู่การสร้าง “มาตรฐานสินค้า” เพื่อเป็น การสร้างความเชื่อมั่นของกลุ่มเครือข่ายในเรื่องของมาตรฐานหรือคุณภาพของข้าว อินทรีย์ที่ทำการผลิตทางกลุ่มได้ใช้มาตรฐานที่เรียกว่า มกท. พัฒนาไปสู่มาตรฐานของ EU และจนถึงมาตรฐาน IFOAM ในที่สุด ซึ่งการตรวจมาตรฐานโดยทั่วไปจะต้องมี การจ้างผู้ชำนาญการจากสถาบันหรือผู้ประกอบการที่ผ่านการรับรองมาตรฐานมาตรวจ ระบบในการบริหารจัดการ ของกลุ่มเครือข่าย ได้จัดให้มีการตรวจมาตรฐานโดยตัวแทน กลุ่มสมาชิกจะต้องดำเนินการตรวจคัดกรองก่อน โดยจะแบ่งการตรวจมาตรฐาน ออกเป็น 2 ระดับ คือ (กรมวิชาการเกษตร, 2543, หน้า 15-16) (1) ระดับการตรวจภายใน เป็นการตรวจคัดกรองโดยคณะกรรมการกลุ่มที่ผ่านการอบรมในการตรวจมาตรฐาน โดยตัวแทนเหล่านี้ต้องผ่านการอบรมคุณภาพการตรวจเสียก่อน โดยจะมีการจัดประชุม ใหญ่ของกลุ่มเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และ การทำความเข้าใจกับเกษตรกร จากนั้นทีมผู้ทำการตรวจประเมินภายใน (คณะกรรมการ กลุ่มที่ผ่านการอบรมแล้ว) จะเดินทางไปทำการอบรมมาตรฐานข้าวอินทรีย์ในระดับ ตำบลและจะมีการตรวจในระดับพื้นที่อีกครั้งหนึ่ง และ (2) ระดับการตรวจจากภายนอก เป็นการตรวจมาตรฐานโดยสถาบันการตรวจ มาตรฐานจากภายนอกที่ได้รับการรับรอง จาก มกท. เข้าไปตรวจอีกรอบหนึ่ง ดังนั้น ข้าวอินทรีย์ที่ได้จากกลุ่ม สมาชิกที่เข้าร่วม

โครงการจึงเป็นข้าวที่มีมาตรฐานเชื่อถือได้ โดยการสมัครเข้าเป็นสมาชิกที่จะขายข้าวอินทรีย์ ให้กับกลุ่มเครือข่ายมีการดำเนินการเป็นขั้นตอนอย่างเป็นระบบ เช่น มีการทำสัญญาข้อตกลงโครงการข้าวอินทรีย์ในแต่ละฤดูกาลผลิตโดยในตัวสัญญาจะมีใจความสำคัญ เช่น ยินยอมให้ผู้ตรวจจากโครงการ และสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เข้าตรวจสอบในพื้นที่การเกษตรทุกแปลง ตลอดจนสถานที่เก็บเครื่องมือ สถานที่เก็บผลผลิตและที่พัก โดยทางผู้ตรวจจากโครงการ และสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ไม่จำเป็นต้องแจ้งให้ทราบล่วงหน้า การสร้างมาตรฐานการผลิตข้าวอินทรีย์จะมีขั้นตอนการตรวจสอบและรับรองฟาร์มอินทรีย์ ดังนั้น นอกจากระบบการตรวจแปรปรวนแล้ว ทางโรงสีมีการตรวจมาตรฐานที่ห้องปฏิบัติการที่โรงสีสวนดุสิตอีกขั้นตอนหนึ่งว่าผ่านมาตรฐานหรือไม่รวมถึงส่งไปทำการตรวจสอบ การทำมาตรฐานข้าวอินทรีย์ของกลุ่มสมาชิกเป็นการรับรองแบบรวมอยู่ในโครงการ โรงสีข้าวสวนดุสิตในเรื่องการตรวจสอบมีการแยกการตรวจสอบ เพื่อพิจารณาว่าพื้นที่ไหนผ่านการรับรองหรือไม่ผ่านการรับรองเพื่อแจ้งสมาชิกมีผลต่อราคาในการตรวจมาตรฐานก็จะเป็นไปตามข้อกำหนดของแต่ละองค์กร เพราะการทำระบบอินทรีย์มีค่าใช้จ่ายในการรับรองมาตรฐานอินทรีย์ที่ต้องเสีย ซึ่งกลุ่มจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายให้แก่ผลผลิตก็ไม่ได้กำหนดเป็นสัญญาว่า ต้องขายให้โครงการหรือกลุ่มเท่านั้น แต่เหมือนกับเป็นสัญญาใจกันไว้ว่าอย่างน้อยก็ต้องขายให้กับทางกลุ่ม เพราะทางกลุ่มมีค่าใช้จ่ายในการทำตามมาตรฐานปีต่อปี เช่น มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของ มกท. IFOAM EU เพื่อการส่งออก จนถึงระดับจังหวัด แต่ส่วนใหญ่สมาชิกก็จะขายให้กลุ่มเพราะจะได้ราคาที่สูงกว่าราคาในท้องตลาด ณ ปัจจุบันประมาณร้อยละ 10 แต่ตามเกณฑ์อย่างโรงสีข้าวสวนดุสิต สมาชิกในปีแรกราคาขายสูงกว่าราคาในท้องตลาด ร้อยละ 3 พอปีที่สองร้อยละ 5 แต่ข้าวต้องได้มาตรฐาน มกท. และมาตรฐานสูงขึ้นระดับ EU ราคาจะสูงกว่าราคาตลาดร้อยละ 10 เช่น ราคาข้าวทั่วไปท้องตลาดราคา 10,000 บาท ข้าวในโครงการจะได้ราคา 11,000 บาท เป็นต้น

ขั้นตอนการตรวจสอบและรับรองฟาร์มเกษตรอินทรีย์

มีขั้นตอนการตรวจสอบและรับรองฟาร์มเกษตรอินทรีย์ ดังต่อไปนี้ (สมคิด คิสถาพร, 2549, หน้า 25-26)

1. การรับสมัครเกษตรกรที่สนใจเข้าร่วมโครงการ “การปลูกข้าวอินทรีย์ของกลุ่มเครือข่าย” ต้องกรอกแบบฟอร์มเอกสารที่ทางโครงการกำหนดขึ้น เมื่อโครงการได้รับใบสมัครแล้วทางโครงการจะตรวจสอบความเรียบร้อยของใบสมัคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลงนามของสัญญาข้อตกลงและแผนการผลิตประจำปี แผนผัง ที่นาในกรณีที่ใบสมัครไม่สมบูรณ์จะส่งคืนผู้สมัครดำเนินการให้เรียบร้อย

2. การมอบหมายการตรวจ ทางโครงการจะกำหนดการมอบหมายให้ผู้ตรวจฟาร์มภายในของโครงการ (ที่ผ่านการอบรมแล้ว) ไปดำเนินการตรวจฟาร์มโดยการจัดสรรผู้ตรวจฟาร์มจะต้องไม่ตรวจที่นาของตัวเองหรือญาติพี่น้องโดยตรง

3. การตรวจฟาร์ม เมื่อผู้ตรวจได้รับมอบหมายการตรวจแล้วจะต้องดำเนินการตรวจที่นาภายใน 30 วัน หลังจากที่ได้รับมอบหมายงานและจะต้องจัดส่งรายงานให้กรรมการรับรองมาตรฐานของโครงการภายใน 15 วัน หลังจากที่ได้ตรวจที่นาแล้ว การตรวจที่นาจะดำเนินการตรวจอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ดังนี้

3.1 การส่งเสริมการผลิตเดือนมีนาคม-สิงหาคม

3.2 ตรวจรับรองมาตรฐานเดือนกันยายน-ตุลาคม

3.3 รวบรวมผลผลิตเดือนพฤศจิกายน-มกราคม ของปีถัดไป

4. การรับรองฟาร์ม กรรมการรับรองจะจัดประชุมเพื่อพิจารณารับรองที่นาภายใน 30 วันหลังจากได้รับรายงานการตรวจที่นา โดยกรรมการอาจมอบหมายให้ผู้ตรวจที่นาภายในดำเนินการสรุป ข้อมูลการตรวจที่นาเพื่อให้การพิจารณาตัดสินใจได้รวดเร็วขึ้น ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบตรวจที่นาไม่สามารถออกเสียงรับรองได้

โครงการข้าวของกลุ่มเครือข่ายให้การรับรองเกษตรกรรับรองรายงานการตรวจ และรับรองผลการตรวจของโครงการข้าวคุณค่าของกลุ่มเครือข่ายออกใบรับรองเกษตรกรในโครงการข้าวอินทรีย์ของกลุ่มเครือข่าย สามารถยื่นคำร้องขอรับใบรับรองของโครงการแก่สมาชิกเป็นรายบุคคลและรายกลุ่มได้

5. การละเมิดมาตรฐานในกรณีที่มีการตรวจพบว่า ผู้ผลิตมีการละเมิดมาตรฐาน
กรรมการรับรองจะกำหนดบทลงโทษที่เหมาะสม เช่น ปรับลดสถานะผลผลิต ระวัง
การรับซื้อผลผลิต ยืดระยะเวลาการปรับเปลี่ยนให้ออกจากโครงการหรือมาตรการอื่น ๆ
ที่เหมาะสม

6. การอุทธรณ์ สมาชิกที่ถูกกรรมการรับรองพิจารณาบทลงโทษมีสิทธิที่จะอุทธรณ์
คำตัดสินของกรรมการรับรองภายใน 15 วัน เมื่อมีการอุทธรณ์ให้กรรมการจัดประชุม
เพื่อทบทวนคำตัดสินอีกครั้งหนึ่งภายใน 15 วัน หลังจากที่ได้รับคำอุทธรณ์ แต่ในช่วง
ระหว่างการอุทธรณ์ให้ถือว่าคำตัดสินเดิมของคณะกรรมการ มีผลบังคับใช้อยู่

ซึ่งรูปแบบการทำงานของกลุ่มเครือข่ายข้าวอินทรีย์ยังมีจุดอ่อนในส่วนของ
ค่าใช้จ่ายซึ่งเป็นต้นทุนการตรวจรับรองมาตรฐานทางกลุ่มจึงจำเป็นจะต้องอาศัยศักยภาพ
ของหน่วยงานราชการมาช่วยสนับสนุน เช่น ค่าตรวจมาตรฐานข้าวอินทรีย์ต่อครั้ง
จำเป็นต้องใช้ค่าใช้จ่ายต่อครั้ง คือ 2 แสนบาท เป็นต้น ซึ่งในการทำงานกลุ่มได้ทำการ
เชื่อมโยงกับหน่วยงานเกษตรจังหวัดช่วยในการหาผู้ตรวจมาตรฐานจากภายนอกและ
รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ แต่หากเป็นการตรวจภายในก็จะใช้งบประมาณของกลุ่ม
มาบริหาร จัดการแทนแสดงถึงศักยภาพของกลุ่มในการทำงานเชื่อมโยงกับหน่วยงาน
ภายนอกได้เป็นอย่างดี

มาตรฐานข้าวอินทรีย์สู่การเมือง

จุดเชื่อมโยงของปัญหาเรื่องข้าวสู่การเมือง

ชาวนาในอดีตมีรูปแบบการทำนาแบบกสิกรรมธรรมชาติ กล่าวคือ อาศัย
ธรรมชาติตามที่กล่าวมาแล้วซึ่งในการทำนาข้าวส่วนใหญ่จะอาศัยน้ำฝนใช้แรงงานสัตว์
และแรงงานคนเป็นหลัก ดังนั้น ชาวนาส่วนใหญ่นอกจากจะทำนาแล้วจึงเลี้ยงปศุสัตว์
ไปด้วยและมีการปลูกพืชผักสวนครัว เช่น ปลูกผักกิมมู ปลูกพริก แตง ฟักทอง เป็นต้น
ส่วนการทำนาก็เพื่อให้ได้ข้าวเก็บไว้กิน แต่ในปัจจุบันรูปแบบการทำนาเปลี่ยนแปลงไป
เป็นการปลูกเพื่อขายเป็นหลัก ดังนั้น รูปแบบของการทำนาจึงเปลี่ยนไปด้วยจากการทำ

นาค้า ซึ่งมีขั้นตอนมากกว่าและต้องใช้กำลังคนจำนวนมาก เป็นการทำงานที่สะดวก รวดเร็วกว่าเพราะมีขั้นตอนไม่ซับซ้อนมากมายเหมือนการทำงานค้า

การทำงานในอดีตและปัจจุบันมีความแตกต่างกันมากทั้งในเรื่องของการลงทุน ผลกำไร เรื่องของการลงทุน เช่น ซื้อปุ๋ยมาเร่งหรือเพิ่มการเจริญเติบโตของข้าว ซื้อยา มาฉีดเพื่อป้องกันเพลี้ยหรือตัวแมลง ส่วนเรื่องของผลกำไรนั้นจะได้กำไรน้อยมากเพราะ จะลงทุนไปกับการซื้อยา ซื้อปุ๋ย ส่วนการทำงานในอดีตจะเห็นได้ชัดว่า ไม่ค่อยได้ลงทุน อะไรมากนัก เพราะไม่ต้องซื้อปุ๋ย ซื้อยา และไม่ต้องจ้างคนมาเก็บเกี่ยวข้าว โดยจะใช้ วิธีการลงแขกเกี่ยวข้าวหรือเรียกว่าการเอาแรงกัน เช่น เมื่อบ้านนี้ทำการดำนาหรือ เกี่ยวข้าวจะมีเพื่อนบ้านในละแวกเดียวกันมาช่วยและเมื่อเพื่อนบ้านหลังใดมีการเก็บ เกี่ยวข้าว บ้านหลังนั้นก็จะต้องไปช่วยเกี่ยวด้วยเช่นกัน (สมพร อิศวิลานนท์, 2552, หน้า 35-36)

บทสะท้อนว่า “ข้าว” เชื่อมโยงกับการเมือง

บทสะท้อนว่า “ข้าว” เชื่อมโยงกับการเมืองนั้น ก็คือ รูปแบบพัฒนาการของการปรับตัวของชาวนาจากผลกระทบของกระแสนิยมและนโยบายรัฐ การปรับตัวของชาวนาจากผลกระทบของกระแสนิยมและนโยบายรัฐจึงถือว่าเป็น จุดเชื่อมโยงที่สะท้อนถึงพัฒนาการของ “ข้าว” ที่เชื่อมโยงกับการเมืองที่สะท้อนให้เห็นว่า “ข้าว” มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตเพราะคนไทยนิยมการบริโภคข้าวเป็นอาหารหลักและมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ในด้านเศรษฐกิจของคนไทย ข้าวจึงเป็นพืชส่งออกทำให้เศรษฐกิจของประเทศไทยเติบโตขึ้นจากการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ พบว่า ข้าวเป็นสินค้าส่งออกมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2394 ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) เป็นต้นมา นอกจากที่ข้าวจะเป็นพืชเศรษฐกิจแล้วยังเป็นพืชการเมืองอีกด้วยเพราะข้าวเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประเทศล่าอาณานิคมอย่างอังกฤษนำเรือปืนไปมาปิดปากอ่าวบังคับให้ประเทศไทยยกเลิกการผูกขาดการส่งออกและการนำเข้าท้องพระคลังสินค้าทำให้ข้าวไทยราคาแพงและขึ้นลงตามราคาตลาดโลกตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (วิรพงษ์ รามางกูร, 2559; อภิชัย พันธเสน และมนตรี เจนวิทย์การ, 2531, หน้า 23-24; อัมมาร์ สยามวาลา, 2522, หน้า 165-166)

และมีปรากฏการณ์ที่เห็นได้ อย่างประจักษ์ชัดว่า “ข้าว” มีผลกระทบกับสถานการณ์กับความมั่นคงทางการเมืองก็เพราะทุก ๆ ครั้งที่ปริมาณการผลิตข้าวมากหรือน้อยเกินไป ราคาข้าวสูงเกินไปหรือต่ำเกินไปในฤดูกาลผลิต โดยเฉพาะในช่วงต้นฤดู หากมิได้แก้ไขให้เป็นที่พอใจของกลุ่มต่าง ๆ อย่างรวดเร็วเพียงพอแล้ว ก็อาจจะกลายเป็นประเด็นปัญหาสำคัญทางการเมืองโดยอาจจะถูกหยิบยกมาเป็นประเด็นการเมืองให้ฝ่ายตรงข้ามรัฐบาลยกมาเป็นเหตุในการโจมตีรัฐบาลได้ และในฤดูกาลหาเสียงเพื่อสมัครรับเลือกตั้ง นักการเมืองก็มักจะใช้ประเด็นเรื่องข้าวและปัญหาที่เกี่ยวกับชาวนาเป็นเครื่องมือหลักในการหาเสียงทั้งในกรุงเทพและต่างจังหวัด เนื่องจากเสียงส่วนใหญ่ของประเทศยังคงอยู่ในกลุ่มของเกษตรกรที่ยังคงประกอบอาชีพทำนาอยู่ และมีคนจำนวนมากที่ยังเชื่อว่า ปัญหาเกี่ยวกับข้าว นั้น เป็นเรื่องผลประโยชน์ที่ขัดกันระหว่างรายได้ของชาวนากับค่าครองชีพของกรรมกรในเมืองเป็นส่วนใหญ่ ถ้าทำให้ข้าวเปลือกราคาดีพอสมควร และราคาข้าวสารไม่สูงนักคงจะไม่เกิดประเด็นขัดแย้งมากแต่ประการใด แท้ที่จริงแล้วปัญหาเรื่องข้าวมีประวัติศาสตร์ทางการเมืองที่ยาวนาน การสงครามในประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการแย่งชิงแรงงานเพื่อนำมาใช้ในการปลูกข้าวและทรัพยากรอื่น ๆ ซึ่งต่อมาได้พัฒนากลายเป็นเรื่องการจัดแย้งของผลประโยชน์ระหว่างชนชั้นตั้งแต่ยุคศักดินาจนมาถึงยุคทุนนิยมในปัจจุบัน

ส่วนในการวิจัยครั้งนี้ ข้าวอินทรีย์จะเป็นเสมือนปัจจัยหรือเครื่องมือที่เชื่อมโยงให้เกิดพัฒนาการที่จะค่อย ๆ ก่อร่างสร้างเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้กลุ่มชาวนาที่มีชีวิตผูกพันกับข้าวมาเป็นระยะเวลายาวนาน จนกลายเป็นวิถีชีวิต เรียนรู้ และปรับตัวอยู่กับการเมืองที่มีข้าวอินทรีย์เป็นจุดเชื่อมโยง และสามารถอาศัย “ข้าวอินทรีย์” เป็นเครื่องมือที่สรรสร้างคามเข้มแข็งให้กับชาวนากลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจข้าวอินทรีย์ทั้งสามกลุ่มให้สามารถแก้ไขปัญหา เรื่องข้าวได้ในหลากหลายมิติ ซึ่งเป็นปัญหาที่สั่งสมมายาวนานก็เริ่มมีทิศทางหรือแนวทางในการแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืนโดยพึ่งพิงหน่วยงานของรัฐให้น้อยที่สุด สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวนาที่ปลูกข้าวในรูปแบบที่แตกต่างกันทางด้านความคิด วิธีการ และการตลาด กลุ่มข้าวที่ใช้สารเคมีในการเพาะปลูก กลุ่มข้าวอินทรีย์ที่ปราศจากสารเคมี และกลุ่มชาวนาที่ใช้ผสมผสานระหว่างปุ๋ยสองแบบ

โดยการวิจัยจะพยายามนำเสนอปรากฏการณ์และพัฒนาการของการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์นี้ ซึ่งผู้ศึกษาได้จัดแบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 ส่วนตามช่วงของเวลา คือ

ปรากฏการณ์และพัฒนาการของชาวนาในอดีตก่อนปี พ.ศ. 2500 ในอดีต

เนื่องจาก “ข้าว” เป็นอาหารหลักที่คนไทยบริโภคกันมานานอาชีพชาวนาจึงกลายเป็นอาชีพที่อยู่คู่กับคนไทยมาช้านานจนกลายเป็นวิถีชีวิต ไม่ใช่การปลูกเพื่อบริโภคอย่างเดียวแต่การเพาะปลูกข้าวยังเป็นการสะท้อนถึงวัฒนธรรมอันดีงามในเรื่องของความสามัคคี ความมีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตที่เอื้อเพื่อซึ่งกันและกัน เป็นต้น โดยการเพาะปลูกข้าวมักจะกระจุกตัวอยู่ตามบริเวณที่ราบลุ่มใกล้แม่น้ำ และมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกออกไปอย่างรวดเร็วในพื้นที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ซึ่งมีสภาพทางภูมิศาสตร์ของดินเหมาะสมกับการปลูกข้าวหอมมะลิมากจังหวัดหนึ่งของประเทศ ซึ่งโดยปกติชาวนาแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ก็จะมีการปลูกข้าวทุกจังหวัดอยู่แล้ว แต่สภาพทางภูมิศาสตร์ อาจจะยังขาดเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำและความแตกต่างของสภาพภูมิประเทศที่ต่างจากพื้นที่ราบลุ่มที่มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์อยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม จากหลักฐานเอกสารทางวิชาการของ อัมมาร์ สยามวารา (2522, หน้า 165-166) กล่าวถึง การเปิดการค้ากับต่างประเทศ โดยเฉพาะการส่งออกข้าวในช่วงสนธิสัญญาบาวริงกับอังกฤษในช่วงปี พ.ศ. 2399 แต่ก็ยังมี การส่งออกในจำนวนน้อย คือ ประมาณร้อยละ 2 ของผลผลิตทั้งหมด และรัฐบาลเป็นผู้ผูกขาดแต่เพียงผู้เดียว เรียกว่า ข้าวเป็นยุทธปัจจัยสำคัญในการหล่อเลี้ยงกำลังทหารถึง 50,000 นาย ที่ไปทำการรบอยู่ในประเทศเขมรทำให้ข้าวมีราคาที่สูงมาก และค่อย ๆ ผ่อนคลายลงหลังจากยกทัพกลับ (อภิชัย พันธเสน และมนตรี เจนวิทย์การ, 2531, หน้า 35-36) โดยช่วงหลังปี พ.ศ. 2400 รัฐบาลมีนโยบายออกกฎหมายให้สิทธิพิเศษกับการทำนาในพื้นที่บุกเบิกใหม่ โดยการยกเว้นภาษีในปีแรกและในสามปีถัดมา นอกจากนั้น ยังมีการสร้างแรงจูงใจด้านภาษีแล้ว ยังได้มีการขุดคลองขึ้นใหม่เป็นจำนวนมากเพื่อบุกเบิกที่ดินเพื่อขยายการผลิต ข้าวที่จะใช้ในการส่งออก (Ingram, 1955, pp. 33-34) ยิ่งระยะเวลาผ่านไปหลายสิบปีแม้จะมีการเร่ง การผลิตข้าวจำนวนมากเพื่อการส่งออกก็ตาม แต่กลับ พบว่า ชาวนาที่เป็นกำลังหลักในการผลิตข้าวกลับได้รับผลประโยชน์น้อยลงเรื่อย ๆ และถูกเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มศักดินาหรือชนชั้นปกครอง

(feudal system) มากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะปัญหาการถือครองที่ดินที่อุดมสมบูรณ์จะถูกจับจองโดยผู้มีอำนาจในสมัยนั้น ๆ ส่วนที่นาของชาวนาจะได้เฉพาะพื้นที่ที่ไม่สมบูรณ์ห่างไกลจากระบบชลประทานและคลองเพื่อการขนส่ง ทำให้ต้นทุนการผลิตและการขนส่งสูงกว่าผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก และการที่ต้องอยู่ท่ามกลางคนยากจนและห่างไกลออกไป ชาวนายังถูกคุกคามความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินจากโจรผู้ร้ายจนกลายเป็นเรื่องปกติ (พระยาสุริยวัตร, 2518, หน้า 15) เนื่องจากสิทธิพิเศษที่กลุ่มศักดินาได้รับในการมีอภิสิทธิ์เหนือที่ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกเป็นจำนวนมากทำให้เกิดปรากฏการณ์ผันตัวเองมาเป็นผู้ให้เช่าที่นา ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวได้สร้างผลประโยชน์ให้กับเจ้าของที่นาเป็นจำนวนมาก ซึ่งรวมถึงผลประโยชน์ที่จะได้แก่รัฐ ซึ่งเป็นผู้เก็บภาษีจากการใช้ที่ดินในการผลิตข้าวทำให้ปัญหาของชาวนาผู้ปลูกข้าวซึ่งเป็นผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบโดยไม่มีตัวแทนทำหน้าที่เป็นผู้รักษาผลประโยชน์โดยตรงยิ่งทำให้ชาวนาขาดอำนาจในการต่อรองทางการเมืองกับเจ้าของที่ดินและรัฐบาลสั่งสมเป็นปัญหาระยะยาวที่เสมือนว่าจะไม่มีทางออกจนนำไปสู่ปัญหาความแตกแยกของคนไทย

อย่างไรก็ตาม การผลิตข้าวก็ยังคงเป็นเสมือนวิถีชีวิตที่สำคัญของชาวนาในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยในอดีตที่ผ่านมาชาวนายังมีรูปแบบการทำนาแบบกสิกรรมธรรมชาติ กล่าวคือ อาศัยการเพาะปลูกโดยพึ่งพิงฤดูกาลและสภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่เป็นตัวกำหนด เช่น การผลิตข้าวจะเป็นการปลูกข้าวแบบนาปีที่ต้องอาศัยฝนจากธรรมชาติในช่วงฤดูฝนซึ่งมีฝนตกชุกมีน้ำทำอุดมสมบูรณ์ แต่หากปีใดที่มีฝนตกน้อย ผลผลิตที่จะได้จากการเพาะปลูกก็จะน้อยลงไปด้วย หรืออาจจะเพาะปลูกล่าช้าไปจากช่วงเวลาปกติ ลักษณะของปุ๋ยที่ใช้ก็จะเป็นปุ๋ยที่เกิดจากการย่อยสลายของอินทรีย์ธาตุวัตถุในดิน เช่น ตอฟางข้าวหลังจากการเก็บเกี่ยวตอนสิ้นสุดฤดูกาลเก็บเกี่ยวในแต่ละปี ปุ๋ยที่เพิ่มเติมก็จะได้จากมูลของสัตว์ เช่น วัว หรือควาย ที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้เป็นประจำอยู่แล้ว ซึ่งวิถีชีวิตดังกล่าวนี้ก็ยังคงมีให้เห็นได้ในปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่ และแหล่งน้ำไม่เอื้ออำนวยทำให้การทำนายังคงเป็นการทำนาปี และมีการเลี้ยงสัตว์เช่นเดิมเหมือนอย่างที่ผ่านมา

โดยสรุปจากปรากฏการณ์ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 สามารถสรุปได้ว่า ในอดีตชาวนามีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายผูกพันกับธรรมชาติ โดยการเพาะปลูกข้าวหรือพืชผลทางการเกษตรเป็นไปเพื่อการบริโภคและอาศัยการดำรงชีพแบบกสิกรรมธรรมชาติ คือการพึ่งพิงธรรมชาติ แต่ในขณะเดียวกันข้าวหรือจำนวนการผลิตข้าวกับเป็นปัจจัยที่แสดงออกถึงการมีอำนาจทางการเมืองและความมั่งคั่งอีกด้วย โดยในอดีตระบบศักดินาได้สิทธิหรือโอกาสในการเป็นเจ้าของที่ดินที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสมกับการเพาะปลูกมากกว่าชาวนาซึ่งเป็นชาวบ้านธรรมดาทำให้เกิดการบุกเบิกหรือการขยายพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกออกไป กลุ่มคนในยุคนั้นจึงถูกแยกออกเป็นกลุ่ม 2 กลุ่มค่อนข้างเด่นชัด คือ (1) กลุ่มผู้มีอำนาจ (กลุ่มศักดินา) และ (2) กลุ่มชาวนาผู้อยู่ภายใต้การปกครอง ถึงแม้จะเริ่มมีการค้าขายข้าวมากขึ้นแต่ชาวนาก็ยังคงเป็นผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มผู้มีอำนาจอยู่ดี ในขณะเดียวกันข้าวได้กลายเป็นยุทธปัจจัยสำคัญทางทหารที่ส่งไปเป็นเสบียงให้กับทหารที่ไปรบในต่างแดน สรุปได้ว่า “ข้าว” ในอดีตนอกจากจะเป็นอาหารหลักเพื่อการบริโภคแล้วยังเป็นสินค้าที่สร้างรายได้อีกด้วย เพียงแต่เป็นสินค้าที่รัฐมีอำนาจในการควบคุมการส่งออกและควบคุมราคาขายทั้งหมด ชาวนาได้ถูกเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มคนที่มีอำนาจในขณะนั้นอย่างต่อเนื่อง และถูกจัดให้อยู่ในฐานะที่ต้องเป็นแรงงานสำคัญในการผลิตข้าวให้กับรัฐและมีหน้าที่ต้องเสียภาษีเมื่อต้องการจำหน่ายข้าว ความมั่นคงหรือความเจริญเติบโตในด้านคุณภาพชีวิตของชาวนาในยุคนี้อยู่ภายใต้ความไม่มั่นคง ถูกเอารัดเอาเปรียบและถูกกำหนดชะตาชีวิตให้เป็นไปตามกระแสการเมืองในยุคนั้น

ปรากฏการณ์และพัฒนาการของชาวนาในช่วงปี พ.ศ. 2500-2515 หลังจากช่วงที่รัฐบาลของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) นับว่าเป็นช่วงเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่กับประเทศไทย โดยก่อนหน้าการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติทางธนาคารโลกโดยการสนับสนุนจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ได้ส่งคณะเจ้าหน้าที่มาศึกษาภาวะเศรษฐกิจในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2501 และได้จัดทำข้อเสนอแนวทางการพัฒนาประเทศไทยในปี พ.ศ. 2502 (ธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและวิวัฒนาการ, 2503, หน้า 1-5) ซึ่งรัฐบาลไทยในขณะนั้นได้นำเนื้อหาเอกสารดังกล่าวมา

เป็นแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 และต่อเนื่องไปถึงแผนที่ 2 และ 3 ต่อมาจนถึงช่วงปี พ.ศ. 2519 ซึ่งเป็นช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 โดยแผนที่ 3 ฉบับมีหลักการสำคัญที่เน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรมที่ทดแทนการนำเข้าและเน้นการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การสร้างเขื่อนเพื่อสนับสนุนการเพาะปลูกหรือพืชผลทางการเกษตรให้มากขึ้น การสร้างเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าสนับสนุนการผลิตเพื่อจำหน่ายและการสร้างถนนหนทางเพื่อความสะดวกต่อการขนส่งสินค้าทางการเกษตรเข้าสู่เมืองศูนย์กลาง ซึ่งการเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลักโดยเฉพาะการทำถนนเพื่อความสะดวกในการขนส่งพืชผลเข้าสู่ส่วนกลางทำได้ง่ายขึ้นแต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชาวนา ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินในท้องถิ่นที่มีถนนตัดผ่าน และมีการขุดคลองชลประทานจะถูกจับจองหรือซื้อไว้ด้วยราคาถูกโดยข้าราชการระดับสูง พ่อค้า และเจ้าที่ดินในท้องถิ่น ชาวนารายย่อยต้องโยกย้ายไปบุกเบิกหาที่ทำกินใหม่ ซึ่งเป็นการขยายพื้นที่เพาะปลูกมีการตัดต้นไม้รูลำที่ป่าสมบูรณ์ที่ยังไม่มีผู้ครอบครองมากขึ้น บางส่วนของชาวนาที่ไม่ได้มีการบุกเบิกพื้นที่เพาะปลูกใหม่ก็เคลื่อนย้ายครอบครัวเพื่อเข้ามาประกอบอาชีพเป็นแรงงานในเมืองแทน ดังนั้น ปรากฏการณ์ของชาวนาในช่วงนี้ถูกเปลี่ยนแปลงจากเจ้าของที่ดินเป็นไร้ที่ดินของตนเองมีการประมาณการว่า ชาวนาสู้สูญเสียที่ดินจากการฝากขายและจำนอง ทำให้ชาวนาบางส่วนเคลื่อนย้ายไปเป็นแรงงานในเมือง ซึ่งจะถูกกดราคาค่าแรงให้ต่ำซึ่งการจะกดราคาให้ต่ำได้ ก็คือ การกดราคาข้าว ให้ต่ำและชาวนาก็จะถูกเรียกเก็บภาษีในรูปแบบต่าง ๆ เพิ่มขึ้น เช่น ค่าธรรมเนียม การส่งออกซึ่งจะปรับเปลี่ยนไปตามชนิดของข้าวและช่วงระยะเวลาจำหน่ายอากร ขาออก ระบบโควต้า และการควบคุมในลักษณะอื่น ๆ ที่นำมาบังคับใช้ในภายหลัง ซึ่งเหตุผลเหล่านี้ก็กดดันให้ชาวนาเปลี่ยนสถานภาพของตนเองมาเป็นแรงงานราคาถูกในเมืองแทน ดังนั้น แผนที่รัฐบาลกำหนดไว้ คือ การพัฒนาระบบอุตสาหกรรมโดยเฉพาะเชิงโครงสร้างจึงสำเร็จลงได้บนความยากลำบากของชาวนา (สายันต์ ไพรชาญจิตร์, 2555, หน้า 60)

ปรากฏการณ์และพัฒนาการของชาวนา (พ.ศ. 2516-2524) ช่วงเริ่มเรียนรู้กระแสของความเปลี่ยนแปลงและก้าวเข้าสู่ภาวะทันสมัย หลังจากช่วงระยะเวลาที่ประเทศไทยได้มีการประกาศแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) เป็นต้นมา

รูปแบบการดำรงชีวิตของชาวนายังรักษาสภาพความเป็นพื้นที่ที่ยังผูกติดกับวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมอยู่มากแต่ก็ค่อย ๆ เปลี่ยนรูปแบบจากระบบเกษตรเพื่อการบริโภคก้าวไปสู่ระบบการเกษตรเพื่อการค้าอย่างช้า ๆ เนื่องจากอยู่ไกลจากเมืองหลวงมาก และสภาพภูมิประเทศก็ยังไม่เอื้ออำนวยต่อการทำเกษตรมากนัก แต่ความเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างชัดเจน ก็คือ นโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลในยุคนั้น ๆ และรัฐบาล ในยุคต่อ ๆ มาซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาประเทศด้านโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลัก เช่น การขุดสระขนาดใหญ่การขุดคลองชลประทานเพื่อเพิ่มแหล่งน้ำในการเพาะปลูก และมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น เครื่องจักรกลการเกษตร เป็นต้น มาใช้ทำให้มีการเพิ่มกำลังการผลิตข้าวเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วถึงแม้จะมีการเพิ่มกำลังผลิตข้าวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และราคาข้าวในตลาดโลกมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องผลผลิตส่วนเกินที่มีไว้สำหรับส่งออกลดปริมาณลง รัฐบาลออกกฎหมายห้ามเอกชนส่งออกข้าว แต่กลับดำเนินการจัดทำนโยบายขายข้าวแบบรัฐต่อรัฐ หรือที่เรียกว่าสัญญาแบบจีทูจี (Government to Government--G to G) กับรัฐบาลอินโดนีเซียในปริมาณข้าวที่สูงมาก เมื่อมีการกระจายของข้าวนี้ไปยังตลาดข้าวทำให้ราคาข้าวพุ่งทะยานสูงขึ้นไปอีกแต่รัฐบาลกับแก้ไขปัญหานี้โดยการนำข้าวสำรองออกจำหน่ายในราคาต่ำกว่าราคาตลาด ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2515 เป็นช่วงที่ข้าวเริ่มหมดจากตลาด ข้าวใหม่ยังไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้ และบางส่วนยังอยู่ในโรงสีทำให้เกิดวิกฤตข้าวอย่างรุนแรง ประชาชนต้องต่อแถวซื้อข้าวในราคาถูก รัฐบาลประกาศห้ามส่งออกข้าวและปรับอัตราข้าวสำรองให้เพิ่มมากขึ้น (วิระหวังสังจะโชค, 2556, หน้า 12-14)

สรุปได้ว่า จากการขยายตัวของการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) เป็นต้นมา ทำให้ชาวนาได้รับผลกระทบจากกระแสการพัฒนาไปสู่ ภาวะความทันสมัยเป็นอย่างมาก เพราะถึงแม้ราคาข้าวในตลาดโลกและมูลค่าการส่งออกจะสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ชาวนากลับไม่ได้ประโยชน์จากมูลค่าที่เพิ่มสูงขึ้นแต่กลับถูกเอารัดเอาเปรียบหนักกว่าเดิม โดยภาวะหนี้สินล้นพ้นตัว ถูกยึดที่ทำกิน ในขณะที่การช่วยเหลือจากรัฐตกเป็นผลประโยชน์กับหน่วยงานราชการท้องถิ่น ท้องที่เป็นส่วนมาก ประโยชน์ไปถึงพี่น้องชาวนาเป็นส่วนน้อย ซึ่งผลกระทบเหล่านี้เองก่อให้เกิดเป็นรอยร้าวในใจของชาวนา ผลักชาวนาให้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ

การเมืองในหลายระดับด้วยกัน และนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมืองที่รุนแรงในภายหลัง

ปรากฏการณ์และพัฒนาการของชาวนา (พ.ศ. 2525-2549) ช่วงการปรับตัวให้เข้า
กลับกระแสการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย และช่วงได้รับผลกระทบจากภาวะทันสมัย
จนไปถึงการเรียนรู้ที่จะพึ่งตนเอง ถึงแม้จะมีการนำเทคโนโลยีทางการเกษตร เช่น รถไถ
 รถแทรกเตอร์ เป็นต้น มาใช้ในการเพาะปลูกข้าวแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีชาวนาจำนวนน้อย
 ที่มีกำลังสามารถจะนำเทคโนโลยีเหล่านั้นมาใช้ได้เนื่องจากราคาเทคโนโลยีทาง
 การเกษตรในช่วงเริ่มแรกค่อนข้างสูงทำให้การทำนาของชาวนาท้องถิ่นโดยเฉพาะใน
 จังหวัดนครราชสีมา อำนาจเจริญ และยโสธร ยังไม่สามารถนำเครื่องทุ่นแรงมาใช้ได้
 มากนัก และเครื่องจักรกลการเกษตรก็ยังมีน้อยมาก เนื่องจากเกษตรกรปลูกพืชสำหรับ
 บริโภคภายในครัวเรือน แต่ในรอบยี่สิบปีที่ผ่านมาจากการเพาะปลูกเพื่อบริโภคเริ่มมี
 การเพาะปลูกเพื่อการค้า การใช้เครื่องมือทุ่นแรงและเครื่องจักรกลการเกษตร จึงได้
 แพร่หลายและเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี โดยเฉพาะเครื่องจักรกลการเกษตรจะใช้มากขึ้น เนื่องจาก
 มีการส่งเสริมให้มีการปลูกพืชแซมหรือพืชที่ปลูกได้หลายฤดู การปรับปรุงพันธุ์ใหม่ซึ่ง
 มีช่วงเวลาการเติบโตสั้น และต้องปลูกให้ได้ตามกำหนดระยะเวลาที่เหมาะสมจึงจะ
 ได้ผลดีทำให้ต้องมีการใช้เครื่องจักรกลการเกษตร เพื่อใช้ในการเตรียมดินและเก็บเกี่ยว
 ให้ทันเวลากับการปลูกพืชรอบต่อไป นอกจากนี้ ยังมีการขยายพื้นที่เพื่อการเพาะปลูก
 เพิ่มมากขึ้นทำให้ต้องใช้รถไถนาช่วยเตรียมดินให้ทันเวลา อีกประการหนึ่ง การกระจาย
 การปลูกพืช และพืชพันธุ์ใหม่ ๆ จำเป็นต้องใช้เครื่องจักรกลการเกษตรเข้ามาช่วยเพราะ
 เกษตรกรอาจจะไม่มีความเข้าใจและความชำนาญในการปลูกพืชพันธุ์ใหม่ ๆ เช่น ถ้าเรา
 ใช้เครื่องปลูกพืชและเครื่องไถพรวน ก็จะช่วยให้สามารถปลูกได้เนวตรง และประหยัด
 การใช้ปุ๋ย นอกจากนี้ ยังช่วยให้ง่ายต่อการกำจัดวัชพืช ในปัจจุบันเครื่องจักรกลที่นิยมใช้
 กันมาก ได้แก่ เครื่องมือเตรียมดิน เช่น รถไถเดินตามเป็นที่นิยมมากที่สุดเพราะราคาถูก
 ผลิตได้ ภายในประเทศที่ชาวบ้านมักเรียกว่า “สิงห์คะนองนา” หรือ “รถเด็ก” ขนาดเล็ก
 เหมาะกับการเกษตรในประเทศไทยและง่ายต่อการใช้งานในไร่นา ส่วนรถแทรกเตอร์
 ขนาดใหญ่จะต้องสั่งเข้ามาจากต่างประเทศ โดยมากจะใช้กับพืชไร่ รถแทรกเตอร์เหล่านี้
 มักจะใช้กับการไถและเครื่องไถพรวน เครื่องที่นิยมอีกชนิดหนึ่ง คือ เครื่องสูบน้ำซึ่ง

เกษตรกรมักจะมีไว้ใช้เองหรือใช้ร่วมกันเพราะการสูบน้ำเข้านาเป็นสิ่งจำเป็น เครื่องพ่นยาฆ่าแมลงเป็นเครื่องมือที่ใช้แพร่หลายที่สุดเพราะราคาถูก ส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องพ่นยาฆ่าแมลงที่โยกด้วยมือ ซึ่งผลิตได้ภายในประเทศจึงเป็นเครื่องมือที่ได้รับความนิยมมาก จากผลสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2526 พบว่า ขนาดไร่นามีส่วนสัมพันธ์โดยตรงกับปริมาณการใช้เครื่องจักรกลการเกษตร กล่าวคือ ขนาดไร่นาที่ใหญ่ขึ้นจะต้องมีการใช้เครื่องจักรกลการเกษตรมากขึ้นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เริ่มมีการรับจ้างนวดเมล็ดพืชและการเก็บเกี่ยวข้าวเพราะไร่นามีขนาดใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการนำรถไถเดินตามมาใช้เป็นอันดับที่ 2 รองจากภาคกลางและมีการนำเครื่องสูบน้ำมาใช้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากเป็นอันดับแรก เนื่องจากพื้นที่การเพาะปลูกนาข้าวของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีขนาดค่อนข้างใหญ่กว่าภาคอื่น ๆ และมีพื้นที่แห้งแล้งและกันดารมากกว่าจึงต้องมีการสูบน้ำเข้านาเป็นจำนวนมากกว่า (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556, หน้า 7-8)

ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ผลจากการเร่งการผลิตข้าวทำให้มีการนำปุ๋ยเคมีมาใช้เพื่อเพิ่มกำลังการผลิตข้าวให้ได้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้นทำให้สภาพของดินในพื้นที่เพาะปลูกหลาย ๆ จังหวัด โดยเฉพาะจังหวัดอำนาจเจริญ จังหวัดยโสธร และจังหวัดนครราชสีมา เริ่มมีสภาพเสื่อมโทรมลงตามลำดับ โดยชาวนาพิจารณาจากปริมาณผลผลิตข้าวที่ลดลงเรื่อย ๆ แต่นโยบายที่จะเร่งผลิตข้าวของรัฐบาลก็ยังคงมีอยู่ในขณะที่ตัวชาวนาเองก็มีภาระผูกพันกับหนี้ที่สร้างไว้กับแหล่งกู้เงินต่าง ๆ โดยเฉพาะกับนายทุนเงินกู้ทำให้ต้องขวนขวายที่จะผลิตข้าวให้ได้มากที่สุดเพราะมีความหวังที่จะขายข้าวให้ได้จำนวนมากเพื่อใช้ในการชำระหนี้ ประกอบกับทางหน่วยงานราชการในขณะนั้นได้มีการประชาสัมพันธ์เรื่องของการใช้ปุ๋ยเคมีก็เป็นการชักจูงใจในการเพิ่มผลผลิตข้าวเป็นหลัก โดยจะมีใช้กันมากในช่วงปี พ.ศ. 2522 (สมพร อิศวิลานนท์, 2552, หน้า 25-26) เป็นต้นมาเนื่องจากว่า หลังจากมีการใช้ปุ๋ยเคมีในช่วงแรก ๆ พบว่า ปริมาณการผลิตเพิ่มมากขึ้น ข้าวแข็งแรง ใบเขียวหนาและใหญ่ รวงข้าวมีน้ำหนัก และจากการเก็บข้อมูลชาวนากลุ่มข้าวทั้งสองกลุ่มในช่วงแรก ๆ ประกอบด้วย กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจของจังหวัดอำนาจเจริญ และจังหวัดยโสธร พบว่า ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา ชาวนาเริ่มได้รับผลกระทบจากยุคปฏิวัติเขียว (the green revolution) ซึ่ง

สหรัฐอเมริกา ธนาคารโลก และบริษัทเอกชนขนาดใหญ่ เป็นแกนนำ โดยอ้างว่า เป็นการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรเพื่อหล่อเลี้ยงประชากรโลกที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกวัน ซึ่งการปฏิวัติเขียวเป็นการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อเร่งรัดในการเจริญเติบโตและเพิ่มผลผลิต ซึ่งทางรัฐบาลไทยได้เริ่มนำเมล็ดพันธุ์ข้าวสายพันธุ์ที่ผ่านเทคโนโลยีตัวนี้มาใช้ในการเพาะปลูกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2509 และส่งเสริมให้ชาวนาไทยปลูกนับตั้งแต่นั้น เป็นระยะเวลาเกือบ 20 ปี ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพันธุ์ข้าวขนาดใหญ่ในประเทศไทย ในสองจังหวัดดังกล่าว ได้มีหน่วยงานทางราชการได้ทำการสนับสนุนให้ชาวนาปลูกข้าวสายพันธุ์ใหม่อย่างต่อเนื่องซึ่งผลกับ พบว่า เมื่อมีการปลูกข้าวสายพันธุ์ใหม่จะเพิ่มผลผลิตและสร้างผลประโยชน์ให้กับการค้าให้กับประเทศอย่างมหาศาลแล้ว ในทางกลับกันทำให้ชาวนาในพื้นที่ต้องพบกับวิกฤตจากการที่ต้องลงทุนสูงขึ้น เนื่องจากเมล็ดพันธุ์ใหม่ต้องอาศัยปุ๋ยเคมีจึงจะได้ผลผลิตที่สูง แต่ไม่สามารถทนทานกับโรคและแมลงต่าง ๆ ได้ทำให้ชาวนาต้องลงทุนไปกับการซื้อปุ๋ยเคมีและสารกำจัดแมลงเพิ่มเติม ซึ่งต่างจากข้าวพันธุ์พื้นเมือง ซึ่งส่วนใหญ่จะไม่ตอบสนองต่อการใช้ปุ๋ย และไม่จำเป็นต้องใช้สารกำจัดศัตรูพืช เพราะข้าวพื้นเมืองจะมีความทนทานตามสภาพพื้นที่และเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดีกว่าพันธุ์ข้าวใหม่มาก แต่เนื่องจากข้าวพันธุ์พื้นเมืองไม่เป็นที่ต้องการของตลาด ทำให้ข้าวพันธุ์พื้นเมืองค่อย ๆ หดความสำคัญและไม่เป็นที่นิยมแต่ประเด็นที่สำคัญ ก็คือ การเพาะปลูกข้าวสายพันธุ์ใหม่ซึ่งเป็นแบบการเกษตรเชิงเดี่ยวอย่างต่อเนื่อง ต้องมีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชอย่างหนัก ทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่ชาวนาเข้าใจว่า เป็นเหตุที่ส่งผลกระทบต่อชาวนาโดยตรงในหลากหลายมิติด้วยกัน คือ (สมพร อิศวิลานนท์, 2552, หน้า 79-82)

1. สิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพของสภาพแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลง คือ ลดปริมาณลงอย่างรวดเร็ว เช่น พันธุ์ข้าว พันธุ์ปลาในแหล่งน้ำในนา และพืชพื้นเมืองที่ใช้เป็นอาหารต่าง ๆ การสะสมของสารพิษในดิน น้ำ และในผลผลิตอาหาร การที่พันธุ์ปลาและหอยหลากหลายพันธุ์ในแหล่งน้ำหายไปส่งผลทำให้นกซึ่งมีปลาเป็นอาหารก็ค่อย ๆ หายไปด้วย ในขณะที่ป่าถูกทำลายบุกรุกทำให้ป่าไม้โดนทำลายลงอย่างรวดเร็วอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน ดินที่ใช้ในการเพาะปลูกเกิดการร่วนซุย เป็นดินแดงสภาพขาดสารชีวภาพในดิน

2. การระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืช การเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวและการใช้สารเคมีอย่างหนักทำให้เกิดโรคระบาด เช่น โรคใบไหม้ โรคใบสีส้ม ระบาดในปี พ.ศ. 2536 เป็นต้น ซึ่งไม่เคยเกิดขึ้น มาก่อนในอดีต ระบาดไปทั่วทุกพื้นที่ และมีแมลงศัตรูพืชระบาด เช่น เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลระบาดในพื้นที่นา ในช่วงปี พ.ศ. 2523 พ.ศ. 2524 พ.ศ. 2534-2536 ความเสียหายจากปรากฏการณ์ดังกล่าว มีมูลค่าตั้งแต่ 3,000 ล้านบาท จนถึง 50,000 ล้านบาท (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ และรพีจันทร์ ภูริสมบรรณ, 2553, หน้า 1-5) โดยปรากฏการณ์ดังกล่าวที่เกิดโรคระบาดขึ้น เกษตรกรซึ่งมีหนี้สินอยู่แล้วต้องรับภาระหนี้สินจำนวนมากเพิ่มขึ้นไปอีกจนแทบสิ้นเนื้อประดาตัว

3. สุขภาพ หลังจากยุคปฏิวัติเขียวเป็นต้นมา ชาวนาในพื้นที่สามจังหวัดดังกล่าวพบว่า หลังจากการใช้สารเคมีในการเพาะปลูกข้าว ชาวนาประสบปัญหาด้านสุขภาพเพิ่มมากขึ้น เช่น เกิดปัญหาแผลเน่า และเกิดการลามของแผลจนหลายคนต้องตัดขาทิ้ง มีอาการปวดศีรษะโดยไม่ทราบสาเหตุ ไปโรงพยาบาลหมอก็ไม่สามารถหาสาเหตุได้ กลายเป็นโรคประจำตัว คือ โรคภูมิแพ้การเบื่ออาหารและคลื่นไส้ตลอดเวลา และหนักสุดหน้ามีตุ่มไปเสียชีวิตหรือกลับไปไม่ฟื้นโดยไม่ทราบสาเหตุซึ่งชาวอีสานเรียกว่า “โรคไหลตาย” เป็นต้น

4. ภาระหนี้สิน เนื่องจากการเร่งกำลังการผลิตข้าวตามโครงการและนโยบายต่าง ๆ ของหน่วยงานรัฐทำให้ชาวนาสามจังหวัดดังกล่าวในยุคนั้น ทำการกู้หนี้ยืมสินทั้งในระบบและนอกระบบเพื่อใช้ในการเพาะปลูกโดยเฉพาะการลงทุนที่หมดไปกับการซื้อปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดวัชพืช ซึ่งมีราคาแพงขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่ราคาขายข้าวเปลือกกลับตกลงอย่างน่าใจหายและนับวันจะรุนแรงเพิ่มมากขึ้น จนชาวนาไม่สามารถชดเชยหนี้ได้หมดทำให้เกิดการพอกพูนของหนี้สินทับทวีขึ้น ทำให้กลุ่มนายทุนที่รับจ้างงัดที่ดินยืมที่ทำกินของชาวนาในที่สุด

5. การลงทุนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากพันธุ์ข้าวที่ผ่านกระบวนการเทคโนโลยีมีความอ่อนแอ ไม่ทนทานกับสภาพแวดล้อมของภูมิภาคในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชาวนาจึงจำเป็นต้องซื้อปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชมากขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่ปุ๋ยเคมีและสารเคมีต่าง ๆ มีราคาที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่ยังจำเป็นต้องอาศัยแรงงานที่มาจากจ้าง เพราะไม่สามารถอาศัยแรงมือหรือความช่วยเหลือได้เหมือนเมื่อ

ในอดีต การเก็บเกี่ยวซึ่งต้องใช้รถเกี่ยวข้าวเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายหรือการลงทุนเพิ่มมากขึ้น

สรุปได้ว่า ตลอดระยะเวลายาวนาน 20 ปี ที่ผ่านมามหาชนยังคงมีวัฒนธรรมการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับข้าวมาอย่างต่อเนื่อง แต่พัฒนาการของการดำรงชีวิตโดยการปลูกข้าวได้ถูกกำหนดทิศทางและครอบงำให้สอดคล้องตามกรอบนโยบายของรัฐที่มุ่งส่งเสริมให้เกิดการเพาะปลูกข้าวเพื่อขาย เนื่องจากปัจจัยหลักที่สำคัญ คือ ราคาข้าวในตลาดโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยอาศัยการสร้าง แรงจูงใจในเรื่องของราคาข้าวที่มีปริมาณสูงเพิ่มมากขึ้นและภาระหนี้สินที่ยังคงสร้างปัญหาให้กับชาวนามาอย่างต่อเนื่อง เป็นตัวดึงดูดใจ และเป็นการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองด้วย เนื่องจากทางพรรคไทยรักไทยได้ดำเนินนโยบายตามที่ได้หาเสียงไว้ก่อนเข้าเป็นรัฐบาลทำให้ได้คะแนนเสียงสนับสนุนจากกลุ่มเกษตรกรและชาวนาเป็นอย่างมาก ในขณะที่สภาพของดินที่ใช้ในการเพาะปลูกเสื่อมโทรมลงตามกาลเวลาเนื่องจากสภาพภูมิประเทศไม่สมบูรณ์เป็นทุนเดิม และมีลักษณะเป็นดินร่วนปนทรายอยู่แล้ว “ปุ๋ยเคมี” จึงเป็นคำตอบของการเร่งผลผลิตเพื่อให้ข้าวได้ผลดีมากที่สุด และเมื่อมีปัญหาจากวัชพืชศัตรูพืชตามมาในภายหลัง สารเคมีประเภท “ยาฆ่าหญ้าและยากำจัดศัตรูพืช” จึงเป็นปัจจัยเสริมในภายหลัง แต่ชาวนากลับไม่ได้คำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงกับสภาพแวดล้อมในพื้นที่ในระยะยาว ซึ่งทำให้ค่าใช้จ่ายเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ รวมทั้งสุขภาพของชาวนาที่ได้รับผลกระทบจากสารเคมีดังกล่าว เริ่มส่งผลให้เห็นชัดเจนเพิ่มมากขึ้น แต่ด้วยภาระต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นหนี้ผูกพันและวัฒนธรรมการดำรงชีวิตในการบริโภคยังคงเป็นเหตุสำคัญทำให้ชาวนายังคงต้องปลูกข้าวต่อไป

ปรากฏการณ์และพัฒนาการของชาวนา (พ.ศ. 2550 - ปัจจุบัน) ช่วงการเรียนรู้แก้ไขปัญหาและมุ่งไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน หลังจากการรัฐประหารในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2549 ไปแล้ว ราคาข้าวก็ยังมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นต่อเนื่องทำให้ชาวนายิ่งหันกลับไปปลูกข้าวโดยการใช้สารเคมีเพิ่มมากขึ้น โดยในช่วงรัฐบาล ในนามพรรคพลังประชาชนเป็นนายกรัฐมนตรี (ช่วงปี พ.ศ. 2551) ราคาข้าวเปลือกหอมมะลิ 12,440 บาท/ตัน เพิ่มขึ้น 3,800 บาท/ตัน คิดเป็นร้อยละ 30.5 แต่ราคาข้าวเปลือกเหนียวกลับลดลงจาก 9,297 บาท/ตัน เหลือ 6,381 บาท/ตัน ลดลงร้อยละ 31 (กระทรวงเกษตรและ

สหกรณ์, สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร, 2557, หน้า 25-30) เนื่องจากวิกฤตด้านอาหาร และพลังงานของโลก แทนที่ปรากฏการณ์ดังกล่าวจะเป็นผลดีกับชาวนามากยิ่งขึ้น เหตุการณ์กลับไม่เป็นเช่นนั้น แต่กลับยังเป็นการซ้ำเติมสภาพปัญหาของชาวนาเพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยสถานการณ์การเมือง ในช่วงเดือนมิถุนายน ได้มีกลุ่มเกษตรกรรวมตัว เรียกร้องให้รัฐบาลประกาศรับจำนำข้าวในฤดูนาปรัง สูงถึงตันละ 15,000 บาท จากเดิม ตันละ 7,100 บาทต่อตัน หรือราคาสูงขึ้นจากเดิมถึงร้อยละ 97.18

ช่วงปี พ.ศ. 2552-2553 เมื่อรัฐบาลได้มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายการแทรกแซง ตลาดจากการรับจำนำข้าวเปลี่ยนมาเป็นนโยบายประกันรายได้ขั้นต่ำ โดยรัฐจะไม่เข้าไปแทรกแซงราคาข้าวแต่ให้ราคาข้าวเป็นไปตามกลไกตลาด แต่รัฐจะเป็นผู้กำหนดราคา เป้าหมายพร้อมประกาศให้เกษตรกรทราบราคาล่วงหน้า ปรากฏการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นชัดเจนถึงภาวะการเมืองที่ส่งผลกระทบต่อชาวนาโดยตรง โดยเฉพาะในส่วนของ ราคาข้าวเปลือก แต่ปรากฏการณ์หรือนโยบายดังกล่าวก็คงอยู่ได้ไม่นาน เนื่องจากในช่วง ปี พ.ศ. 2554 ได้มีการปรับเปลี่ยนรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง แต่เนื่องจากปัญหาการใช้สารเคมี ในการปลูกข้าวเป็นระยะเวลาที่ยาวนานถึงแม้จะใช้ต้นทุนสูงในการผลิต แต่ก็มีแนวโน้มที่มี อัตราการใช้สารเคมีต่อเนื่องมาเรื่อย ๆ ในขณะที่ราคาข้าวในรอบ 20 ปีที่ผ่านมาหาก คำนวณถึงต้นทุนการผลิตจะ พบว่า ราคาข้าวไม่ได้สูงขึ้นตามสัดส่วนของต้นทุนที่สูงขึ้น ส่งผลกระทบให้เกษตรกรที่ปลูกข้าวโดยตรง คือ มีภาวะขาดทุนหนี้สินล้นพ้นตัวต่อเนื่อง สะสม เพราะหากชาวนาต้องการผลผลิตเท่าเดิมหรือมากกว่าเดิมจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมีใน ปริมาณที่เพิ่มมากขึ้นทุกปี มีผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดการเสื่อมสภาพของชั้นดิน ในการเพาะปลูก แหล่งน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูกปนเปื้อนด้วยสารเคมีและความเสื่อมโทรม ของดิน โดยเฉพาะหน้าดินบริเวณริมตลิ่งถล่มไม่สามารถเกาะยึดติดกัน และปัญหาด้าน สุขภาพที่มีโรคที่ไม่สามารถหาสาเหตุได้เพิ่มมากขึ้น และปัญหาด้านสุขภาวะที่เกิด ปัญหาโรคและแมลงระบาดทำให้ต้องใช้ สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชและวัชพืชเพิ่ม มากขึ้น จากปรากฏการณ์ดังกล่าวนำไปสู่คำถามที่ต้องการคำตอบของชาวนาที่พยายาม จะหาทางออกโดยรวมจากแกนนำในชุมชนที่ต้องการจะแสวงหาทางออกเพื่อแก้ไข ปัญหาของตนเองและครอบครัวก่อน (วิระ หวังสัจจะโชค, 2556, หน้า 123-125)

จากสภาพปัญหาของชาวนาที่ผ่านมามาตลอดช่วงระยะเวลายาวนานค่อย ๆ มีความสลับซับซ้อนเพิ่มมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวนาเข้าไปเกี่ยวข้องกับมิติต่าง ๆ เพิ่มมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับการปลูกข้าวเพื่อการบริโภคหรือเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างชุมชน เรื่องของเศรษฐกิจทั้งเพื่อการขายผลประโยชน์ทางธุรกิจ และเพื่อการบริโภค เรื่องของสิ่งแวดล้อมที่ได้รับผลกระทบจากสารเคมี เช่น แหล่งน้ำความสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ เช่น ปลา ปู กุ้ง หรือแม่แต่นก ซึ่งเคยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ค่อย ๆ หดไป เรื่องของสภาพดินที่ใช้ในการเพาะปลูก เช่น สภาพดินที่ทำการเพาะปลูกมีการเปลี่ยนแปลงและเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา และการใช้ในการเพาะปลูกข้าวเป็นระยะเวลานานโดยขาดการบำรุงดินอย่างถูกวิธีเรื่องของภาวะหนี้สินที่พอกพูนขึ้น เนื่องจากราคาข้าวที่ผันผวนถึงแม้ข้าวจะมีราคาสูงในบางช่วงเวลาแต่ชาวนากลับขายข้าวไม่ได้ราคาจนส่งผลให้ชาวนา ซึ่งเรียกกันติดปากว่า “กระดุกสันหลังของชาติ” ตกอยู่ในภาวะล้มละลายเนื่องจากมีภาวะหนี้สินล้นพ้นตัว ต้องขายที่ดินทำกิน ในขณะที่ยังคงมีหนี้สินค้างชำระทั้งในระบบและนอกระบบ โดยในระบบมีภาระหนี้ผูกพันอยู่กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) เรื่องของสุขภาพที่ไม่สามารถหาสาเหตุได้ เมื่อเป็นแล้วไม่สามารถรักษาให้หายได้ขาด จนส่งผลกระทบต่อชีวิตในที่สุดและที่สำคัญที่สุด “ข้าว” ได้ถูกหยิบยกขึ้นเป็นประเด็นทางการเมือง เพราะถูกดึงเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง การคงอยู่และการล่มสลายของรัฐบาล ถึงแม้ตัวชาวนาเองจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ชาวนาได้ถูกผลักดันให้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการสร้างความเข้มแข็งและต่อรองเพื่อการคงอยู่ของรัฐบาลในแต่ละสมัย หรือเปรียบเสมือนเป็นข้ออ้างที่สำคัญ เนื่องจากชาวนาเป็นกลุ่มประชากรกลุ่มใหญ่ภายในประเทศไทยนั่นเอง ส่งผลให้กลุ่มชาวนาเกษตรอินทรีย์ (เดชาศิริภัทร, 2551, หน้า 25)

ดังนั้น ในบทที่ 4 ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อเรื่องดังกล่าวเพื่อนำมาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ผลการวิจัยที่นำมาเติมเต็มจากการศึกษาเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัยที่นำมาเป็นองค์ความรู้เพื่อหาข้อสรุปในการตอบคำถามการวิจัยและวัตถุประสงค์การวิจัยให้มีความสมบูรณ์มากที่สุด

บทที่ 5

ผลการวิเคราะห์การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ (1) เพื่อศึกษาการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย และ (2) เพื่อศึกษากระบวนการการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยจากเอกสารและการสัมภาษณ์เจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูล โดยมีผลการวิจัยเรียงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย

การอธิบายการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทยเป็นการตอบคำถามของการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ข้อค้นพบในการวิจัยสรุปได้ว่า การอธิบายคำว่าการเมืองในที่นี้หมายถึง บทบาทของ “การเมืองภาคประชาชน” เป็นกระบวนการดำเนินชีวิตที่เป็นชีวิตจริงที่อยู่ภายใต้การครอบงำของการเมืองเชิงสถาบันหรือการเมืองแบบทางการหรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึง “การเมืองแบบธรรมชาติ” ที่มีแบบแผนชีวิตการเมืองที่สำคัญ คือ “ความร่วมมือ” และ “ความขัดแย้ง” และ “การทำแทน” จากสมาชิกกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจข้าวอินทรีย์ฯ ที่ไม่ห่างไกลจากศูนย์อำนาจทางการเมืองของรัฐ แต่อำนาจรัฐไม่มีความหมายต่อสภาพชีวิตของผู้คนในกลุ่มมากนักเพราะวิถีที่สมาชิกต้องพึ่งตนเองและจัดการตนเองได้ พร้อมทั้งกับสามารถจำแนกกระหนว่งการยอมรับอำนาจรัฐที่มาด้วยสภาพการบังคับ เชิญชวน แนะนำ อำนาจของตนเองเพื่อการดำรงชีวิตที่มีความสุข ซึ่งใช้แนวคิดของนักวิชาการ ได้แก่ แนวคิดของ ชัยอนันต์สมุทรวิช และรงค์ บุญสวยขวัญ ที่ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับการเมืองภาคพลเมืองในที่นี้ หมายถึง “วิถีชีวิต” ของชาวบ้าน ซึ่งพยายามแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยตนเองได้อาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้ว มาเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาความแตกต่างทางความคิดในการปลูกข้าวอินทรีย์สู่มาตรฐาน ดังนั้น

การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ ในงานวิจัยนี้จึงนับได้ว่า เป็นปกติในการดำรงชีวิตของชาวนานั่นเองที่ใช้เส้นทางที่เหมือนจะเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรชาวนาที่สั่งสมกันมายาวนานมาก ด้วยการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจเกษตรอินทรีย์ในระดับตำบล และนำไปสู่การรวมตัวในระดับเครือข่ายระดับจังหวัดเป็น “กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจข้าวอินทรีย์” (บ้านโนนกระสัง จังหวัดนครราชสีมา บ้านห้วยไร่ จังหวัดอำนาจเจริญ และบ้านน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร) มีสมาชิกครอบคลุมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในระดับตำบลทั้งสามกลุ่ม มีจำนวนมากและแนวโน้มจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยประเด็นที่น่าสนใจนั้น ก็คือ กระบวนการจัดตั้งกลุ่มมีวิธีการดำเนินการอย่างไรที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาเรื่องข้าวอินทรีย์ในพื้นที่ ซึ่งมีกลุ่มเกษตรกรชาวนาที่ปลูกข้าวด้วยวิธีที่แตกต่างกัน แต่ต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน ระหว่างกลุ่มเกษตรกรชาวนาที่ใช้สารเคมีในการเพาะปลูก กลุ่มเกษตรกรชาวนาที่ไม่ใช้สารเคมีรวมถึงปุ๋ยเคมีในการเพาะปลูก และกลุ่มเกษตรกรชาวนาที่ใช้ปุ๋ยแบบผสมผสานในการเพาะปลูกในพื้นที่ใกล้เคียงกัน เพราะโดยหลักการปลูกข้าวโดยไม่ใช้สารเคมีหรือปุ๋ยเคมี เกษตรกรผู้จะเข้าร่วมโครงการปลูกข้าวอินทรีย์จะต้องระมัดระวังหรือบริหารจัดการพื้นที่ให้เหมาะสมเนื่องจากจำนวนของเกษตรกรชาวนา ที่ยังใช้สารเคมีในการเพาะปลูกข้าวยังมีจำนวนมากกว่า จนถึงกระบวนการจัดการเรื่องข้าวตั้งแต่การรับซื้อข้าวที่ได้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ การหาตลาด การเชื่อมโยงต่อยอดกับหน่วยงานราชการในการเข้ามาสนับสนุน การทำงานของกลุ่ม เช่น สำนักงานพาณิชย์จังหวัด สำนักเกษตรจังหวัด เป็นต้น การทำงานร่วมกับเอกชนที่เป็นโรงสีที่มีส่วนเข้ามาช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่ม ดังนั้น วิธีการที่เป็นกระบวนการในการแก้ไขปัญหา โดยใช้กระบวนการทางการเมืองแบบชาวนาของกลุ่ม “เครือข่ายวิสาหกิจข้าวอินทรีย์” จึงเป็นเสมือนบทสะท้อนการเมืองของเกษตรกรที่ประกอบอาชีพชาวนานั่นเอง โดยงานวิจัยนี้จะขอนำเสนอเป็นลำดับตั้งแต่จุดเริ่มต้นของกลุ่มข้าว โครงสร้างของกลุ่ม และการแบ่งงานกันทำนวัตกรรมที่เกิดขึ้น ดังต่อไปนี้

จุดกำเนิดของกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรข้าวอินทรีย์

กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนข้าวอินทรีย์ บ้านโนนกระสัง จังหวัดนครราชสีมา

1. กระบวนการพัฒนา กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจข้าวอินทรีย์ บ้านโนนกระสัง เกิดจากการรวมกลุ่มขึ้นในช่วงที่กำลังเกิดวิกฤติราคาข้าวตกต่ำพอดี และต้องการให้ภาครัฐมาช่วยส่งเสริมสนับสนุน เป็นการรวมกลุ่มมีทั้งหมด 17 หมู่บ้านสอดคล้องกับ ผู้ใหญ่บ้าน (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 10 สิงหาคม 2561) กล่าวว่า

... การทำเกษตรอินทรีย์ โดยเฉพาะการปลูกข้าวเป็นแนวคิดของภาครัฐที่ต้องการสร้างความยั่งยืนให้กับชาวนาโดยการปรับเปลี่ยนการทำนาที่สนองตอบความต้องการของตลาดโลก จึงนำนโยบายภาครัฐสู่การปฏิบัติโดยการส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์ ในระยะแรกนโยบายเกิดจากความสนใจโดยให้ชาวนามาลงชื่อรวมกลุ่มที่ผู้นำชุมชน หรือที่ทำการเกษตรอำเภอ โดยให้ชาวนารวมกลุ่มปลูกข้าวอินทรีย์ โดยรัฐจะชดเชยในปีแรกให้ไร่ละ 2,000 บาท ปีที่สอง 3,000 บาท เพิ่มขึ้น และปีที่สาม 4,000 บาท เป็นต้น จนชาวนาได้รับการรับรองการปลูกข้าวอินทรีย์ ...

ซึ่งผู้ใหญ่บ้านเป็นบุคคลที่มีความคิดหัวก้าวหน้า ใจสู้ ที่ต้องการสร้างความเข้มแข็งให้กับสมาชิกภายในชุมชน โดยในปี พ.ศ. 2548 ทำหนังสือขอความร่วมมือให้ทางธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส. อำเภอพิมาย) ให้มาให้ความรู้เรื่องการทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ชีวภาพ จากนั้นก็จัดตั้งขึ้นเป็นศูนย์พัฒนาการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านโนนกระสัง และได้นำงบ SML มาสร้างโรงทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ชีวภาพ แต่ก็ทำกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แบบลุ่มลูกลูกหลานยังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร จนมาถึงปี พ.ศ. 2551 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส. อำเภอพิมาย) ก็เข้ามาสนับสนุนเรื่องระบบการบริหารจัดการองค์กร มาช่วยวางระบบการทำงานด้านต่าง ๆ และต่อมา ก็จัดตั้งขึ้นเป็น “กลุ่มชาวนาเกษตรอินทรีย์บ้านโนนกระสัง” จึงมีสมาชิกเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้นรวม 65 คน และได้นำงบ SML ก้อนใหม่ มาปรับปรุงโรงผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพให้แข็งแรงขึ้น และจัดตั้งกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพบ้านเตย เป็นการเฉพาะขึ้นอีกกลุ่มหนึ่ง มีสมาชิกทั้งหมด 117 คนทางกลุ่มชาวนาเกษตรอินทรีย์ก็ได้สมัครเข้าไปเป็นสมาชิกของสมาพันธ์เกษตรอินทรีย์แห่งประเทศไทยด้วย ในปี พ.ศ. 2551 นี้เองที่เป็นจุดเริ่มต้นของ

การปรับเปลี่ยนวิธีการทำนาแห่งนี้ โดยต้องใช้ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพในการปลูกข้าวเพราะ
 ในระเบียบของกลุ่มชาวนาเกษตรอินทรีย์บ้านโนนกระสังได้กำหนดให้สมาชิกทุกคน
 ต้องใช้ปุ๋ยของหมู่บ้านไปปลูกข้าวในแปลงนาของตนเองอย่างน้อยคนละ 20 ไร่ ต่อเนื่อง
 จนถึงปี พ.ศ. 2554 ที่สมาชิกกลุ่มชาวนาเกษตรอินทรีย์บ้านโนนกระสังทุกคนได้ใช้ปุ๋ย
 ของหมู่บ้าน แล้วนำไปปลูกข้าวในแปลงนาของตนเองเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ โดยไม่มี
 สารอื่นเจือปน จากนั้นก็เกิดกลุ่มนาแปลงใหญ่ขึ้นในปี พ.ศ. 2558 เมื่อพลเอกประยุทธ์
 จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้เดินทางมาที่จังหวัดนครราชสีมา และเข้าไปที่กลุ่มชาวนา
 บ้านโนนกระสังได้มอบนโยบายให้ชาวนารวมกลุ่มกันเพื่อการลดต้นทุนและมีอำนาจ
 ในการต่อรอง โดยการรวมกลุ่มกันเป็นนาแปลงใหญ่ จากนั้นการดำเนินงานนโยบาย
 ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ถูกขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ
 โดยเฉพาะนาแปลงใหญ่ ซึ่งขณะนี้ชาวนาที่ได้เข้าร่วมโครงการนาแปลงใหญ่ในพื้นที่
 5,000 ไร่ ที่บ้านโนนกระสัง ตำบลกระเบื้องใหญ่ อำเภอพิมาย มีสมาชิกเข้าร่วมโครงการ
 267 ราย แบ่งพื้นที่ดำเนินการรายละ 20 ไร่ โดยพื้นที่ดังกล่าวแม้จะอยู่ในเขตพื้นที่
 พุทธมณฑลที่ถือเป็นแหล่งปลูกข้าวหอมมะลิคุณภาพดีแห่งหนึ่งของไทย แต่ชาวนาใน
 พื้นที่ยังประสบปัญหาหลากหลายด้าน จึงต้องมีรูปแบบการบริหารจัดการนาแปลงใหญ่
 ตามความเหมาะสมแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ (1) การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตโดย
 ปรับเปลี่ยนวิธีการทำนาของเกษตรกรที่นิยมทำนาหว่านมาเป็นทำนาหยอด โดยใช้
 เครื่องจักรกลการเกษตร (เครื่องหยอดข้าว) เข้ามาช่วย ร่วมกับการใช้ปุ๋ยตามค่าวิเคราะห์
 ดิน การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ สารชีวภัณฑ์ การปรับปรุงบำรุงดิน ด้วยปุ๋ยพืชสด เพราะที่นี้มี
 ปัญหาดินเค็ม กรมพัฒนาที่ดินได้เข้ามาช่วยเรื่องปรับปรุงบำรุงดินควบคู่ไปด้วย ซึ่งช่วย
 เพิ่มประสิทธิภาพการทำนาได้ผลผลิตที่ดีขึ้น ยังลดต้นทุน โดยเฉพาะค่าเมล็ดพันธุ์และ
 ค่าการบริหารจัดการแปลงนา (2) ยกระดับคุณภาพผลผลิตจากที่เกษตรกรปลูกข้าวขาว
 ดอกมะลิ 105 ทั้งหมด ก็ได้แบ่งเป็น 4 แปลง ประกอบด้วย แปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว
 คุณภาพ แปลงผลิตข้าวเพื่อจำหน่ายให้กับสหกรณ์การเกษตร แปลงผลิตข้าวปลอด
 สารพิษเพื่อบริโภคเองในชุมชน และแปลงผลิตข้าวเพื่อแปรรูปจำหน่ายให้กับผู้บริโภค
 ทั่วไป ซึ่งแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์จะต้องได้มาตรฐานตามที่กำหนด ส่วนแปลงที่เหลือ
 ทั้งหมดต้องผลิตข้าวให้ได้ตามมาตรฐาน GAP การเชื่อมโยงตลาด โดยให้เกษตรกร

นาแปลงใหญ่ทำการซื้อขายกับแหล่งรับซื้อโดยตรง เช่น สหกรณ์การเกษตร ชมรมผู้ผลิต เมล็ดพันธุ์ และการบริหารจัดการ ซึ่งจะมีคณะกรรมการนาแปลงใหญ่ที่มีการแบ่งการบริหารจัดการออกเป็นกลุ่มย่อยโดยมีชาวนาผู้มีความรู้ความสามารถในแต่ละด้านเป็นผู้ควบคุมอีกชั้นหนึ่ง ได้แก่ ชาวนามือทอง มีความรู้เกี่ยวกับการผลิตเมล็ดพันธุ์ ชาวนามืออาชีพ ทำนาแล้วสามารถลดต้นทุนสร้างกำไรได้ รวมถึงชาวนาเครื่องจักรกล ชาวนาอารักขาข้าว ชาวนาไอที และชาวนารุ่นใหม่ ซึ่งผู้นำกลุ่มแต่ละคนก็จะนำความรู้ไปถ่ายทอดให้กับสมาชิกเพื่อร่วมกันการบริหารจัดการทุกด้านอย่างมีประสิทธิภาพ

สูงสุด จากการสัมภาษณ์ผู้จัดการนาแปลงใหญ่ของชุมชนบ้านโนนกระสัง (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 20 สิงหาคม 2561) ก่อนมีการรวมกลุ่ม พบว่า

... ตั้งแต่เดิมแล้วตนและชาวนาในพื้นที่ส่วนใหญ่ก็ทำนาแบบตัวคนเดียวมีความรู้ก็ทำอยู่คนเดียวไม่ได้ถ่ายทอดให้กันพอมีโครงการนาแปลงใหญ่เกิดการรวมกลุ่มหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องทั้งหมดก็เข้ามาให้การสนับสนุน ทั้งความรู้ เทคโนโลยี ตลอดจนเครื่องจักรกลการเกษตรทำให้ชาวนา เริ่มปรับเปลี่ยนความคิดในการทำนาที่ต้องนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยมากขึ้น อย่างแต่ก่อนทำนาหว่านใช้เมล็ดพันธุ์ข้าว 30 กก./ไร่ พอกรมการข้าวเข้ามาแนะนำให้เปลี่ยนมาทำนาหยอดพร้อมกับสนับสนุนเครื่องหยอดข้าว ทางกลุ่มก็ได้จัดสรรคิวให้ชาวนานำเครื่องหยอดข้าวไปใช้หมุนเวียนกันไป สามารถลดเมล็ดพันธุ์เหลือ 10 กก./ไร่ แค่เพียงอย่างแรกก็เห็นได้ชัด คือ ต้นทุนเมล็ดพันธุ์ลดลงประมาณ 300-500 บาท/ไร่ และสิ่งที่ตามมา คือ ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้น เพราะการทำนาหยอดทำให้ต้นข้าวหยั่งรากลงใต้ดินลึกจึงทนแล้งได้ดีขึ้น ซึ่งผลผลิตข้าวในพื้นที่เดิมเฉลี่ยอยู่ที่ 400 กก./ไร่ พอมาทำนาแปลงใหญ่ปีแรกผลผลิตก็เพิ่มขึ้นเป็น 570-600 กก./ไร่ ...

ข้อดีของการรวมกลุ่มทำนาแปลงใหญ่ที่เด่นชัดที่สุด คือ ผลผลิตข้าวของกลุ่มมีตลาดรองรับที่แน่นอน โดยทางกลุ่มได้ทำสัญญารับซื้อข้าวกับสหกรณ์การเกษตรพิมาย เพียงแค่ต้องผลิตข้าวคุณภาพตามมาตรฐาน GAP ในปีแรกสหกรณ์ให้โควตาซื้อข้าว 1,640 ตัน ซึ่งให้ราคาสูงกว่าตลาดตันละ 500 บาท ส่วนเมล็ดพันธุ์ข้าวก็นิยมชมรมผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวนครราชสีมา รับซื้อจำนวน 200 ตัน โดยให้ราคาสูงกว่าท้องตลาด 2,000

บาท/ตัน อีกอย่างเรายังได้แปรรูปข้าวจำหน่ายเองภายใต้ชื่อ “ข้าวผูกใจ นาแปลงใหญ่ ห่วงสัมฤทธิ์” ทำให้ชาวนาไม่ต้องรอขายข้าวให้กับโรงสีอย่างเดียวเหมือนที่ผ่านมา ซึ่ง โคนกตราคามตลอด อีกอย่าง คือ มีอำนาจในการต่อรอง เช่น รถเกี่ยวนวดข้าวแต่เดิม ถ้าต่างคนต่างจ้างจะตกอยู่ที่ 550-600 บาท/ไร่ รวมกลุ่มก็ต่อรองเหลือ 480 บาท/ไร่

จากจุดเริ่มต้นที่ชาวนาในพื้นที่ยังกล้า ๆ กลัว ๆ กับการรวมกลุ่มทำนาแปลงใหญ่ เพราะจะต้องเปลี่ยนการทำนาแบบเดิมไปเป็นการทำนาแบบมีระบบบริหารจัดการกลุ่ม มีการพึ่งพาเทคโนโลยีเครื่องจักรกลเข้ามาเพิ่มประสิทธิภาพผลผลิต มีการแปรรูปผลผลิต และอีกหลายเรื่องที่ไม่เคยทำ แต่มาถึง ณ วันนี้ที่ได้เข้าร่วมโครงการมา 1 ฤดูกาลผลิต ส่งผลให้ชาวนาที่เข้าร่วมโครงการทั้ง 267 ราย สามารถลดต้นทุน เพิ่มผลผลิต มีตลาดรองรับ สร้างรายได้ที่ดีขึ้น ต่อจากนี้ทางกลุ่มมีแนวทางที่จะขับเคลื่อนการทำนาแปลงใหญ่ต่อไปเรื่อย ๆ พร้อมกับขยายพื้นที่เพิ่มขึ้นอีก เพราะมีสมาชิกรายอื่นสนใจอยากเข้าโครงการนาแปลงใหญ่อีกจำนวนมาก และในอนาคตยังมีเป้าหมายจะพัฒนาจากแปลงนา GAP สู่การเป็นนาอินทรีย์ เพื่อแปรรูปเป็นข้าวอินทรีย์ หรือข้าวเกรดพรีเมียมต่อไป เพื่อเพิ่มมูลค่ารวมถึงเพิ่มช่องทางการจำหน่ายในตลาดข้าวเพื่อสุขภาพให้มากขึ้น เนื่องจากปัจจุบันแม้การเปิด AEC ยังไม่ได้ส่งผลกระทบอย่างชัดเจนมากนักแต่ราคาข้าวก็ยังผันผวน ดังนั้น จำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพการผลิตข้าว และต้องรวมกลุ่มให้เข้มแข็งเพื่อเพิ่มหนทางรอดและสร้างความมั่นคงในอาชีพชาวนาต่อไป

2. โครงสร้างการบริหาร/จัดการ ความเข้มแข็งของกลุ่มบ้านโนนกระสังเกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มเพื่อลดต้นทุนในการผลิตข้าวและประเด็นหลัก คือ เกิดตามนโยบายการสนับสนุนนโยบายภาครัฐในการทำนาแปลงใหญ่โดยสมาชิกกลุ่มที่สมัครเข้าร่วมโครงการทุกคนจะต้องผลิตหรือปลูกข้าวอินทรีย์ให้ได้เป็นไปตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์ กลุ่มข้าวอินทรีย์บ้านโนนกระสัง มีโครงสร้างการบริหารจัดการที่จัดแบ่งเป็นโครงสร้างชัดเจนได้มีการพูดคุย หาทางออกร่วมกันถึงวิธีการจัดตั้งกลุ่มข้าวบ้านโนนกระสัง โดยการแนะนำจากสำนักงานเกษตรจังหวัดใช้ระบบการทำงานแบบมีโครงสร้างและเป็นการเรียนรู้แบบประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้สมาชิกหรือตัวแทนสมาชิกทุกกลุ่มได้มีโอกาสแสดงทัศนะ ความคิดเห็น และแนวทางในการขับเคลื่อน

การทํานาแปลงใหญ่ต่อไปเรื่อย ๆ พร้อมกับขยายพื้นที่เพิ่มขึ้นอีก เพราะมีสมาชิกรายอื่นสนใจอยากเข้าโครงการนาแปลงใหญ่อีกจำนวนมาก และในอนาคตยังมีเป้าหมายจะพัฒนาจากแปลงนา GAP สู่การเป็นนาอินทรีย์ เพื่อแปรรูปเป็นข้าวอินทรีย์ หรือข้าวเกรดพรีเมียมต่อไป เพื่อเพิ่มมูลค่ารวมถึงเพิ่มช่องทางการจำหน่ายในตลาดข้าวเพื่อสุขภาพให้มากขึ้นซึ่งการจัดตั้งกลุ่มเริ่มเมื่อปี พ.ศ. 2550 มีการจัดกลุ่มโครงสร้างองค์กรที่ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน และมีลูกบ้านที่ได้รับการยอมรับ เป็นกรรมการและเลขานุการ มีทั้งหมด 17 หมู่บ้าน เริ่มแรกมีสมาชิก 65 คน และจัดตั้งกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพบ้านเตย มีสมาชิกเพิ่มขึ้น 117 คน และได้จัดทำโครงการนาแปลงใหญ่ในพื้นที่ 5,000 ไร่ ที่บ้านโนนกระสัง ตำบลกระเบื้องใหญ่ อำเภอพิมาย ต่อมาได้เกิดกลุ่มนาแปลงใหญ่ขึ้นในปี พ.ศ. 2558 แบ่งพื้นที่ดำเนินการรายละ 20 ไร่ ซึ่งการเป็นกลุ่มองค์กรที่ไม่มีกฎหมายรองรับ แต่มีหลักการสำคัญ คือ ทุกคนต้องมีความร่วมมือกันทำงาน และสิ่งที่เป็นหลักสำคัญให้กลุ่มดำเนินการไปได้ อย่าง คือ “ทุกคนในชุมชนมีความเชื่อสัตย์” ที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบันกลุ่มได้มีสมาชิกเพิ่มขึ้น 267 ราย สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านโนนกระสัง (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 20 สิงหาคม 2561) กล่าวว่า

... ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำ มีบทบาทในการกำหนดยุทธศาสตร์ในการร่วมมือกับลูกบ้านเดิมมีน้อยประมาณ 65 คน และประชุมร่วมกันทุกคนว่าจะต้องลดเลิกการใช้ปุ๋ยเคมีเหตุผลเพราะทำให้พี่น้องเจ็บป่วยจึงได้คิดร่วมกันจัดทำปุ๋ยอินทรีย์และได้รับความร่วมมือกับ ธกส. ให้เงินสนับสนุนและนโยบายรัฐที่ต้องการทำโครงการนาแปลงใหญ่ ทุกคนร่วมมือกันทุกคน และได้นำหลักคิดความเชื่อสัตย์ทุกคนในชุมชนร่วมยึดถือกันมาจนถึงปัจจุบันที่สมาชิกเพิ่มขึ้น 267 ราย ...

3. การเชื่อมโยงกับกลุ่มเครือข่าย จุดแข็งที่สำคัญอีกประการหนึ่งของกลุ่มข้าวบ้านห้วยไร่ ก็คือ การทำงานเชื่อมโยงกับเครือข่ายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำตลาด อันเป็นการสร้างโอกาสในการหาช่องทางในการทำตลาดให้กว้างขึ้นโดยส่วนงานที่ทางกลุ่มทำการการเชื่อมโยงอันดับแรกการทำงานเชื่อมโยงกับโรงสีข้าวซึ่งเป็นของเอกชนในการรับซื้อและเก็บข้าวสต็อกเอาไว้รอการจัดจำหน่าย ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือจากเจ้าของเป็นอย่างดี อันดับที่สอง การทำงานเชื่อมโยงกับหน่วยงานราชการในส่วนการทำงานของกลุ่มได้รับการสนับสนุนจากหน่วยราชการหลายหน่วยงานด้วยกัน เช่น

สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชื่อมโยงกับกลุ่มในส่วนการจัดทำมาตรฐานข้าวอินทรีย์และ
ประชาสัมพันธ์โครงการข้าวหอมมะลิ สำนักงานเกษตรจังหวัดมีส่วนช่วยในการพัฒนา
องค์ความรู้ด้วยการอบรมและช่วยสร้างมาตรฐานข้าวอินทรีย์เพื่อให้ได้รับการยอมรับใน
ระดับประเทศ ซึ่งหน่วยงานทุกภาคส่วนช่วยทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้กับกลุ่มได้เป็นอย่างดี
ซึ่งลักษณะการทำงานเป็นลักษณะของการทำงานร่วมกันโดยหน่วยงานราชการเหล่านี้
รับฟังความคิดเห็นของกลุ่มเกษตรกรเพื่อให้การขับเคลื่อน เสนอแนวคิดที่เป็นประโยชน์
และเกิดการทำงานแบบมีส่วนร่วมร่วมกัน และลำดับสุดท้าย การทำงานเชื่อมโยงกับ
สถาบันการศึกษาการจากระบบการตลาดและการจัดทำระบบบัญชีได้รับการสนับสนุน
และถ่ายทอดเทคนิควิธีการเป็นพี่เลี้ยงโดยทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเวลาเกิดปัญหาได้ก็มี
ส่วนช่วยทำให้การทำตลาดของกลุ่มมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ผู้นำเครือข่าย
(การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 20 สิงหาคม 2561) กล่าวว่า

... การเชื่อมโยงเครือข่ายการทำนาชุมชนบ้านโนนกระสัง นับว่ามีความสำคัญ
เป็นอย่างยิ่ง กลุ่มนาแปลงใหญ่เกิด 17 หมู่บ้าน มีกลุ่มผู้นำและชาวบ้านที่หัวไว
และใจสู้ถือได้ว่า เป็นหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็งปี พ.ศ. 2548 ธกส. พินิจจัดทีม
วิทยากรให้ความรู้เรื่องการทำปุ๋ย และจัดตั้งเป็นศูนย์พัฒนาการเรียนรู้เกษตร
พอเพียงต้นแบบ นำงบ SML สร้างโรงทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ชีวภาพ ได้ทำกันเป็น
กลุ่มเล็ก ๆ แรก ๆ ไม่เข้มแข็ง ต่อมาได้จัดตั้งเครือข่ายโรงเรียนชาวนามีสมาชิก
65 คน นำงบมาจัดทำปุ๋ยมีสมาชิกทั้งหมด 117 คน ทุกคนได้ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ
ปี พ.ศ. 2557 ได้นำข้าวหอมมะลิขึ้นทะเบียนเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP ส่งเข้า
ประกวดได้รับรางวัลอันดับที่ 1 ปี พ.ศ. 2559 นำผลผลิตที่ได้ไปตรวจสอบ
สารเคมี พบว่า มีความปลอดภัยและได้คุณภาพ จากนั้นก็เกิดกลุ่มนาแปลงใหญ่
ในปี พ.ศ. 2558 ตามนโยบายรัฐบาลปัจจุบัน ชาวนาได้รวมกลุ่ม ลดต้นทุนและ
มีอำนาจต่อรองมีชาวนาร่วมเป็นเครือข่ายสมาชิก จำนวน 300 คน มาจาก
3 อำเภอ 4 ตำบล อาทิ ตำบลกระเบื้องใหญ่ ตำบลชีวาน อำเภอพิมาย ตำบล-
ธารประสาท อำเภอสูงเนิน ตำบลเทพาลัย อำเภอดง ชัยบ้านโนนกระสัง ตำบล-
กระเบื้องใหญ่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ชาวนาแปลงใหญ่ . . .

4. การเคลื่อนไหวกับการสร้างมาตรฐานสินค้าข้าว ลักษณะการเคลื่อนไหวกับการสร้างมาตรฐานสินค้าข้าว เป็นลักษณะการเคลื่อนไหวที่เรียบง่าย เป็นการกระทำหรือปฏิบัติอยู่ในจารีตประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีกฎเกณฑ์ ระเบียบ ที่มุ่งมั่นเป้าหมายเพื่อประโยชน์ของสมาชิกที่ปฏิสัมพันธ์ในทางบวก โดยใช้รูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น คือ การประสานงานการให้ความร่วมมือ ร่วมทำ ใช้การสื่อสารที่ทำความเข้าใจที่ดี ความเหมาะสม การจัดกลุ่ม องค์กรอย่างง่าย ๆ เช่น การรวมกลุ่มในการผลิตทำกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ การทำนาผลิตข้าวอินทรีย์ที่ปราศจากปุ๋ยเคมี กลไกในการเคลื่อนไหวกับการรวมกลุ่มเพื่อสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นจริงได้ร่วมคิดถอดบทเรียนเพื่อตกผลึกของคนในรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรองให้ภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือในด้านการเงิน การฝึกอบรมและสร้างองค์ความรู้ให้แก่กลุ่มเกษตรกร และนำไปสู่การสร้างมาตรฐานสินค้าที่สำคัญ บทบาทของภาคพลเมืองที่เป็นตัวแทนของกลุ่มร้องขอความช่วยเหลือ เรื่องข้าวอินทรีย์สู่มาตรฐานสากล โดยเฉพาะการเข้าไปขอความร่วมมือกับนักการเมืองท้องถิ่นที่เป็นผู้แทนของตนในการประสานกับภาครัฐให้เข้ามาให้คำแนะนำช่วยเหลือ ซึ่งการตรวจมาตรฐานโดยทั่วไป จะต้องจ้างผู้ชำนาญการจากสถาบันที่ผ่านการรับรองมาตรฐานลงมือตรวจทั้งระบบในการบริหารจัดการของกลุ่ม ซึ่งจะต้องผ่านมาตรฐานโดยตัวแทนของกลุ่มจะต้องคัดกรองก่อน มีการตรวจ 2 ระดับ คือ ระดับภายในเป็นการตรวจคัดกรอง โดยคณะกรรมการกลุ่มที่ผ่านการอบรมในการตรวจมาตรฐาน โดยตัวแทนเหล่านี้ต้องผ่านการอบรมคุณภาพการตรวจเสียก่อน โดยจะมีการจัดประชุมใหญ่ของกลุ่มเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการปลูกข้าวอินทรีย์ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และการทำความเข้าใจกับเกษตรกร จากนั้นทีมผู้ทำการตรวจประเมินภายใน (คณะกรรมการกลุ่มที่ผ่านการอบรมแล้ว) จะเดินทางไปทำการอบรมมาตรฐานข้าวอินทรีย์ในระดับตำบล และจะมีการตรวจในระดับพื้นที่อีกครั้งหนึ่งระดับภายนอกเป็นการตรวจมาตรฐานโดยสถาบันการตรวจ มาตรฐานจากภายนอกที่ได้รับการรับรองจาก มกท. เข้าไปตรวจอีกรอบหนึ่ง ดังนั้น ข้าวอินทรีย์ที่ได้จากกลุ่มสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการจึงเป็นข้าวที่มีมาตรฐานเชื่อถือได้ โดยการสมัครเข้าเป็นสมาชิกที่จะขายข้าวอินทรีย์ให้กับกลุ่มบ้านโคกกระสังมีการดำเนินการเป็นขั้นตอนอย่างเป็นระบบ เช่น ยินยอมรับการตรวจ คณะกรรมการตรวจสามารถเข้าไปตรวจสอบได้ตลอดเวลา ไม่ต้องกำหนดก่อนล่วงหน้า

ในพื้นที่นาทุกแปลง ทั้งสถานที่เก็บผลผลิต เครื่องมือที่ใช้ ผู้นำกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนข้าวอินทรีย์บ้านโนนกระสัง จังหวัดนครราชสีมา (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 20 สิงหาคม 2561) กล่าวว่า

... การเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการสร้างมาตรฐานสินค้าข้าว ก่อนที่จะได้รับการยอมรับ จะต้องรวมกลุ่มการสร้างโรงงานผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ และทุกคนในกลุ่มได้นำปุ๋ยไปใช้อย่างเป็นระบบปราศจากสารเคมี เมื่อได้ผลผลิตที่มีคุณภาพจึงได้ไปจดทะเบียนข้าวอินทรีย์เป็นสินค้า OTOPจะต้องได้รับการตรวจสอบคุณภาพจึงได้รับรองมาตรฐานในระดับหนึ่ง ทางกลุ่มจึงได้ร่วมกับท้องถิ่นขอความร่วมมือประสานงานกับรัฐในการนำข้าวอินทรีย์ผ่านสู่ระดับสากลต่อไป ...

สรุปได้ว่า ปรากฏการณ์ในการรวมกลุ่มของบ้านโนนกระสัง จังหวัดนครราชสีมา เพื่อที่จะทำนาแปลงใหญ่โดยการปลูกข้าวอินทรีย์ นั้นกระบวนการเกิดโดยความต้องการของภาครัฐที่ต้องการแก้ไขสภาพปัญหาของชาวนาที่ผลพวงจากการพัฒนาที่ผ่านมาของนโยบายแต่ละรัฐบาลที่สะสมกันมา มีโครงสร้างที่สลับซับซ้อนที่ “การเมืองเข้าไปมีส่วนร่วม” ในการใช้เป็นกระบอกเสียงเพื่อสร้างอำนาจทางการเมืองของตนเองขึ้นมา ดังนั้น สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวนา ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง “ข้าวราคาตกต่ำ ปัญหาทรัพยากรดินเสื่อมโทรม ปัญหาเรื่องหนี้สิน” สภาพปัญหาดังกล่าวส่งผลสะท้อนต่อสภาพความมั่นคงของเสถียรภาพของรัฐบาลได้เหมือนกัน ดังนั้น สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นภาครัฐจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแก้ไขปัญหให้กับชาวนา โดยการเข้าไปสร้างแรงจูงใจผ่านกลไกอำนาจรัฐในการเข้าไปให้ความรู้ “การทำนาลดต้นทุน” จากใช้สารเคมีมาสู่การใช้อินทรีย์ ซึ่งกระบวนการที่จะรวบรวมหรือสร้างกลุ่มของคนในชุมชนเป็นเรื่องที่ภาครัฐไม่มีศักยภาพเพียงพอ กลุ่มข้าวอินทรีย์บ้านโนนกระสัง จังหวัดนครราชสีมา ก็เช่นเดียวกันการรวมกลุ่มเพื่อสะท้อนสภาพปัญหาที่แท้จริงนั้นเกิดจากการตกผลึกของคนในชุมชนที่ต้องการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองให้ภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือในด้านเงินทุน การฝึกอบรมสร้างองค์ความรู้และสุดท้ายเพื่อการสร้างมาตรฐานของสินค้า เป็นกระบวนการที่สำคัญที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับ (สำนักงานรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตร) มกท. ที่จะต้องเข้าไปสร้างความเชื่อมั่นของกลุ่มเครือข่ายข้าวอินทรีย์ “บ้านโนนกระสัง” ในเรื่องของมาตรฐานหรือคุณภาพของข้าวอินทรีย์ที่ทำการผลิต บทบาทการเมืองภาค

พลเมืองจึงปรากฏขึ้นโดยการใช้ตัวแทนของกลุ่มไปร้องขอความช่วยเหลือในการสร้างองค์ความรู้ในการนำ “ข้าวอินทรีย์ของกลุ่ม” ผู้การรับรองมาตรฐานและการเมืองที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด คือ การเข้าไปขอความช่วยเหลือจากนักการเมืองในท้องถิ่นที่เป็นตัวแทนของตนเองในการประสานภาครัฐเข้ามาแนะนำ ซึ่งการตรวจมาตรฐานโดยทั่วไปจะต้องมีการจ้างผู้ชำนาญการจากสถาบันหรือผู้ประกอบการที่ผ่านการรับรองมาตรฐานมาตรวจ ระบบในการบริหารจัดการของกลุ่มจะต้องผ่านได้จัดให้มีการตรวจมาตรฐานโดยตัวแทนกลุ่มสมาชิกจะต้องดำเนินการตรวจคัดกรองก่อน โดยจะแบ่งการตรวจมาตรฐานออกเป็น 2 ระดับ คือ (1) ระดับการตรวจภายใน เป็นการตรวจคัดกรองโดยคณะกรรมการกลุ่มที่ผ่านการอบรมในการตรวจมาตรฐาน โดยตัวแทนเหล่านี้ต้องผ่านการอบรมคุณภาพการตรวจเสียก่อน โดยจะมีการจัดประชุมใหญ่ของกลุ่มเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และการทำความเข้าใจกับเกษตรกร จากนั้นทีมผู้ทำการตรวจประเมินภายใน (คณะกรรมการกลุ่ม ที่ผ่านการอบรมแล้ว) จะเดินทางไปทำการอบรมมาตรฐานข้าวอินทรีย์ในระดับตำบล และจะมีการตรวจในระดับพื้นที่อีกครั้งหนึ่ง และ (2) ระดับการตรวจจากภายนอก เป็นการตรวจมาตรฐานโดยสถาบันการตรวจ มาตรฐานจากภายนอกที่ได้รับการรับรองจาก มกท. เข้าไปตรวจอีกรอบหนึ่ง ดังนั้น ข้าวอินทรีย์ที่ได้จากกลุ่ม สมาชิกที่เข้าร่วมโครงการจึงเป็นข้าวที่มีมาตรฐานเชื่อถือได้ โดยการสมัครเข้าเป็นสมาชิกที่จะขายข้าวอินทรีย์ ให้กับกลุ่มบ้านโคกกระสังมีการดำเนินการเป็นขั้นตอนอย่างเป็นระบบ เช่น มีการทำสัญญาข้อตกลงโครงการผลิตข้าวอินทรีย์ของกลุ่มในแต่ละฤดูการผลิต โดยในตัวสัญญาจะมีความสำคัญ เช่น ยินยอมให้ผู้ตรวจจากโครงการและสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) เข้าตรวจสอบในพื้นที่การเกษตรทุกแปลง ตลอดจนสถานที่เก็บเครื่องมือ สถานที่เก็บผลผลิตและที่พัก โดยทางผู้ตรวจจากโครงการ และ มกท. ไม่จำเป็นต้องแจ้งให้ทราบล่วงหน้า เป็นต้น

กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดอำนาจเจริญ

1. กระบวนการพัฒนากลุ่ม ปรากฏการณ์ที่ชาวนาบ้านห้วยไร่เริ่มเห็นผลกระทบจากการใช้ปุ๋ยเคมีอย่างชัดเจนมากขึ้นเนื่องจากตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีการไหม้ใช้ปุ๋ยเคมีทำให้เกิดหญ้าในแปลงนามากขึ้นมีวัชพืชแปลก ๆ เพิ่มขึ้นและสุดท้ายมีแมลงและ

ศัตรูพืชเพิ่มอย่างไม่เคยมีมาก่อน จากปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ชาวนาบ้านห้วยไร่มีการใช้ยาฆ่าหญ้าและยากำจัดศัตรูพืชเพิ่มมากขึ้นซึ่งบางครั้งรวมถึงกับใช้คำว่า “ทั้งอาบ ทั้งฉีด” ซึ่งจากเดิมต้นทุนในการผลิตข้าวสูงกว่าต้นทุนที่แท้จริงอยู่แล้ว เมื่อมีการใช้สารเคมีเพิ่มมากขึ้นจึงส่งผลให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มมากขึ้นในขณะที่ราคาข้าวกลับตกลงอย่างน่าใจหาย และเมื่อคิดคำนวณค่าใช้จ่ายต้อง พบว่า ขาดทุน เป็นหนี้เป็นสินหนักมากกว่าเดิมจนชาวนาต้องมาปรับทุกข์และพูดคุยถึงปรากฏการณ์หรือปัญหาที่เกิดขึ้น และเริ่มคิดถึงการหาทางออกร่วมกันโดยการสะท้อน ผู้นำกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจข้าวอินทรีย์บ้านห้วยไร่ จังหวัดอำนาจเจริญ (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 28 สิงหาคม 2561) กล่าวว่า

... ดินที่นาผมหมดคุณภาพ โดนนำไปก็เป็นดินดานเพราะว่าดินไม่มีธาตุอาหาร เพราะธาตุอาหารหมดใส่ปุ๋ยไปข้าวก็เขียวแค่แป๊บเดียวก็หายเขียวจนมาถึง เมื่อได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกันก็เจอคนที่มีปัญหาเดียวกันประมาณ 26 คน ก็เลยคุยกันว่า จะแก้ปัญหาวางไรรู้แต่ว่า มูลสัตว์มีประโยชน์ แต่ก็ไม่รู้ว่าจะทำโดยวิธีการอย่างไรดีแต่ว่าไม่ได้ซื้อข้าวกินแต่ว่าต้นทุนมันสูงถ้าซื้อข้าวกินอาจจะไม่หมดมากขนาดนี้ก็ได้สาหัสจริง ๆ ในช่วงปี พ.ศ. 2543-2544 ข้าวเอาไปขายได้กิโลละ 4 บาท แต่ต้นทุนเราสูงกิโลละ 5-6 บาท มากำหนดแล้วเราขาดทุน ...

ช่วงนี้เองที่ชาวนาบ้านห้วยไร่เริ่มตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้สารเคมีในการเพิ่มผลผลิตข้าว ทั้งภาระค่าใช้จ่ายต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น จนเริ่มจะหาวิธีการในการแก้ไขปัญหา และปัญหาสุขภาพซึ่งหาสาเหตุไม่ได้จากการไปพบแพทย์ก็ไม่สามารถหาสาเหตุหรือต้นเหตุของปัญหาได้ชัดเจน จึงเริ่มมีความสนใจการปลูกข้าวโดยการใช้อยูอินทรีย์มากขึ้น แต่ก็ยังไม่ชัดเจนเพราะขาดองค์ความรู้ด้านนี้อยู่มาจนสำนักงานเกษตรจังหวัด และธนาคารเกษตรและสหกรณ์มีโครงการจัดอบรมทำปุ๋ยอินทรีย์ ทำยาไล่แมลงก็เลยเข้าไปร่วมอบรม ซึ่งจากการเข้าร่วมอบรมทำให้เกิดการรวมตัวของเกษตรกรในแต่ละตำบลขึ้น เนื่องจากสภาพปัญหาที่ชาวนาพบจะไม่ค่อยแตกต่างกันมากนัก ดังนั้น การจัดตั้งกลุ่มของบ้านห้วยไร่มาจากหลายสาเหตุด้วยกัน เช่น ปัญหาด้านสุขภาพ สมาชิกกลุ่มเครือข่าย (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 28 สิงหาคม 2561) กล่าวว่า

... มีชาวนาที่เป็นญาติกัน บ้านอยู่ไม่ไกลกันครับ ด้านหลังนี้ก็ออกไปทำนาปกติ ไปฉีดปุ๋ย ฉีดยาฆ่าหญ้า กลับมาแล้วหลับไปเลย คือ หยุดหายใจไปเลย ๆ ตายก็... ไม่รู้ว่าทำไมเขาบอกหน้ามืดเลยพัก พักแล้วไม่ตื่นเลยหรือบางคนไปทำนาได้ แผลที่ขาที่แขน หลังจากลงนากลับมา แผลเน่าบางคนโดนตัดแขนตัดขาเลยน่าจะ มีสาเหตุมาจากสารเคมีนี้แหละ ...

สมาชิกกลุ่มเครือข่ายบ้านห้วยไร่ จังหวัดอำนาจเจริญ (การสัมภาษณ์- ส่วนบุคคล, 28 สิงหาคม 2561) กล่าวว่า

... สมัยก่อนที่เราปลูกข้าวเริ่มใช้สารเคมีเพราะได้ยินเสียงตาม ๆ กันว่ามีกระแส บอกว่าเคมีใช้แล้วดีเลยไปซื้อมาใช้ นานเข้าจนมีผลกระทบกับตัวเอง ตอนนั้น เห็นแม่จำปาป่วยก่อนเพื่อนบอกว่าร่างกายอ่อนแอลงบอกว่าเส้นทางนี้คงไม่ใช่ เพราะทำแล้วร่างกายอ่อนแอ พ่อบ้านกลับมาอยู่บ้านทำสวนคลุกกับสารเคมีแล้ว ร่างกายผอมน้ำหนักลดลงมากจนพี่สาวตกใจและแนะนำอยากให้ทำเกษตร- อินทรีย์ แล้วมีพี่เขยแฟนของพี่สาวทำปุ๋ยอินทรีย์ให้ลองใช้พอลองใช้แล้วรู้ว่าดี เลยขอเข้าไปร่วมอบรมด้วยแล้วอบรมเสร็จก็ชวนแม่จำปาไปอบรมด้วย ...

ส่วนปรากฏการณ์ของสภาพแวดล้อมก็มีความเปลี่ยนแปลงไป เช่น สภาพน้ำ ความอุดมสมบูรณ์ของกุ้งหอย ปู ปลาที่เคยมี วัชพืชและศัตรูพืชซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องอย่างชัดเจน กลุ่มชาวบ้านห้วยไร่ จังหวัดอำนาจเจริญ (การสัมภาษณ์- ส่วนบุคคล, 28 สิงหาคม 2561) กล่าวว่า

... สมัยก่อนวิถีการดำรงชีวิตของชาวนาในบ้านห้วยไร่ต่างกับสมัยนี้มาก สมัยก่อนชาวนาอยู่กับนาที่นามีที่พักมีอาหารมีทุก ๆ อย่าง อยู่ที่นั่นแต่ปัจจุบันนา ไม่ใช่ทุกอย่างของชาวนาเหมือนสมัยก่อนในน้ำที่เคยมีปลา มีกุ้ง มีหอยไม่รู้ หายไปไหนหมด จากที่เคยอุดมสมบูรณ์วัชพืชก็มีมากขึ้นจนกำจัดไม่หมดมีหญ้า แปลก ๆ เกิดขึ้นเราก็สังเกตว่า นกก็ค่อย ๆ หายไปสมัยก่อนมีนกกกระยางมาเดิน หาหอย หาปูในทุ่งนามากเดี๋ยวนี้ก็ไม่มีแต่มีพวกหอยเชอร์รี่ที่เป็นศัตรูพืชมาแทน เราต้องหมดไปกับการกำจัดพวกนี้โดยใช้สารเคมีไปมาก ...

แต่เนื่องจากปัญหาการใช้สารเคมีในการปลูกข้าวเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน ถึงแม้จะใช้ต้นสูงในการผลิตแต่ก็มีแนวโน้มที่มีอัตราการใช้สารเคมีต่อเนื่องมาเรื่อย ๆ

ในขณะที่ราคาข้าวในรอบ 20 ปีที่ผ่านมาหากคำนวณถึงต้นทุนการผลิตจะ พบว่า ราคาข้าวไม่ได้สูงขึ้นตามสัดส่วนของต้นทุนที่สูงขึ้นส่งผลกระทบให้เกษตรกรที่ปลูกข้าวโดยตรง คือ มีภาวะขาดทุน หนี้สินล้นพ้นตัวต่อเนื่องสะสม เพราะหากชาวนาต้องการผลผลิตเท่าเดิมหรือมากกว่าเดิมจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมีในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้นทุกปีมีผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ที่เกิดการเสื่อมสภาพของชั้นดินในการเพาะปลูก แหล่งน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูกปนเปื้อนด้วยสารเคมีและความเสื่อมโทรมของดินโดยเฉพาะหน้าดินบริเวณริมตลิ่งถล่มไม่สามารถเกาะยึดติดกัน และปัญหาด้านสุขภาพที่มีโรคที่ไม่สามารถหาสาเหตุได้เพิ่มมากขึ้น จากปรากฏการณ์ดังกล่าวนำไปสู่คำถามที่ต้องการคำตอบของชาวนาบ้านห้วยไร่

ดังนั้น แกนนำในชุมชนที่ต้องการจะแสวงหาทางออกเพื่อแก้ไขปัญหของตนเองและครอบครัวก่อน โดยได้มีการแสวงหาความรู้ถึงสาเหตุและวิธีการแก้ไขจนได้ทราบว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งมาจากการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการเพาะปลูก จึงเป็นที่มาของการแสวงหาทางออกวิธีการชักชวนคนรู้จักมาเข้าร่วมกลุ่มและกลุ่มแรก ที่เข้าร่วมกลุ่ม เกษตรอินทรีย์จึงมาจากผู้ที่มีความสนใจเนื่องจากได้รับผลกระทบจากปุ๋ยเคมีไม่ว่าจะเป็นเรื่องต้นทุนการผลิต ปัญหาสุขภาพ และสภาพแวดล้อมที่มีปัญหาวิธีนี้เป็นโอกาสที่ทำให้กลุ่มชาวนาในพื้นที่บ้านห้วยไร่ใช้กันโดยการให้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างกัน เป็นเลี้ยวกัน การรักษาสุขภาพที่ต้นเหตุเป็นจุดเชื่อมโยงในการจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขึ้น ตัวแทนสมาชิกกลุ่มเครือข่ายข้าวอินทรีย์ บ้านห้วยไร่ จังหวัดอำนาจเจริญ (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 28 สิงหาคม 2561) กล่าวว่า

... เราใช้วิธีปากต่อปาก พูดคุยกัน ปรีกษาหารือว่า เราจะทำวิธียังงัยกันชุมชนของเราถึงจะปลอดภัย ไม่อยากจะให้ต้องเจ็บไข้ได้ป่วย เราอยากรักษาตั้งแต่ต้นเหตุไม่ใช่ปลายเหตุอยากให้ป้องกันไว้ก่อน ไม่อยากให้เจ็บป่วยแล้วค่อยไปรักษาที่โรงพยาบาล แบบนั้นเป็นการรักษาที่ปลายเหตุแบบนั้นคงไม่กลับแล้ว ถ้าป่วยก็ต้องรักษาต่อไปรักษากันไปเรื่อย ๆ ถ้าเราป้องกันไว้ตั้งแต่ต้นก็น่าจะดีกว่าชุมชนก็เข้าใจเพื่อนฝูงก็เข้าใจจึงมาช่วยกันขับเคลื่อนให้เกิดเป็นกลุ่มวิสาหกิจเกิดขึ้น ...

เรื่องสำคัญที่ดึงดูดให้ชาวนาเข้าร่วมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกันมากอีกเรื่อง ก็คือ เรื่องต้นทุนการผลิตเนื่องจากคิดคำนวณแล้วจะ พบว่า การใช้ปุ๋ยอินทรีย์จะประหยัดและ ลดต้นทุนการผลิตได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าในช่วงแรกผลผลิตจะได้ไม่เท่ากับการใช้ปุ๋ยเคมี ทำให้เกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมากขึ้น โดยค่อย ๆ ขยายไปตามตำบลต่าง ๆ โดยเฉพาะ สมาชิกของกลุ่มบ้านห้วยไร่มีจำนวน 27 กลุ่มด้วยกันจากการรวมตัวกันทำให้เกิดข้อดี ต่าง ๆ หลายอย่างด้วยกัน แต่ที่เห็นผลชัดเจนที่สุด ก็คือ เรื่องของสุขภาพทำให้สถานะ ของชาวนาในกลุ่มบ้านห้วยไร่ ถูกแยกออกเป็น 3 กลุ่มหลักด้วยกัน คือ กลุ่มที่ 1 ชาวนา ที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการเพาะปลูกข้าว กลุ่มที่ 2 ชาวนาที่ใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีใน การเพาะปลูกข้าว กลุ่มที่ 3 ชาวนาที่ใช้ปุ๋ยแบบผสมผสาน คือ ใช้ปุ๋ยอินทรีย์รองพื้นใน ช่วงแรกและใช้ปุ๋ยเคมีตอนที่ข้าวเริ่มตั้งต้นแล้ว ซึ่งทั้งชาวนาทั้ง 3 กลุ่มก็อยู่กันได้โดย ปราศจากปัญหาทะเลาะเบาะแว้งกัน และเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนที่ผลิตข้าวขายได้มีการสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มข้าวอินทรีย์ในอำเภอใกล้เคียง เหมือนกับเป็นการสร้างเครือข่ายด้านข้าวอินทรีย์ให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

ปรากฏการณ์ในช่วงกลางปี พ.ศ. 2554 ประมาณเดือนมิถุนายน ได้มี การปรับเปลี่ยนนโยบายเรื่องข้าวอีกครั้งโดยพรรคเพื่อไทยได้เข้ามาเป็นรัฐบาลใช้ นโยบายประกันรายได้ขั้นต่ำได้ถูกยกเลิกไปในช่วงสิ้นสุดโครงการประกันรายได้ฤดู นาปรังปี พ.ศ. 2554 โดยการปรับเปลี่ยนเป็นนโยบายรับจำนำข้าวเปลือกอีกครั้งโดย รัฐบาลได้ยกระดับการรับจำนำข้าวเปลือกที่ระดับความชื้นร้อยละ 15 สำหรับข้าวหอม-มะลิ เป็นต้นละ 20,000 บาท ข้าวเปลือกเหนียวต้นละ 16,000 บาท โดยมีเป้าหมายของ การรับจำนำข้าวเปลือกนาปี จำนวน 25 ล้านตัน ซึ่งเป็นราคาที่สูงมากเมื่อเปรียบเทียบกับ ราคาข้าวในอดีตที่ผ่านมาแสดงให้เห็นถึงภาวะความผันผวนของราคาข้าวที่เปลี่ยนแปลง ไปตามนโยบายของภาครัฐ ซึ่งชาวนาในกลุ่มบ้านห้วยไร่ก็ได้ผลกระทบจากราคาข้าวที่ ผันผวนไปตามนโยบายของรัฐบาลเช่นเดียวกันโดยสมาชิกกลุ่มที่กำลังมีพัฒนาการใน การปรับเปลี่ยนตนเองไปสู่การปลูกข้าวอินทรีย์เต็มรูปแบบลาออกจากกลุ่มข้าวสังขารม เพื่อกลับไปปลูกข้าวโดยการใส่ปุ๋ยเคมีอีกครั้ง เนื่องจากราคาข้าวตามโครงการรัฐบาล ของนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร มีราคาค่อนข้างสูงมากเป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรต้องการ เร่งผลผลิต เพื่อให้ทันกับฤดูกาลรับประกันราคาข้าวเปลือกที่กลุ่มซึ่งมีรูปแบบในการรับ

ซื้อข้าวไว้ก่อนจากนั้นจึงนำข้าวไปขายไม่สามารถที่จะรู้ราคาตามโครงการรับจำนำข้าวได้ เพราะต้องจ่ายแพงกว่าราคาท้องตลาดถึงกิโลกรัมละ 4 บาท ดังนั้น ทำให้ในช่วงนี้มีการถอนตัวของสมาชิกจำนวนมากผลกระทบต่อกลุ่ม ก็คือ แม้จะมีใบสั่งข้าวเข้ามาจำนวนมากแต่ทางกลุ่มไม่สามารถจะหาข้าวส่งให้กับลูกค้าได้ ทำให้กลุ่มได้รับผลกระทบในด้านการตลาดเป็นอย่างมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า นโยบายของรัฐบาลไม่ว่าจะมีรูปแบบเป็นอย่างไรล้วนส่งผลกระทบต่อชาวนาทั้งสิ้น

2. โครงสร้างการบริหาร/จัดการ ความเข้มแข็งของกลุ่มบ้านห้วยไร่เกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 27 กลุ่มย่อยในระดับตำบล โดยมีจำนวนสมาชิกในปัจจุบันประมาณ 400 คน (มีจำนวนเพิ่มขึ้นและลดลงทุกปีจากการตรวจสอบมาตรฐานข้าวอินทรีย์) โดยสมาชิกกลุ่มที่สมัครเข้าร่วมโครงการทุกคนจะต้องผลิตหรือปลูกข้าวอินทรีย์ให้ได้เป็นไปตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์ กลุ่มข้าวอินทรีย์บ้านห้วยไร่มีโครงสร้างการบริหารจัดการที่จัดแบ่งเป็นโครงสร้างชัดเจนได้มีการพูดคุยหาทางออกร่วมกัน ถึงวิธีการจัดตั้งกลุ่มข้าวบ้านห้วยไร่ “โดยการตั้งสัจจะร่วมกันที่จะทำเกษตรอินทรีย์ พัฒนาความเข้มแข็งของท้องถิ่น ชุมชน ไม่หลอกลวงซึ่งกันและกัน ชื่อสัตย์ต่อกัน” ได้นำแบบอย่างการพัฒนามาจากกลุ่มข้าวคุณธรรมยโสธรเป็นแนวทางในการทำงานใช้ระบบการทำงานแบบมีโครงสร้างและเป็นการเรียนรู้แบบประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้สมาชิกหรือตัวแทนสมาชิกทุกกลุ่มได้มีโอกาสแสดงทัศนะ ความคิดเห็น และแนวทางในการทำงานร่วมกัน เช่น การกำหนดราคาข้าวในแต่ละฤดูกาลที่ต้องมีความเหมาะสมกับช่วงฤดูกาล ราคากลางที่ถูกกำหนดโดยรัฐบาลกลาง เป็นต้น และการทำงานที่ไม่โดดเดี่ยวเพราะมีการทำงานเชื่อมโยงกับภาคีเครือข่ายที่สำคัญ โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาและหน่วยงานราชการในจังหวัดทำให้เกิดการทำงานแบบภาคีเครือข่ายที่เชื่อมโยงถึงกัน สนับสนุนซึ่งกันและกัน การอยู่ร่วมกันตลอดเวลา ผู้นำเกษตรกรบ้านห้วยไร่ จังหวัดอำนาจเจริญ (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 20 สิงหาคม 2561) กล่าวว่า

... การจัดตั้งกลุ่มเริ่มเมื่อปี พ.ศ. 2542 มีการจัดกลุ่มโครงสร้างองค์กรประกอบด้วย ผู้นำชุมชนเป็นประธาน และมีลูกบ้านที่ได้รับการยอมรับเป็นกรรมการและเลขานุการ มีทั้งหมด 12 หมู่บ้าน เริ่มแรกมีสมาชิก 50 คน ต่อมา

การจัดตั้งกลุ่ม 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ชาวนาที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการเพาะปลูกข้าว กลุ่มที่ 2 ชาวนาที่ใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการเพาะปลูกข้าว กลุ่มที่ 3 ชาวนาที่ใช้ปุ๋ยแบบผสมผสาน คือ ใช้ปุ๋ยอินทรีย์รองพื้นในช่วงแรกและใช้ปุ๋ยเคมีตอนที่ข้าวเริ่มตั้งต้นแล้ว ซึ่งทั้งชาวนาทั้ง 3 กลุ่มก็อยู่กันได้โดยปราศจากปัญหาทะเลาะเบาะแว้งกัน ทำให้มีสมาชิกเพิ่มขึ้น 400 คน โดยมีสัจจะร่วมกันที่จะไม่โกหก ลอกหลวงต่อกัน มีความซื่อสัตย์ต่อกัน การรวมกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ บริบทของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันจึงทำให้ชุมชนของเรามีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นเคารพในความคิดเห็นแม้จะต่างกัน . . .

3. การเชื่อมโยงกับกลุ่มเครือข่าย จุดแข็งที่สำคัญอีกประการหนึ่งของกลุ่มข้าวบ้านห้วยไร่ ก็คือ การทำงานเชื่อมโยงกับเครือข่ายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำตลาด อันเป็นการสร้างโอกาสในการหาช่องทางในการทำตลาดให้กว้างขึ้นโดยส่วนงานที่ทางกลุ่มทำการเชื่อมโยง อันดับแรก การทำงานเชื่อมโยงกับโรงสีข้าวซึ่งเป็นของเอกชนในการรับซื้อและเก็บข้าวสต็อกเอาไว้รอการจัดจำหน่าย ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือจากเจ้าของเป็นอย่างดี อันดับที่สอง การทำงานเชื่อมโยงกับหน่วยงานราชการในส่วนการทำงานของกลุ่มได้รับการสนับสนุนจากหน่วยราชการหลายหน่วยงานด้วยกัน เช่น สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชื่อมโยงกับกลุ่มในส่วนการจัดทำมาตรฐานข้าวอินทรีย์และประชาสัมพันธ์โครงการข้าวหอมมะลิ สำนักงานเกษตรจังหวัดมีส่วนช่วยในการพัฒนาองค์ความรู้ด้วยการอบรมและช่วยสร้างมาตรฐานข้าวอินทรีย์เพื่อให้ได้รับการยอมรับในระดับประเทศ ซึ่งหน่วยงานทุกภาคส่วนช่วยทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้กับกลุ่มได้เป็นอย่างดี ซึ่งลักษณะการทำงานเป็นลักษณะของการทำงานร่วมกันโดยหน่วยงานราชการเหล่านี้รับฟังความคิดเห็นของกลุ่มเกษตรกรเพื่อให้การขับเคลื่อน เสนอแนวคิดที่เป็นประโยชน์และเกิดการทำงานแบบมีส่วนร่วมร่วมกัน และลำดับสุดท้ายการทำงานเชื่อมโยงกับสถาบันการศึกษาการจัดระบบการตลาดและการจัดทำระบบบัญชีได้รับการสนับสนุนและถ่ายทอดเทคนิค วิธีการ อาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นพี่เลี้ยง โดยทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเวลาเกิดปัญหาได้มีส่วนช่วยทำให้การทำตลาดของกลุ่มมีประสิทธิภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น ซึ่งการดำเนินงานของกลุ่มตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมาก่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่มาจากการทำงานของเกษตรกรชาวนาทำให้เกิดแนวคิด

และแนวทางในการพึ่งตนเอง ซึ่งทำให้กลุ่มสามารถต่อยอดการทำงานต่อไปในอนาคต สมาชิกวิสาหกิจเกษตรกรข้าวอินทรีย์ บ้านห้วยไร่ จังหวัดอำนาจเจริญ (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 20 สิงหาคม 2561) กล่าวว่า

... เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560 ได้ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ สำนักงาน-สภาเกษตร จังหวัดอำนาจเจริญ และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลภักดีเจริญ ตำบลห้วยไร่ จังหวัดอำนาจเจริญ จัดเวทีประชุมการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ตามโครงการเฝ้าระวังสุขภาพและพฤติกรรมกลุ่มเสี่ยงต่อสารเคมีกำจัดศัตรูพืชรับสนับสนุนจากกองทุนหลักประกันสุขภาพตำบลห้วยไร่ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการบริโภคอาหารสุขภาพ อาทิ ข้าวอินทรีย์ ที่หัวหน้าสำนักงานสภาเกษตร-จังหวัดจังหวัดอำนาจเจริญ จึงขอให้พวกเราทุกคนเป็นผู้นำเกษตรกรขับเคลื่อนให้เป็นต้นแบบเกษตรอินทรีย์ของเมืองธรรมเกษตร จังหวัดอำนาจเจริญ ดังกล่าว ...

4. การเคลื่อนไหวกับการสร้างมาตรฐานสินค้าข้าว ลักษณะการเคลื่อนไหวเกิดขึ้นโดยภาคประชาสังคมในพื้นที่ให้คำแนะนำและสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการทำนาอินทรีย์ให้กับกลุ่มชาวนาผ่านกระบวนการอำนาจการต่อรองจากกลุ่มทุนภายนอกประเทศที่ต้องการให้ชาวนา “ผลิตข้าวอินทรีย์ที่ผ่านกระบวนการรับรองมาตรฐานตลาดสากล” สู่การเชื่อมโยงระหว่างภาคประชาสังคมในพื้นที่กลุ่มทุนต่างชาติ และกลุ่มเครือข่ายข้าวอินทรีย์ บ้านห้วยไร่ มีลักษณะที่เอื้อประโยชน์ระหว่างกัน เพราะกลุ่มทุนต่างชาติดูมองว่าการรับรอง “ข้าวอินทรีย์” ตามมาตรฐานการรับรองของไทย ตลาดผู้บริโภคในต่างประเทศขาดความเชื่อมั่นและการสื่อสารผ่านภาคประชาสังคมที่ต้องการให้กลุ่มข้าวอินทรีย์ บ้านห้วยไร่ จะต้องผ่านการรับรองมาตรฐาน EU และ IFOAM เท่านั้นแต่การจะสมัครเพื่อขอรับรองมาตรฐานสากลจำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมากทางกลุ่มเองไม่มีศักยภาพในเรื่องทุนเชื่อมโยงทางการเมือง ซึ่งในที่นี้ ทางกลุ่มทุนภายนอกประเทศ เป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานรับรองมาตรฐานสากลเองและเป็นผู้จ่ายเงินในการรับรองมาตรฐานของกลุ่มในครั้งนี้ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจเกษตรกรอินทรีย์ บ้านห้วยไร่ จังหวัดอำนาจเจริญ (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 20 สิงหาคม 2561) กล่าวว่า

... ลักษณะการเคลื่อนไหวกับการสร้างมาตรฐานสินค้าข้าว เป็นนโยบายของหัวหน้าสำนักงานสภาเกษตรจังหวัดอำนาจเจริญ ที่จะขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ของบ้านห้วยไร่ ร่วมมือระหว่างองค์กรบริหารส่วนตำบลบ้านห้วยไร่ และโรงพยาบาลสุขภาพ มุ่งหวังที่จะให้ลดการใช้สารเคมี ส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์ที่ปราศจากสารเคมี และพืชชนิดอื่น ๆ อาทิ ผักและผลไม้ เพื่อบริโภคในครัวเรือน หากเหลือจากบริโภคนำไปจำหน่ายในตลาดประชารัฐ และหากรับรองแปลงนาตามมาตรฐานสากล IFOAM แล้วก็สามารถขายข้าวอินทรีย์ให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ ในจังหวัดอำนาจเจริญ ในราคาประกัน 16,500 บาท เพื่อสุขภาพของตนเอง ครอบครัว และสิ่งแวดล้อม ...

สรุปได้ว่า ปรากฏการณ์ในกระบวนการเกิดขึ้นจากการสะท้อนสภาพปัญหาของการพัฒนาของรัฐบาลที่ผ่านมา มาในการส่งเสริมการทำนาที่มุ่งหวังใช้สารเคมีในการเพิ่มผลิต แต่ผลไม่ได้เป็นไปดังที่รัฐบาลเห็น และทางชุมชนเองไม่ได้หวังเรียกร้องให้ภาครัฐเข้ามาแก้ไข ดังที่ “การเมืองนำเรื่องชาวนาลู่นโยบายในการสร้างฐานเสียงให้กับตนเอง” การเมืองเป็นเรื่องของการแสวงหาผลประโยชน์จากภาคการเมืองโดยใช้ชาวนาเป็นตัวประกันชาวนาบ้านในชุมชนจึงได้ทำการปรึกษาหาทางออกมิได้มุ่งหวังที่จะให้ภาครัฐเข้ามาจัดการสภาพปัญหาภายในชุมชนตนเอง ดังนั้น แนวคิดในการสร้างพื้นที่เพื่อต้องการ “ทำแทน” ภาครัฐซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งในการเมืองภาคพลเมืองที่ต้องการรวมกลุ่มในการจัดการตนเองอย่างเข้มแข็งเพื่อแก้ไขการทำนา และต้องการสร้างรายได้ให้กับชุมชน และในการรวมกลุ่มเพื่อปลูกข้าวอินทรีย์เป็นเรื่องที่ยากด้วยเหตุผลในการรวมกลุ่มจักรกระทำอะไรก็ตาม สมาชิกภายในกลุ่มจะต้องมีแนวคิดไปในทิศทางเดียวกัน กลุ่มข้าวอินทรีย์ บ้านห้วยไร่ก็เช่นเดียวกัน “การรวมกลุ่มจึงเกิดขึ้นโดยภาคประชาสังคม” ในพื้นที่ให้คำแนะนำและสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการทำนาอินทรีย์ให้กับชาวนาในชุมชนโดยผ่านกระบวนการอำนาจการต่อรองจากกลุ่มทุนภายนอกประเทศที่มีความต้องการให้ชาวนา “ผลิตข้าวอินทรีย์ที่ผ่านกระบวนการรับรองมาตรฐานตลาดสากล” กระบวนการเชื่อมโยงระหว่างภาคประชาสังคมในพื้นที่ กลุ่มทุนต่างชาติ และกลุ่มเครือข่ายข้าวอินทรีย์ บ้านห้วยไร่ จึงเป็นไปในลักษณะการเอื้อผลประโยชน์ระหว่างกัน เพราะกลุ่มทุนต่างชาติดูแลการรับรอง “ข้าวอินทรีย์” ตาม

มาตรฐานการรับรองของไทย ตลาดผู้บริโภคนต่างประเทศไม่มีความเชื่อมั่น ดังนั้น การสื่อสารผ่านกระบวนการภาคประชาสังคมที่ต้องการให้กลุ่มข้าวอินทรีย์ บ้านห้วยไร่ จะต้องผ่านการรับรองมาตรฐาน EU และมาตรฐาน IFOAM เท่านั้น แต่การจะสมัครเพื่อขอรับรองมาตรฐานสากลจำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมากทางกลุ่มเองศักยภาพในการจัดการเรื่องทุน ดังนั้น จุดเชื่อมโยงทางการเมืองในที่นี้ หมายถึง ทางกลุ่มทุนภายนอกประเทศ เป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานรับรองมาตรฐานสากลเอง และเป็นผู้จ่ายเงินในการรับรองมาตรฐานของกลุ่มในครั้งนี้

ความสัมพันธ์ทางการค้าผ่านกระบวนการภาคประชาสังคมสู่กลุ่มเครือข่ายข้าวอินทรีย์เป็นเรื่องที่ไม่ยาก “อำนาจทุน” จึงเป็นการเชื่อมประสานที่ทางกลุ่มยินยอมตกลง เพราะบทสรุปแล้วทางกลุ่มเองมีตลาดในการส่ง “ข้าวอินทรีย์” สู่ตลาดผู้บริโภคในระดับสากลถือว่าเป็นการสร้างรายได้ในการค้าขายแบบล่วงหน้า ราคาผลผลิต “ข้าวอินทรีย์” เป็นไปตามมาตรฐานตลาดโลก และเป็นการค้าขายที่มีความเชื่อใจในการทำสัญญา ค้าขายล่วงหน้าโดยที่ภาครัฐเองมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องในการสนับสนุนอำนวยความสะดวกในการรับรองความเชื่อมั่นให้กับคู่ค้าของกลุ่มเครือข่ายข้าวอินทรีย์บ้านห้วยไร่ จังหวัดอำนาจเจริญในระดับที่ดีเสมือนเป็นการทำการค้าขายระหว่างรัฐต่อรัฐ

กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร

1. กระบวนการพัฒนากลุ่ม กระแสการไหลบ่าของการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคนและสัตว์ การใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมี และพันธุ์ข้าวใหม่ ๆ ของชาวนาไทยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เพียงแค่ต้องการเพิ่มผลผลิตและรายได้ตามรอยการเกษตรของประเทศในโลกตะวันตก จนกระทั่งกลายเป็นกระแสหลักของระบบการเกษตรไทยในปัจจุบัน และกลุ่มชาวนาบ้านน้ำอ้อม หนึ่งในชาวนาของจังหวัดยโสธรที่ใช้สารเคมีมีถึงร้อยละ 90 ของพื้นที่แต่ก็มีเสียงของชาวนาบางคนในกลุ่มได้สะท้อนความคิดเห็นที่ตรงกันว่า การใช้สารเคมีเป็นการทำลายดิน ความอุดมสมบูรณ์ของท้องถิ่น แสดงให้เห็นว่า การทำนาแบบเกษตรสมัยใหม่ที่ใช้สารเคมี และวิทยาการที่ทันสมัยเริ่มมีปัญหากเกิดขึ้นแล้วในชุมชนบ้านน้ำอ้อม จนทำให้มีชาวนาบางคนได้พยายามทวนกระแสกลับไปทำนาแบบดั้งเดิมอาศัยภูมิปัญญาชาวบ้านที่ หมายถึง องค์ความรู้ความเชื่อความจัดเจนของคนในท้องถิ่นที่ได้จากการสั่งสมประสบการณ์การเรียนรู้มาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานหรือใน

ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง มีการคิดค้นและพัฒนาอย่างต่อเนื่องแล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมา
 สำหรับใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา ปรับตัว และดำรงชีวิตให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทาง
 ธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม อย่างเหมาะสมกับทุกยุคทุกสมัย และเหมาะสมสำหรับวิถี
 ชีวิตของชาวนาไทย โดยมุ่งการทำงานแบบเกษตรอินทรีย์ที่เป็นระบบการผลิตที่คำนึงถึง
 สิ่งแวดล้อม รักษาสมดุลของธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวิต ด้วยการนำเอา
 ภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ประโยชน์ด้วย บ้านน้ำอ้อมเองนับว่าชาวนามีการตื่นตัว
 ในการทำงานแบบเกษตรอินทรีย์ โดยมีการรวมกลุ่มกันขึ้น “เพื่อทำนาข้าวแบบเกษตร-
 อินทรีย์ อันเนื่องจากการทำมาก่อนหน้านี้ที่ใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี หรือยาปราบวัชพืชและ
 เกิดปัญหาขึ้นมากมายกับตนเอง” อาทิ ประสบปัญหาดินนาแข็ง ดำนาไม่ได้ ต้นข้าวสูง
 ท่วมหัวแต่อ่อนแอต่อโรค แมลงศัตรูพืช เมล็ดข้าวที่ได้ก็ลีบ ทั้งที่ใช้ปุ๋ยเคมีเต็มที่ ทำให้
 ขายข้าวแล้วขาดทุน เข้าทำนองว่า ต้นทุนหาย กำไรหด สุขภาพอ่อนแอกันถ้วนหน้า
 และพากันปรับเปลี่ยนการทำงานมาเป็นการทำนาข้าวแบบเกษตรอินทรีย์ที่หลุดพ้นจาก
 สารเคมีทั้งหลายได้เป็นผลสำเร็จ กลายเป็นเกษตรกรที่เป็นแบบอย่างและมีความโดดเด่น
 ของชุมชน ซึ่งต่อมากระจายไปยังชุมชนอื่น ๆ ทั้งที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงและห่างไกลใน
 ความเป็นผู้นำหรือกลุ่มเกษตรกรที่ทำนาข้าวแบบอินทรีย์ได้ผล และนำไปสู่การจุด
 ประกายให้ทุกคนหันมาให้ความสนใจ วิฤตพิสัยจากสารเคมีส่งผลกระทบต่อตัว
 ผู้ผลิตสิ่งแวดล้อมและผู้บริโภค และทำให้กระแสการผลิตเกษตรอินทรีย์ได้รับ
 ความสนใจเพิ่มขึ้น พร้อมกันนี้ได้กับขยายความให้รวมเรียกกลุ่มเกษตรกรที่ทำนาแบบ
 เกษตรอินทรีย์ที่อยู่ในโซนใกล้เคียงในกระบวนการนี้ ผู้นำและกรรมการเครือข่าย
 วิสาหกิจเกษตรอินทรีย์บ้านน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล,
 11 สิงหาคม 2561) กล่าวว่า

... กว่าจะมารวมตัวกันเป็นเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเข้มแข็งเช่นวันนี้ในอดีตนั้น
 เกษตรกรในชุมชนเคยปลูกข้าวโดยใช้สารเคมีมาก่อน ทั้งปุ๋ยเคมี สารกำจัดวัชพืช
 สารป้องกันกำจัดโรคและแมลงศัตรูพืช ผลกระทบที่ตามมา คือ เกิดการปนเปื้อน
 ในผลผลิตและแหล่งน้ำ รวมถึงสุขภาพและคุณภาพชีวิตของเกษตรกรพลอย
 ย่ำแย่ตามไปด้วยจนปี พ.ศ. 2542 ชาวบ้านหันหน้าเข้าหากันเพื่อแก้ปัญหาอย่าง
 จริงจัง บทสรุปที่ได้ คือ การเปลี่ยนมาปลูกข้าวตามแนวทาง “เกษตรอินทรีย์”

เพื่อลดต้นทุนในการซื้อสารเคมี ใช้เวลาประมาณ 4 ปี ในการปรับปรุงบำรุงดิน
ค่อย ๆ ลดการใช้สารเคมีลง และเติมจุลินทรีย์ ปุ๋ยพืชสด และมูลสัตว์ลงไป
ทดแทนจนดินกลับมาอุดมสมบูรณ์ดังเดิม ข้าวอินทรีย์ที่ปลูกได้จากดินที่ดีไม่ทำ
ให้ชาวนาตำบลน้ำอ้อมต้องผิดหวัง เพราะได้ทั้ง “ราคา” และ “มูลค่า” ที่เพิ่ม
มากขึ้นเมื่อข้าวอินทรีย์จัดเป็นสินค้าระดับบนในตลาดเฉพาะกลุ่มโดยเฉพาะใน
หมู่ผู้รักสุขภาพที่ต้องการบริโภคข้าวอินทรีย์ปลอดสารเคมี ทางเครือข่ายจึง
สามารถกำหนดราคาขายข้าวอินทรีย์ได้เองไม่ต้องพึ่งพามาตรการภาครัฐ หรือ
ราคาผันผวนไปตามกลไกตลาดยอมรับว่าช่วงแรกไม่ค่อยมั่นใจเท่าไร แต่พอ
ลงมือทำมันเห็นผลจริง ๆ เมื่อ 2 ปีที่แล้วเราเพิ่งปรับกระบวนการปลูกข้าวอินทรีย์
แบบใหม่ จากนาหว่านที่เคยใช้เมล็ดพันธุ์ 25-30 กิโลกรัมต่อไร่ เปลี่ยนมาเป็น
นาหยอดข้าวแห้งที่ใช้เมล็ดพันธุ์ เพียง 5-10 กิโลกรัมต่อไร่ จึงช่วยลดต้นทุนด้าน
เมล็ดพันธุ์ในการปลูกไปได้มาก โดยใช้วิธีหยอดเมล็ดพันธุ์ด้วยเครื่องจักร
สอดคล้องกับนโยบายภาครัฐที่ต้องการให้ใช้เทคโนโลยีในการทำเกษตรยุค 4.0 ที่
สำคัญเราได้ผลผลิตต่อไร่ที่ดีกว่าจากนาหว่านที่ได้ 500 กิโลกรัม เพิ่มเป็น 600-
700 กิโลกรัม เมื่อทำนาหยอดสภาพดินก็ร่วนขึ้นเมื่อหันมาใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ
ปุ๋ยคอกส่วนยาฆ่าแมลงก็ทำเองจากสารสกัดธรรมชาติ ทำให้ต้นทุนในการทำนา
ลดลงอย่างเห็นได้ชัดจากเดิมต้องลงทุนไร่ละ 4,800 บาท ตอนนี้เหลือ 2,400 บาท
ทำให้ชาวนามีเงินเหลือมากขึ้น . . .

การรวมกลุ่มทำการเกษตรอินทรีย์ในระยะแรกเพื่อลดต้นทุนและปรับปรุง
บำรุงดิน รักษาสิ่งแวดล้อมผลผลิตเพิ่มขึ้นแต่ไม่ได้เน้นการตลาดซึ่งเครือข่ายวิสาหกิจ
ชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม ได้ก่อตั้ง “กลุ่มเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม” ซึ่งเป็นผล
พวงจากโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนภายใต้ภาคี
ความร่วมมือ 3 ฝ่าย กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
มูลนิธิหมู่บ้าน องค์การการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) โดยมีสมาชิกเริ่มต้น
204 ราย มีพื้นที่รวม 2,750 ไร่ พื้นที่เขตทางทุ่งกุลาร้องไห้ ข้าวหอมมะลิขึ้นชื่อ
เกษตรกรรมทำนาเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2545 จัดตั้ง “กลุ่มเกษตรกรรมยั่งยืนตำบล-
น้ำอ้อม” อย่างเป็นทางการ และในปีเดียวกันได้ขอรับการตรวจรับรองแปลงปลูกข้าว

มาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากสถาบันรับรองเกษตรอินทรีย์ของสหภาพยุโรปหรือสถาบัน BCS ประเทศเยอรมัน

ปี พ.ศ. 2546 ทำตลาดข้าวเป็นข้าวปรับเปลี่ยนในตลาดอินโดนีเซีย ส่องกง แม้ว่าในช่วงแรก ๆ ยังไม่มีการแปรรูปข้าวทำให้ยังไม่มีกำไรมากนักแต่ต่อมาทางกลุ่มได้เรียนรู้เรื่องการตลาดจึงมีแนวคิดในการก่อสร้างโรงสีชุมชนขึ้นมาและพัฒนาเครื่องจักร ต่อมาเมื่อตลาดข้าวอินทรีย์ได้ขยายใหญ่ขึ้นประกอบกับผลกำไรสามารถนำมาปรับและพัฒนาเพื่อแปรรูปข้าวได้ จึงทำให้เป็นที่สนใจ มีสมาชิกมาร่วมเพิ่มมากขึ้นกว่า 863 ราย เนื้อที่แปลงปลูกข้าว 16,200 กว่าไร่ ซึ่งได้รับการรับรองว่าเป็นพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ 80 เปอร์เซนต์

โดยเมื่อปี พ.ศ. 2547 ทางกลุ่มได้เข้าเป็นสมาชิกระบบการค้าแบบยุติธรรม หรือ Fairtrade ตลอดจนและได้รางวัลชนะเลิศอันดับหนึ่ง “โครงการเพชรในถิ่น” กรมการกรมส่งเสริมปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งยกระดับการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้แบบบูรณาการจัดตั้งอาคารสำนักงานเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน 1 อำเภอ 1 โรงปุ๋ย จนกระทั่งได้จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ตาม พ.ร.บ. ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

ปี พ.ศ. 2548 และเปลี่ยนชื่อเป็น “เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน น้ำอ้อม” มีโรงบรรจุภัณฑ์ข้าวอินทรีย์จดทะเบียนตรา “ขวัญน้ำอ้อม” กับกรมทรัพย์สินทางปัญญา และในปี พ.ศ. 2557 เป็นตัวแทนส่งออกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ได้รับแหล่งผลิตตามมาตรฐานและได้ดำเนินการขยายเป็นเครือข่ายการผลิตข้าวอินทรีย์ในนาม “เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรรมยั่งยืน ตำบลน้ำอ้อม” และสิ่งที่น่าสนใจนั้น ก็คือ ปี พ.ศ. 2558 สร้างภาคีความร่วมมือจากเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ 5 จังหวัด คือ สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ยโสธร และอำนาจเจริญ เป็นบริษัทส่งออกข้าวอินทรีย์ ชื่อ “บริษัทอีสานไทย ออกแกนิก จำกัด”

ส่วนการตลาดและการจำหน่ายนั้นจะมีตลาดจำหน่ายเอง ณ สถานที่ตั้งกลุ่ม ภายใต้ยี่ห้อขวัญน้ำอ้อม งานออกร้านต่าง ๆ ภายใต้ยี่ห้อขวัญน้ำอ้อม ผลิตส่งจำหน่ายให้กับบริษัทในประเทศภายใต้แบรนด์ต่าง ๆ ผลการจำหน่ายข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ซึ่ง ปีงบประมาณ พ.ศ. 2555 มียอดจำหน่าย จำนวน 60,000,000 บาท จำหน่ายในประเทศ จำนวน 8,000,000 บาท จำหน่ายต่างประเทศ จำนวน 52,000,000 บาท ปีงบประมาณ

พ.ศ. 2556 มียอดจำหน่าย จำนวน 76,000,000 บาทจำหน่ายในประเทศ จำนวน 12,000,000 บาท จำหน่ายต่างประเทศ จำนวน 64,000,000 บาท

2. โครงสร้างการบริหาร/จัดการ การรวมกลุ่มของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เกษตรกรรมยั่งยืนบ้านน้ำอ้อม มีสมาชิก จำนวน 863 ราย เนื้อที่แปลงปลูกข้าว 16,200 ไร่ มีการทำงานแบบมีโครงสร้างและเป็นการเรียนรู้แบบประชาธิปไตยที่เปิดโอกาส ให้สมาชิกหรือตัวแทนสมาชิกทุกกลุ่มได้มีโอกาสแสดงทัศนะ ความคิดเห็น และแนวทาง ในการทำงานร่วมกัน เช่น การกำหนดราคาข้าวในแต่ละฤดูกาลที่ต้องมีความเหมาะสม กับช่วงฤดูกาล ราคากลางที่ถูกกำหนดโดยรัฐบาลกลาง เป็นต้น และการทำงานที่ไม่โดดเดี่ยวเพราะมีการทำงานเชื่อมโยงกับภาคีเครือข่ายที่สำคัญ โดยเฉพาะสถาบัน- การศึกษาและหน่วยงานราชการในจังหวัดทำให้เกิดการทำงานแบบภาคีเครือข่ายที่ เชื่อมโยงถึงกัน และสนับสนุนซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา และในปัจจุบันสมาชิกที่ เข้าร่วมโครงการทุกคนจะต้องผลิตหรือปลูกข้าวอินทรีย์ ซึ่งในปัจจุบันทางกลุ่มได้มี การพัฒนานำระบบ “QR CODE” หรือ “Quick Response Code” ระบบสืบย้อนกลับจาก มือผู้บริโภคถึงแหล่งผลิตมาใช้โดยจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือระหว่างยโสธรกับ สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ รวมไปถึงสำนักงานสภาเกษตรกร- แห่งชาติ เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการแหล่งกระจายสินค้า เชื่อมโยง ข้อมูลการตรวจสอบสินค้าไปยังผู้บริโภค ทำให้ผู้บริโภคข้าวเมื่อสแกนตัว คิวอาร์โค้ดบรรจุภัณฑ์ก็จะเห็นข้อมูลของทางชุมชนผ่านทาง เว็บไซต์ของชุมชนทำให้รู้ ว่าข้าวนี้มาจากนาแปลงไหนของใครผลิตอย่างไร นับว่าเป็นการสร้างตัวตนให้กับชาว น้ำอ้อม อีกทั้งยังเป็นช่องทางการตลาดในการส่งเสริมการขายอีกด้วยนอกจากนี้ข้าวหอม มะลิอินทรีย์ตราขวัญน้ำอ้อมยังเป็นสินค้าบ่งชี้ ห่วงกุญแจร้องให้ ผลิตและจำหน่ายโดย เกษตรกรอย่างแท้จริง เป็นผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ที่สะอาด บริสุทธิ์ ปลอดภัยต่อ สุขภาพ โดยปัจจุบันผลิตภัณฑ์ข้าวที่ติด QR CODE มีมากทั้งหมด 6 ชนิด วางจำหน่าย ในประเทศ และต่างประเทศ อาทิ เยอรมนี ฝรั่งเศส แคนาดา เบลเยียม สเปน อเมริกา และสิงคโปร์ และในปี พ.ศ. 2559 จะทำบริษัทการส่งออกข้าวของชาวนาบริหารจัดการ โดยชาวนาไทยเป็นเจ้าของสินค้าเอง ภายใต้ชื่อบริษัทอีสานไทยออร์แกนิก จำกัด มีจุดหมายเพื่อส่งข้าวไปต่างประเทศโดยบริษัทของชาวนาไปยังสหรัฐอเมริกา อียู จีน

ซึ่งเป็นตลาดข้าวอินทรีย์ ผู้นำเครือข่ายกลุ่มวิสาหกิจเกษตรอินทรีย์ บ้านน้ำอ้อม จังหวัด-
ยโสธร (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 11 สิงหาคม 2561) กล่าวว่า

... การบริหารจัดการกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจเกษตรอินทรีย์ บ้านน้ำอ้อม จังหวัด-
ยโสธร มีการจัดรูปแบบลักษณะปฏิสัมพันธ์แบบแนวนอนและมีความสัมพันธ์ทาง
วัฒนธรรมวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน ทุกคนมีเกียรติ
ศักดิ์ศรีเท่ากันทุกคน จึงสามารถสร้างความร่วมมือระหว่างกันอย่างเป็นกันเอง
สื่อสารในรูปแบบกลุ่มคนที่มีความเข้าใจซึ่งกันและกันมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จึงเกิดความเข้มแข็งของกลุ่มในการร่วมมือต่อกันใน
กิจกรรมส่วนร่วมเมื่อเกิดปัญหาจะรวมกลุ่มรับฟังความรู้สึกร่วมคิดร่วมตัดสินใจ
และรับประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งก่อให้เกิดพลังและลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นได้เป็น
อย่างดี ...

3. การเชื่อมโยงกับกลุ่มเครือข่าย จุดแข็งที่สำคัญอีกประการหนึ่งของกลุ่มข้าว
บ้านน้ำอ้อม ก็คือ การทำงานเชื่อมโยงกับเครือข่ายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำตลาด
อันเป็นการสร้างโอกาสในการหาช่องทางในการทำตลาดให้กว้างขึ้นโดยส่วนงานที่ทาง
กลุ่มทำการการเชื่อมโยง อันดับแรก การทำงานเชื่อมโยงกับภาคความร่วมมือจาก
เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ 5 จังหวัด คือ สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ยโสธร และอำนาจเจริญ
เป็นบริษัทส่งออกข้าวอินทรีย์ ชื่อ “บริษัทอีสานไทยออกแกนิก จำกัด” อันดับที่สอง
การทำงานเชื่อมโยงกับหน่วยงานราชการในส่วนการทำงานของกลุ่มได้รับการสนับสนุน
จากหน่วยงานราชการหลายหน่วยงานด้วยกัน เช่น สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชื่อมโยงกับ
กลุ่มในส่วนการจัดทำมาตรฐานข้าวอินทรีย์และประชาสัมพันธ์โครงการข้าวหอมมะลิ
สำนักงานเกษตรจังหวัดมีส่วนช่วยในการพัฒนาองค์ความรู้ด้วยการอบรมและช่วยสร้าง
มาตรฐานข้าวอินทรีย์เพื่อให้ได้รับการยอมรับในระดับประเทศซึ่งหน่วยงานทุกภาคส่วน
ช่วยทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้กับกลุ่มได้เป็นอย่างดี ซึ่งลักษณะการทำงานเป็นลักษณะของ
การทำงานร่วมกันโดยหน่วยงานราชการเหล่านี้ รับฟังความคิดเห็นของกลุ่มเกษตรกร
เพื่อให้การขับเคลื่อน เสนอแนวคิดที่เป็นประโยชน์ และเกิดการทำงานแบบมีส่วนร่วม
ร่วมกัน และร่วมกับสภาเกษตรกรแห่งชาติในการรักษาผลประโยชน์ของเกษตรกรใน
การผลิต การแปรรูป และการตลาด ส่งเสริมให้เกษตรกรได้รับผลตอบแทน สนับสนุน

สิทธิและการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการกำหนดนโยบายและวางแผนการพัฒนา
เกษตรกรรมอย่างเป็นระบบ เพื่อให้รัฐรักษาเสถียรภาพด้านราคาและความมั่นคงใน
อาชีพเกษตรกร เพิ่มศักยภาพและยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้ดีขึ้น ทั้งในด้าน
เศรษฐกิจ สังคม การเมืองอย่างต่อเนื่อง เพื่อเกษตรกรอย่างแท้จริง ลำดับสุดท้าย
การทำงานเชื่อมโยงกับสถาบันการศึกษาการจัดระบบการตลาดและการจัดทำระบบ
บัญชีได้รับการสนับสนุนและถ่ายทอดเทคนิควิธีการ อาจารย์จากมหาวิทยาลัย-
เกษตรศาสตร์เป็นพี่เลี้ยง โดยทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเวลาเกิดปัญหาได้ก็มีส่วนช่วยทำให้
การทำตลาดของกลุ่มมีประสิทธิภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น ซึ่งการดำเนินงานของกลุ่มตลอด
ระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมาก่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่มาจากการทำงานของเกษตรกร
ชาวนาทำให้เกิดแนวคิด และแนวทางในการพึ่งตนเองทำให้กลุ่มสามารถต่อยอด
การทำงานต่อไปในอนาคตได้สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ สมาชิกกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจ
เกษตรอินทรีย์ บ้านน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 11 สิงหาคม 2561)
กล่าวว่า

... ปัจจุบันเกษตรกรส่วนใหญ่ที่ปลูกข้าวจะเก็บเกี่ยวโดยใช้รถเกี่ยวและขายทันที
ส่งผลให้ข้าวมีความชื้นสูง และโดนหักราคามากจนไม่คุ้มต้นทุนการผลิต
เนื่องจากไม่มีสถานที่เก็บข้าวเปลือก ซึ่งการจำหน่ายเป็นข้าวเปลือกเกษตรกร
จะไม่ได้รับมูลค่าเพิ่มแต่อย่างใด ดังนั้น เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น
เกษตรกรจึงควรเก็บข้าวเปลือกไว้รอขายหรือผลิตเป็นข้าวสารขายเพื่อเพิ่มรายได้
ให้เกษตรกรโดยการจัดให้มียุ้งฉางไซโลให้แก่กลุ่มเกษตรกรที่เข้มแข็งสำหรับใช้
เก็บข้าวเปลือกเพื่อรอการจำหน่ายหรือสามารถผลิตข้าวสารจำหน่ายเองได้
ในช่วงที่มีราคาสูงจะเป็นการเพิ่มช่องทางเลือกให้เกษตรกรได้ทางหนึ่งในช่วงที่
มีผลผลิตออกสู่ตลาดมาก นอกจากนี้ การสร้างมูลค่าเพิ่มของข้าวเปลือกโดยที่มา
แปรสภาพเป็นข้าวสารและนำออกจำหน่ายในรูปของผลิตภัณฑ์ข้าวจากชุมชน
อันจะทำให้เกษตรกรมีรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในกระบวนการรัฐเข้ามา
ควบคุมผ่านเครือข่าย โดยส่งเสริมจัดหาจัดตั้งโรงสีชุมชนที่ได้รับมาตรฐาน
เกษตรอินทรีย์โดยชุมชนควรต้องมีการบริหารจัดการผลผลิตภายในชุมชนเองได้

อย่างมีประสิทธิภาพ จึงควรส่งเสริมให้มีการใช้เทคโนโลยีที่สอดคล้องกับ
การผลิตของแต่ละชุมชนอย่างมีระบบ . . .

4. การเคลื่อนไหวกับการสร้างมาตรฐานสินค้าข้าว ลักษณะการเคลื่อนไหวกับ
การสร้างมาตรฐานสินค้าข้าว กลุ่มบ้านน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร ใช้การเมืองจากกลุ่ม
ภายนอกประเทศผ่านกลุ่มเครือข่ายภาคประชาสังคมที่มีสายสัมพันธ์ที่พัฒนาอย่าง
ต่อเนื่องใช้ระบบ QR CODE หรือ Quick Response Code บ่งบอกถึงแหล่งผลิตที่
ผู้บริโภคสามารถย้อนกลับของผลผลิตที่เป็นแหล่งผลิตได้ และมาตรฐานสินค้าข้าวได้มี
บันทึกข้อตกลงสองฝ่าย คือ จังหวัดยโสธร สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร
แห่งชาติ ที่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการการกระจายของสินค้าที่
เชื่อมโยงข้อมูลไปยังผู้บริโภคที่สามารถทราบถึงแหล่งผลิตสินค้าเกษตรประเภทข้าว เมื่อ
ตรวจโดยการสแกนตัวคิวอาร์โค้ด บรรลุจรรยาบรรณข้อมูลทางเว็บไซต์ บอกได้ว่า แหล่ง
ผลิตข้าวมาจากนาแปลงไหนใครผลิต ถือได้ว่า เป็นการนำองค์ความรู้ที่ได้มาสร้าง
ความเป็นอัตลักษณ์ของชาวน้ำอ้อมเพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ
แหล่งกระจายสินค้าเชื่อมโยง ข้อมูลการตรวจสอบสินค้าไปยังผู้บริโภค ทำให้ผู้บริโภค
ข้าวเมื่อสแกนตัวคิวอาร์โค้ดบรรลุจรรยาบรรณก็จะเห็นข้อมูลของทางชุมชนผ่านทาง เว็บไซต์
ของชุมชนทำให้รู้ว่าข้าวนี้มาจากนาแปลงไหนของใครผลิตอย่างไร นับว่าเป็นการสร้าง
ตัวตนให้กับชาวน้ำอ้อมเป็นเกษตรอินทรีย์ที่ปลอดจากสารพิษ และผลิตภัณฑ์สินค้าข้าว
สามารถนำไปสู่ตลาดโลกในประเทศต่าง ๆ อาทิ เยอรมัน แคนาดา เบลเยียม สเปน
อเมริกา และสิงคโปร์ ปี พ.ศ. 2559 ได้เพิ่มตลาด จีนและสหรัฐอเมริกา ในแบรนด์สินค้า
ที่ใช้ชื่อว่า บริษัทอีสานไทยออร์แกนิก จำกัด ผู้นำกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจเกษตรอินทรีย์
บ้านน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 12 สิงหาคม 2561) กล่าวว่า

. . . การเคลื่อนไหวกับการสร้างมาตรฐานสินค้าข้าว กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้าน
น้ำอ้อม จังหวัดยโสธร มีการเคลื่อนไหวที่จะสร้างมาตรฐานสินค้าข้าว เกษตรกร
และคนในจังหวัดยโสธรรับทราบและมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์
อย่างเป็นระบบ และสร้างแบรนด์รูปแบบสัญลักษณ์เกษตรอินทรีย์กลางของ
จังหวัดยโสธร มีเป้าหมายให้มีเกษตรกรทำเกษตรอินทรีย์มากขึ้น พื้นที่ทำเกษตร
อินทรีย์ตามมาตรฐานสากลเพิ่มขึ้น จัดตั้งโรงเรียนเกษตรอินทรีย์วิทยุยโสธร

ทำเกษตรวิถียโสธรต้นทุนที่ลดลง มีประเภทพืชและผลผลิตจากเกษตรอินทรีย์ที่หลากหลาย และจังหวัดยโสธรเป็นศูนย์กลางในการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของภาค . . .

สรุปได้ว่า การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ของกลุ่มบ้านน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร กระบวนการเกิดจะไม่มีแตกต่างจากกลุ่มเครือข่ายข้าวอินทรีย์บ้านห้วยไร่ ด้วยเหตุผลกลุ่มบ้านห้วยไร่ใช้แม่แบบในการรวมกลุ่มเฉกเช่นเดียวกับกลุ่มบ้านน้ำอ้อม การเมืองในการเข้ามาจากกลุ่มทุนภายนอกประเทศผ่านกลุ่มเครือข่ายภาคประชาสังคม จึงเป็นเรื่องของสายสัมพันธ์ที่มีการพัฒนาที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่ก่อนจนถึงปัจจุบันที่ทางกลุ่มมีการนำเอาระบบ “QR CODE” หรือ “Quick Response Code” ระบบสับย้อนกลับจากมือผู้บริโภคถึงแหล่งผลิตมาใช้โดยจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือระหว่าง “จังหวัดยโสธรกับสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ รวมไปถึงสำนักงานสภาเกษตรกรแห่งชาติ” เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการแหล่งกระจายสินค้าเชื่อมโยง ข้อมูลการตรวจสอบสินค้าไปยังผู้บริโภค ทำให้ผู้บริโภคข้าวเมื่อสแกนตัวคิวอาร์โค้ดบรรจุภัณฑ์ก็จะเห็นข้อมูลของทางชุมชนผ่านทาง เว็บไซต์ของชุมชนทำให้รู้ว่า ข้าวนี้มาจากนาแปลงไหนของใครผลิตอย่างไร นับว่าเป็นการสร้างตัวตนให้กับชาวน้ำอ้อม อีกทั้งยังเป็นช่องทางการตลาดในการส่งเสริมการขายอีกด้วย นอกจากนี้ข้าวหอมมะลิอินทรีย์ตราขวัญน้ำอ้อมยังเป็นสินค้าบ่งชี้ พุงกุลาร้องไห้ ผลิตและจำหน่ายโดยเกษตรกรอย่างแท้จริง เป็นผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ที่สะอาด บริสุทธิ์ปลอดภัยต่อสุขภาพ โดยปัจจุบันผลิตภัณฑ์ข้าวที่ติด QR CODE มีมากทั้งหมด 6 ชนิด วางจำหน่ายในประเทศและต่างประเทศ อาทิ เยอรมนี ฝรั่งเศส แคนาดา เบลเยียม สเปน อเมริกา และสิงคโปร์ และในปี พ.ศ. 2559 จะทำรายการส่งออกข้าวของชาวนาบริหารจัดการโดยชาวนาไทย เป็นเจ้าของสินค้าเอง ภายใต้ชื่อบริษัทอีสานไทยออร์แกนิก จำกัด มีจุดหมายเพื่อส่งข้าวไปต่างประเทศโดยบริษัทของชาวนาไปยังสหรัฐอเมริกา อียู จีน ซึ่งเป็นตลาดข้าวออร์แกนิก ดังนั้น การเมืองภาคพลเมืองของกลุ่มบ้านน้ำอ้อม จึงเสมือนเป็นการ “ทำแทน” ที่ภาครัฐเองมิได้โต้แย้งในขบวนการจัดการตนเอง แต่ในทางกลับกัน ภาครัฐโดยสำนักงานมาตรฐานเข้ามาร่วมส่งเสริมพัฒนาในการสร้างองค์ความรู้ที่ทางภาครัฐมีศักยภาพที่เพียงพอในการให้การช่วยเหลือในการสร้างความเชื่อมั่นให้กับกลุ่ม

ลูกค้าของกลุ่มเครือข่ายชาวอินทรี “บ้านน้ำอ้อม” จังหวัดยโสธร ที่ภาครัฐมุ่งหวังที่จะสะท้อนให้เห็นต้นแบบของกระบวนการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ต้องการกระจายอำนาจโดยผ่านการรวมกลุ่มในการจัดการตนเองในชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง โดยภาครัฐเองทำหน้าที่เป็นเพียงพี่เลี้ยงในการให้คำแนะนำเมื่อเกิดสภาพปัญหาภายในกลุ่มขึ้น หรือเป็นเพียงคนกลางที่เชื่อมประสานระหว่างตลาดในระดับสากลกับกลุ่มเครือข่ายชาวอินทรีบ้านน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร เท่านั้น

กระบวนการเมืองในมาตรฐานชาวอินทรีไทย

ผลการวิจัยกระบวนการเมืองในมาตรฐานชาวอินทรีไทยเป็นการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผู้วิจัยได้นิยามคำว่า กระบวนการทางการเมือง หมายถึง ร่วมมือจัดตั้ง ทำแทน ให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม ภายนอกทั้งกระบวนการตลาด การขาย โดยมีการปรับตัวให้เข้าถึงมาตรฐาน ไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง การแปรรูปและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า ผ่านการรวมเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและเชื่อมโยงกับกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ ก่อให้เกิดการเจรจาต่อรองหาข้อสรุปร่วมกันและทำงานร่วมกันในรูปแบบภาคีเครือข่าย ซึ่งเป็นกระบวนการการเมืองภาคพลเมืองในอีกรูปแบบหนึ่งของ “กลุ่มเครือข่ายชาวอินทรี” พร้อมด้วยการทำงานเชื่อมโยงกับพันธมิตรนอกภาคการเกษตรเพื่อสร้างความเข้มแข็งและเป็นการแก้ไขปัญหาของกลุ่มเกษตรกรอย่างยั่งยืน ดังนั้นกระบวนการจัดการของกลุ่มเครือข่ายชาวอินทรี สามารถสะท้อนถึงกระบวนการทางการเมืองภาคพลเมืองใน “มาตรฐานชาวอินทรีไทย” ได้อย่างชัดเจนในประเด็น ดังต่อไปนี้

สะท้อนกระบวนการทางการเมืองในมาตรฐานชาวอินทรีไทย

กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนชาวอินทรี บ้านโนนกระสัง จังหวัดนครราชสีมา

1. บทสะท้อนการเมืองภายในกลุ่มชาวอินทรีบ้านโนนกระสังผลจากร่วมกันสนทนากลุ่มละ ๆ 2-5 คน เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2561 พบว่า กระบวนการทางการเมืองสามารถสะท้อนจากกระบวนการทำงานที่มีรูปแบบการจัดการกลุ่มที่มี

โครงสร้างอย่างชัดเจน มีลักษณะการทำงานโดยแบ่งภาระงานให้ทุกส่วนมีส่วนร่วม รับผิดชอบ มีรูปแบบการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกันและเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งเป็นแนวทางสร้างความเป็นประชาธิปไตยเพราะคณะกรรมการกลุ่มข้าวอินทรีย์บ้านโนนกระสัง ทั้งหมดมาจากแกนนำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในระดับตำบลนั้น แสดงให้เห็นถึงการเปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตนเอง และทางกลุ่มเองทำหน้าที่ในการดำเนินการแบบรัฐบาลกลางที่เป็นผู้กำหนดนโยบาย และต้องดูแลการบริหารจัดการงานของกลุ่มตั้งแต่การกำหนดราคาในการรับซื้อข้าวอินทรีย์ในแต่ละช่วงฤดูกาล การกำหนดเกณฑ์เพื่อสร้างมาตรฐานข้าวอินทรีย์ การกำหนดระยะเวลาในการรับซื้อข้าว การแจกแจงความรับผิดชอบของกลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนในระดับตำบลเพื่อรับผิดชอบจัดส่งข้าวให้ได้ตามขอการสั่งซื้อข้าวจากผู้บริโภค ทั้งจากใบสั่งซื้อจากเครือข่ายทั้งหมด การเจรจาตกลงซื้อขายข้าวกับกลุ่มเอกชนต่าง ๆ รวมทั้งการเจรจาต่อรองและทำงาน เชื่อมประสานกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของกลุ่มโดยกระบวนการทุกขั้นตอนจะต้องผ่านเวทีของคณะกรรมการกลุ่มข้าวทั้งสิ้น แม้กระทั่งเป็นเวทีในการร่วมหาทางออกให้กับการแก้ไขปัญหาของกลุ่มเกษตรกรชาวนาที่มีวิธีการปลูกข้าวที่แตกต่างกันด้วย

2. บทสะท้อนการเมืองภายในกลุ่มเกษตรกรชาวนาแต่ละกลุ่มกระสังผลจากร่วมกันสนทนากลุ่มละ ๆ 2-5 คน เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2561 พบว่า การปลูกข้าวอินทรีย์ของบ้านโนนกระสังเป็นแนวทางซึ่งเกษตรกรชาวนาพยายามปรับเปลี่ยน แต่หากเปรียบเทียบกับจำนวนของเกษตรกรทั้งหมดจะ พบว่า จำนวนของเกษตรกรชาวนากลุ่มที่ยังใช้สารเคมีในการปลูกข้าวก็ยังมีจำนวนที่มากกว่ากลุ่มชาวนาที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการปลูกข้าว หรือกลุ่มที่ยังใช้ปุ๋ยแบบผสมผสานก็มีจำนวนมากกว่ากลุ่มเกษตรกรอินทรีย์เช่นเดียวกัน ดังนั้น ตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ข้าวที่ปลูกจะต้องไม่มีส่วนปนเปื้อนกับสารเคมีโดยเด็ดขาด การปลูกข้าวที่ให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานจึงจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากเกษตรกรทุกกลุ่ม เพราะถึงแม้ชาวนาจะมีสิทธิในที่ดินที่แยกจากกันชัดเจนแต่ก็ยังมีพื้นที่นาติดกัน การใช้ปุ๋ยเคมีหรือสารเคมีในการเพาะปลูก

ย่อมจะส่งผลกระทบต่อพื้นที่ที่เป็นเกษตรอินทรีย์ได้ ถึงแม้จะมีวิธีการในการทำเขตกันชนหรือปลูกต้นไม้ใหญ่เพื่อเป็นกำแพงหรือแนวกัน

บทสะท้อนการเมืองที่ต้องการทำข้าวอินทรีย์สู่การรับรองมาตรฐานของกลุ่มข้าวอินทรีย์ “บ้านโนนกระสัง” จึงต้องอาศัยกระบวนการในการขอความร่วมมือแบบบูรณาการร่วมกันเพื่อสร้างประโยชน์ที่เป็นส่วนร่วมภายในกลุ่ม และต้องการสร้างความเชื่อมั่นในการผลิตข้าวอินทรีย์ของกลุ่มให้กับตลาดผู้บริโภค ดังนั้น การเมืองในที่นี้จึงเป็นเรื่องของผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกภายในกลุ่มที่ต้องการให้ชาวนาปรับเปลี่ยนปลูกข้าวอินทรีย์โดยใช้กระบวนการกลุ่มช่วยในการผลักดันให้เกิดความร่วมมือระหว่างกันให้เกิดการยอมรับ

3. บทสะท้อนการเมืองระหว่างหน่วยงานราชการและภาคเอกชนต่อการทำงานของของกลุ่มข้าวอินทรีย์บ้านโนนกระสัง ผลจากร่วมกันสนทนากลุ่มละ ๆ 2-5 คน เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2561 พบว่า ซึ่งไม่ได้ทำงานแบบโดดเดี่ยวแต่เป็นการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานระดับอำเภอและระดับจังหวัดนครราชสีมาที่เกี่ยวข้อง โดยทางจังหวัดได้เชิญให้ทางกลุ่มเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์พัฒนาจังหวัดในการดำเนินการที่เกี่ยวข้องในการผลิตข้าวอินทรีย์ของกลุ่มบ้านโนนกระสัง ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการทางการเมืองที่ภาคพลเมืองได้แสดงจุดยืนของตนเองโดยการรวมกลุ่ม ดังนั้น บทบาทของกลุ่มที่เคยเป็นผู้อยู่ภายใต้การปกครองปรับเปลี่ยนมาเป็นเข้ามาเป็นผู้มีส่วนเข้าไปร่วมในการตัดสินใจ ในชะตาชีวิตของตนเองเพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านการจัดของงบประมาณ การกำหนดราคาผลผลิตในปีฤดูกาลจะต้องรับซื้อข้าวอินทรีย์ในราคาเท่าไร หรือการแสวงหากลุ่มทุนภาคบริษัทและโรงสีเอกชน ซึ่งเป็นกระบวนการในการทำงานที่สะท้อนผลประโยชน์ต่างตอบแทนที่สะท้อนให้เห็น “เป็นรูปแบบการทำทนาย” ที่ทางกลุ่มข้าวอินทรีย์บ้านโนนกระสังจะต้องจัดการตนเอง เพราะไม่มีทุนสำรองจำนวนมากที่จะซื้อข้าวที่ทางสมาชิกภายในกลุ่มผลิตไว้ได้จำนวนมาก จึงจำเป็นจะต้องมีบริษัทเอกชนหรือโรงสีข้าวเอกชนเข้ามาสนับสนุนโดยการช่วยเหลือเป็นแหล่งทุนในการรับซื้อข้าวทั้งหมด เพราะในการเจรจาทางกลุ่มเองต้องใช้ความพยายามด้วยการเสนอผลประโยชน์ต่างตอบแทนที่สะท้อนให้บริษัทหรือโรงสีเอกชน ให้เห็นถึงความแตกต่างในด้านราคาระหว่าง “มาตรฐานข้าวอินทรีย์และ

ข้าวหอมมะลิที่ใช้สารเคมี” เพราะทางบริษัทและโรงสีเอกชนเห็นว่าจะต้องใช้ทุนจำนวนมากในการรับซื้อข้าวอินทรีย์ ในขณะที่ข้าวหอมมะลิที่ใช้สารเคมีราคาแตกต่างกันมาก ซึ่งทางภาคเอกชนถือว่าเป็นความเสี่ยงสูง

บทบาทภาครัฐและเอกชนที่เข้ามามีส่วนร่วมทำให้เกิดเป็นข้อตกลงที่ทางกลุ่มข้าวบ้านโนนกระสังยอมส่งข้าวให้กับบริษัทและโรงสีก่อนแล้วจึงจ่ายเงินภายหลัง ซึ่งขัดกับหลักการซื้อขายทั่วไปที่เอาข้าวไปขายภาคเอกชนและโรงสีจะต้องจ่ายเงิน ณ เวลานั้นเลย

กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดอำนาจเจริญ

1. บทสะท้อนการเมืองภายในกลุ่มข้าวอินทรีย์บ้านห้วยไร่ ผลจากการร่วมกันสนทนากลุ่มละ ๆ 2-5 คน เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2561 พบว่า นอกเหนือจากการมีคณะกรรมการตามแนวการบริหารงานสมัยใหม่แล้ว ทางกลุ่มยังมีการออกแบบในรูปแบบคณะกรรมการเพื่อช่วยในการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและสร้างความมั่นใจให้กับสมาชิกภายในกลุ่มเครือข่ายข้าวอินทรีย์ บ้านห้วยไร่ ในการสะท้อนการร่วมกลุ่มผลิตข้าวอินทรีย์แม้ในระยะแรก ๆ ต้นทุนที่ใช้ในการผลิตค่อนข้างสูงแต่ก็สามารถสร้างรายได้ให้กับชาวนาอย่างยั่งยืน โดยใช้เกณฑ์ที่ตั้งของหมู่บ้านในการคัดเลือกกรรมการมา 1 ชุด เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อการบริหารและรับผิดชอบต่อสมาชิกในแต่ละหมู่บ้าน ดังนั้น การรวมกลุ่มในการผลิตข้าวอินทรีย์ของกลุ่มบ้านห้วยไร่ “จึงเป็นรูปแบบการจัดการตนเองเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนที่เป็นผลมาจากการพัฒนาของภาครัฐ” ที่ชาวนาสะสมมาตั้งแต่อดีตสู่ปัจจุบันที่มีแต่ภาระหนี้สินที่ยังพัฒนามากหนี้สินสะสมมากขึ้นเรื่อย ๆ

บทสะท้อนถึงรูปแบบการรวมกลุ่มเพื่อจัดการตนเองจึงเสมือนเป็นการสร้างรายได้ลดค่าใช้จ่ายเพื่อให้ตนเองหลุดพ้นจากความยากจน เป็นปฏิบัติการทำแทนที่เกิดขึ้นท่ามกลางสถานการณ์ที่ภาครัฐและระบบราชการมีข้อจำกัดในการตอบสนอง จะทำให้การทำแทนเป็นสิทธิ์ของกลุ่มบ้านห้วยไร่ ในการดำเนินหรือพัฒนาชีวิตที่ดีของชาวนาในชุมชน

2. บทสะท้อนการเมืองภายในกลุ่มเกษตรกรชาวนาแต่ละกลุ่มผลจากร่วมกันสนทนากลุ่มละ ๆ 2-5 คน เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2561 พบว่า เกิดจากการสะท้อนที่ชาวนา

เจอวิกฤตของการทำเกษตรแบบเดิมที่ต้องใช้สารเคมีในระบบการผลิต สิ่งแวดล้อม
เปลี่ยนไปจากสภาพเดิมมีความเสื่อมโทรม ชาวนามีปัญหาด้านสุขภาพจากระบบการทำ
เกษตรกรรม กลไกตลาดราคาผลิตจากเกษตรไม่แน่นอนตกต่ำ พื้นที่ผลิตอาหารของ
ชุมชนถูกคุกคาม ชีวิตของชาวนาไม่มีความมั่นคง ชุมชนบ้านห้วยไร่หาทางออกด้วย
การรวมกลุ่มถ่ายทอดความรู้การทำเกษตรระบบอินทรีย์ ในระยะแรก ๆ การทำเกษตร
ระบบอินทรีย์สมาชิกบางส่วนยังขาดความรู้ความเข้าใจและการยอมรับของครอบครัว
จนนำมาซึ่งความขัดแย้ง ดังนั้น การจัดการในเบื้องต้นของผู้นำกลุ่มในฐานะการเมือง
ภาคพลเมืองที่ต้องประสาน “ขอความร่วมมือ” เกษตรจังหวัดอำนาจเจริญ เข้ามามี
บทบาทสนับสนุนให้ความรู้ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์และข้าวอินทรีย์ พร้อมทั้งสนับสนุน
วัสดุการทำเกษตรอินทรีย์ค้ำขายมุ้ง เมล็ดพันธุ์ข้าว จนชาวนาในชุมชนเกิดความเชื่อมั่น
ในการผลิตข้าวอินทรีย์ ต่อมาทางกลุ่มได้มีการจดทะเบียนเครือข่ายถูกต้องตาม พ.ร.บ.
วิสาหกิจชุมชน ในชื่อเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ บ้านห้วยไร่ มีวัตถุประสงค์
เป้าหมายที่ชัดเจนเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งให้แก่เครือข่ายข้าวอินทรีย์ในการผลิต
การแปรรูป และการตลาด

จุดปรับเปลี่ยนทางการเมืองภายในกลุ่มข้าวอินทรีย์บ้านห้วยไร่เริ่มขึ้นอีกครั้ง
หนึ่ง โดยกระบวนการภาคประชาสังคมได้ “ทำแทน” ภาครัฐในการส่งเสริมให้ความรู้
การประสานงานให้กับทางกลุ่มบ้านห้วยไร่ “นำข้าวอินทรีย์” ที่ผลิตขึ้นสู่การรับรอง
มาตรฐาน GAP (good agricultural practice) จากกรมวิชาการเกษตร สำนักงาน-
มาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) ทำให้ผลผลิตข้าวอินทรีย์ของ
สมาชิกมีความต้องการของตลาด จึงได้ร่วมมือกับเครือข่ายข้าวอินทรีย์น้ำอ้อม จังหวัด-
ยโสธรทำตลาดข้าวอินทรีย์ร่วมกัน ช่วงปี พ.ศ. 2548 ทางเกษตรจังหวัดมีแนวทาง
สนับสนุนกลุ่มสมาชิกทำข้าวอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังใช้สมาชิกของกลุ่มเป็น
วิทยากรและใช้แปลงเกษตรอินทรีย์สำหรับการศึกษาดูงาน ขยายผลส่งเสริมชาวนาให้
ทำนาข้าวอินทรีย์ทั่วจังหวัดอำนาจเจริญ มีการสนับสนุนให้ทำนาข้าวอินทรีย์พันธุ์ ข้าว
กข15 ข้าวหอมมะลิ 105 ข้าวหอมมะลิแดง ข้าวเหนียว กข6 และข้าวเหนียวสันป่าตอง
และจัดตั้งศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวอินทรีย์ชุมชนตามมาด้วย จนกลุ่มข้าวอินทรีย์บ้านห้วยไร่

ได้ขอรับรองมาตรฐานรับรอง ผ่านมาตรฐาน GAP ของกรมการข้าว มาตรฐาน CERES/NOP และ EU มาตรฐานสากลจากประเทศเยอรมัน

บทสะท้อนการเมืองภาคพลเมืองจึงเริ่มต้นจากระบวนการ “ให้ความร่วมมือ” จากภาคประชาสังคมในการส่งเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับกลุ่มข้าวอินทรีย์บ้านห้วยไร่ ในระยะเริ่มต้นเป็นการส่งเสริมในการรวมกลุ่มเพื่อจัดการแก้ไขปัญหาในชุมชน และร่วมกันหาทางออกสู่การพัฒนาแนวใหม่ให้กับชาวนาในการทำเกษตรอินทรีย์ด้วยการพยายามสร้างองค์ความรู้ที่ตกผลึกให้กับสมาชิกภายในกลุ่มด้วยการสร้างแรงจูงใจในเรื่องปัญหาสุขภาพ ปัญหาระบบนิเวศ ระบบห่วงโซ่อาหารจนสมาชิกในกลุ่มให้ความร่วมมือ ทางภาคประชาสังคมเองมีการประสานงานนอกเครือข่ายในระดับจังหวัด มาเพื่อสร้างองค์ความรู้ “การผลิตข้าวอินทรีย์ตั้งแต่เริ่มแรกของกระบวนการผลิตจนถึงระดับสุดท้ายสู่ตลาดผู้บริโภค” จนสมาชิกภายในกลุ่มเกิดความเชื่อมั่นนำไปสู่กระบวนการสร้างความเชื่อมั่นให้กับตลาดผู้บริโภคโดยการแนะนำให้ทางกลุ่มทำการตรวจรับรองมาตรฐานมาตรฐาน “มกท” เพื่อนำข้าวอินทรีย์ของกลุ่มจำหน่ายตลาดผู้บริโภคในต่างประเทศแต่ปัญหามีได้ยุติเพียงที่กลุ่มได้รับมาตรฐานสินค้าเกษตรไทยเท่านั้น เมื่อนำข้าวอินทรีย์ไปจำหน่ายตลาดต่างประเทศได้รับการปฏิเสธในความเชื่อมั่น จนมีคำกล่าว ว่า “ไทยรับรองไทยโอไม่เชื่อ” (ประธานกลุ่มบ้านห้วยไร่, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 20 สิงหาคม 2561)

สรุปได้ว่า กระบวนการแก้ไขปัญหาที่ทางกลุ่มคิดว่าจะมีทางออกที่ดีที่สุด คือ การขอรับรองมาตรฐานสากล ซึ่งนั่นเป็นสิ่งที่ยากและจะต้องมีเงินทุนสำรองเป็นค่าใช้จ่ายให้หน่วยงานรับรองสากลเข้ามาประเมิน กระบวนการทางการเมืองจึงเป็นเรื่องของผลประโยชน์ต่างตอบแทนผ่านกลุ่มเครือข่ายภาคประชาสังคมที่ให้กลุ่มทุนจากบริษัทเอกชนต่างประเทศเข้ามาสนับสนุนทั้งในด้านเงินทุนและการประสานผลประโยชน์เพื่อให้หน่วยงานรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์ในระดับสากล เข้ามารับรอง ซึ่งทางกลุ่มเองตระหนักดีว่าจะต้องใช้เงินทุนในการประเมินแต่ละครั้งในหลักแสน ซึ่งเป็นไปไม่ได้ถ้าจะขอสนับสนุนจากภาครัฐ ดังนั้น กระบวนการ “ทำแทน” จึงเกิดขึ้นโดยการตัดสินใจของผู้นำและสมาชิกภายในกลุ่มห้วยไร่รับเงินทุนสนับสนุนจากกลุ่มทุนต่างประเทศเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาการส่งออกผลผลิตข้าวอินทรีย์ภายใน

กลุ่ม เพื่อให้สมาชิกเกิดความเชื่อมั่นและสร้างรายได้ให้กับสมาชิกเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี และภาครัฐเองมีอาจจะปฏิเสธในการเชิญเข้าร่วมในการรับการประเมินมาตรฐาน เกษตรอินทรีย์จากมาตรฐานสากล จึงนำไปสู่การได้รับการรับรองมาตรฐาน CERES/ NOP และ EU มาตรฐานสากลจากประเทศเยอรมัน ส่งผลให้ปี พ.ศ. 2560 ปัจจุบัน สมาชิกเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ มีสมาชิก จำนวน 425 ราย พื้นที่ปลูกข้าว อินทรีย์ จำนวน 10,344 ไร่ ข้าวที่ผ่านการรับรองมาตรฐาน จำนวน 2,834 ตัน เครือข่าย ได้ขายข้าวให้กับบริษัทในประเทศไทยส่งไปขายต่อในตลาด ประเทศเยอรมัน ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศสิงคโปร์ เป็นต้น

กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร

1. บทสะท้อนการเมืองภายในกลุ่มข้าวอินทรีย์บ้านน้ำอ้อมผลจากร่วมกันสนทนา กลุ่มละ ๆ 2-5 คน เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2561 พบว่า กระบวนการทางการเมือง ภาคพลเมืองเป็นการสะท้อนในการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขผลแห่งการพัฒนาของภาครัฐ ที่ผ่านมาทำให้ชาวนาชุมชนบ้านน้ำอ้อมมีหนี้สินที่พอกพูน สุขภาพร่างกายป่วยไม่ทราบสาเหตุ ยิ่งทำนาเร่งสารเคมีมากเท่าไรผลผลิตยิ่งน้อยลง ดังนั้น กระบวนการแก้ปัญหา จึงมุ่งมาสู่การจัดการตนเองของชุมชนที่มีได้มุ่งหวังให้ภาครัฐมาดำเนินการแก้ไขปัญหา แนวคิดในการสร้างพื้นที่ในการรวมกลุ่ม เพื่อทำนาลดต้นทุน รักษาสภาพแวดล้อม “กระบวนการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากความร่วมมือ” ของชาวนาในชุมชนจึงเป็นการเมือง ภาคพลเมืองที่ต้องอาศัยกลุ่มภาคประชาสังคมในการมาสร้างองค์ความรู้ในการทำนาข้าว อินทรีย์ ที่ใช้ต้นทุนทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ในเบื้องต้นกระบวนการแรกในการทำ เกษตรอินทรีย์ คือ “การให้ความรู้ในการทำปุ๋ยชีวภาพ” เพื่อใช้ใส่ข้าวแทนปุ๋ยเคมี ลดการทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ในระยะแรกในชุมชนบ้านน้ำอ้อม แบ่งการทำ นาเป็น 3 ลักษณะ (1) กลุ่มผู้นำที่ทดลองทำให้เป็นต้นแบบในการทำนาอินทรีย์ (2) กลุ่มที่ทำนาถึงอินทรีย์ และ (3) การทำนาที่ใช้ปุ๋ยเคมี ดังนั้น การจะลดละเลิกพฤติกรรม ในการดำเนินการทำนาให้เหลือหนึ่งเดียว คือ มุ่งทำนาข้าวอินทรีย์ จึงต้องอาศัย กระบวนการขอความร่วมมือในการสร้างองค์ความรู้ให้เห็นความแตกต่างระหว่าง การทำนาข้าวอินทรีย์กับการทำนาข้าวสารเคมี ในกระบวนการนี้จึงเป็นเรื่องของ

การเมืองที่อาศัยความเป็นกลุ่มที่สมาชิกปลูกข้าวอินทรีย์มากกว่าผลิตข้าวสารเคมี
มากด้นในทางสังคม

สรุปได้ว่า การรวมกลุ่มทำข้าวอินทรีย์ของบ้านน้ำอ้อมจึงเกิดขึ้นจากการสร้าง
การเมืองภาคพลเมืองเพื่อเป็นการต่อรองอำนาจรัฐส่วนกลางในการกระจายอำนาจใน
ระบอบประชาธิปไตยที่อำนาจต้องกระจายสู่ภาคพลเมืองเป็นการบริหารงานในแนวราบ
ที่ต้องการให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการแก้ไขปัญหาให้กับ
ชุมชน และเป็นการสะท้อนให้เห็นการบริหารงานภาครัฐในแนวดิ่งที่รัฐบาลกลางเป็น
ผู้กำหนดนโยบายมาสู่ชุมชนมาเสมือนเป็นการสะสมปัญหาของชาวนาให้มีความสลับ
ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ศักยภาพในการแก้ไขปัญหาภาครัฐผู้รัฐชายขอบไม่เป็นไปตามสภาพ
ปัญหาที่แท้จริง ดังนั้น กระบวนการภาคพลเมืองในการรวมกลุ่มของ “กลุ่มข้าวอินทรีย์
บ้านน้ำอ้อม” จึงเสมือนเป็นต้นแบบ “ในการทำแทน” ที่ภาครัฐมีอาจจะปฏิเสธได้ว่า
กระบวนการดำเนินการถือว่าการแก้ไขปัญหาของชาวนาที่ถูกต้องและยั่งยืน
สามารถเป็นต้นแบบที่ภาครัฐต้องเชิญผู้นำในกลุ่มข้าวอินทรีย์บ้านน้ำอ้อมเข้าร่วมทำแผน
กำหนดเป็นยุทธศาสตร์การส่งเสริม “ข้าวอินทรีย์ ยโสธร โมเดล”

2. บทสะท้อนการเมืองภายในกลุ่มเกษตรกรชาวนาแต่ละกลุ่มผลจากร่วมกัน
สนทนากลุ่มละ ๆ 2-5 คน เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2561 พบว่า เกิดจากการสะท้อนที่
ชาวนาเจอวิกฤตของการทำเกษตรแบบเดิมที่ต้องใช้สารเคมีในระบบการผลิต
สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไปจากสภาพเดิมมีความเสื่อมโทรม ชาวนามีปัญหาด้านสุขภาพจาก
ระบบการทำเกษตรกรรม กลไกตลาดราคาผลิตจากเกษตรไม่แน่นอนและตกต่ำ พื้นที่
ผลิตอาหารของชุมชนถูกคุกคาม ชีวิตของชาวนาไม่มีความมั่นคง ผู้นำชุมชนบ้านน้ำอ้อม
สะท้อนปัญหาจากชาวนาหลาย ๆ กลุ่มในชุมชน พบว่า สภาพปัญหาส่วนใหญ่เกิดขึ้น
คล้าย ๆ กัน ดังนั้นแนวคิดในการรวมกลุ่มจึงเกิดขึ้นที่ไม่ต้องรอความช่วยเหลือจาก
ภาครัฐซึ่งเป็นการทำแทนที่ทางกลุ่มคิดว่า ศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของภาครัฐไม่
สามารถตอบโจทย์ปัญหาที่แท้จริงได้ เพราะผลพวงของการพัฒนาภาครัฐในแนวดิ่ง
ดังอดีตที่ผ่านมาเป็นการสะสมปัญหาให้มีความสลับซับซ้อนที่ภาครัฐเองไม่สามารถที่จะ
เข้าใจได้มากกว่าชาวนาในชุมชนเอง การเมืองที่เกิดขึ้นจากสภาพปัญหาในชุมชนเองจึง
เป็นการสร้างพื้นที่เพื่อต่อรองอำนาจรัฐให้เข้ามาช่วยเหลือในประเด็นการสร้างองค์-

ความรู้ในการทำข้าวอินทรีย์ที่มุ่งรักษาสภาพแวดล้อมและลดต้นทุนในการผลิตข้าว และประการสุดท้ายที่สำคัญต้องการสร้างรายได้ให้ชาวนาหลุดพ้นจากความยากจน กระบวนการผ่านอำนาจการต่อรองที่ภาคประชาสังคมมีส่วนสำคัญในการประสานให้ เกษตรจังหวัดเข้ามาสร้างองค์ความรู้ให้กับชาวนาในชุมชนที่อยู่ระหว่างกำลังปรับเปลี่ยนกับยังไม่ปรับเปลี่ยนมาสู่กระบวนการในการทำอินทรีย์ทั้งหมู่บ้านเพราะ ระบบอินทรีย์ผสมผสานสารเคมีในการทำข้าวไม่สามารถตอบโจทย์และแก้ไขปัญหา ได้อย่างแท้จริง

ดังนั้น กระบวนการการเมืองภาคพลเมืองอีกรูปแบบหนึ่ง คือ การให้ ความร่วมมือ ซึ่งชาวนาในชุมชนบ้านน้ำอ้อมต้องให้ความร่วมมือเชิงบูรณาการโดยใช้ แนวคิดการสร้างความเข้าใจ เห็นใจ และให้กำลังใจ ชาวนาภายในกลุ่มเดียวกันให้มีความเข้มแข็งสามารถลดละเลิกการใช้สารเคมีในการผลิตข้าวแบบเต็มร้อย ภาคประชาสังคมเองจึงเป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่คอยประทับประกองการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ภายในกลุ่มข้าวอินทรีย์บ้านน้ำอ้อม จนเกิดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งมีการแนะนำในการสร้างมาตรฐานที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะโดยการขอรับการรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์ ภายในกลุ่มเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับตลาดผู้บริโภค ดังนั้น ในการประเมินทางภาคประชาสังคมและกลุ่มผู้นำทำการประสานกรมวิชาการเกษตรให้มาอบรมการประเมิน ภายในให้กลุ่มเครือข่ายข้าวอินทรีย์ และได้รับการแต่งตั้งให้มีการประเมินในระดับ ภายในกลุ่มของสมาชิกเอง และในการประเมินการรับรองจากหน่วยงานภายนอก จำเป็นต้องใช้เงินในการเข้ารับการประเมินมีการนำเงินจากสมาชิกที่ถือหุ้นภายในกลุ่ม มาเป็นค่าใช้จ่ายในการเข้ารับการประเมินจาก มาตรฐาน GAP (Good Agricultural Practice) จากกรมวิชาการเกษตร สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) ทำให้ผลผลิตข้าวอินทรีย์ของสมาชิกมีความต้องการของตลาด

จุดปรับเปลี่ยนอีกครั้งหนึ่งคือการเมืองเป็นเรื่องของการประสานผลประโยชน์ ที่องค์กรภาคประชาสังคมประสานงานขอความช่วยเหลือกลุ่มทุนในต่างประเทศที่เป็น ต้นทางในการนำข้าวอินทรีย์สู่ตลาดผู้บริโภค ขอความช่วยเหลืองบประมาณใน การดำเนินการขอรับการประเมินในระดับสากลไม่ว่าจะเป็นมาตรฐาน EU และมาตรฐาน IFOAM ผลสุดท้ายทางกลุ่มได้รับการรับรองผลประโยชน์ในการให้ความร่วมมือทาง

การเมือง คือ ทางกลุ่มทุนต่างประเทศมาตั้งบริษัทในเมืองไทย และทำข้อตกลงในการรับซื้อข้าวอินทรีย์ของกลุ่มบ้านน้ำอ้อมโดยตรง ซึ่งในทางการเมืองสรุปได้ว่า การเมืองเป็นเรื่องของการประสานผลประโยชน์ที่ทางกลุ่มข้าวอินทรีย์บ้านน้ำอ้อมเองก็ยินยอมเพราะถือว่าขายผลผลิตข้าวอินทรีย์ของสมาชิกในกลุ่มในราคาที่เป็นธรรม

จุดเปลี่ยนสุดท้ายที่เกิดการรวมกลุ่มในการทำนาข้าวอินทรีย์ของการเมืองภาคพลเมืองที่สามารถต่อรองอำนาจรัฐในการส่งเสริมทางเลือกในการสร้างความเชื่อมั่นให้กับ “ข้าวอินทรีย์บ้านน้ำอ้อม” นั่นคือ การทำระบบ “QR CODE” หรือ “Quick Response Code” ระบบสืบย้อนกลับจากมือผู้บริโภคถึงแหล่งผลิตมาใช้โดยจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือระหว่างจังหวัดชัยภูมิกับสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ รวมไปถึงสำนักงานสภาเกษตรกรแห่งชาติ เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการแหล่งกระจายสินค้าเชื่อมโยง ข้อมูลการตรวจสอบสินค้าไปยังผู้บริโภค ทำให้ผู้บริโภคข้าวเมื่อสแกนตัวคิวอาร์โค้ดบรรจุภัณฑ์ก็จะเห็นข้อมูลของทางชุมชนผ่านทางเว็บไซต์ของชุมชนทำให้รู้ว่า ข้าวนี้มาจากนาแปลงไหนของใครผลิตอย่างไร นับว่าเป็นการสร้างตัวตนให้กับชาวน้ำอ้อม อีกทั้งยังเป็นช่องทางการตลาดในการส่งเสริมการขายอีกด้วย นอกจากนี้ ข้าวหอมมะลิอินทรีย์ตราขวัญน้ำอ้อมยังเป็นสินค้าบ่งชี้ พุงกุลาร้องให้ ผลิตและจำหน่ายโดยเกษตรกรอย่างแท้จริง เป็นผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ที่สะอาด บริสุทธิ์ ปลอดภัยต่อสุขภาพอย่างแท้จริง

จากผลการวิจัย “การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย” ของ 3 กลุ่มวิสาหกิจดังที่กล่าวมาแล้ว สามารถสรุปได้ว่า “การเมืองกระบวนการทางการเมือง” เป็นเรื่องของ การปฏิบัติกิจกรรมการเคลื่อนไหวทางสังคมในลักษณะอารยะขัดขืน พบว่า มีการทำแทนมากกว่าการทำทนายหรือการเผชิญหน้า ดังนั้น บทบาทการทำแทนจึงโดดเด่น แม้ว่าบางกิจกรรมในการดำเนินของกลุ่มอาจจะก้าวไปสู่การทำทนาย แต่ยังมีปฏิบัติการที่น้อยกว่า ดังนั้น ขบวนการการเมืองภาคพลเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์จึงมีลักษณะปฏิสัมพันธ์เชิงปะทะในการทำแทน เนื่องจากรัฐบาลหรือราชการอ่อนแอ ศักยภาพในการปฏิบัติมีไม่เพียงพอที่จะสามารถแก้ไขปัญหาให้กับชาวนาที่สะสมมานานจนกลายเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อน บทบาทภาครัฐไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ “บทบาทการทำแทนจึงเสมือนกับการสมยอมของรัฐ” เช่น รัฐที่อ่อนแอหรือมีประสิทธิภาพใน

การปฏิบัติงานต่ำ การที่กลุ่มชาวนาทำแทนเกี่ยวกับการรวมกลุ่มในการแก้ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาหนี้สิน ปัญหาสภาพแวดล้อม สุดท้ายปัญหาความยากจน แม้ว่ารูปแบบที่การเมืองภาคพลเมืองในการรวมกลุ่มทำนาที่ชาวนาส่งขึ้นจะแตกต่างจากตัวแบบรัฐแต่รัฐก็สมยอม

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นล้วนเป็นเงื่อนไขที่นำไปสู่รูปแบบการปฏิบัติการอารยะขัดขืนในระดับการทำแทน เมื่อภาคประชาสังคมทำแทนจนได้รับผลสำเร็จในระดับหนึ่งแล้ว กลไกรัฐจะเร่งเข้าไปเสริมสร้างกิจกรรมร่วมกับภาคประชาสังคมเหล่านั้น ดังนั้นปฏิบัติการของประชาสังคมในกลุ่มข้าวอินทรีย์ จึงเสมือนเป็นการสร้างความรุนแรงให้กับภาครัฐ เนื่องจากรัฐเคยชินกับการใช้อำนาจแบบทำแทนประชาชนมาโดยตลอด เดิมประชาชนเคยเจ็บปวดเพราะโครงสร้างอำนาจรัฐที่ผูกขาดในการใช้อำนาจและผนวกวิถีชีวิตในการปฏิบัติกิจกรรมของประชาชนไปดำเนินการ แต่เมื่อประชาชนกลับมาดำเนินชีวิตปกติอีกครั้งหนึ่ง เพราะความด้อยประสิทธิภาพของรัฐและข้อจำกัดของรัฐ ทำให้ประชาชนเข้ามาทำแทนอำนาจรัฐเดิม บทบาทการทำแทนของกลุ่มข้าวอินทรีย์ จึงเป็นการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่ให้กลับมาอยู่ในบทบาทของประชาสังคม ดูแลคุณภาพชีวิตชาวนา ตามสิทธิของพลเมืองเอง ไม่ใช่เป็นการขัดขวางหรือต่อต้านที่ทำให้รัฐเสียหน้า ไม่ใช่ปฏิเสธอำนาจรัฐหรือปฏิเสธรัฐ แต่ยังคงยอมรับการเมืองเชิงสถาบันยอมรับกลไกของรัฐหรือต้องการให้การเมืองภาคประชาชนมีความเข้มแข็ง คู่ขนานกับความต้องการให้อำนาจเชิงสถาบันหรือรัฐเข้มแข็งด้วย

สรุปได้ว่า จากผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย “การเมือง” ในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย เป็นการสะท้อนให้เห็นการเมืองภาคพลเมืองที่เกิดขึ้นโดยการรวมกลุ่มเพื่อต้องการแก้ไขสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ภาครัฐอ่อนแอเกินไปประชาชนเลยต้องการใช้สิทธิที่เป็นพื้นฐานในการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาทำแทนภาครัฐในการจัดการบริหารกลุ่มของตนเองสู่ความยั่งยืน และภาครัฐเองมิได้เสียหายจากการกระทำแทนของภาคพลเมืองในครั้งนี้ และเป็น การตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 กระบวนการการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย นอกจากจะสะท้อนกระบวนการมีส่วนร่วมที่แสดงออกโดยมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อทุกกลุ่มทุกขั้นตอนแล้ว ยังสะท้อนจากกระบวนการทำงานที่เป็นระบบของกลุ่มอย่างมี

ประสิทธิภาพด้วย ในขณะที่การทำงานก็ต้องมีความเกี่ยวข้องกับทั้งภาครัฐและภาคเอกชนด้วย เพราะพลเมืองไม่ได้ดำรงชีวิตอยู่เพียงแค่กลุ่ม ๆ เดียว กระบวนการดำเนินงานในการแก้ไขปัญหาของกลุ่มข่าวที่มีประสิทธิภาพจึงอยู่ที่การทำงานสอดคล้องประสานกันเองและการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มหรือตัวแทนจากกลุ่ม วิชาหกิจระดับต่าง ๆ กับทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน จึงมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องถึงกันอย่างเป็นระบบ ความเข้มแข็งจึงจะดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม ในบทที่ 5 เป็นการตอบวัตถุประสงค์เพียงข้อที่ 1 และ 2 เท่านั้น ในบทที่ 6 ต่อจากบทนี้จึงเป็นบทที่เป็นข้อสรุปผลการวิจัย การอภิปรายผลการวิจัยและนำสู่ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยในรูปของการนำเสนอแนวนโยบายที่สามารถกำหนดเป็นยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในภาคการเกษตรของไทยได้

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำข้อมูลผลการวิจัยมาสรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย โดยใช้แนวคิดที่เกี่ยวข้องประกอบกับข้อสนับสนุนจากการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเมืองในมาตรฐานสินค้าเกษตรไทยเพื่อให้การอภิปรายผลการวิจัยมีความสมบูรณ์สามารถสรุปผลการวิจัยและการอภิปรายผล ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ ดังนี้

สรุปผลการวิจัยและการอภิปรายผล

การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย

จากผลการวิจัย พบว่า การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย หมายถึง กระบวนการในการใช้ชีวิตตามธรรมชาติของชาวนาที่ปฏิบัติกิจกรรมการเคลื่อนไหวทางสังคมในลักษณะอารยะขัดขืนมีลักษณะปฏิสัมพันธ์เชิงปะทะในการทำหน้าที่เนื่องจากรัฐบาลหรือราชการอ่อนแอ ศักยภาพในการปฏิบัติมีไม่เพียงพอที่จะสามารถแก้ไขปัญหาให้กับชาวนาที่สะสมมานานจนกลายเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อน บทบาทภาครัฐไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอบทบาทการทำหน้าที่จึงเสมือนกับการสมยอมของรัฐ ดังนั้น เมื่อภาคประชาสังคมทำหน้าที่ได้รับผลสำเร็จในระดับหนึ่งแล้ว ภาครัฐจะเร่งเข้าไปเสริมสร้างกิจกรรมร่วมกับภาคประชาสังคมเหล่านั้น ดังนั้น ปฏิบัติการของประชาสังคมในกลุ่มเครือข่ายข้าวอินทรีย์ จึงเสมือนเป็นการสร้างความรุนแรงให้กับภาครัฐ เนื่องจากรัฐเคยชินกับการใช้อำนาจแบบทำแทนประชาชนมาโดยตลอด เดิมประชาชนเคยเจ็บปวดเพราะโครงสร้างอำนาจรัฐที่ผูกขาดในการใช้อำนาจและผนวกวิถีชีวิตในการปฏิบัติกิจกรรมของประชาชนไปดำเนินการ แต่เมื่อประชาชนกลับมาดำเนินชีวิตปกติอีกครั้งหนึ่ง เพราะความด้อยประสิทธิภาพของรัฐและข้อจำกัดของรัฐ ทำให้ประชาชนเข้ามาทำแทนอำนาจรัฐเดิม การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทยจึงเป็นเรื่อง

ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาขบวนการในการแก้ไขปัญหาของชาวนาที่ต้องการให้หลุดพ้นจากความยากจน การทำนาสมัยใหม่ที่ใช้สารเคมีในการเร่งการผลิตสู่การทำนาลดต้นทุน “เกษตรอินทรีย์” ประการสำคัญตลาดผู้บริโภครู้ในต่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป เกิดกระแสการรักสุขภาพ ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าวกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ชาวนาจะต้องตระหนักในการผลิตข้าวที่ปลอดสารเคมีและจำเป็นต้องได้รับการรับรองมาตรฐานในการสร้างอัตลักษณ์และสร้างความเชื่อมั่นสู่ตลาดผู้บริโภคในภูมิภาคเอเชียและตลาดยุโรป ดังนั้น กระบวนการภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการระบบการผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อสร้างมูลค่า อัตลักษณ์ ที่บ่งบอกความเป็นตัวตนของกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจข้าวอินทรีย์ (บ้านโนนกระสัง จังหวัดนครราชสีมา บ้านห้วยไร่ จังหวัดอำนาจเจริญ และบ้านน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร) ว่ามีกระบวนการภาคประชาสังคมแบบอารยะขัดขืนเข้าไปทำแทน อำนาจรัฐเดิม บทบาทการทำแทนของกลุ่มข้าวอินทรีย์ จึงเป็นการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่ให้กลับมาอยู่ในบทบาทของประชาสังคม ดูแลคุณภาพชีวิตชาวนา ตามสิทธิของพลเมืองเอง ไม่ใช่เป็นการขัดขวางหรือต่อต้านที่ทำให้รัฐเสียหน้า โดยสามารถสรุปและอภิปรายผลการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทยได้ตามประเด็น คือ การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย บ้านโนนกระสัง จังหวัดนครราชสีมา จึงเกิดขึ้นท่ามกลางท่ามกลางวิกฤติราคาข้าวตกต่ำ ผู้นำในขณะนั้นมีแนวความคิดในการสร้างความเข้มแข็งโดยการรวมกลุ่มและให้ทางภาครัฐเข้ามาให้ความรู้ในการทำปุ๋ยอินทรีย์เพื่อใช้ในการทำนา เพราะแนวคิดในการลดการทำนา ลดต้นทุนถึงแม้วิกฤติราคาข้าวตกต่ำแต่ถ้าแม้ว่าต้นทุนในการผลิตข้าวลดลง ประกอบกับนโยบายภาครัฐต้องการสร้างความยั่งยืนให้ชาวนาต้องการลดพื้นที่การทำนาและลดต้นทุนในการทำนา ดังนั้น แนวคิดของผู้นำชุมชนบ้านโนนกระสังในขณะนั้นมีความแน่วแน่และมีความกล้าหาญในการตัดสินใจปรับเปลี่ยนวิธีการทำนาจากเดิมที่ในพื้นที่นี้ผลิตข้าวที่ต่างคนต่างทำใช้สารเคมีเต็มพื้นที่ตามนโยบายการพัฒนาของภาครัฐที่ต้องการใช้เทคโนโลยีในการทำนาใช้สารเคมีในการเพิ่มผลผลิต จากผลกระทบสิ่งแวดล้อมโดนทำลาย การผลิตข้าวผลผลิตเริ่มลดลงเรื่อย ๆ

ดังนั้น การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์บ้านโนนกระสัง จึงหมายถึง รูปแบบการแสดงออกในการแก้ไขปัญหาราคาข้าวของชาวนาในช่วงที่เกิดวิกฤติราคาข้าว ผู้นำ

แสดงออกถึงความกล้าหาญต้องการสร้างความเข้มแข็งสู่ชุมชนตนเองมีแนวคิดในการปรับเปลี่ยนอย่างค่อยเป็นค่อยไปที่เริ่มจากชุมชนหมู่บ้านในการส่งเสริมให้ความรู้ในการทำปุ๋ยอินทรีย์แทนปุ๋ยเคมีโดยให้ภาครัฐโดยกรมส่งเสริมวิชาการเกษตรมาช่วยแนะนำในการทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ชีวภาพ สุดท้ายกระบวนการรวมกลุ่มจึงเริ่มขึ้นที่สร้าง “ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านโนนกระสัง” โดยใช้เงิน SML มาสร้างโรงทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ชีวภาพ แต่ก็ทำกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แบบล้มลุกคลุกคลานยังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร แต่ด้วยความพยายามของผู้นำที่มีใจสู้ไม่ทอดยถ่ที่ต้องปรับเปลี่ยนวิถีคิดของสมาชิกในชุมชนให้มาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการผลิตเพื่อลดเลิกใช้สารเคมีให้จงได้ จนมาถึงปี พ.ศ. 2551 มีการรวมกลุ่มหลวม ๆ อย่างไม่เป็นทางการที่พอจะเริ่มขับเคลื่อนแนวคิดในการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ อำนาจการต่อรองจากภาครัฐในการรวมกลุ่มบ้านโนนกระสังเริ่มจะเป็นความจริงขึ้นมา โดยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส. อำเภอพิมาย) ก็เข้ามาสนับสนุนเรื่องระบบการบริหารจัดการองค์กรมาช่วยวางระบบการทำงานด้านต่าง ๆ และต่อมาก็จัดตั้งขึ้นเป็นกลุ่มชานาเกษตรอินทรีย์บ้านโนนกระสัง จึงมีสมาชิกเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้นรวม 65 คน และได้นำบ SML ก่อนใหม่ มาปรับปรุงโรงผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพให้แข็งแรงขึ้น และจัดตั้งกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพบ้านเตย เป็นการเฉพาะขึ้นอีกกลุ่มทางกลุ่มชานาเกษตรอินทรีย์ก็ได้สมัครเข้าไปเป็นสมาชิกของสมาพันธ์เกษตรอินทรีย์แห่งประเทศไทยด้วย

ปี พ.ศ. 2551 ถือเป้นจุดเริ่มต้นคำว่า “การเมือง” ที่เปรียบเสมือนวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งพยายามแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยตนเองได้อาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้วมาเป็นเครื่องมือในการแก้ไข ปัญหาความแตกต่างทางความคิดในการปลูกข้าวอินทรีย์ ดังนั้น จุดปรับเปลี่ยนที่เริ่มต้นขึ้นในบ้านโนนกระสังนั้น คือ กำหนดให้สมาชิกภายในกลุ่มที่ทำนาต้องใช้ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพในการปลูกข้าวเพราะในระเบียบของกลุ่มชานาเกษตรอินทรีย์บ้านโนนกระสังได้กำหนดให้สมาชิกทุกคนต้องใช้ปุ๋ยของหมู่บ้านไปใช้บำรุงข้าวในแปลงนาของตนเองที่มีการปลูกรวมกันให้สมาชิกลานามาร่วมในกลุ่มคนละไม่ต่ำกว่า 20 ไร่ ต่อเนื่องจนถึงปี พ.ศ. 2554 ที่สมาชิกกลุ่มชานาเกษตรอินทรีย์บ้านโนนกระสังทุกคนได้ใช้ปุ๋ยของหมู่บ้าน แล้วนำไปปลูกข้าวในแปลงนาของตนเองเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ โดยไม่มีสารอื่นเจือปน จุดเริ่มต้นตรงนี้เองกระบวนการทางการเมืองที่

ภาครัฐเองไม่มีศักยภาพเพียงพอในการควบคุมชาวนาในการใช้ปุ๋ยชีวภาพการผลิตข้าว แต่กระบวนการภาคประชาสังคมที่เกิดขึ้นโดยแนวความคิดและมีอุดมการณ์เดียวกันของประชาชนในชุมชนจึงทำให้ชาวบ้านยึดแนวอุดมการณ์ของกลุ่มที่เมื่อก่อนภาครัฐเป็นผู้ทำหน้าที่ในการใช้อำนาจ แต่เมื่อภาคประชาสังคมเข้มแข็ง “อำนาจรัฐเดิมถูกเปลี่ยนมือมาสู่ภาคประชาสังคม” ในการจัดการตนเอง เพื่อต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนให้ดีขึ้น และในการทำแทนโดยภาคประชาสังคมในครั้งนี้เป็นนิมิตหมายที่ดีที่ทางชุมชนมีความเข้มแข็งตระหนักคุณค่าของทรัพยากรที่เป็นทุนทางสังคม และภาครัฐเองมิได้เกิดข้อขัดแย้งแต่ในทางตรงกันข้ามภาครัฐ โดยนายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันเดินทางมาดูงาน จังหวัดนครราชสีมาและเข้าไปที่กลุ่มชาวนาบ้านโนนกระสังเห็นชอบในการดำเนินการ โดยการรวมกลุ่มในการทำนาแปลงใหญ่ลดต้นทุน ส่งผลให้นายกนำผลไปต่อ ยอดมอบนโยบายผ่านกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในการทำนาแปลงใหญ่ลดต้นทุนกระบวนการนโยบายปฏิรูปชาวนาก็ถูกขับเคลื่อนในพื้นที่ทั่วจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดอื่น ๆ ไกล่เคียงโดยใช้นโยบายต้นแบบการทำนาแปลงใหญ่ลดต้นทุนบ้านโนนกระสัง ดังนั้น การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์กระบวนการสุดท้ายเมื่อผลิตข้าวอินทรีย์ของสมาชิกในกลุ่มบ้านโนนกระสังออกมาแล้วตลาดสำคัญที่รองรับในปัจจุบันนั้น ก็คือ “สหกรณ์-การเกษตรพิมาย” ที่พึ่งเงื่อนไขในการรับซื้อข้าวอินทรีย์จากสมาชิกภายในกลุ่ม คือ ต้องเป็นข้าวที่ผ่านกระบวนการรับรองคุณภาพมาตรฐาน GAP ซึ่งจะสูงกว่าท้องตลาด ต้นละ 500 บาท ส่วนเมล็ดพันธุ์ข้าวก็มีชมรมผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าววนนครราชสีมา รับซื้อ จำนวน 200 ตัน โดยให้ราคาสูงกว่าท้องตลาด 2,000 บาท/ตัน อีกอย่างเรายังได้แปรรูปข้าวจำหน่ายเองภายใต้ชื่อ “ข้าวผูกใจนาแปลงใหญ่ทุ่งสัมฤทธิ์” ทำให้ชาวนาไม่ต้องรอขายข้าวให้กับโรงสีอย่างเดียวเหมือนเช่นที่ผ่านมา

ดังนั้น การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย บ้านโนนกระสัง สามารถอภิปรายผลได้ว่า การเมืองเป็นเรื่องของการดำเนินการในการแก้ไขปัญหาสภาพราคาข้าวตกต่ำที่ทางผู้นำในชุมชนบ้านโนนกระสังต้องการแก้ไขปัญหาให้ชุมชนบ้านโนนกระสังมีความเข้มแข็ง สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์สมาชิกภายในกลุ่มบ้านโนนกระสังที่ว่า “ผู้ใหญ่บ้านโนนกระสังเป็นคนมีความคิดที่ดีมีความกล้าหาญในการตัดสินใจที่ต้องการปรับเปลี่ยนวิธีการทำการเกษตร ถึงแม้แนวคิดส่วนใหญ่ของชาวชุมชนไม่เห็นด้วย” ผู้นำ

ไม่ละความพยายามในการรวมกลุ่มอย่างหลวม ๆ ให้เกิดขึ้นแล้วประสานเพื่อต่อรอง
อำนาจรัฐในการมาให้ความรู้การทำปุ๋ยอินทรีย์ให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดความรู้
ความเข้าใจให้ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการทำการเกษตร จนสุดท้ายสามารถตั้งเป็นกลุ่มผลิต
ปุ๋ยอินทรีย์และประชาชนในชุมชนที่ทำการเกษตรหันมาปรับเปลี่ยนให้ความร่วมมือใช้
ปุ๋ยอินทรีย์ที่ทางกลุ่มผลิตขึ้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2551 - ปัจจุบัน โดยนำเงิน SME มาใช้ในการ
การจัดตั้งโรงงานผลิตปุ๋ยอินทรีย์

กระบวนการให้ความร่วมมือแบบมีส่วนร่วมที่ร่วมกันผลิตและร่วมกันใช้ปุ๋ย
อินทรีย์ในการทำการเกษตรที่รวมถึงการทำนา “ข้าวอินทรีย์” ในระยะแรกหลังจาก
การจัดตั้งกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์บ้านโนนกระสังมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุนนั้น ก็คือ
กรมวิชาการเกษตรเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนให้ทางกลุ่มมีความเข้มแข็งในการรวมกลุ่ม
ทำนาแปลงใหญ่โดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ โดยผู้นำซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้นใช้กระบวนการ
ความสัมพันธ์ทางอำนาจผ่านกลไกรัฐโดยการประสานขอความช่วยเหลือให้เกษตร
จังหวัดมาแนะนำการผลิตข้าวอินทรีย์ให้ผ่านการรับรองมาตรฐานสุดท้ายทางกลุ่มมี
การจัดการในการผลิตข้าวอินทรีย์โดยการสร้างองค์ความรู้ให้สมาชิกจนสามารถผ่าน
การรับรองมาตรฐาน GAP ส่งผลให้ทางกลุ่มผลิตข้าวอินทรีย์มีการขายในราคาที่สูงกว่า
ท้องตลาดต้นละ 500 บาท ที่ทำสัญญาการขายกับสหกรณ์การเกษตรพิมาย การเมืองใน
มาตรฐานข้าวอินทรีย์ จึงเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตของเกษตรกรในชุมชนบ้าน
โนนกระสัง จังหวัดนครราชสีมาที่ต้องการหลุดพ้นจากความยากจนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

กลุ่มเครือข่ายข้าวอินทรีย์ บ้านห้วยไร่ จังหวัดอำนาจเจริญ การเมืองในมาตรฐาน
ข้าวอินทรีย์ไทยบ้านห้วยไร่ สรุปผลได้ว่า การเมืองเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตใน
การแก้ไขสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาของรัฐส่วนกลางที่ทำแทนภาคประชาชน
ในการดำเนินชีวิตตามสิทธิหน้าที่พลเมืองในเรื่องของการกำหนดนโยบายในการผลิต
ข้าว ที่ปรับเปลี่ยนจากวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ผลิตเพื่อการบริโภคและจำหน่ายภายในระดับ
อำเภอ แต่เมื่อสภาพเศรษฐกิจปรับเปลี่ยนการพัฒนาทุนนิยมตะวันตกที่ผู้นำสูงสุดของ
รัฐบาลในขณะนั้นต้องการปรับเปลี่ยนภาคการเกษตรที่ถือว่าเป็นโครงสร้างทางเศรษฐกิจ
อันดับหนึ่งในการพัฒนาประเทศสู่การเกษตรที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ การใช้ปุ๋ยเคมี
ในการเร่งผลผลิตให้ได้จำนวนมากในการส่งไปจำหน่ายตลาดต่างประเทศ “เกษตรกร

ชาวนา” จึงปรับเปลี่ยนจากปุ๋ยอินทรีย์มาใช้ปุ๋ยเคมีสภาพการทำแทนของภาครัฐที่เกษตรกรต้องดำเนินตามส่งผลมาจนถึงปัจจุบันที่สะท้อนสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น ก็คือความเสื่อมโทรมของดินยังใช้สารเคมีผลิตยังคงต่ำ สุขภาพชาวนาป่วยหาสาเหตุไม่ได้ หนี้สินเริ่มเพิ่มพูน

ด้วยสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นมีความคล้าย ๆ กันเกือบทุกชุมชน “กระบวนการภาคประชาสังคม” เริ่มตระหนักในสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและชุมชนเองจะต้องหาทางออกในการแก้ไขปัญหามา ทางที่ดีที่สุดทุกคนจะต้องหันหน้ามาร่วมกันเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการทำการเกษตร ฟื้นฟูสภาพดินในการทำนาให้กลับคืนสู่สภาพปกติแบบดั้งเดิมที่มีความอุดมสมบูรณ์ “ในน้ำมีปลาในนามีข้าว” ดังนั้น กระบวนการรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการจึงเริ่มขึ้น ประกอบกับผู้นำในขณะนั้นได้เห็นชาวบ้านนำปุ๋ยอินทรีย์ไปใช้ในการทำการปลูกผักและนำไปขายในนามของผักปลอดสารเคมีได้รับผลตอบแทนจากผู้บริโภคเป็นอย่างดี แนวคิดนี้สะท้อนกลับมาว่าน่าจะนำมาทดลองใช้ในการผลิตข้าวได้ สุดท้ายได้ผลผลิตข้าวที่ดีดินเริ่มกลับมาดีขึ้น และในฤดูกาลถัดไปในการทำนาจึงมีการรวมเพื่อตั้งไข่ในการจัดหาทุนมีการกำหนดให้สมาชิกนำมารวมกลุ่มร่วมกันในการทำนาและให้สมาชิกซื้อหุ้นเพื่อเป็นทุนประเดิมในการทำนาข้าวอินทรีย์ ดังนั้น กระบวนการทางการเมือง จึงเริ่มขึ้นจากการรวมกลุ่มเพื่อที่ที่ต้องการนำอำนาจเดิมในการจัดการตนเองตามสิทธิพลเมืองขึ้นพื้นฐานกลับคืนมาทำเอง “แนวคิดในการจัดการตนเองจึงเป็นเรื่องของการเมืองภาคประชาสังคม” ที่เกิดขึ้นในการแบบอารยะขัดขืน ใช้กระบวนการทำแทนที่คิดว่าภาครัฐไม่มีศักยภาพเพียงพอในการจัดการแก้ไขปัญหามหาชนบ้านห้วยไร่ได้ดีเท่ากับชุมชนจัดการตนเอง เพราะในการแก้ไขปัญหามาให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีเริ่มต้นที่ผู้นำในชุมชนและสามารถบริหารจัดการในการสร้างความเข้มแข็งโดยการรวมกลุ่มในการผลิตข้าวอินทรีย์ และนำสู่การขอตรวจรับรองมาตรฐานการเกษตรอินทรีย์ “มกท.” เพื่อนำข้าวอินทรีย์ทางกลุ่มนำออกไปจำหน่ายสู่ตลาดสากล

กระบวนการนำข้าวอินทรีย์ของทางกลุ่มบ้านห้วยไร่สู่ตลาดสากลจึงประสบกับปัญหาที่ทางตลาดสากลปฏิเสธการนำเข้าด้วยเหตุผลไม่เชื่อมั่นในมาตรฐานไทย ดังนั้น การเมืองจึงเริ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่งที่ภาคประชาสังคมจะต้องจัดการตนเองโดยการประสาน

กับกลุ่มทุนต่างประเทศที่ทำตลาดข้าวอินทรีย์ในการขอรับความช่วยเหลือในการรับรองข้าวอินทรีย์มาตรฐานตลาดสากล นั่นก็คือ รับรองมาตรฐาน EU และมาตรฐาน IFOAM ในการขอรับรองมาตรฐานดังกล่าวข้างต้นจะต้องใช้เงินในการรับรองจำนวนมากทางกลุ่มเองไม่มีศักยภาพเพียงพอจึงขอรับทุนจากภาคเอกชนในต่างประเทศเพื่อนำมาใช้ในการในการขอรับรองมาตรฐาน รับรองมาตรฐาน EU และมาตรฐาน IFOAM ดังนั้นกระบวนการการเมืองจึงเป็นเรื่องของผลประโยชน์ต่างตอบแทนที่ทางกลุ่มบ้านห้วยไร่รับเงินสนับสนุนจากกลุ่มทุนต่างประเทศในการนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการขอตรวจการรับรองมาตรฐานดังกล่าวและกลุ่มทุนต่างประเทศได้รับความไว้วางใจจนทางกลุ่มบ้านห้วยไร่ทำการขายข้าวอินทรีย์ให้จนกลุ่มทุนมาตั้งบริษัทในเมืองไทยเพื่อรับข้าวอินทรีย์ที่ทางกลุ่มบ้านห้วยไร่ผลิตโดยตรงในปัจจุบันนี้

การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทยของกลุ่มบ้านห้วยไร่ สามารถอภิปรายผลได้ว่า การเมืองเป็นเรื่องของการทำแทนที่ในอดีตรัฐทำแทนภาคพลเมืองในด้านสิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่ให้ภาคประชาชนอยู่ภายใต้การบังคับให้ยินยอมทำตามผ่านการกำหนดนโยบายสาธารณะในการดำเนินชีวิตประจำวันในการทำการเกษตรของชุมชนที่อยู่ห่างไกลหรือรัฐขายขอบจนเกิดสภาพปัญหาที่เรื้อรัง ปัญหาชาวนามีความสลับซับซ้อนตามสภาพโครงสร้างที่ภาคการเมืองใช้โอกาสนำชาวนามาเป็นตัวประกันในการเลือกตั้งแต่ละครั้ง เพราะทุกข์ของชาวนา คือ ทุกข์ของนักการเมืองในท้องถิ่น ดังนั้น ชุมชนบ้านห้วยไร่ตระหนักรู้จึงเกิดกระบวนการที่ต้องการสิทธิขั้นพื้นฐานที่ภาครัฐทำแทนมาตลอดกลับมาจัดการการตนเอง โดยการทำแทนภาครัฐเป็นการบริหารงานในแนวราบที่ชุมชนคิดว่า ภาครัฐไม่มีศักยภาพเพียงพอในการจัดการปัญหาให้กับกลุ่มตนเอง โดยการประสานภาคประชาสังคมในพื้นที่เป็นคนสร้างองค์ความรู้ในการทำนาข้าวอินทรีย์สู่ตลาดสากลที่ทางกลุ่มบ้านห้วยไร่คิดว่า น่าจะเป็นทางออกที่ดีที่สุด เพราะด้วยกระแสการรักสุขภาพ ตลาดตลาดสากลต้องการข้าวปลอดสารเคมี ทางกลุ่มจึงรวมกลุ่มผลิตข้าวอินทรีย์ที่จะต้องผ่านการรับรองมาตรฐานตลาดสากล และสร้างความเชื่อมั่นไว้วางใจให้กับตลาดผู้บริโภค ดังนั้น ผู้นำกลุ่มตระหนักรู้จึงหันมาณรงค์ให้สมาชิกภายในกลุ่มมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและต่อผู้บริโภคในการผลิตข้าวอินทรีย์ให้ปลอดสารเคมีถึงจะมีการสุ่มตรวจเพื่อรับรอง

มาตรฐานก็ครั้งทางกลุ่มบ้านห้วยไร่เองจะต้องมีมาตรฐานเหมือนเดิมหรือมาตรฐานที่สูงกว่าเดิมนั้น การเมืองในกลุ่มบ้านห้วยไร่จึงเป็นเรื่องของการดึงเอาอำนาจมาแทนมาจัดการบริหารกลุ่มในการผลิตข้าวอินทรีย์แทนภาครัฐ โดยภาครัฐมีอาจจะปฏิเสธถือว่าเป็นการสมยอมและในการทำแทนภาครัฐเองมิได้เสียหน้า ในทางกลับกันภาครัฐกลับเข้ามาช่วยส่งเสริมสนับสนุนในการปฏิบัติการทำแทนของทางกลุ่มบ้านห้วยไร่ จังหวัดอำนาจเจริญ ด้วยดีตลอดมา

กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจข้าวอินทรีย์ บ้านน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์บ้านน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร เป็นกลุ่มที่เสมือนเป็นต้นแบบของการเมืองภาคพลเมืองให้กับกลุ่มห้วยไร่ จังหวัดอำนาจเจริญ ที่เกิดขึ้นของการตระหนักรู้ของผู้นำชุมชนที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ต้องการแก้ไขปัญหาสุขภาพของคนในชุมชนที่เจ็บป่วยไปหาหมอตามโรงพยาบาลที่หมอไม่ทราบสาเหตุแห่งการเสียชีวิต ต้องการหาทางออกให้ชุมชนโดยการสะท้อนกลับสู่การพัฒนาชาวบ้านแบบดั้งเดิมที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษที่ละ เลิก ลดการใช้สารเคมีในการทำเกษตรทุกชนิด ในระยะแรกมุ่งเป้าหมายเพื่อฟื้นฟูสุขภาพของชาวบ้านในชุมชนเป็นหลักสำคัญหลังจากนั้นขยายสู่ชุมชนใกล้เคียง ดังนั้น กระบวนการการเมืองภาคพลเมืองได้เริ่มก่อเกิดในการรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นด้วยความร่วมมือร่วมใจที่ตระหนักรู้และเห็นด้วยกับแนวทางในการพัฒนาแบบดั้งเดิมหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการผลิตข้าวเพื่อนำมากิน และในการรวมกลุ่มมีการให้คำแนะนำใช้หลักการแนวพุทธที่มุ่งความซื่อสัตย์ต่อตนเองและต่อผู้บริโภคโดยมีผู้นำปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง ใช้หลักการร่วมมือ ร่วมใจ และเห็นใจในการชักชวนให้คนในชุมชนนำมารวมในการผลิตข้าวอินทรีย์และทุกคนต้องเข้าร่วมเป็นสมาชิก มีการจัดโครงสร้างในรูปแบบแบ่งงานกันทำ สมาชิกภายในกลุ่มทุกคนมีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจในการดำเนินงานของกลุ่ม ผู้นำเองยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกทุกคนและสะท้อนนำมาปฏิบัติ กระบวนการเมืองแบบมีส่วนร่วมที่สมาชิกมีสิทธิแสดงความคิดเห็นสามารถดำเนินการไปได้ด้วยดี จนนำไปสู่การผลิตข้าวอินทรีย์ได้มาตรฐานการนำผลผลิตสู่การตลาดจึงเป็นเรื่องที่ทางสมาชิกของกลุ่มคิดว่า น่าจะต้องมีการสร้างอัตลักษณ์นั้น ก็คือ การทำข้าวอินทรีย์จะต้องผ่านการรับรองมาตรฐานการรับรองเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกท.) ของกรมวิชาการเกษตร ขบวนการการเมืองเป็นเรื่องของ

การต่อรองอำนาจรัฐเพื่อขอความช่วยเหลือให้หน่วยงานเข้ามารับรองกลุ่มผลิตข้าวของตนเอง

ดังนั้น ภาครัฐโดยกรมวิชาการเกษตรจึงมาส่งเสริมสนับสนุนในการให้ความรู้เรื่องขบวนการในการขอตรวจรับรองมาตรฐานฟาร์มข้าวอินทรีย์ และในเบื้องต้นจะต้องมีการประเมินจากภายในกลุ่มที่สมาชิกจะต้องผ่านการอบรมในเรื่องการตรวจรับรองมาตรฐานและทำการแต่งตั้งในการตรวจรับรองให้กับสมาชิกภายในกลุ่ม ในขั้นที่สองต้องผ่านตรวจการรับรองจากหน่วยงานภายนอกนั้น ก็คือ สำนักรับรองมาตรฐาน-เกษตรและอาหารแห่งชาติ จนในที่สุดทางกลุ่มผ่านการตรวจรับรองมาตรฐาน มกท. และทางกลุ่มนำผลผลิตออกจำหน่ายจากทั้งตลาดภายในชุมชนระดับจังหวัดและต้องการสร้างรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นโดยการเจาะตลาดในต่างประเทศ แต่การผ่านการรับรองโดยมาตรฐานของไทยตลาดต่างประเทศไม่มั่นใจในการรับรองว่าปลอดสารเคมีจริงมากนัก้อยแค่ไหน ทางกลุ่มบ้านน้ำอ้อมจึงนำเรื่องดังกล่าวมาปรึกษากับสมาชิกภายในกลุ่ม ในการประสานงานจากภาคประชาสังคมในพื้นที่กลุ่มทุนจากต่างประเทศต้องการติดต่อเพื่อซื้อข้าวอินทรีย์จากทางกลุ่มและต้องการสร้างองค์ความรู้ในการทำนาข้าวอินทรีย์ให้ผ่านการรับรองตามมาตรฐานตลาดสากล และเงินที่ต้องใช้ในขบวนการขอการรับรองมาตรฐาน ทางกลุ่มจะยินยอมมากนักน้อยเพียงใด ผู้นำกลุ่มตระหนักรู้การจะไปต่อรองขอความช่วยเหลือจากภาครัฐในด้านเงินทุนในการขอรับรองคงเป็นเรื่องที่ยาก ดังนั้น การบริหารจัดการตนเองโดยผ่านกระบวนการกลุ่มจึงเป็นเรื่องที่ต้องตัดสินใจเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของสมาชิกภายในกลุ่มจึงขอรับความช่วยเหลือจากกลุ่มทุนต่างประเทศ ในด้านการเข้ามาให้ความรู้จนนำไปสู่การปรับตัวของชาวนาภายในกลุ่ม และยอมรับเงินทุนที่ใช้ในขบวนการขอการขอตรวจรับรองมาตรฐาน EU และมาตรฐาน IFOAM ซึ่งการเมืองเป็นเรื่องของผลประโยชน์ต่างตอบแทนกลุ่มก็ได้รับรองมาตรฐาน กลุ่มทุนต่างประเทศก็ได้ข้าวอินทรีย์ที่มีมาตรฐานและมีความเชื่อมั่นในวิถีทางแห่งการผลิต

“การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย” ของกลุ่มบ้านน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร สามารถอภิปรายผลได้ว่า “การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์” เป็นเรื่องของการตระหนักรู้ปัญหาสุขภาพที่เกิดจากผลพวงในการทำแทนของกลุ่มรัฐอำนาจเดิมที่มุ่งเพียงผลิตเพื่อการค้า ผลิตจำนวนมาก ๆ สู่การทำแทนกลุ่มอำนาจใหม่ที่อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐ

โดยภาคประชาสังคมที่ต้องการนำอำนาจในการทำแทนสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมืองมา “ทำแทน” ภาครัฐที่อ่อนแอศักยภาพมีไม่เพียงพอในการจัดการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้น และทางกลุ่มคิดว่า น่าจะจัดการในการแก้ไขสภาพปัญหาได้ดีกว่าด้วยเหตุผลตระหนักรู้ต้นทุนของสภาพปัญหา และเป็นการทำแทนที่ภาครัฐมีอาจจะปฏิเสธได้ว่าสามารถทำได้ดีและเป็นการแก้ไขปัญหที่ตรงจุด ภาครัฐจึงมีหน้าที่เป็นเพียงพี่เลี้ยงในการส่งเสริมสนับสนุนการให้ความรู้ในการสร้างระบบมาตรฐานการผลิตข้าวอินทรีย์ ช่องทางการตลาดของข้าวอินทรีย์ และกระบวนการการเมืองจึงเริ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

หลังจากการรวมกลุ่มในการทำนาอินทรีย์อย่างเข้มแข็งของกลุ่ม ภาครัฐโดยผ่านจังหวัด-ยโสธรได้เชิญทางกลุ่มเข้าร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดเพื่อเป็นแนวทางหลักในการกำหนดนโยบายการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ที่ต้องการให้ทั้งจังหวัดเป็นพื้นที่ “Land Of Organic” ซึ่งปรับเปลี่ยนแนวทางการบริหารจากแนวตั้งสู่การบริหารแบบแนวนอนที่การเมืองภาคพลเมืองมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตนเองเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนการพัฒนาของการดำเนินงานของกลุ่มเพื่อสร้างมาตรฐานข้าวอินทรีย์ภายในกลุ่มไม่ว่าจะได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณในการสร้างเครื่องมือในการทำนาข้าวอินทรีย์ ไม่ว่าจะเป็นโรงสีข้าวอินทรีย์ โรงงานผลิตปุ๋ยอินทรีย์ และสุดท้ายได้รับการส่งเสริมในด้านการทำการตลาด ดังนั้น กระบวนการการเมืองภายในกลุ่มบ้านน้ำอ้อมจึงเป็นเรื่องของการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งและสามารถต่อรองอำนาจรัฐในด้านการได้รับสนับสนุนในด้านงบประมาณ ด้านการผลิต และสุดท้ายด้านการจัดหาตลาดให้สามารถนำข้าวอินทรีย์ของกลุ่มสู่ตลาดสากลแนวโน้มนีมีระดับสูงเพิ่มขึ้นทุกปีได้ การเมืองภาคพลเมืองของกลุ่มบ้านน้ำอ้อม จึงเสมือนเป็นการทำแทนที่ภาครัฐเองมิได้โต้แย้งในกระบวนการจัดการตนเอง แต่ในทางกลับกันภาครัฐโดยสำนักงานมาตรฐานเข้ามาร่วมส่งเสริมพัฒนาในการสร้างองค์ความรู้ที่ทางภาครัฐมีศักยภาพที่เพียงพอใน การให้การช่วยเหลือในการสร้างความเชื่อมั่นให้กับกลุ่มลูกค้าของกลุ่มเครือข่ายข้าวอินทรีย์ “บ้านน้ำอ้อม” จังหวัดยโสธร ที่ภาครัฐมุ่งหวังที่จะสะท้อนให้เห็นต้นแบบของกระบวนการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ต้องการกระจายอำนาจโดยผ่านการรวมกลุ่มในการจัดการตนเองในชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งโดยภาครัฐเองทำหน้าที่เป็นเพียงพี่เลี้ยงในการให้คำแนะนำเมื่อเกิดสภาพปัญหาภายในกลุ่มขึ้น หรือเป็นเพียง

คนกลางที่เชื่อมประสานระหว่างตลาดในระดับสากลกับกลุ่มเครือข่ายข้าวอินทรีย์
บ้านน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร เท่านั้น

กระบวนการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย

กระบวนการการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทยของของกลุ่มเครือข่าย
วิสาหกิจข้าวอินทรีย์ไทยมีลักษณะ แนวคิดผสมแนวราบในบางประเด็นมองผ่าน แต่มี
ความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน โดยมี 3 ลักษณะ คือ (1) ขบวนการรวมกลุ่มของชาวนา (กรณี
วิสาหกิจชุมชน) (2) โครงสร้างการบริหารจัดการกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจเกษตรอินทรีย์
และ (3) การสร้างเครือข่ายเกษตรอินทรีย์สู่มาตรฐานสากล สามารถสรุปและอภิปรายผล
ตามประเด็น ดังนี้

กลุ่มเครือข่ายข้าวอินทรีย์ บ้านโนนกระสัง จังหวัดนครราชสีมา ขบวนการทาง
การเมืองในกลุ่มบ้านโนนกระสังเป็นการเริ่มต้นที่แตกต่างจาก กลุ่มห้วยไร่ และกลุ่มบ้าน
น้ำอ้อม ด้วยเหตุการณ์ที่เกิดจากสภาพปัญหาการค้าข้าวตกต่ำและภาครัฐเองต้องการ
แก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนของชาวนาต้องการสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการทำนาที่ลดต้นทุน
“แนวคิดเกษตรอินทรีย์” จึงเป็นทางเลือกที่ภาครัฐในขณะนั้นบรรจุเป็นนโยบายที่
กระทรวงเกษตรจะต้องขับเคลื่อนนโยบายเพื่อปฏิรูป ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้นำชุมชนจึง
เริ่มแนวคิดในการสร้างองค์ความรู้เบื้องต้นเกษตรอินทรีย์คือการ “ทำปุ๋ยอินทรีย์” โดย
การรวมกลุ่มเพื่อขอให้ภาครัฐผ่านกรมวิชาการเกษตรมาให้ความรู้ในการทำปุ๋ยอินทรีย์
และสุดท้ายจนสามารถจัดตั้ง “ชุมชนต้นแบบปุ๋ยอินทรีย์ บ้านโนนกระสัง” จึงเป็น
จุดเริ่มต้นของกระบวนการทางการเมืองที่ภาครัฐไม่มาทำแทนสิทธิขั้นพื้นฐานใน
การดำรงชีวิตของชุมชนบ้านโนนกระสัง เพราะทางชุมชนเองใช้กระบวนการรวมกลุ่มที่
มีแนวคิดที่ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยอุดมการณ์เดียวกันในการทำแทน ภาครัฐใน
การบริหารจัดการตนเองใช้กระบวนการมีส่วนร่วมมีการแบ่งหน้าที่ในการจัดการบริหาร
กลุ่ม เพื่อนำปุ๋ยที่ได้มาทำนาข้าวอินทรีย์และเกิดเป็นข้อบังคับภายในกลุ่มที่ทุกคนจะต้อง
ปฏิบัติตาม คือ ทุกคนที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกน่านามาร่วมทำนาแปลงใหญ่จะต้องใช้ปุ๋ย
อินทรีย์ที่ทางกลุ่มผลิตมาเท่านั้นในการทำนาข้าวอินทรีย์ และผลผลิตที่ได้ทางกลุ่มเป็น
ผู้ประสานเพื่อทำสัญญาขายกับสหกรณ์การเกษตรพิมายเท่านั้น

จากสภาพการณ์ดังกล่าวของการรวมกลุ่มบ้านโนนกระสังสามารถอภิปรายผลได้ว่า ขบวนการการเมืองเป็นเรื่องของการเมืองแบบอารยะขัดขืนที่ใช้รูปแบบการปฏิบัติการทำแทนในการบริหารจัดการกลุ่มของตนเองให้มีความเข้มแข็ง และมุ่งพัฒนาคุณภาพที่ดีสู่ชุมชน ดังนั้น ในการทำแทนภาครัฐโดยกลุ่มเครือข่ายบ้านโนนกระสังถือว่าไม่เป็นการทำให้รัฐเสียหายและรัฐเองมีแนวคิดที่สอดคล้องในการปฏิรูปภาคการเกษตรที่ต้องการให้ชุมชนลุกขึ้นมาจัดการตนเองและภาครัฐมีหน้าที่เพียงสนับสนุนและส่งเสริมในการกระบวนการตามร้องขอของกลุ่มไม่ว่าจะเป็นการสร้างองค์ความรู้ ด้านการจัดการบริหารกลุ่ม ด้านงบประมาณ และด้านการจัดการตลาด ซึ่งถือว่าภาครัฐมีทุนทางสังคมที่มากพอและทางกลุ่มบ้านโนนกระสังเองสามารถที่จะสร้างเครือข่ายในพื้นที่ใกล้เคียงให้เข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มเพื่อเป็นการขยายพื้นที่ให้หันมาทำนาข้าวอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานและตอบโจทย์ตลาดผู้บริโภคที่ต้องการอาหารที่ปลอดภัย และต่อจากนี้ไปชาวนาจะหลุดพ้นคำว่ายากจน ราคาข้าวตกต่ำ ด้วยเหตุการณ์ทำแทนของภาคประชาชนในครั้งนี้ถือว่า ประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่งของทางกลุ่มที่ข้าวอินทรีย์ผ่านการรับรองมาตรฐาน มกท. (GAP) ในระดับประเทศสามารถแก้ไขราคาข้าวที่ตกต่ำทางกลุ่มเองสามารถขายข้าวได้ราคาสูงกว่าท้องตลาดไม่ต่ำกว่า ต้นละ 500 บาท ที่มีตลาดจำหน่ายที่แน่นอนผ่านกระบวนการทำสัญญาซื้อขายผ่านภาครัฐ และเป้าหมายต่อไปทางกลุ่มจะต้องสร้างมาตรฐานสู่การรับรองในระดับสากลเพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับกลุ่มข้าวอินทรีย์บ้านโนนกระสัง ดังนั้น กระบวนการทำแทนจนเกือบจะล่วงเข้าสู่การโต้แย้งกับภาครัฐของ กลุ่มบ้านโนนกระสังจึงเป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนบนเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ถ้อยทีถ้อยอาศัยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วมภาคประชาชนและอาศัยความสัมพันธ์เชิงอำนาจรอบซ้อนที่ภาครัฐมีส่วนสนับสนุนทั้งทางตรงและทางอ้อม

กลุ่มเครือข่ายข้าวอินทรีย์ บ้านห้วยไร่ จังหวัดอำนาจเจริญ ขบวนการทางการเมืองในกลุ่มเครือข่ายของบ้านห้วยไร่ จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นไปในรูปแบบที่เกิดขึ้นจากภาคประชาสังคมในพื้นที่สร้างการตระหนักรู้ผลสะท้อนของการพัฒนาที่ผ่านมาที่มุ่งแต่ผลิตผลไม่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมที่ตกอยู่ในชุมชน การเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากในน้ำมีปลาในนามีข้าวมาสู่ชุมชนสารเคมี กระบวนการต่อต้านจากภาคประชาสังคมที่ให้

รัฐทบทวนการใช้สารเคมีของชาวนาในการทำนา จึงเกิดพื้นที่ต่อต้านการใช้ปุ๋ยเคมี-
โครงสร้างของรัฐโดยเกิดแนวคิดในการรวมกลุ่มจัดการแก้ไขปัญหาชุมชนของตนเอง
โดยการสร้างการตระหนักรู้ สร้างความเข้าใจ การร่วมมือร่วมใจในการแก้ไขปัญหา
สังคม กระบวนการการเมืองที่เปิดพื้นที่โดยการรวมกลุ่มของชาวนาจึงเป็นแนวทางแบบ
อารยะขัดขืนใช้รูปแบบการทำแทน ที่ภาคพลเมืองใช้กระบวนการในการมีส่วนร่วมใน
การหันมาพัฒนาที่ตอบโต้ภาครัฐหรือเรียกอีกแนวทางหนึ่งการพัฒนาที่สวนกระแส
สภาพการพัฒนาในปัจจุบันที่มุ่งสู่การพัฒนาที่ดั้งเดิม เลิกใช้ปุ๋ยเคมี ฟื้นฟูสภาพดินให้สู่
ความอุดมสมบูรณ์แบบดั้งเดิม นั่นก็คือ การทำนาอินทรีย์ในระยะแรก ๆ เกิดภาวะล้มลุก
คลุกคลานชาวบ้านท้อใจหันกลับไปใช้สารเคมีแบบเดิม แต่ด้วยความพยายามของ
ผู้นำกลุ่มสามารถชักนำสู่การทำนาอินทรีย์จนสู่การผ่านการรับรองมาตรฐาน GAP และ
ทำการจดทะเบียนรับรองกลุ่มเป็นทางการด้วยทุนประเดิมของการเข้าเป็นสมาชิก (ผู้นำ
หุ้นละ 2,000 และสมาชิกหุ้นละ 1,000 บาท) ในการทำนาที่นำแปลงนามาร่วมกันทำนา
ข้าวอินทรีย์ตามระบบเกษตรอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐาน

โดยกระบวนการทางการเมืองในการรวมกลุ่มของบ้านน้ำอ้อม สามารถอภิปราย-
ผลได้ว่า ขบวนการการเมืองจึงเป็นเรื่องของการทำแทนของภาคประชาชนที่เกิดท่ามกลาง
การไร้ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของภาคราชการในการจัดการรวมกลุ่มที่ต้องการ
ให้ชาวนาหันมาทำนาข้าวอินทรีย์ เพราะในกระบวนการรวมกลุ่มของชาวนาเป็นเรื่องที่
ยากเพราะในอดีตในการทำนาต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างขาย การจะนำมารวมกลุ่มถ้าไม่มี
ผลประโยชน์จึงเป็นเรื่องที่ยาก ดังนั้น การทำแทนของภาคประชาสังคมจึงเป็นเรื่องของ
อุดมการณ์เดียวกันในการทำนาที่ต้องการสร้างคุณภาพที่ดีและความคุ้มค่าในการผลิต
ข้าว นั่นก็คือ ขายข้าวในราคาที่เป็นธรรม ขบวนการต่อเนื่องที่ภาคประชาสังคมทำแทน
ภาครัฐอีกประการหนึ่งของบ้านห้วยไร่ คือ การหาตลาดต่างประเทศในการขายผลผลิต
ข้าวอินทรีย์ของกลุ่มสมาชิก ขบวนการทางการเมืองจึงเป็นเรื่องของผลประโยชน์ต่าง
ตอบแทนของกลุ่มทุนต่างประเทศที่มุ่งแสวงหาสินค้าที่ไม่ผ่านการค้าระหว่างรัฐต่อรัฐ
คือ การเข้ามาสนับสนุนสร้างองค์ความรู้ในการผลิตข้าวอินทรีย์ของทางกลุ่มให้ผ่าน
การรับรองมาตรฐานสากล และสนับสนุนเงินทุนในขณะที่ทางกลุ่มเองขาดงบประมาณ
ในการให้ทางมาตรฐานสากลเกษตรอินทรีย์ให้เข้ามาตรวจสอบมาตรฐาน “ขบวน

การเมือง” จึงเกิดขึ้นจากเครือข่ายความสัมพันธ์การให้ความช่วยเหลือเกิดความไว้วางใจกันในการทำการค้าขายข้าวอินทรีย์ของกลุ่มที่ต่างฝ่ายต่างได้ผลประโยชน์ร่วมกัน ภาครัฐเองก็ได้เสียหน้าในการกระทำแทนในครั้งนี เท้ากับเป็นการสร้างตลาดข้าวอินทรีย์อีกมิติหนึ่งที่ภาคพลเมืองที่เกิดจากการรวมกลุ่มแบบบูรณาการความร่วมมือ ในขณะที่ภาครัฐเองมีส่วนผลักดันและเป็นแรงสนับสนุนไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนในการให้โรงสีข้าวมาตรฐานอินทรีย์ให้กับทางกลุ่ม ภาคมหาวิทยาลัยของรัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการแนะนำการทำการระบบบัญชีของกลุ่ม สุดท้ายมีส่วนในการใช้ระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการหาตลาดให้กับทางกลุ่มข้าวบ้านห้วยไร่ให้พื้นที่ทางการตลาดที่เพิ่มมากขึ้น

กลุ่มเครือข่ายข้าวอินทรีย์ บ้านน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร ขบวนการทางการเมืองบ้านน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร มีรูปแบบคล้ายกับกระบวนการเกิดของบ้านห้วยไร่ ด้วยเหตุผล บ้านห้วยไร่ใช้ต้นแบบจาก “บ้านน้ำอ้อม” ในกระบวนการจัดตั้งกลุ่มที่สะท้อนปัญหาจากชุมชนสู่การกำหนดนโยบายระดับจังหวัดที่ผู้นำมีส่วนขับเคลื่อนในการสร้างความเข้มแข็งให้กับทางกลุ่ม “ด้วยการสร้างความตระหนักในการซื้อสัตย์” ทั้งต่อตนเองและต่อผู้บริโภค ในการผลิตข้าวปลอดสารเคมี ให้ชุมชนเกิดความตระหนักรู้ในการรักษาสุขภาพในการรักษาสภาพแวดล้อม กระบวนการที่ภาครัฐทำแทนเป็นสิ่งที่ภาคประชาชนผู้อยู่ใต้อำนาจจะต้องกระทำตามด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจของภาครัฐ ดังนั้น กระบวนการการเมืองจึงเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตของชาวนาในบ้านน้ำอ้อมที่ต้องการหลุดพ้นจากความยากจน “ไม่เป็นตัวประกันให้กับภาคการเมือง” ในการนำเอาความลำบากของชาวนาในการหาเงินเพื่อชนะการเลือกตั้ง แล้วเป็นผู้กำหนดนโยบายประชานิยมมาสู่การปฏิบัติ สุดท้ายภาคประชาชนจึงเป็นเหยื่อของการใช้อำนาจมาแสวงหาผลประโยชน์ของภาคการเมือง กระบวนการการเมืองภาคประชาชนเข้มแข็งในการจัดการตนเองได้จึงต้องสร้างพื้นที่เพื่อต่อรองอำนาจรัฐในการให้เข้ามาเพียงเป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนทุนที่ภาครัฐมีมากและทางกลุ่มขอบริหารจัดการตนเอง

ดังนั้น กระบวนการเมืองที่เกิดขึ้นในบ้านน้ำอ้อม สามารถอภิปรายผลได้ว่าการเมืองเป็นเรื่องการท้าทาย ภาครัฐโดยการสร้างพื้นที่ในการต่อรองอำนาจภายใต้การครอบครองโครงสร้างอำนาจภาครัฐส่วนกลางที่ทางกลุ่มบ้านน้ำอ้อมมีความสามารถที่จะ

ปฏิเสธได้ ดังนั้น กระบวนการทำแทนในการรวมกลุ่มเพื่อผลิตข้าวอินทรีย์สู่มาตรฐาน ทั้งในระดับประเทศและในระดับสากลจึงเกิดจากการประสานภาคประชาสังคมในพื้นที่ กับกลุ่มทุนต่างประเทศที่เริ่มต้นเข้ามาเพื่อสร้างองค์ความรู้ในการผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นสู่ตลาดผู้บริโภค และสุดท้ายสนับสนุนเรื่องเงินทุนในการขอตรวจ การรับรองมาตรฐาน EU และมาตรฐาน IFOAM ซึ่งเป็นประโยชน์ต่างตอบแทนที่ผ่าน การเห็นชอบของสมาชิกในกลุ่มบ้านน้ำอ้อม และภาครัฐเองมีอาจจะปฏิเสธที่ทางกลุ่มรับ เงินจากภาคกลุ่มทุนต่างประเทศภายใต้เงื่อนไขในการรับซื้อผลผลิตข้าวทั้งหมดจากทาง กลุ่มบ้านน้ำอ้อมในราคาที่เป็นธรรม เป็นการซื้อขายในตลาดรูปแบบใหม่ คือ ผลิตตาม ความต้องการของตลาดผู้บริโภค ดังนั้น กระบวนการทางการเมืองที่เกิดจากการทำแทนจึง เป็นสิ่งที่ดีที่การเมืองภาคประชาชนในการจัดการตนเองเป็นการตอบโจทย์การปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยที่ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ในการจัดการ ตนเองของกลุ่มชุมชนชายขอบที่ภาครัฐไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการบริหารจัดการ

กระบวนการเกิดการเมืองภาคพลเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทยจึงเป็นเรื่อง ของแนวคิดแบบอารยะขัดฉันทที่ไร้รูปแบบให้ความร่วมมือ ทำแทน และความขัดแย้งที่ ผู้วิจัยนำแนวคิดการเมืองภาคประชาสังคมของนักวิชาการสองท่าน ประกอบด้วย ชัยอนันต์ สมุทรวณิช และรงค์ บุญสวยขวัญ ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการอธิบาย พบว่า “การทำแทน” มีบทบาทมากที่สุดด้วยเหตุผลว่ากลุ่มรัฐเดิมมุ่งนำเอาการทำแทนตามสิทธิ อันพื้นฐานของประชาชนไปทำแทนโดยใช้กลไกอำนาจการบังคับให้ปฏิบัติตาม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจตามโครงสร้างการปกครองในระบอบประชาธิปไตยกลับคืนมา สู่ “การทำแทน” โดยภาคประชาสังคมที่คิดเอาอำนาจพื้นฐานที่ได้รับมาจัดการตนเอง ในการแก้ไขสภาพปัญหาของชุมชน และสามารถทำได้ดีกว่าภาครัฐด้วยเหตุผล ความสัมพันธ์แบบญาติ ความสัมพันธ์ในชุมชนที่ถ้อยทีถ้อยอาศัย ส่งผลให้การดำเนินการ จัดการตนเองในการนำผลผลิตข้าวออกสู่ตลาดในระดับสากลที่ทั้งสองกลุ่ม อาศัยกลุ่ม- ทุนสนับสนุนจากต่างประเทศเพื่อผ่านการรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์ในระดับสากล และภาครัฐเองให้ความเห็นชอบและสนับสนุน จนสุดท้ายภาครัฐเข้าร่วมสร้าง อัตลักษณ์ข้าวอินทรีย์ของกลุ่มด้วยการจัดทำระบบ “QR CODE” หรือ “Quick Response Code” ระบบสืบทอดกลับจากมือผู้บริโภคถึงแหล่งผลิตรายใช้โดยจัดทำบันทึกข้อตกลง

ความร่วมมือระหว่าง “จังหวัดยโสธรกับสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ รวมไปถึงสำนักงานสภาเกษตรกรแห่งชาติ” เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการแหล่งกระจายสินค้าเชื่อมโยง ข้อมูลการตรวจสอบสินค้าไปยังผู้บริโภค ทำให้ผู้บริโภคข้าวเมื่อสแกนตัวคิวอาร์โค้ดบรรจุภัณฑ์ก็จะเห็นข้อมูลของทางชุมชนผ่านทางเว็บไซต์ของชุมชนทำให้รู้ว่า ข้าวนี้มาจากนาแปลงไหนของใครผลิตอย่างไร นับว่าเป็นการสร้างตัวตนให้กับชาวน้ำอ้อม อีกทั้งยังเป็นช่องทางการตลาดในการส่งเสริมการขายอีกด้วย นอกจากนี้ ข้าวหอมมะลิอินทรีย์ตราขวัญน้ำอ้อมยังเป็นสินค้าบ่งชี้ทุ่งกุลาร้องไห้ผลิตและจำหน่ายโดยเกษตรกรอย่างแท้จริงเป็นผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ที่สะอาด บริสุทธิ์ ปลอดภัยต่อสุขภาพอย่างแท้จริง

แนวทางในการแก้ไขปัญหาการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย

กระบวนการเพื่อเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทยไทยในส่วนนี้ผู้วิจัยได้ข้อสรุปในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ด้านการบริการในกลุ่มวิสาหกิจข้าวอินทรีย์ของหน่วยงานภาครัฐอำนาจรัฐในเชิงนี้เป็นอำนาจที่หน่วยงานภาครัฐมีบทบาทเป็นอย่างมากในการให้การสนับสนุนและส่งเสริมหรือแม้แต่การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในพื้นที่ของกลุ่มวิสาหกิจข้าวอินทรีย์ ยกตัวอย่างปี พ.ศ. 2554-2555 เนื่องด้วยรัฐบาลในขณะนั้นดำเนินนโยบายการประกันราคาผลผลิตด้วยวิธีการจำนำข้าวทำให้สมาชิกเกษตรกรอินทรีย์บางส่วนเปลี่ยนวิธีการทำนาข้าวโดยใช้สารเคมี เพื่อเร่งผลผลิตตามนโยบายความต้องการราคาผลผลิตข้าวเร็วขึ้น เกษตรกรประสบปัญหาผลผลิตข้าวจำนำไม่ได้ ราคาข้าวตกต่ำ ผลผลิตข้าวล้นตลาดและสร้างปัญหาหนี้สินแก่เกษตรกรทั่วไป สมาชิกเกษตรกรอินทรีย์จึงได้ร่วมกันหาทางออกโดยร่วมมือกับเครือข่ายข้าวเกษตรอินทรีย์น้ำอ้อม จังหวัดยโสธร และร้านข้าวหอมจังหวัดสุรินทร์ร่วมกันหาตลาดข้าวเพื่อระบายข้าวให้แก่กลุ่มสมาชิก นอกจากนี้ เกษตรกรที่ประสบปัญหาจากนโยบายรับจำนำข้าวและเกษตรกรที่มีความมั่นคง มั่นใจในวิถีเกษตรอินทรีย์จึงได้รวมตัวกันอีกครั้ง ดังนั้น ในประเด็นนี้บทบาทรัฐจึงจำเป็นต้องส่งเสริมสนับสนุน กลุ่มเกษตรกรที่ทำข้าวอินทรีย์ (ข้าวหอมมะลิ 105) ได้รับมาตรฐาน GAP (good agricultural practice) จากกรมวิชาการเกษตร

สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) ทำให้ผลผลิตข้าวอินทรีย์ของสมาชิกมีความต้องการของตลาด และส่งเสริมรวมพลังขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และเพื่อขยายผลการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ให้แพร่หลาย เพิ่มจำนวนเกษตรกรทำอินทรีย์และพื้นที่เกษตรอินทรีย์ของจังหวัดใกล้เคียงให้มากขึ้น ที่ครอบคลุมทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์โดยกระบวนการสร้างเครือข่าย ทำให้ระหว่างกลุ่มเครือข่ายเกิดร่วมมือในการพัฒนาสินค้าเกษตรอินทรีย์ของตนเอง โดยการให้การสนับสนุนการลงทุนให้สินเชื่อตามความแตกต่างของขนาดกลุ่มวิสาหกิจ หรือความต้องการของกลุ่มวิสาหกิจเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจัง และมุ่งการพัฒนาคุณภาพสินค้าทางการเกษตรให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล เกิดการยอมรับจากผู้บริโภคมากขึ้น ทั้งในประเทศและต่างประเทศถือเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาล โดยมีแผนยุทธศาสตร์พัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2560-2564 ประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การส่งเสริมการวิจัย การสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้และนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาการผลิตสินค้าและบริการเกษตรอินทรีย์ ยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนาการตลาดสินค้าและบริการ และการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และ ยุทธศาสตร์ที่ 4 การขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ ซึ่งโดยจะใช้งบประมาณ 1 หมื่นล้านบาท เพื่อขับเคลื่อนและส่งเสริมบูรณาการยุทธศาสตร์ทั้งหมดให้เกิดความต่อเนื่อง

2. ด้านการวางแผนของหน่วยงานภาครัฐในกลุ่มวิสาหกิจข้าวอินทรีย์นั้นเป็นบทบาทที่หน่วยงานภาครัฐใช้การวางแผนในหลายระดับ ทั้งฝ่ายหน่วยงานรัฐ-รัฐและฝ่ายชุมชน-รัฐ เพื่อให้กลไกของรัฐในด้านการวางแผนสามารถที่จะเดินต่อไปได้ในกระบวนการนี้ ผู้วิจัยมีข้อสรุปว่า ภาครัฐน่าจะมีกลไกในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เพื่อให้มีความชัดเจนและแนวทางในการให้ความรู้แก่เกษตรกรที่จะมาใช้แนวทางเกษตรอินทรีย์ไว้แล้ว โดยแบ่งเกษตรกรออกเป็น 3 กลุ่มสำคัญ คือ กลุ่มที่ 1 จะเป็นกลุ่มที่รับสมัครเพื่อเข้าร่วมโครงการ โดยจะได้รับการสนับสนุนทั้งปัจจัยการผลิตและความรู้เบื้องต้น กลุ่มที่ 2 จะเป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีความพร้อมยกระดับต่อยอดความรู้ที่มีอยู่แล้ว และกลุ่มที่ 3 คือ เกษตรกรที่ได้รับการรับรองเกษตรอินทรีย์แล้ว โดยทั้งหมดภาครัฐจะเข้าไปช่วยเหลือในการหาตลาดและเพิ่มช่องส่งเสริมการขายที่มากขึ้น เพื่อสร้าง

ความเชื่อมั่นและคุณภาพให้กับสินค้าทางการเกษตรที่ผลิตออกมาและที่สำคัญที่สุด เพื่อยกระดับการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ไปสู่ระดับที่เข้มข้นมากขึ้น จะต้องมุ่งเน้นไปที่การทำงานร่วมกับเกษตรกรมากยิ่งขึ้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการวิจัยด้านเกษตรอินทรีย์ การสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม ได้แก่ การเข้าถึงความรู้และข้อมูล ข่าวสารผ่านเทคโนโลยีสมัยใหม่ และสร้างความไว้วางใจและสร้างเครือข่ายกับหุ้นส่วน การพัฒนารายใหม่ ๆ ระหว่างเกษตรกรและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน การให้สิทธิประโยชน์ทางการค้าแก่ผู้ผลิตและผู้ประกอบธุรกิจ เพื่อเอื้อให้เกิดการพัฒนาสินค้าเกษตรอินทรีย์ รวมไปถึงการสนับสนุนระบบสหกรณ์ให้มีความเข้มแข็งเป็นต้น ซึ่งการที่จะบรรลุผลสำเร็จเหล่านี้ได้ต้องอาศัยเกิดความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรเอกชน ทั้งหมดนี้ถือเป็นโอกาสที่จังหวัดยโสธรจะพัฒนาให้เป็นเมืองเกษตรอินทรีย์ หรือ “Land of Organic” ซึ่งถือเป็นทางเลือกในการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในด้านของคุณภาพชีวิตของเกษตรกร

3. ด้านการบังคับบทบาทอำนาจของรัฐเป็นเรื่องของการใช้อำนาจในเรื่องของการบังคับใช้อำนาจทางกฎหมายต่าง ๆ ของหน่วยงานรัฐ โดยผ่านพระราชบัญญัติ-มาตรฐานสินค้าเกษตร น่าจะใช้รูปแบบการกำหนดในแนวนอนที่มุ่งมองต้องสะท้อนจากกลุ่มชาวนาหรือกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่ปฏิบัติอย่างแท้จริง เพราะในสถานการณ์ปัจจุบันการรับรองมาตรฐานโดยของหน่วยงานภาครัฐของไทย เวลาคอนำผลผลิตข้าวอินทรีย์ไปจำหน่ายในตลาดระดับสากล ผลปรากฏว่า คู่ค้ายังไม่มีความเชื่อมั่นในเกษตรเพราะยังไม่มีกรรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการขาดแกนนำของกลุ่มที่เป็นทางการในประเด็นนี้อาจส่งผลให้การพัฒนาไปสู่การเป็นเครือข่ายของเกษตรกรอาจต้องใช้ระยะเวลานาน ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเครือข่ายประการหนึ่ง ได้แก่ ศักยภาพของผู้นำ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าการพัฒนาภาวะผู้นำให้เกษตรกรเป็นความสำคัญอันดับแรกในการพัฒนา เครือข่ายเกษตรกรให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปประเด็นวิเคราะห์ “การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย” ดังต่อไปนี้

ตาราง 1

สรุปประเด็นวิเคราะห์การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย

หน่วยงาน ที่แสดง บทบาท	เป้าหมายต่อ มาตรฐาน	ยุทธวิธี	กระบวนการ	เงื่อนไขในการวิจัย	ผลสะท้อน
รัฐ	1. ต้องการแก้ไข ปัญหาชาวนา ในการทำนาลด ต้นทุนจาก ชาวนาเคมีสู่ ชาวนาอินทรีย์	1. จัดอบรมกลุ่ม เกษตรกรผู้เข้าร่วม โครงการปลูกข้าว อินทรีย์เพื่อพัฒนา องค์ความรู้และ ทำความเข้าใจกับ	1. การจัดตั้งกลุ่ม เครือข่ายข้าว อินทรีย์ 2. มีโครงสร้างใน การบริหารงาน ที่ชัดเจน	1. ศึกษาการก่อ เกิดของกลุ่ม เครือข่ายข้าว อินทรีย์สู่การ- รับรองมาตรฐาน ทั้งในระดับ	1. เกิดการรวมกลุ่มใน มิติของการเมือง ภาคพลเมืองที่ สะท้อนให้เห็นถึง การเปิดพื้นที่ของ ชาวนาโดย
	2. มีการรวมกลุ่ม ทำนาสู่การ- รับรอง มาตรฐาน มกท. มาตรฐาน EU และ มาตรฐาน IFOAM	2. จัดการประเมิน ภายในจาก คณะกรรมการที่ ได้รับการแต่งตั้ง จากผู้ผ่านการ- ฝึกอบรมในการ- ตรวจมาตรฐาน	3. มีกระบวนการ สร้างความ- เชื่อมโยง เครือข่ายทั้ง ระหว่างกลุ่ม เครือข่ายและ ภายนอก เครือข่าย	ประเทศและ ระดับสากล 2. ศึกษาโครงสร้าง การจัดการ ตนเองอย่าง เข้มแข็ง 3. ศึกษา กระบวนการ	การรวมกลุ่มเพื่อ การต่อรองอำนาจ รัฐในการให้เข้า ช่วยเหลือด้าน งบประมาณด้าน การสร้างองค์ ความรู้ 2. รัฐให้การ-
		3. มีการตรวจรับรอง หน่วยงานภายนอก นั้น ก็คือ สถาบัน- การตรวจรับรอง มกท.		ในการสร้าง เครือข่ายทั้งใน ระดับกลุ่มและ ระดับภายนอก เพื่อเป็นการ- สร้างตลาดใน การส่งข้าว อินทรีย์ของกลุ่ม ไปจำหน่าย	สนับสนุนกลุ่มโดย ผ่านกระบวนการ กำหนดนโยบายที่ ภาคประชาชนเข้า ไปมีส่วนร่วมใน การกำหนด นโยบายที่สะท้อน สภาพปัญหาที่ แท้จริงของกลุ่ม ชาวนา
ภาค ธุรกิจ	ข้าวอินทรีย์ที่ผ่าน การรับรอง มาตรฐาน มกท. มาตรฐาน EU และ IFOM	ร่วมกับโรงสีใน การรับซื้อข้าว อินทรีย์จากชาวนา โดยทางกลุ่ม เครือข่าย	ใช้กระบวนการ ความร่วมมือกับ โรงสีเอกชน ภายในพื้นที่กลุ่ม เครือข่ายในการ-	ศึกษา กระบวนการใน การรับซื้อข้าว อินทรีย์จากชาวนา ของโรงสีเอกชน	1. ชาวนาสามารถ ขายข้าวอินทรีย์ที่ ผลิตได้ในราคาที่ เป็นธรรม 2. ภาคธุรกิจสามารถ

ตาราง 1 (ต่อ)

หน่วยงาน ที่แสดง บทบาท	เป้าหมายต่อ มาตรฐาน	ยุทธวิธี	กระบวนการ	เงื่อนไข ในการวิจัย	ผลสะท้อน
		ไม่มีทุนเพียงพอ ในการรับซื้อจาก กลุ่มเครือข่าย	รับซื้อข้าวอินทรีย์ จากกลุ่มเครือข่าย เพื่อทำการแปรรูป ส่งไปตลาดภายในประเทศ และตลาดต่างประเทศ	ว่าแท้จริงแล้วเกิด จากการความร่วมมือจากกลุ่ม เครือข่ายหรือใช้ มาตรการทางการตลาดในการ- แทรกแซงรับซื้อ ข้าวอินทรีย์จาก ชาวนา	นำข้าวอินทรีย์มา สร้างมูลค่าได้ 3. เกิดกระบวนการ ความสัมพันธ์ที่ ภาคธุรกิจสามารถ ซื้อขายได้โดยตรง กับชาวนาในกลุ่ม เครือข่าย
ภาค ประชา สังคม	1. ต้องการให้ ชาวนาผลิตข้าว อินทรีย์เป็นไป ตามมาตรฐานที่ กลุ่มตนเองเป็น ผู้กำหนด 2. ต้องการสร้าง ความเชื่อมั่น ให้กับกลุ่มลูกค้า ของตนเองโดย ใช้กระบวนการ ที่กลุ่มทุนมา ควบคุม การผลิตเอง	ใช้กระบวนการ ติดต่อเชื่อม ความสัมพันธ์ ระหว่างกลุ่มทุน กับกลุ่มเครือข่าย ชาวนาผ่าน องค์กรภาค ประชาสังคมใน พื้นที่โดยการเข้า ไปให้ 1. สร้างองค์ ความรู้ใน การปลูกข้าว อินทรีย์ที่ สามารถสร้าง ความเชื่อมั่น ให้กับกลุ่ม ผู้บริโภคใน ตลาดสากล 2. สนับสนุนทุน ในการผลิต	ใช้กระบวนการ สร้างความสัมพันธ์ แบบเครือข่ายกับ ภาคประชาสังคมใน พื้นที่ผ่านการให้ ความช่วยเหลือเรื่อง เงินทุนสนับสนุน ให้ภาคประชาสังคม เข้าไปให้ความรู้และ เกิดกระบวนการ รวมกลุ่มอย่าง เข้มแข็งและที่สำคัญ สามารถจัดการ ตนเองได้โดยไม่ ต้องไปพึ่งอำนาจทุน จากภาครัฐ	ศึกษา กระบวนการ ความสัมพันธ์ ในเชิงการ- เคลื่อนไหว ระหว่างกลุ่มทุน ต่างชาติกับ การเมืองภาค- ประชาสังคมที่ เป็นเครือข่าย เชื่อมโยงสู่กลุ่ม เครือข่ายข้าว อินทรีย์	1. กลุ่มเครือข่าย ชาวนาสามารถ รวมกลุ่มในการ- ผลิตข้าวอินทรีย์ 2. ข้าวอินทรีย์ได้รับ การรับรอง มาตรฐาน EU และ IFOM โดย ไม่ต้องรอความ- ช่วยเหลือจาก ภาครัฐ 3. กลุ่มเครือข่าย ชาวนาสามารถ ขายผลผลิตข้าว อินทรีย์ได้ โดยตรงผ่าน กลุ่มทุนที่มา จัดตั้งบริษัทใน การรับซื้อ โดยตรง

ตาราง 1 (ต่อ)

หน่วยงาน ที่แสดง บทบาท	เป้าหมายต่อ มาตรฐาน	ยุทธวิธี	กระบวนการ	เงื่อนไข ในการวิจัย	ผลสะท้อน
		ข้าวในรูปของ การให้เปล่า 3. ให้คำแนะนำ ส่งเสริมการ- จัดทำกร รับรอง มาตรฐาน EU และ IFOM			4. กลุ่มเครือข่ายมี ทุนสนับสนุน โดยตรงไม่ต้อง ไปกู้หนี้ยืม ระบบมาเป็นทุน ในการทำนา
ชุมชน	1. ต้องการแก้ไข ปัญหาทรัพยากร- ธรรมชาติเสื่อม โทรม 2. ทำนาลดต้นทุน เพื่อลดภาระ หนี้สินของ ชาวนา 3. สร้างกลุ่มเพื่อ ระดมทุนในการ- ทำนาข้าวอินทรีย์ เพื่อสร้างรายได้ ในการจัดการ กลุ่มเครือข่าย ของตนเอง 4. จักต้องให้ หน่วยงานมาทำ การรับรองใน ระดับประเทศ นั้น ก็คือ มกท. และต้องผ่าน การรับรอง	ร่วมกันรับฟัง สภาพปัญหาของ ชุมชนโดยการ- สะท้อนมา ดำเนินการแก้ไข ปัญหาด้วย 1. รวมกลุ่มเพื่อ แก้ไขปัญห ทรัพยากร- ธรรมชาติ เสื่อมโทรม 2. สร้างองค์ ความรู้ในการ- ทำนาแนวใหม่ ที่เน้นการทำนา ลดต้นทุนจาก ใช้สารเคมีมาสู่ อินทรีย์ 3. มีการระดมทุน โดยให้ผู้ที่เข้า มาร่วมกลุ่ม	1. ดำเนินการจัดตั้ง กลุ่มอย่างไม่เป็น ทางการในการ- ทำนาอินทรีย์ 2. ภายในกลุ่มมี โครงสร้างแบ่ง ภาระหน้าที่ในการ- ทำงานอย่างชัดเจน 3. หาพันธมิตร เครือข่ายในการ- สร้างองค์ความรู้ ในการทำนา อินทรีย์ให้กับ สมาชิกภายในกลุ่ม เครือข่ายในการ- ทำนาสู่การรับรอง มาตรฐาน 4. ต่อรองอำนาจทุน จากภาครัฐผ่าน กระบวนการกลุ่ม เครือข่ายในการ- จัดหาวัสดุเครื่องมือ	1. ศึกษา กระบวนการ ก่อเกิด โครงสร้าง การจัดการ ตนเอง และ การสร้างกลุ่ม เครือข่ายทั้ง ภายในและ ภายนอกกลุ่ม เครือข่ายข้าว อินทรีย์ 2. การก่อเกิด การเมือง ภาคพลเมืองที่ เปรียบเทียบ เป็นการทำแทน ภาครัฐที่ทาง กลุ่มเครือข่าย มองว่าศักยภาพ ภาครัฐมี ไม่เพียงพอ	1. กลุ่มเครือข่าย ชาวนารวมกลุ่มใน การผลิตข้าว อินทรีย์ 2. ข้าวอินทรีย์ได้รับ การรับรอง มาตรฐาน EU และ IFOM โดยไม่ต้อง รอความช่วยเหลือ จากภาครัฐ 3. กลุ่มเครือข่าย ชาวนาสามารถขาย ผลผลิตข้าวอินทรีย์ ได้โดยตรงผ่าน กลุ่มทุนที่มาจัดตั้ง บริษัทในการรับ ซื้อโดยตรง 4. กลุ่มเครือข่ายมีทุน สนับสนุนโดยตรง ทั้งจากภาคกลุ่มทุน และมีอำนาจ ต่อรองจากภาครัฐ

ตาราง 1 (ต่อ)

หน่วยงาน ที่แสดง บทบาท	เป้าหมายต่อ มาตรฐาน	ยุทธวิธี	กระบวนการ	เงื่อนไข ในการวิจัย	ผลสะท้อน
	มาตรฐาน EU และ IFOM	จัดตั้งซื้อหุ้น ในรูปแบบของ สมาชิกของ กลุ่ม 4. สร้างความ- เชื่อมั่น โดย การขอสมัคร ตรวจรับ มาตรฐานทั้ง ภายในประเทศ และระดับสากล	ในการทำนาข้าว อินทรีย์		โดยใช้ กระบวนการมี ส่วนร่วมในการ- เข้าไปกำหนด นโยบายในการ- จัดการกลุ่มของ ตนเองได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

1. ภาครัฐ ควรมีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการเกษตรอินทรีย์ การเพาะพันธุ์ข้าว การใช้ปุ๋ย อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ และการประยุกต์ใช้ เทคโนโลยีสมัยใหม่สำหรับงานเกษตรกรรม เพื่อมุ่งพัฒนาและแก้ไขปัญหาชาวนา ได้อย่างยั่งยืน โดยใช้แนวทางพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นฐานในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้
2. ภาครัฐควรบูรณาการของระบบสหกรณ์การเกษตรในแต่ละพื้นที่ให้ สามารถเป็นที่พึ่งของเกษตรกรตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ในการคำนึงช่วยเหลือสนับสนุนเงินทุนให้กับเกษตรกรรายย่อย โดยการให้กู้ยืมโดยมีเงื่อนไขในระบบดอกเบี้ยที่ต่ำ เพื่อให้เป็นที่พึ่งสำหรับเกษตรกรรายย่อย

ที่ไม่มีหลักไปค้าประกัน ซึ่งจะทำให้สามารถลดการกู้ยืมเงินนอกระบบกับกลุ่มเอกชนที่เข้ามาฉวยโอกาสในการยึดพื้นที่ทำกินของเกษตรกรรายย่อยให้ตกเป็นของตนเอง

3. ภาครัฐควรจัดให้มีการอบรมเกษตรกรเพื่อปลูกฝังทัศนคติที่ถูกต้องในการดำรงชีวิตที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเป็นมิตร และพลิกฟื้นคืนความสมบูรณ์ให้กับพื้นที่ที่อยู่อาศัยและแหล่งทำมาหากิน ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างชาวนากับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกัน อย่างสอดคล้อง ตรงตามความต้องการของชาวนา โดยการอาศัยศักยภาพของกันและกันได้ เช่น ภาครัฐจะต้องเข้ามาสนับสนุนการจัดทำมาตรฐานข้าวอินทรีย์ ไม่ผลักดันให้เป็นภาระของชาวนา เพียงอย่างเดียว ช่วยสนับสนุน องค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มาสนับสนุนการเพาะปลูก สนับสนุนให้แต่ละชุมชนมีโรงสีของชุมชนเอง โดยรัฐบาลเข้ามาช่วยควบคุมหรือดูแลมาตรฐานอยู่เสมอ การสนับสนุนให้มีโรงปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยอินทรีย์หรือโรงปุ๋ยอัดเม็ดของชุมชนเอง เข้ามาควบคุมดูแลพื้นที่ในการเพาะปลูกในเรื่องของการใช้สารเคมีในการเพาะปลูก ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความแตกแยกภายในชุมชน สนับสนุนให้มีการจัดทำแหล่งเก็บน้ำหรือขุดหาแหล่งน้ำ เพื่อสนับสนุนการเพาะปลูกในช่วงฤดูแล้งหรือนอกฤดูกาลปลูกข้าว เข้ามาควบคุมดูแลเรื่องราคาข้าวไม่ให้พ่อค้า คนกลางหรือโรงสีเอารัดเอาเปรียบชาวนา หรือส่งเสริมและการสนับสนุนโรงสีที่ทำงานร่วมกับชุมชนให้มีมาตรฐานเพิ่มมากยิ่งขึ้น สนับสนุนแหล่งเงินทุนให้แก่ชาวนาในการเพาะพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพและมีมาตรฐานด้วยตนเองจะเป็นการลดต้นทุนการผลิตได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการซื้อพันธุ์ข้าวมีราคาค่อนข้างสูงและจำเป็นต้องซื้อก่อนฤดูการผลิตเสมอ สนับสนุนให้เกษตรกรชาวนามีองค์ความรู้เรื่องการปลูกพืชแบบผสมผสาน โดยเน้นไปที่พืชผักที่มีอายุในการเก็บเกี่ยวระยะสั้นเพื่อสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรได้ทั้งปี และสามารถใช้เป็นปุ๋ยพืชสดในการบำรุงหน้าดินด้วยการย่อยสลายโดยธรรมชาติอีกด้วย ซึ่งจะส่งผลต่อการปลูกข้าวในแต่ละฤดูกาลให้เป็นข้าวที่มีคุณภาพผลผลิตดี และปราศจากการใช้สารเคมีในการเพาะปลูกซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดและราคามีแนวโน้มว่าจะสูงขึ้น

4. ภาครัฐควรให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาของชาวนาอย่างจริงจัง โดยเน้นการแก้ไขปัญหาระยะยาว ไม่มุ่งแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุอย่างที่ผ่านมา เช่น การจ่ายเงิน

ชดเชยให้เกษตรกร เป็นต้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงงบประมาณโดยใช้เหตุจำนวนมาก แต่ควรวางแผนการแก้ไขปัญหาให้กับชาวนาได้สามารถประกอบ อาชีพทำนาโดยสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน เพราะชาวนาต้องประสบกับปัญหาอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาด้านหนี้สิน ปัญหาด้านองค์ความรู้ ปัญหาด้านความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่งปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบและสร้างผลเสียในการเพิ่มผลผลิตข้าวของชาวนา ในจังหวัดอำนาจเจริญ ทำให้อาชีพเกษตรกรชาวนากลายเป็นอาชีพที่ไม่มีคนรุ่นใหม่เข้ามาสืบทอด ละทิ้งท้องนา กลับกลายเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมแทน

5. การแก้ไขปัญหาของชาวนาได้อย่างยั่งยืนจำเป็นต้องเริ่มจากการมีกลุ่ม มีกระบวนการกลุ่ม เกิดการมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและมีผลลัพธ์เกิดขึ้นเป็นรูปธรรม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสร้างความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ของชาวนาอย่างยั่งยืน ชาวนาไม่จำเป็นต้องรอคอยความช่วยเหลือหรือเรียกร้องความช่วยเหลือจากภาครัฐ แต่อาศัยกระบวนการเรียนรู้จากกระบวนการ กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาให้ชาวนามีองค์ความรู้เพิ่มมากขึ้น เช่น เทคโนโลยีการเพาะปลูกสมัยใหม่ การพัฒนาตนเองจากประสบการณ์ การแก้ไขปัญหาจากต้นเหตุ โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมที่มีฐานของทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้วในพื้นที่ เช่น ดิน น้ำ ภูมิปัญญา หน่วยงานที่สนับสนุนทั้งภาครัฐและเอกชน เป็นต้น เป็นปัจจัยในการสนับสนุนเพื่อบ่มไปสู่ความสำเร็จของการแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับเกษตรกรที่เป็นชาวนา

1. ชาวนาควรมีการรวมกลุ่มของตนเองให้เข้มแข็ง โดยการสร้างกติกาของกลุ่มมีวัตถุประสงค์ มีนายทุนกลุ่ม เป็นต้น ซึ่งอาจมีหลากหลายกลุ่มหรือเชื่อมโยงกับกลุ่มเกษตรกรอื่น ๆ ในจังหวัดเดียวได้ แต่ควรแสดงบทบาทอย่างเป็นเอกภาพโดยใช้ สภาเกษตรกรจังหวัดเป็นช่องทางการเสนอความคิดและข้อเสนอแนะต่อระบบราชการ และพรรคการเมือง โดยไม่แสดงบทบาททับซ้อนกับบทบาทหน้าที่ของสภาเกษตรกร

2. การเสนอนโยบายความต้องการและการมีส่วนร่วม ควรเพิ่มการมีส่วนร่วมกับสภาเกษตรกรในทุกระดับ โดยควรมีการเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับสภาเกษตรกร

เช่น การระดมความคิดเห็น การเสนอปัญหา การคิดและจัดทำแผนพัฒนาต่าง ๆ การชุมนุมหรือรวมกลุ่มเรียกร้องแสดงพลัง นอกจากนี้ ยังควรต้องแสดงบทบาทการมีส่วนร่วมในการติดตามการทำงาน ทวงถาม และกระตุ้นการทำงานของสภาเกษตรกร จังหวัดและสภาเกษตรกรแห่งชาติด้วยเพื่อให้การทำงานมีความต่อเนื่อง และจริงจัง

3. ชาวนาต้องกล้าที่จะเสนอตัวเข้ามาสมัครเป็นตัวแทนเกษตรกรให้มากขึ้น และปรับปรุงความเชื่อที่ว่าผู้นำท้องถิ่นที่เท่านั้นที่จะเหมาะสมทำหน้าที่ผู้แทน ชาวนาต้องลดแนวคิดในการพึ่งพาและอุปถัมภ์ การปรับเปลี่ยนแนวความคิดที่หวังพึ่งผู้นำท้องถิ่นของตนเองนี้จะทำให้ชาวนาสามารถสร้างผู้นำรุ่นใหม่ ๆ ขึ้นมา และมีกลุ่มอาชีพที่ไม่ผูกติดกับการปกครองท้องถิ่นซึ่งใกล้ชิดกับระบบราชการมากเกินไป โดยการปรับปรุงนี้จะทำให้ชาวนาได้เรียนรู้การมีส่วนร่วมทางตรงมากขึ้นและมีทักษะในการมีส่วนร่วมดียิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทยในด้านอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบการเมืองในการปฏิบัติงาน รวมถึงการนำผลการศึกษานั้นมาปรับปรุงการส่งเสริมมาตรฐานสินค้าด้านการเกษตรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทยเพื่อนำผลการศึกษานั้นมาปรับปรุงการส่งเสริมการค้าสินค้าเกษตรของภาครัฐให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

3. ควรมีการศึกษาในเรื่องการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย ทั้งในเจ้าหน้าที่รัฐ เกษตรกร ผู้ประกอบการไทย และผู้ประกอบการต่างประเทศ เพื่อการปรับเปลี่ยนและพร้อมรับกับการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์การวิจัย

แบบสัมภาษณ์การวิจัย

แบบสัมภาษณ์การวิจัยครั้งนี้ เป็นเครื่องมือในการวิจัยการเมืองในมาตรฐานสินค้าเกษตรไทยโดยผู้วิจัยกำหนดตามวัตถุประสงค์ มีประเด็น ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 การเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย มีประเด็น ดังนี้

1. การเมืองในการ “กำหนดนโยบาย” ประเด็นย่อย

1.1 ความสัมพันธ์การก่อเกิดนโยบายมาตรฐานสินค้าเกษตรกับการเมือง (กรณีศึกษาสินค้า เกษตร: ข้าวอินทรีย์) เป็นอย่างไร

1.2 การเมืองในการกำหนดนโยบายเป็นอย่างไร (มองภาพรวมและที่เกี่ยวกับสินค้าเกษตรข้าวอินทรีย์) เป็นอย่างไร

2. การเมืองใน “พระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตร” ประเด็นย่อย

2.1 การเมืองกับองค์การค้าโลกเป็นอย่างไร

2.2 การเมืองกับระบบราชการเป็นอย่างไร

2.3 ความสัมพันธ์ทางการเมืองกับระบบ ราชการในการยกร่างพระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตรไทยเป็นอย่างไร

3. การเมืองใน “การรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์” ประเด็นย่อย

3.1 การเมืองกับเกษตรกรเป็นอย่างไร

3.2 การเมืองกับระบบราชการเป็นอย่างไร

3.3 ความสัมพันธ์ธุรกิจการเมืองระบบราชการเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษากระบวนการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย ใช้ประเด็นย่อยทั้ง 3 ที่กล่าวมาแล้วที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเมืองที่เกิดขึ้นดังกล่าว คือ การกำหนดนโยบาย พระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าไทย และการเมืองในการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มีผลกระทบกับหน่วยงานและเกษตรกรอย่างไร

วัตถุประสงค์ที่ 3 เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาการเมืองในมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย ภาครัฐ ภาคการเมือง ควรมีวิธีการส่งเสริมสนับสนุนอย่างไรต่อมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทยในการพัฒนาและสามารถทำให้มีมาตรฐาน (มุมมองของท่าน) และ

ในประเด็นข้อเสนอแนะเพิ่มเติมที่ท่านคิดว่า จะเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งภาครัฐเอกชน
เกษตรกรมีอะไรบ้าง

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูล

ที่ ศธ ๐๕๑๘.๐๕/ปร.ด. (พิเศษ)

โครงการปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
หัวหมาก บางกะปิ กรุงเทพฯ ๑๐๒๔๐

๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ข้อมูล

เรียน คุณตรีบดีนทร์ คณาเสน (กรรมการผู้จัดการ บริษัท โรงสีข้าวเกษตรธัญญ์รุ่งเรือง จำกัด)

ด้วยนายธวัชชัย ขว้ล้าธาร รหัสประจำตัว ๕๖๑๘๖๐๐๒๑ ปัจจุบันศึกษาปริญญาเอกหลักสูตร
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง คณะรัฐศาสตร์ รุ่นที่ ๖ กำลังศึกษาวิชา POL๔๔๔๔ ดุษฎีนิพนธ์ ในเรื่อง
“การเมืองในยุคศาสตร์มาตรฐานสินค้าเกษตรไทย” ซึ่งต้องการสัมภาษณ์ข้อมูลเพื่อประกอบการทำดุษฎี
นิพนธ์ดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์นัดวัน-เวลาเข้าสัมภาษณ์ให้แก่ นายธวัชชัย ขว้ล้าธาร หากข้อมูล
ใดสามารถเปิดเผยได้ กรุณาให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย โครงการปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
การเมือง คณะรัฐศาสตร์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความกรุณา
ของท่านมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล ราชภัณฑารักษ์)
ประธานกรรมการบริหารหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการเมือง คณะรัฐศาสตร์

โครงการปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง

โทร. ๐-๒๓๑๐-๘๔๘๓-๔ ต่อ ๘๕

โทรสาร ๐-๒๓๑๐-๘๔๘๒

นายธวัชชัย ขว้ล้าธาร (๐๙๗-๐๙๐-๙๖๖๖)

ที่ ศธ ๐๕๑๘.๐๕/ปร.ด. (พิเศษ)

โครงการปรัชญาดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
หัวหมาก บางกะปิ กรุงเทพฯ ๑๐๒๔๐

๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ข้อมูล

เรียน นายวิฑูรย์ เรืองเลิศปัญญากุล (กรรมการสมาคมการค้าเกษตรอินทรีย์ไทย)

ด้วยนายธวัชชัย ขว้ล้าธาร รหัสประจำตัว ๕๖๑๔๘๖๐๐๒๑ ปัจจุบันศึกษาปริญญาเอกหลักสูตร
ปรัชญาดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง คณะรัฐศาสตร์ รุ่นที่ ๖ กำลังศึกษาวิชา POL๔๔๔๔ ดุขฎินิพนธ์ ในเรื่อง
“การเมืองในยุคศาสตร์มาตรฐานสินค้าเกษตรไทย” ซึ่งต้องการสัมภาษณ์ข้อมูลเพื่อประกอบการทำดุขฎิ
นิพนธ์ดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์นัดวัน-เวลาเข้าสัมภาษณ์ให้แก่ นายธวัชชัย ขว้ล้าธาร หากข้อมูล
ใดสามารถเปิดเผยได้ กรุณาให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย โครงการปรัชญาดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชา
การเมือง คณะรัฐศาสตร์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความกรุณา
ของท่านมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล ราชภัณฑารักษ์)
ประธานกรรมการบริหารหลักสูตรปรัชญาดุขฎิบัณฑิต
สาขาวิชาการเมือง คณะรัฐศาสตร์

โครงการปรัชญาดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง

โทร. ๐-๒๓๓๐-๘๔๘๓-๔ ต่อ ๘๕

โทรสาร ๐-๒๓๓๐-๘๔๘๒

นายธวัชชัย ขว้ล้าธาร (๐๙๗-๐๙๐-๙๖๖๖)

ที่ ศธ ๐๕๑๘.๐๕/ปร.ด. (พิเศษ)

โครงการปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
หัวหมาก บางกะปิ กรุงเทพฯ ๑๐๒๔๐

๑๕ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ข้อมูล

เรียน นายวันนา บุญกลม (ประธานกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนจังหวัดอำนาจเจริญ)

ด้วยนายธวัชชัย ขว้ล้าธาร รหัสประจำตัว ๕๖๑๘๘๖๐๐๒๑ ปัจจุบันศึกษาปริญญาเอกหลักสูตร
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง คณะรัฐศาสตร์ รุ่นที่ ๖ กำลังศึกษาวิชา POL๙๙๙ ดุษฎีนิพนธ์ ในเรื่อง
“การเมืองในยุทธศาสตร์มาตรฐานสินค้าเกษตรไทย” ซึ่งต้องการสัมภาษณ์ข้อมูลเพื่อประกอบการทำดุษฎี
นิพนธ์ดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์นัดวัน-เวลาเข้าสัมภาษณ์ให้แก่ นายธวัชชัย ขว้ล้าธาร หากข้อมูล
ใดสามารถเปิดเผยได้ กรุณาให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย โครงการปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
การเมือง คณะรัฐศาสตร์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความกรุณา
ของท่านมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล ราชภัณฑารักษ์)
ประธานกรรมการบริหารหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการเมือง คณะรัฐศาสตร์

โครงการปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง

โทร. ๐-๒๓๑๐-๘๔๘๓-๙ ต่อ ๘๕

โทรสาร ๐-๒๓๑๐-๘๔๘๒

นายธวัชชัย ขว้ล้าธาร (๐๙๗-๐๙๐-๙๖๖๖)

ที่ ศธ ๐๕๑๘.๐๕/ปร.ด. (พิเศษ)

โครงการปรัชญาดุขุภีบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
หัวหมาก บางกะปิ กรุงเทพฯ ๑๐๒๔๐

๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ข้อมูล

เรียน ดร.วิชัย ศรีประเสริฐ (นายกิตติมศักดิ์สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย)

ด้วยนายธวัชชัย ขวัญสาร รหัสประจำตัว ๕๖๑๘๘๖๐๐๒๑ ปัจจุบันศึกษาปริญญาเอกหลักสูตร
ปรัชญาดุขุภีบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง คณะรัฐศาสตร์ รุ่นที่ ๖ กำลังศึกษาวิชา POL๔๔๔๔ ดุขุภีนิพนธ์ ในเรื่อง
“การเมืองในยุคทศวรรษมาตรฐานสินค้าเกษตรไทย” ซึ่งต้องการสัมภาษณ์ข้อมูลเพื่อประกอบการทำดุขุภี
นิพนธ์ดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์นัดวัน-เวลาเข้าสัมภาษณ์ให้แก่ นายธวัชชัย ขวัญสาร หากข้อมูล
ใดสามารถเปิดเผยได้ กรุณาให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย โครงการปรัชญาดุขุภีบัณฑิต สาขาวิชา
การเมือง คณะรัฐศาสตร์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความกรุณา
ของท่านมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล ราชภัณฑารักษ์)
ประธานกรรมการบริหารหลักสูตรปรัชญาดุขุภีบัณฑิต
สาขาวิชาการเมือง คณะรัฐศาสตร์

โครงการปรัชญาดุขุภีบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง

โทร. ๐-๒๓๑๐-๘๔๘๓-๔ ต่อ ๘๕

โทรสาร ๐-๒๓๑๐-๘๔๘๒

นายธวัชชัย ขวัญสาร (๐๙๗-๐๙๐-๙๖๖๖)

ภาคผนวก ค
ภาพลงพื้นที่สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ อ. นาถฤดี นาครวาจา
สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.)

สัมภาษณ์ นายวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ
ผู้อำนวยการ มูลนิธิชีววิถี

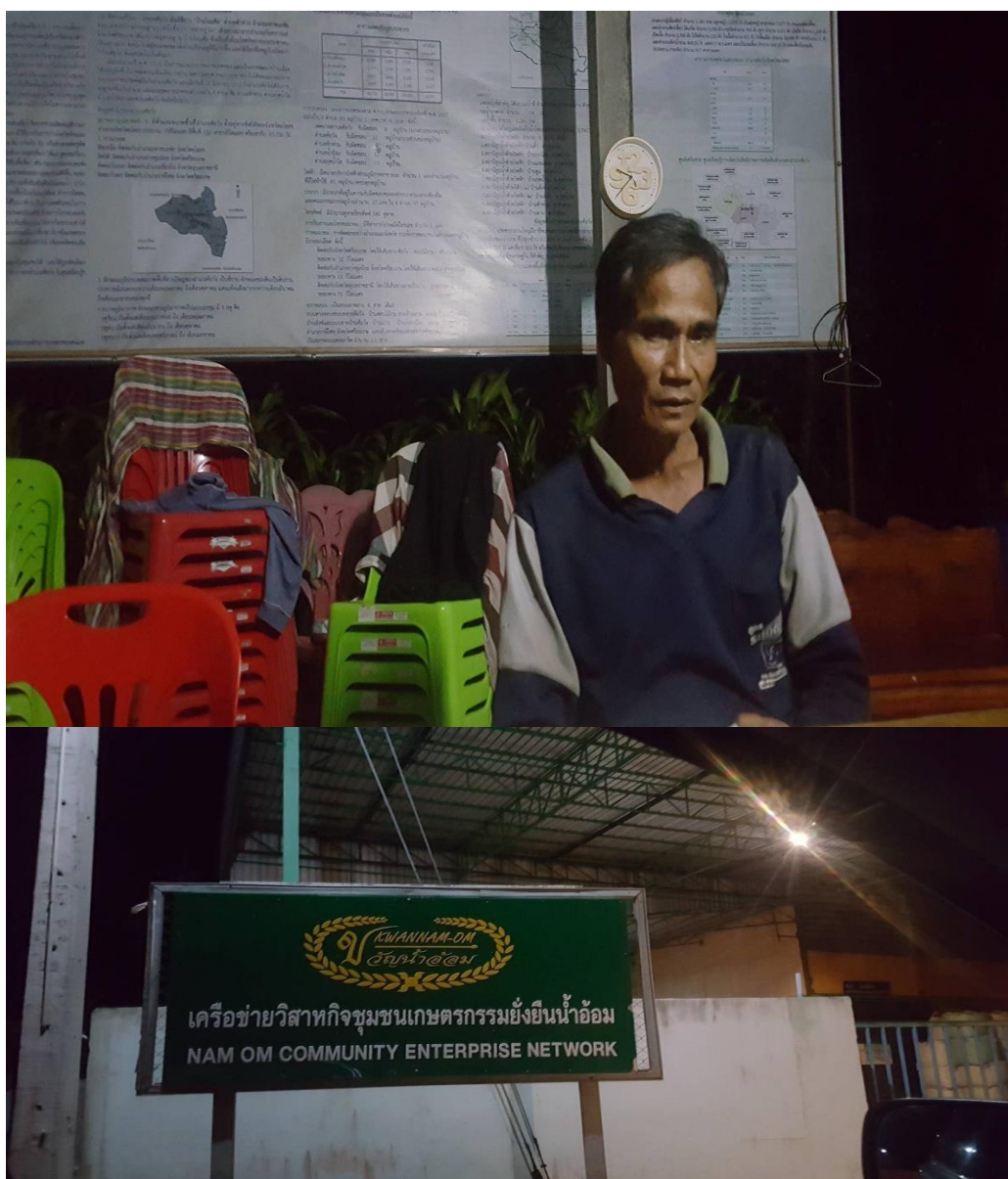
สัมภาษณ์ นายวิฑูรย์ เรืองเลิศปัญญากุล
กรรมการสมาคมการค้าเกษตรอินทรีย์ไทย

สัมภาษณ์ ดร. วิชัย ศรีประเสริฐ นายกกิตติมศักดิ์
สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย

สัมภาษณ์ นายวันนา บุญกลม
ประธานกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ จังหวัดอำนาจเจริญ

สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่สุวรรณ สิมมา ประธานกลุ่มเครือข่าย
วิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม จังหวัดยโสธร

สัมภาษณ์ นายตรีปดิษฐ์ คณาเสน
โรงเรียนเกษตรระยอง รุ่งเรือง จังหวัดอำนาจเจริญ

สัมภาษณ์นางนรินทร์ เทียงสันเทียะ
 ผู้นำและสมาชิกวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์
 บ้านโนนกระสัง อ. พิมาย จังหวัดนครราชสีมา

สัมภาษณ์ นายยุทธพงศ์ จรัสเสถียร
อดีต รมช. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สัมภาษณ์ นายจร ธารประเสริฐ
ผู้อำนวยการสำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์ข้าว
กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สัมภาษณ์ คุณจุฑาเดือน ศตะนาวิน
เลขาธิการสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและ
อาหารแห่งชาติ (มกอช.) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ภาคผนวก ง

หนังสือรับรองผ่านการประเมินการผลิตข้าวอินทรีย์

NOP Certificate

Certificate N°: 89053

issued by CERES to:

Amnatcharoen Organic Agricultural Community Enterprise Network
158 M.1, Huai Rai, Muang, Amnatcharoen 37000, Thailand

The following products and activities are certified organic under the US National Organic Program 7 CFR Part 205:

Product	Growers	Area (ha)	Quantity (Estimate T) Paddy	Quantity (Estimate T) White rice	Quantity (Estimate T) Brown rice	Label Category
Black rice	4	84.78	227.69	102.46	148.00	100% Organic
Hommali rice		766.14	2,170.62	976.78	1,410.90	
Local Rice		1.28	3.60	1.62	2.34	
Local Red Rice (Mah Yaeng)		9.76	27.14	12.21	17.64	
RD 15		45.76	108.58	48.86	70.58	
Red Rice		80.74	221.44	99.65	143.94	
Red Sticky rice		1.76	3.50	1.58	2.28	
Sticky Rice		263.41	662.27	298.02	430.48	
		1,253.63	3,424.84	1,541.18	2,226.14	

Scopes: Crop production (see also producer list as an annex to this certificate)

The operator's certification is valid until being surrendered, suspended or revoked. For the validity of CERES NOP certificates, see <https://apps.ams.usda.gov/integrity/>. To assure traceability, we recommend trade partners to request from CERES transaction certificates for each shipment of organic product.

Happurg, 8th of Feb. 2018

Bernhard Schulz, CERES GmbH

Effective date: 01st of February 2016

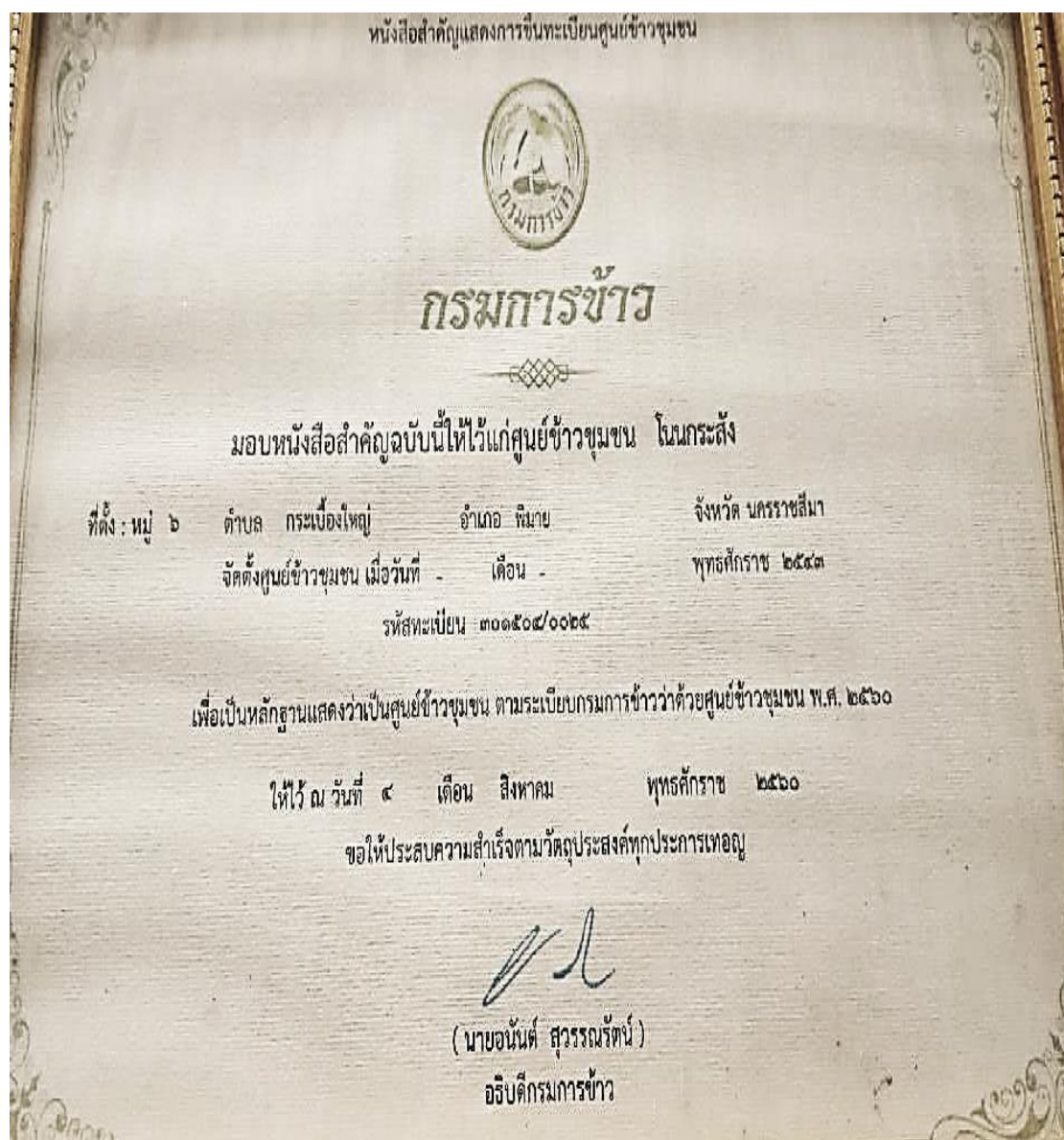
Anniversary date: March 2019

Note that this certificate applies only to the organic mode of production and not to any other aspect of food quality. CERES authorises the above mentioned operator to use the CERES seal on the organic products specified above. The CERES Seal is property of CERES GmbH, Happurg, Germany. The USDA seal may not be used on products "made with organic ingredients". CERES is accredited by the US Department of Agriculture (USDA) (see www.ams.usda.gov/nop). (4.8.2en v10.09.2016)

CERES GmbH
 Vorderhaslach 1
 91230 Happurg
 Germany

Phone: +49-9156-928290
 Fax: +49-9156-9289862
 E-mail: ceres@ceres-cert.com
www.ceres-cert.com
 Trade Register: HRB 21261

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการเกษตร. (2543). *มาตรฐานสินค้าเกษตร แนวทางการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ. (2546). *มาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ มกอช. 9000*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร. (2557). *การศึกษาเศรษฐกิจสินค้าเกษตรเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) กรณีศึกษา: สินค้าข้าว*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.
- กฤษฎา อาชนิจกุล และกนกวรรณ ธรารวรรณ. (2543). ขบวนการทางสังคมบนมิติการเมืองเรื่องเพศและร่างกายผู้หญิง. ใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร (บรรณาธิการ), *ลุกขึ้นสู้: ขบวนการประชาชนร่วมสมัย* (หน้า 50-91). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กฤษณา ไวสารวัจ. (มปป.). *เอกสารประกอบการสอนกระบวนการวิจัย นโยบายต่างประเทศ ไทย (POL 6206)*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ศูนย์เอกสารทางวิชาการคณะรัฐศาสตร์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2540). *ภาพรวมของการพัฒนาองค์กรชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เก่งกิจ กิตติเรียงลาภ และเควิน ฮิววิตัน. (2552). บทวิพากษ์ การเมืองภาคประชาชนในประเทศไทย: ข้อจำกัดของแนวการวิเคราะห์และยุทธศาสตร์การเมืองแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่. *ฟ้าเดียวกัน*, 7(2), 121-155.
- โกวิท พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิชการพิมพ์.
- จักร พันธุ์เพชร. (2549). *การเมืองการปกครองไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ Punch Group.

จักษ์ พันธุ์เพชร. (2545). *การกระตุ้นให้เกิดกลุ่มใหม่และการวิเคราะห์กลุ่มเดิม*.

กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.

จักษ์ พันธุ์เพชร. (2555). *การเมืองการปกครองไทย จากไพร่ฟ้าหน้าใส สู่วาทกรรม*

ไพร่อำมาตย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จามรี เชียงทอง. (2543). *วิวัฒนาการของประชาสังคมในสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร:

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

จุมพล หนิมพานิช. (2545). *กลุ่มผลประโยชน์กับการเมืองไทย*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์-

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

จุมพล หนิมพานิช. (2552). *การประเมินผลนโยบาย: หลักการ แนวคิดและ*

การประยุกต์ใช้. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2545). *เศรษฐกิจพอเพียงประชาสังคม*. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ฉันทัส เพียรธรรม. (2542). *สถาปนาสถาบันเมือง: เมือง การเมือง ชุมชน และประชา-*

สังคม. กรุงเทพมหานคร: สถาบันการพัฒนาพื้นฐาน.

ชวนพิศ อรุณรังสิกุล. (2547). *มาตรฐานผักผลไม้และอาหารที่ตลาดต้องการ*. ค้นเมื่อ

17 ธันวาคม 2558, จาก <http://www.clgc.rid.ku.ac.th>

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2533). *รัฐกับสังคม: ไตรลักษณ์รัฐไทยในพหุสังคมสยาม*.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชาย โพธิ์สิตา. (2548). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์อมรินทร์พรินติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.

ชูชัย ศุภวงศ์ และยูดี คาคการณ์ไกล. (2541). *ประชาสังคม: ทรรศนะนักคิดใน*

สังคมไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

ชูชัย ศุภวงศ์. (2546). *การต่อสู้เพื่อป้องกันสิทธิและทรัพยากรของชุมชน กรณี โครงการ*

บ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่าน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานคณะกรรมการ-

สิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

เชาวน์วัศ เสนพงศ์. (2547). *การเมืองการปกครองไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์-

มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2540). *ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมในต่างประเทศ: บทสำรวจพัฒนาการ สถานภาพและนัยเชิงความคิดทฤษฎีต่อการพัฒนาประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกริก.
- ณรงค์ บุญสวยขวัญ. (2548). *ขบวนการปฏิบัติการประชาสังคมกับการใช้อำนาจอธิปไตยในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังจังหวัดนครศรีธรรมราช*. คุยฉินพนธ์ปรัชญาคุยฉินบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ณรงค์ บุญสวยขวัญ. (2552). *การเมืองภาคพลเมือง: บทวิเคราะห์แนวคิดและปฏิบัติการท้าทายอำนาจ การเมืองในระบบตัวแทน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรงค์ เพชรประเสริฐ. (2542). *ธุรกิจชุมชน: เส้นทางเป็นไปได้*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ณรงค์ เพชรประเสริฐ. (2544). *สวัสดิการโดยภาคชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2547). รัฐทุนนิยมและเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. *นิตยสาร Scale*, 2(7), 28-32.
- ณัชชาภัทร อุ่นตรงจิตร. (2549). *รัฐศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เดชา ศิริภัทร. (2551). *เส้นทางเกษตรกรรมยั่งยืน*. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์พิมพ์ดีการพิมพ์.
- เดือน ดวงดี. (2522). *ปรัชญาตะวันตกโบราณถึงปัจจุบัน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ต๋อเกอะวิลด์, เอ. ดี. (2522). *ประชาธิปไตยในอเมริกา* (วิภาวรรณ ตูยานนท์, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและวิวัฒนาการ. (2503). *โครงการพัฒนาของรัฐสำหรับประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.
- ธีระยุทธ บุญมี. (2536). *ประชาสังคม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สายธาร.

- นฤมล ทับจุมพล. (2543). ประชาธิปไตยรากหญ้า: ข้อเสนอแนะบางประการจากบทบาททางการเมืองขององค์กรประชาชนรากหญ้า. ใน รณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (บรรณาธิการ), *ลูกชั้นสู้* (หน้า 88-92) กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นวลน้อย ตรีรัตน์ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2545). *การต่อต้านทุจริตยาภาคประชาชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นางพงศ์ พัฒนาพันธ์ชัย. (2551). *แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2551-2554 และแผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2551-2554*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.
- นิธิตา สิริพงศ์ทักษิณ. (2554). *การเมืองในนโยบายสื่อสารสาธารณะขององค์กรกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เบญจวรรณ สุรินทร์. (2546). *การพลิกฟื้นวัฒนธรรมและการจัดการความรู้ของชุมชนลุ่มน้ำแม่กลอง ภายใต้โครงการการจัดการทรัพยากรเพื่อสันติภาพและความยั่งยืน เครือข่ายวิจัยบูรณาการลุ่มน้ำท่าจีน-แม่กลอง*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2541). *การเมืองบนท้องถนน: 99 วัน วันสมัชชาคนจนและประวัติศาสตร์การเดินขบวนชุมชนประท้วงในสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกริก.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2546). *การเมืองภาคประชาชน ขบวนการประชาสังคมในสังคมไทยและบทบาทต่อสังคมการเมืองไทย*. นครปฐม: โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง และกฤษฎา บุญชัย. (2546). *ยุทธวิธีคนจนกับการต่อสู้เชิงนโยบาย บทเรียนและประสบการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคม และการเมืองของภาคประชาชนในช่วงหลังวิกฤติเศรษฐกิจ (2540-2545)*. ค้นเมื่อ 2 กันยายน 2559, จาก <http://v1.midnightuniv.org/midfrontpage/newpage82.html>

- ประวิทย์ นพรัตน์วรากร. (2541). ขบวนการเคลื่อนไหวของชาวนาชาวไร่เพื่อสิทธิใน
ที่ดินทำกิน: การศึกษาสภาพรวมและกรณีกลุ่มป่าดงลาน. วิทยานิพนธ์-
เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประยงค์ วรรณรงค์. (2546). *รวมความรู้ ประสบการณ์และแนวคิดของชุมชนไม้เรียง*.
กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2543). *วิถีชีวิตวิถีสุขขบวนการประชาชนร่วมสมัย*. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ตรีสตวิน (ซิลค์เวอร์มบุค).
- พระเทพเวที (ประยุตต์ ปยุตโต). (2533). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พระไพศาล วิสาโล. (2546). *พุทธศาสนาไทยในอนาคต: แนวโน้มและทางออกจาก
วิกฤต*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์
- พระยาสุริยาวัตร. (2518). *ทรัพยากรศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิมพ์เนศ.
- พฤทธิสาณ ชุมพล. (2539). *ระบบการเมืองความรู้เบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 5)*. กรุงเทพ-
มหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูรย์ โพธิ์สว่าง. (2532). *ผู้นำชุมชนชนบทไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: ศึกษา
เฉพาะกรณีปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจและการสร้างอำนาจให้กับตน*. วิทยานิพนธ์-
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภูมิธรรม เวชยชัย. (2527). *บทบาทขององค์กรอาสาสมัครเอกชนในการสร้างสถาบันเกษตรกร
เพื่อการพัฒนา: ศึกษากรณีการสร้างกลุ่มธนาคารชาวนาขององค์การอนุเคราะห์เด็ก
เปรียบเทียบกับอสังการสร้างกลุ่มธนาคารข้าวของกรมการพัฒนาชุมชน*.
วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มนิรัตน์ มิตรปราสาท. (2539). *การก่อตัวขององค์กรประชาชนกับการเสริมอำนาจ
ประชาชน: ศึกษากรณีชุมชนประมงพื้นบ้าน อำเภอสีกา จังหวัดตรัง*. วิทยานิพนธ์-
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มนตรี เจนวิทย์การ. (2528). *ครูประชาธิปไตย บทบาทการต่อสู้ทางการเมือง*. กรุงเทพ-
มหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- มนตรี เจนวิทย์การ. (2542). กลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในประเทศไทย. ใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (บรรณาธิการ), *รัฐศาสตร์การเมือง: รวมบทความวิชาการทางรัฐศาสตร์ พ.ศ. 2516-2525* (หน้า 263-321), กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2533). *หลักรัฐศาสตร์และการบริหาร*. นนทบุรี: ผู้แต่ง.
- มันทนา สามารถ. (2543). ปัจจัยการเกิดความเป็นประชาคมตำบล. ใน *เอกสารประกอบการประชุมประจำปีว่าด้วยเรื่องชุมชน ครั้งที่ 1 ชุมชนไทยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง วันที่ 30-31 พฤษภาคม 2543 ณ อาคารเฉลิมพระบารมี 50 ปี*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- รงค์ บุญสวยขวัญ. (2554). การจัดการทางสังคม: สังเคราะห์แนวคิดเพื่อการอธิบายการจัดการกลุ่มองค์กรประชาชนในสังคมชนบทไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 3(2), 167-200.
- ราไพประภา มะหะหมัด. (2548). นวัตกรรมในการจัดการทรัพยากรการเกษตรพืชเกษตรอินทรีย์: กรณีศึกษากลุ่มเกษตรกรผลิตข้าวอินทรีย์ อำเภอหาดขาม จังหวัด-ยโสธร. *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต*, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เรืองวิทย์ เกษตรสุวรรณ. (2550). *นโยบายสาธารณะ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์-บพิธการพิมพ์.
- วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ และรพีจันทร์ ฐิตสมบรรณ. (2553). *สถานการณ์ปัญหาสุขภาพของเกษตรกรและการควบคุมสารกำจัดศัตรูพืช*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มูลนิธิชีววิถี.
- วิทยา ชินบุตร. (2558). *การมีส่วนร่วมทางการเมืองในการเมืองไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วิทยา นภาศิริกุลกิจ และสุรพล ราชภัณฑารักษ์. (2539). *พรรคการเมืองและกลุ่ม-ผลประโยชน์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วีรพงษ์ รามางกูร. (2559). *รัฐศาสตร์การเมืองเรื่องข้าว*. ค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2561, จาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_352782

- วีระ หวังสัจจะโชค. (2556). *การจัดสถาบันของนโยบายจำนำข้าว*. ศูนย์นิพนธ์ปรัชญา-
ดุชนิพนธ์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วุฒิสักดิ์ ลาภเจริญทรัพย์. (2550). *เอกสารคำบรรยายกระบวนวิชา PS 701 แนวทาง
การศึกษารัฐศาสตร์ (Approaches to Political Science)*. กรุงเทพมหานคร:
ม.ป.ท.
- ศรัณยู หมั่นทรัพย์. (2550). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง: ฐานรากของการเมืองภาค-
พลเมือง. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 6(2), 101-115.
- สถิตย์ นิยมญาติ. (2542). รายงานวิจัยเรื่อง ลักษณะการเปลี่ยนแปลงด้านการทำนาของ
เกษตรกรใหม่: ศึกษาเฉพาะกรณีของชาวนาภาคใต้ของประเทศไทย. สงขลา:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.
- สนธิ เตชานันท์. (2548). *พื้นฐานรัฐศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- สมคิด ดิสถาพร. (2549). *เกษตรอินทรีย์มาตรฐานสากลประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์จามจุรีโปรดักท์.
- สมบัติ จันทร์วงศ์. (2524). *ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น: บทวิเคราะห์โสกราตีส*.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- สมพร อิศวิลานนท์. (2552). *พลวัตเศรษฐกิจการผลิตข้าวไทยและการมองไปข้างหน้า*.
กรุงเทพมหานคร: สถาบันคลังสมองของชาติ.
- สมพร อิศวิลานนท์ และसानิต เก้าเอียน. (2552). *ความเป็นพลวัตของเศรษฐกิจการผลิต
ของข้าวไทยและการมองไปข้างหน้า*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุน-
สนับสนุนการวิจัย.
- สายันต์ ไพรชาญจิตร. (2555). *การพัฒนาชุมชนในกระบวนการโบราณคดี*. กรุงเทพ-
มหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. (2552). *นวัตกรรม*. ค้นเมื่อ 10 มกราคม 2560, จาก
http://www.nia.or.th/index.php?section=aboutus&page=strategy_definition
- สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์. (2559). *ระบบเกษตรอินทรีย์ IFOAM*. ค้นเมื่อ
7 พฤศจิกายน 2559, จาก <http://www.actorganic-cert.or.th>

- สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ. (2557). *การรับรองฟาร์มมาตรฐาน GAP แบบกลุ่ม (Group Certification)*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.
- สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ. (2558). *ความเป็นมาของ Codex*. ค้นเมื่อ 30 ตุลาคม 2561, จาก <http://www.acfs.go.th/codex/index.php>
- สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ. (2559). *ยุทธศาสตร์มาตรฐานความปลอดภัยด้านสินค้าเกษตรและอาหาร*. ค้นเมื่อ 6 พฤศจิกายน 2559, จาก <http://www.acfs.go.th/stategy02.php>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2556). *รายงานผลเบื้องต้น สำมะโนการเกษตร พ.ศ. 2556*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บางกอกบลิ๊ก.
- สุขุม นวลสกุล และบรรพต วีระชัย. (2521). *ทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณและสมัยกลาง และความคิดเชิงทฤษฎีทางการเมืองในพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุขุม นวลสกุล. (2533). *การเมืองและการปกครองไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุภาวค์ จันทวานิช. (2536). *การจัดระเบียบทางสังคมของชุมชนวัฒนธรรมข้าวในประเทศไทย*. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องวัฒนธรรมข้าวในสังคมไทย เนื่องในพิธีเปิดหอไทยนิทัศน์ วันที่ 30 มีนาคม 2536. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สุภาวค์ จันทวานิช. (2540). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 7)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุรัชย์ แซ่ด่าน. (2545). *การบรรยายพิเศษเรื่อง การเกณฑ์การระดมมวลชน บรรยายพิเศษให้นักศึกษาที่ลงทะเบียนวิชาการจัดการสังคม ภาคเรียนที่ 2/2545 ตุลาคม 2545 ณ ห้องเรียน 3219. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*.
- สุรพล จรรยากุล. (2542). *รายงานวิจัยเรื่อง ปรัชญาการณัฏฐศาสตร์ในตำบลบ้านสระอำเภอสามชูก จังหวัดสุพรรณบุรี*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- สุลักษณ์ ศิวลักษณ์. (2543). *โสกราตีส ใครโต (โสกราตีสในคุก)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม.

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2548). *การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตยไทย*.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์.

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2552). *การเมืองและการปกครอง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ-

มหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา.

อนุสรณ์ ลีมนาน. (2542). *รัฐ สังคม และการเปลี่ยนแปลง: การพิจารณาในเชิงอำนาจ*

นโยบายและเครือข่ายความสัมพันธ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เดือนตุลา.

อภิชัย พันธเสน. (2542). *เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงกับการวิเคราะห์ความหมายของ*

นักเศรษฐศาสตร์. เอกสารประกอบสัมมนาวิชาการประจำปี 2542 เรื่องเศรษฐกิจ

พอเพียง. กรุงเทพมหานคร: สถาบันการวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

อภิชัย พันธเสน และมนตรี เจริญวิทย์การ. (2531). *การเมืองเรื่องข้าว: นโยบายประเด็น*

ปัญหาและความขัดแย้ง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์-

แห่งประเทศไทย.

อัมมาร์ สยามวาลา. (2522). *ข้าวในเศรษฐกิจของไทย*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการ

ตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

อานันท์ ปันยารชุน. (2545). *การมีส่วนร่วมของประชาชน: ความยั่งยืนของ*

ประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.

อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์. (2544). *พลวัตชุมชนไทยในสมัยโลกาภิวัตน์: รวมแนวคิดมุมมอง*

อันหลากหลายเพื่อความเข้าใจในชุมชนท้องถิ่นไทย. กรุงเทพมหานคร:

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2545). *การเมืองของพลเมือง: สู่สหธรรมใหม่* (พิมพ์ครั้งที่ 3).

กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2556). *การเมืองภาคพลเมือง: สู่สหธรรมใหม่* (พิมพ์ครั้งที่ 6).

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คบไฟ.

Almond, G. A., & Verba, S. (1965). *The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Baker, G. (1998). Civil society and democracy: The gap between theory and possibility. *Politics*, 18(2), 81-87.

- Baker, G. (1999). The taming of the idea of civil society theory. *Journal of Democratization*, 6(3), 2-29.
- Benfield, D. A., Nelson, E., Collins, J. E., Harris, L., Goyal, S. M., Robison, D., et al. (1992). Characterization of swine infertility and respiratory syndrome (SIRS) virus (isolate ATCC VR-2332). *Journal of Veterinary Diagnostic Investigation*, 4(2), 127-133.
- Chandhoke, N. (2001). The civil society and the political in civil society. *Journal of Democratization*, 8(2), 1-24.
- Chantana Banpasirichote. (2001). *Civil society discourse and the future of radical environment movements in Thailand*. A paper presented in Workshop on Civil Society in Southeast Asia, ISEAS, Singapore. 12-13 November 2001.
- Cohen, C. (1971). *Civil disobedience: Conscience, tactics, and the law*. New York: Columbia University Press.
- Dillard, C. L. (2002). Civil disobedience: A case study in factors of effectiveness. *Society & Animal*, 10(1), 47-49.
- Eckstein, S. (2001). *Power and popular protest: Latin America social movement*. Los Angeles: University of California Press.
- Gerlarch, L. P. (1999). The structure of social movements: Environmental activism and its opponents. In J. Freeman & V. Johnson (Eds). *Wave of protest: Social movements since the sixties* (pp. 85-97). Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks*. London: Lawrence and Wishart.

- Haynes, J. (1997). *Democracy and civil society in the third world: Politics & new political movement*. Cambridge, UK: Polity.
- Ingram, J. C. (1955). *Economic change in Thailand since 1850*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- LoGerfo, J. P. (1997). *Civil society and democratization in Thailand 1973-1992*. Unpublished doctoral dissertation, Columbia University.
- Madison, G. B. (1978). Getting beyond objectivism: The philosophical hermeneutics of Gdamer and Ricoeur. In D. Lavoie (Eds.), *Economics and Hermeneutics* (pp. 34-58). London: Routledge.
- Madison, J. (1787). *The federal constitutional convention of 1787*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: A sourcebook of new methods*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Morgan, G. (1986). *Images of organization*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Muirhead, J. H. (1940). *Social purpose a contribution to a philosophy of civic society*. New York: The Macmillan.
- Muro-Ruiz, D. (2002). *The logic of violence*. Retrieved August 18, 2018, from <http://203.144.248.21/hwwmds/detail.nsp>
- Putnam, R. D. (1992). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Salisbury, R. H. (1969). An exchange theory of interest groups. *Midwest Journal of Political Science*, 13(1), 1-32.
- Schmitter, P. C. (1974). Still the century of corporatism. *The Review of Politics*, 36(1), 85-131.

- Starkey, P. (1997). *Networking for development*. London: International Forum for Rural Transport and Development.
- Tarrow, S. (1995). *Power in movement: Social movement, collective and politics*. New York: Cambridge University Press.
- Taylor, F. W. (1947). *Scientific management*. New York: Harper.
- Thoreau, H. D. (1995). *Civil disobedience*. Retrieved August 18, 2018, from <http://216.239.51.100/search?q=cache:z72qWI6UtlEC:w3.trib.com/FACT1st>
- Wallas, G. (1926). *The art of thought*. New York: Harcourt, Brace & Company.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-ชื่อสกุล	นายธวัชชัย ขว้ลคำธาร
วัน เดือน ปีเกิด	16 เมษายน 2512
สถานที่เกิด	จังหวัดบึงกาฬ
วุฒิการศึกษา	สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนมัธยมศึกษาเซกา อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ ปีการศึกษา 2532 สำเร็จปริญญาตรีรัฐศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ปีการศึกษา 2541 สำเร็จปริญญาโทศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง ปีการศึกษา 2546
ตำแหน่งหน้าที่	
การงานปัจจุบัน	ประกอบธุรกิจส่วนตัว